

Julius Kohner

N.P. Jensen

Niels Nielsen

P. Mönster

And. Madsen

P.P. Schmidt

Emanuel Broholm

De danske Baptisters Historie

af

S. Hansen og P. Olsn

Afgiven af Den danske Baptist-Litteratur-Komite

København

Patr. Madsens Bogtrykkeri

1896

Forord.

Bed Konferensen i 1883 blev det overdraget Br. Søren Hansen at indsamle Materiale til en Fremstilling af de danske Baptisters Historie. Dette Arbejde udførte han ogsaa i de nærmest paaflægnde Aar, og der har allerede længe fra hans Haand foreligget et Manuskript, hvori hver enkelt Menigheds Historie var fremstillet fra dens Begyndelse til Jubilæumsaaret 1889. Med selve Udgivelsen af en De danske Baptisters Historie trak det dog i Langdrag. S. Hansen ansaa sig ikke for faldet til dette Arbejde; men det laa ham meget paa Hjerte, at det maatte blive udført. Saa var det, at Konferensen i Hjørring i 1893 overdrog til Br. S. Hansen selv at „vælge sig Medhjælpere“ til dets Udførelse, og i Oktober 1894 modtog jeg en Opfordring fra ham til at skrive Bogen.

Jeg fik saa Br. S. Hansens Manuskript tilsendt, og det er Hovedkilden til alt, hvad der angaaer de enkelte Menigheders Historie; oste har jeg endog fulgt dets Ordlyd. Men naturligvis falder Ansvarret for enhver i Bogen udtrykt Ansuelse paa mig. En anden vigtig Kilde, særligt til de københavnske Baptisters Historie, har været en Samling Udskrifter af engelske og amerikaniske Blade, som A. Broholm forskaffede sig under sit Ophold

paa Skolen i Amerika, og som han velvilligt stillede til min Raadighed. De øvrige Kilder behøver ikke at nævnes her.

En kort Skildring af de danske-amerikanske Baptisters Historie burde ikke savnes i denne Bog. Men da de fleste Kilder til en saadan jo findes i Amerika og jeg saaledes mest har maatte benytte anden Haands Oplysninger, er den blot vedføjet som Tillæg. De to værdifulde statistiske Tabeller er udarbejdede af A. Broholm, som ogsaa har gennemgaaet hvert Korrekturastrykkene. Ogsaa S. Hansen har gennemset Korrekturastrykkene.

Min Sydlen med de danske Baptisters Historie striver sig først fra Begyndelsen af 1895, og allerede i dette Foraar paa begyndtes Trykningen af Bogen. Enkelte vanskelige Forhold er det derfor først lykkedes mig at faa fuldt opklarede efter at noget desangaaende var rentryst. Men i „Rettelser og Tilføjelser“ har jeg da forsøgt at berigte de enkelte Missforstaesser, som paa denne Maade er indløbne.

Maatte denne Fremstilling af vor Historie bidrage til blandt os selv at uddybe Forstaessen af vor Mission og forøge Kærligheden til det Samfund af Guds Børn, som vi tilhører.

November 1896.

Peter Olsen.

Indhold.

	Side.
Indledning	1— 12
Eldre Baptistbevægelier	1— 6
Tiden, da de nuværende danske Baptister opstod	6— 12
I. Forfølgelsesetiden (1839—49)	13— 70
Baptistbevægelsen begynder. — København	13— 40
Bevægelsen i Provinserne	40— 70
Langeland	40— 50
Nordjylland	50— 60
Vestjylland	60— 69
(Nogle Smaamenigheder)	69— 70
II. Udbredelsesetiden (1850—64)	71—124
Menighederne på Sjælland	73— 81
København	73— 75
Den vestjællandske Menighed	75— 78
Vandløse Menighed	78— 80
Eftildstrup Menighed	80— 81
Langeland og Fyn	82— 90
Langelands Menighed	82— 83
Den fynske Virksomhed	83— 90
Nordjylland	90—106
Aalborg Menighed	90— 97
Jætmark Menighed	97— 98
Hals Menighed	98—101
Frederikshavns Menighed	101—104
Ølgstør Menighed	104—106

	Side.
Nyt Land	106—124
Bornholm	106—114
Volland og Falster	114—119
Harre Menighed	119—120
Den slesvigiske Menighed	121—124
III. Organisationsårsiden (1865—83)	125—166
Julius Købner	128—131
Eldre Menigheder	131—137
Københavns Menighed	131—133
Jætsmark Menighed	133—134
Vollands Menighed	134—136
Harre og Nørre Snede Menigheder	136—137
Ny Menigheder	137—146
Snevre Menighed	137—139
Saaby Menighed	139—140
Aalborg Menighed	140
Vejle Menighed	140—144
(Højselhø Menighed)	144
Wantinge Menighed	144—145
Falsters Menighed	145—146
Fællesforetagender og særlige Virksomheds- grene	146—156
Konferenserne	146—150
Fællesmissionen	150—151
Vore Blad	151—152
Trafikvirksomheden	153
Svindagsstolen	154—155
Undervisning for Prædikanter	155—156
Menighedslivet og Læren	156—165
Optagelse og Menighedstugt	157—158
Gudstjenesten	158—160
Anordningerne	160—162
Et Par Verdomspunkter	162—163
Hverdagsslivet	163—165
Organisationstidens Slutning	165—166
Købner som Digter	165—166
Tilstanden i Almindelighed	166

	Side.
IV. Den nyere Tid (fra 1884)	167—185
Udviklingen i Almindelighed	167—172
Konferenjen i 1884	167—169
Forholdet til Amerika	169—171
Fremgangen	172
De enkelte Menigheder	173—181
København, Langeland	173
Sydaalborg, Slagelse, Bornholm	174
Lure, Hals, Jetsmark	175
Frederikshavn, Vögstor, Vandløse	176
Eskildstrup, Volland, N. Snede	177
Snevre, Saabn, Bejle	178
Aalborg, Bantinge, Falster	179
Hjørring, Thyland, Ryrup, Jæstrup, Samsø, Amager	180
Frederiksberg	181
De særstige Virksomhedsgrene	181—185
Fællesvirksomheden	181—182
Søndagsstolesagen	182—183
Hedningemissionen	183—184
Oplysningsarbejdet	184—185
(Ungdomsvirksomhed)	185
Vilæg. — De danske Baptister i Amerika	186—192
Tre af de ældste Menigheder	187—189
Raymond	187
Clarks Grove	187—188
Chicago	188—189
Udviklingen	189—190
Særvirksomheder	190—192
Litteratur	190—191
Missionsstolen	191—192
(Søstremission, Hedningemission, Søndagsstolen) . .	192

Indledning.

De danske Baptisters Historie begynder først med Året 1839. Men det går her, som naar Blomsterne om Foraaret myldrer frem. Det er Begyndelsen til Sommeren, og dog er det ikke den allersørste Begyndelse. Thi endnu medens Sneens Vigflæde laa over Jorden, var den lille Vintergæk traadt frem, rigtignok ensom og magtesløs oversor Vinteren, men med Forjættelse om en bedre Tid. De danske Baptisters Historie op til nu kan lignes ved et frembrydende Foraar; det er ikke mere, men Gud være lovet, det er heller ikke mindre. Men i den lange Vintertid, der gif forud, har der dog nu og da vist sig Varbler om en bedre Tid: der har forhen været enkelte smaa Baptistbevægelser i vojt Fædreland. Disse Bevægelser bør ikke forbigaas i denne Fremstilling. — Forat forstaa vor Historie vil det ogsaa være nødvendigt at tage et Overblik over den Tid, paa hvilken vi fremstod her i Landet; thi en Bevægelse kan ligesaa lidt som en Person opfattes ret, naar den ikke ses i Lyset af sin Samtid. Med disse to Dele skal vi i Indledningen bestætte os.

Eldre Baptistbevægelser. Tyskland og andre tilgrænsende Lande var baade før og under Reformationstiden Skuepladsen for en stor Baptistbevægelse. Nogle enkelte Dønninger af denne Bevægelse naaede ogsaa op til os. Datidens Baptister, eller som de spotvis kaldtes, Anabaptister, var i Tyskland Genstand for stadige Forfølgelser. De havde intet blivende Sted; thi næsten alle Begne fra fordrov man dem. Paa den Maade kom ogsaa nogle af dem til Danmark. „Som duelige Haandværkere, der tillige førte en

upaaakklig Vandel, sif de Ejendomme hos private", siger den hynste Bisshop Faber.*). Men — man havde jo hørt om dem fra Tyskland, og der var ogsaa „flere af deres Lærdomme, som syntes farlige for Samsundets Fred"; som saadan „blev de paa langelig Besaling" (mindre kunde ikke gøre det) „bortviste".

Særlig i Hertugdømmerne, som jo saa Tyskland nærmest, viste der sig Anabaptister paa forskellige Steder. Faber ved saaledes at fortælle om nogle, der „indsandt sig" i Ekernsørde; men en raa Aledsmand mishandlede dem saaledes, at de snart drog bort igen. Det var i Året 1574. I Tønningegnen fandtes der ifølge samme Forfatter ogsaa nogle. Med dem blev der 1609 holdt en Disputation, og derefter blev det „dem betydet at forlade Landet". Bedre gik det for en Del hollandske Mennonitter, der omkr. 1614 tilligemed deres Prædikant, Johan Jakobs, var komne til Ejdersted. Der strømmede mange Mennesker til forat høre dem, og de døbte ogsaa adskillige. Men de statskirkelige Præster, hvem de paa ægte baptistisk Vis revsede i deres Prædikener, fik dem snart fængslede, og Sagen blev forebragt Regeringen i Gottorp. Herren hjalp alligevel forunderligt sine Bidner; thi stønt Prosten i Ejdersted i hele Præstestabets Navn afgav den Erklæring, at Gendøberiet var en gruelig Wildfarelse, og at man, hvis det taltes, kunde vente Oprør og Brud paa Landfreden, saa isb dog Regeringens Kendelse: „Da der ikke foreligger nogen bestemt Beskyldning (mod disse fremmede), og saafremt de i Handel og Vandel viser sig ørbare og skadelige mod hver og én, saa maa de efter al Folke-Ret blive i vore Lande, hvor de driver deres Haandtering". Men der tilføjes et bestemt Vaabud om, at de skalde afholde sig fra at udbrede deres Lærdomme og fra „alle private og hemmelige Konventikler, Sammenkomster og Binkelprædikener".**) Der fandtes vistnok Anabaptister i Hertugdømmerne gennem hele det 17. Aarhundrede. Henimod dets Slutning tilstedtes der dem fri Religionsøvelse i Fredericia og flere Steder i Hertugdømmerne.

*) De anabaptistiske Bevægelses i Danmark. Odense 1842.

**) Ludv. Helweg: Den danske Kirkes Historie efter Reformationen, I. 305, 6. Anden Udgave.

Dr. Faber fortæller ogsaa efter ældre Kilder en Historie om to fynske Gejstlige, Kristoffer Mikkelsen og Laurits Elice-sen. Den sidste var Præst ved Sct. Hans's Kirke i Odense og Provst for Lunde Herred. De havde begge studeret udenlands og dør lært Anabaptismen at kende. Da de nu sad hjemme i deres Embeder, kunde de ikke tie med den Sandhed, der var gaaet op for dem. Bispen Sadolin „formanede dem i Stilhed og Sagtmødighed“, men det frugtede intet; tværtimod beskyldte de Bispen for at hælde til det saa nylig afskaffede Babevæsen, ja, Hr. Laurits prædikede endog offenslig mod Bispen og opslag efter den Tids Skil et Brev paa Kirkedøren om Sagen. Nu indstævnede Universitetet gennem sin Rektor begge Parter til at møde i København til Forligs-Forsøg. „Mødet holdtes i Februar 1552; men de to Præster holdt fast ved deres Overbevisning; ja, Hr. Laurits døbte endog sin næsten voksne Søn i Stranden ved Sct. Annæ Bro. Efter dette sammenkaldte Kongen Rigets Bisper, en Del Præster og gejstlige fra andre Stifter, forat de i Forening med Professorerne skulde dømme i Sagen. Kongen overværede selv Forhørene. De to Præster kunde imidlertid ikke handle mod deres Samvittighed: de „udviste en saadan Trods — — —“; de dømtes derfor fra Livet som skyldige i — Majestæts forbrydelse (!). Denne Dom „formildede“ Kongen dog til Fængselsstraf paa Livstid; og da de vedblev at holde fast paa deres Anstuer, maatte de forblive i Fængsel til deres Død. Ryere Undersøgelser synes imidlertid at have godt gjort, at denne Beretning er i høj Grad overdreven, og at der i det hele taget ikke var Tale om at beskynde de to Præster for „Gendøperi“ eller for nogen Slags Branglære, men kun for Opsetfighed mod Bispen. Mærkeligt er det alligevel om disse Enkeltheder, der allerede findes i en Beretning fra 1650, skulde helt være grebne ud af Luften“.*)

Det var altsaa meget faa og svage Bølgesslag af Reformations-tidens store Baptistbevægelse, der naaede op til os. Ideallet, der stod for Reformationens Bannersørere, var en for den papistiske Overtro og Bærkhellighed renset Statskirke, og Tidens almindelige Bankundighed og Raahed medførte, at enhver, der prøvede paa at

*) Se Hælweg: Den d. Kirkes Hist. e. Nef., I. 107—11. Anden Udg.

gennemføre et højere eller blot et andet Ideal, blev betragtet som en Forbryder af farligste Art. I de tyske Lande og i Svejts blev derfor denne Baptistbevægelse paa den grusomste Maade kvælt i Blod. Hos os kunde ringere Midler gøre det.

Snart efter Reformationens Gennemførelse indtraadte der en i aandelig Henseende gold og død Tid: „Rettroenhedens Periode“ er den bleven kaldt. Den udfyldtes af Kampe og Bestræbelser for at fastslaa og værne om den rene Lære; men under disse Bestræbelser sygnede næsten alt Liv bort. Først mod Slutningen af det 17. Aarhundrede vakte det aandelige Liv paa ny i Tyskland. Den Mand, som blev Redskab til denne Opvækelse, var P. J. Spener, og den religiøse Bevægelse, han fremkaldte, fik Navn af Pietismen. Under megen Modstand bredte den sig ud over Tyskland, og den naaede da ogsaa op til os. Kristian d. Sjette, som paa den Tid var Danmarks Konge, var en Ven af Bevægelsen, og som saadan vandt den stor Udbredelse her. I denne aandelig bevægede Tid, hvor Bibelordet efter blev draget frem til Opbyggelse for Menigmand, dukkede Daabsspørgsmalet op paa ny. Dette er saa meget mere forklarligt, som Pietismen trods de Særeheder, der nok klæbede ved den, havde et i vijsse Henseender langt stærkere evangelisk Element i sig end Reformationsbevægelsen.

I selve Danmark synes det dog ikke, som nogen kom saa vidt, at de lod sig døbe; derimod havde Præsterne paa adskillige Steder, navnlig i flere af Københavns Kirkesogne, meget Bryderi med saadanne Forældre, som ikke vilde lade deres Børn døbe, fordi de ansaa Barnedaaben for „en unødvendig Skik og mente, skulde den ske, maatte den først ske, naar Børnene var komne til Skelsalder“. Men i Norge, som den Gang endnu stod under Danmark, var der mange, som ikke blot forlastede Barnedaaben, men ogsaa lod sig selv døbe. Det var en Student Søren Bølle, som var Redskab til at bringe Bevægelsen derop. Han havde, fortæller han selv, fra sin Barndom af lært at betragte Daaben med hellig Ørefrygt, og han kunde derfor ikke samstemme med de Pietister, der sagde al Bægten paa det kristne Liv og agtede Daaben ringe. Forurosiget herover „læste han Guds Ord, og nu opklaredes hans Øjne, saa at han saa, at den Daab, som Skriften taler om, var en ganstæ anden end den kirkelige, at den

nemlig var troendes Afstoelse af troende og kunde dersør ikke udføres paa Børn, men kun paa voksne. Da Gud nu selv havde givet ham denne Oplysning, saa spurgte han ikke noget Menneske om Bemhydelse til at lære, da han havde faaet denne Myndighed af Kirkens store Overhørde selv". Det er et fløjt Vibnesbryd i al sin Fævnhed og Simpelhed, og det er rent ufatteligt, hvor L. Helweg, der selv meddeler ovenstaende,*) kan sige derom: „Derved var han saaledes naaet til Sværmeriets Højde"; thi Sværmeri findes der visstelig ikke Spor af i de anførte Ord. Den første Daabshandling blev udført i Dramsfjorden 1. Søndag efter Mariæ Besøgelsesdag, vistnok 1742; de døbtes Aantal var 10 eller 12. Siden blev der holdt Daab flere Gange haade i Drammen og Omegnen, og Bevægelsen bredte sig vidt omkring. De døbte kaldte sig „Sioniter" og vilde intet have med den statskirkelige Gejstlighed at gøre, hverken ved Brudevielse eller Begravelse.

Det er interessant at se, hvor højt Pietismens kristelige Ideal stod over Reformationens; dette kommer især frem paa to Omraader. Pietismen tilstræbte ikke blot en renset Statskirke, men et virkelig Samfund mellem virkelig troende: „en Kirke i Kirken"; dette var et betydeligt Skridt henimod den sande bibelske Menighedsorden. Ligeledes udmarkede Pietismen sig ved en stærk Uvilje mod al religiøs Trang og Forfølgelse; — men naturligvis kunde den under visse Forhold ikke helt frigøre sig dersør. Som saadan gik Regeringen meget lempelig til Værks mod de ovenfor omtalte Personer. Præsterne fik gentagne Gange Tilhold om at overtale og overbevise dem, og først langt om længe — Statskirken kunde ikke fornægte sig selv — kom der nogle Restriktioner dels mod dem, der nægtede at lade deres Børn døbe og dels mod dem, der selv var blevne døbte. Disse sidste blev det forbudt at være anden Steds i Landet end i Kristiæderne, og „skulde de fremdeles", hedder det i Restr. af 5. Marts 1745, „understaa sig at forsøve, tværtimod allernaadigste Forbud, nogen Selvraadighed med at holde utiladelige Forsamlinger, med at lade deres Børn ligge udøbte, med at begrave deres døde paa egen Haand, med at løbe

*) Den d. Kirkens Hist. e. Ref. II. S. 94 i. Anden Udg.

sammen enten til den standalsøe saakaldte Aftoelse eller til at giftes uden præstelig Køpulation, eller deslige forargelige Op-hævelser — —, da skal de af vedkommende Øvrighed straks paa-gribes og anses som kongelige Mandaters Overtrædere, ikke” — nu kommer Plasteret, som den fromme Regering sogte at anvende paa sin saarede Samvittighed — „for deres hærdeles Meninger i Religionen, men for deres formastelige Ulydighed mod Lov og Anordninger”. Trods dette holdt Sionitterne sig dog en Tid lang i Omegnen af Drammen; men tilsidst gif de til Grunde.

Tiden, da de nuværende danske Baptister opstod. Ovenpaa Pietismen fulgte efter en aandelig gold og fattig Tid, som vedvarede til ind i dette Aarhundrede. Den gennem dette Tidsrum herskende Landsretning faldtes, ligeledes med et fremmed Ord, Rationalismen af ratio, ∵: Fornuft. Man vilde ikke tro andet, end hvad „den sunde Fornuft“ fandt rimeligt og antageligt. Der blev prædiket og skrevet meget om „Kristendommen’s Nyhette“, og Bismanden Kristus blev prist for sin fortreffelige Sædelære; men de store evangeliske Grundanheder om Forløsning fra Synden og Livssamsfund med Grelseren ved Troen paa hans Død og Opstandelse, dem gif man helst uden om, hvis man ikke ligefrem fornægtede dem. I Steden for prædikede Præsterne jævnlig om Agerdyrkning, om „Nyhatten af at avle sunde Børn“, om „Koe-lopper“ o. lign. I Virkeligheden indskrænkede Tidens Religion sig til „Troen paa Gud, Dyd og Sjælens Udødelighed“.

Ovenpaa denne trosfattige og døde Tid kom der efter en aandelig Opvækkelhestid. Allerede i Rationalismens Belmagtsdage havde Sjællands Bisshop, N. E. Balle, under stor Misundelse og Spot med Ridkærhed forsvarer Bibelen og Evangeliets Lære; men han formaaede ikke at vende Strømmen. Dertil behøvedes stærkere Kræfter og en ny Tid.

Den første Bebuder af en ny Tid var J. P. Mynster. Fra 1801—11 var han Præst i Spjellerup ved Årøge; dér havde han den mærkelige aandelige Oplevelse, der forvandlede ham fra en urolig, føgende Sjæl til en troende Kristen. Det var en Aften, han sad i sin Sofa og læste; da før der ham med ét „gennem Sjælen, som et Lys fra det høje“. Han overgav sig med det samme helt til Gud; og senere, som gammel Mand, skrev han om

denne Øplevelsse: „Intet signer den Hensyssel, den indvortes Jubel, hvormed jeg ofte sagde til mig selv: Jeg har en Gud og en Frelser“. — I 1811 blev han forslyttet til København, hvor han virkede som Præst til 1844; Resten af sit Liv vedkægte han Sjællands Bispestol. Som Taler samlede han en betydelig Tilhørerkreds om sig i København, og hans trykte Prædikener, og især hans „Betrægtninger“, tjente mange alvorlige Sjæle til Bejledning. Det var dog navnlig indenfor den dannede Verden han kom til at øve en vækkende Indflydelse; hans Virksomhed sporedes ikke ret dybt ned i Folket. Af Karakter var han streng og i den senere Del af sit Liv meget gejstlig-fornem; af Anskuelse var han stærk konservativ. I sit Forhold overfor Baptisterne har han intet smukt Minde sat sig.

Samtidig med Mynster fremtraadte der en anden Forkæmper for evangelisk Kristendom, nemlig N. F. S. Grundtvig. Han blev teologisk Kandidat 1803. Hans yngre Åar var meget vægede. En Slags „Vækelse“ erfarede han allerede som Student ved sin Fælter H. Steffens' Forelæsninger; men hans egenlige religiøse Vækelse fandt dog først Sted langt senere. Allerede hans Dimisprædiken*), 1810, var et kraftigt Angreb paa Rationalismen. Den udkom i Trykken under Titlen: Hvi er Herrens Ord forsvundet af hans Hus? og den „blev reven bort og løst af hele Hovedstaden“. Hos en Del af Hovedstadens Præster, som følte sig trusne af Prædiken, valte den en saadan Forbitrelse, at de udvirkede, at Grundtvig fik en Frettesættelse. Femten Åar senere slog han et lignende djærvt Slag mod den unge teologiske Professor, Dr. H. N. Clausen. Denne udgav sit første teologiske Hovedværk: „Katolicismens og Protestantismens Kirleforsatning, Lære og Ritus“, en Bog, der var streven med stor Lærdom, men som desværre i nogle af de allervigtigste Punkter hvilede paa hele den gamle rationalistiske Tankegang. Herimod udgav Grundtvig sin „Kirvens Genmæle“, i hvilken han kaldte Clausen „en falsk Lærer“. Bogen valte uhøre Øpsigt, men for Grundtvigs Bedkommende havde den Bøde og Censur til Følge. Vi kan ellers

*) En Prøveprædiken, som de teologiske Kandidater maatte holde, før de fik Embede.

ikke her komme ind paa Grundtvigs mange sidige Førfattervirksomhed. Hans vækkende religiøse Virksomhed sporedes vidt om i Landet; rundt om var der Præster, som sluttede sig til ham, og enkelte Steder blev hans Skrifter ogsaa læste og forståede af troende Lægfolk.

En Særegenhed ved Grundtvigs Lære er hans Hævdelse af den saakaldte apostolske Bekendelsse med „Forsagelsen“, saaledes som denne lyder ved Barnedaaben, som „Herrens eget mundtlige Ord“, og Betegnelsen af Skriften i Modsetning hertil, som „det døde Ord“. Til „det levende Ord“, som han ogsaa kaldte Trosbekendelsen, regnede han tillige Indstiftelsesordene ved Nadveren. Paa Grundlag heraf tillægger han saa igen Daab og Nadver en saa umaadelig Betydning, at de i den grundtvigiske Forkyndelse næsten er komne til at indtage samme Plads, som Kristus og hans Gerning indtager hos andre protestantiske Retninger. Det var Grundtvigs Eggen efter et fast Stade overfor Nationalisternes Angreb paa Skriften, der ledte ham til denne Sermening. Han fremsatte den første Gang i „Kirbens Genmæle“ (1825); indtil da havde han staet paa et almen-evangelisk Standpunkt. En anden Ejendommelighed ved den grundtvigiske Livsanskuelse er, hvad vi kan kalde dens æstetiske og „folkelige“ Side. Det er maaesse dette, der mer end noget andet giver Retningen sit Særpræg. Men netop derved er dens Udbredelse ogsaa bleven indstrækket til saadanne, som har evnet at støtte sig en vis Grad af Oplysning. (Højskolerne.) I Virkeligheden findes nu det store Flertal af Grundtvigianere blandt Gaardmandsstanden og saadanne, som er udgaaede fra den.

Det er jo let at pege paa Manglerne hos disse to Førkämpere for evangelisk Trosliv i Danmark. Manglerne — eller Særhederne, om man vil — ved den grundtvigste Anskuelse springer i Øjnene af sig selv. Det er ogsaa øste og ikke uden Grund blevet paastaaet, at den grundtvigste Anskuelse med sin mystiske Sakramentalere og sin sterke Fremhævelse af Overleveringen er et Skridt henimod Katolicismen. Angaaende Mynster er der øste blevet anket over hans fornemme Kusde, og efter hans Død erklaerede S. Kierregaard i sit overdrevne og volksomme Sprog ham for kun at være „stor som Delklamator“. Mærligt er

det ogsaa, at disse to fremragende Aander i den sidste danske Bøkkelsestid stod aldeles fjendtlig overfor hinanden, noget, som dog visinok maa falde Myster til Laet. Men trods de mange Brøst ved deres Gerning har de alligevel ved deres uforbeholdne Standpunkt paa Kristentroens Grund haft saare stor Bethydning for vort Folk. — Der var jo ogsaa flere, som med Kraft og Zver tog Del i Arbejdet, navnlig sammen med Grundtvig (s. Efs. J. Chr. Lindberg), og den gamle Rationalisme fortængtes saaledes mer og mer.

Den Virksomhed, vi her har givet et Omrids af, var, især i Begyndelsen, hovedsagelig indstræknet til de øvre Lag af Samfundet og slog først Rod i København. Men samtidig med arbejdede Guds Aand ogsaa i Dybet af Følkelivet. I Vjerre Herrred mellem Horsens og Vejle gjorde de saakaldte „stærke Tyder“ sejj Modstand mod Indspredelsen af „Evangel. Kristel-Salmebog“ og Balles Lærebog*) paa Grund af den rationalistiske Tankegang, der gif gennem begge disse Bøger, og de var taalmodig Bøder og Udpantning for deres Tros Skyld. Medens Striden mellem de stærke Tyder og Præsterne endnu stod paa, opstod der ogsaa en aandelig Bøkkelse paa Fyn. Det var en gammel, troende Skomager ved Navn Hans Svane, der var Midlet hertil. Han var fra Sjælland og havde nedsat sig i Kerteminde; dør samlede han jævnlig nogle Nabover om sig, og de opbyggede sig da ved at læse Luthers Postil og synde Brorsons Salmer. Ved disse Møder kom en Arbejdsmand, der hed Kristen Madsen, til Synderkendelse og Tro paa Jesus. Han var en sjælden begavet Mand, og ved hans Virksomhed spredtes Bevægelsen, saaledes at den ved hans Død (1829) omfattede hele Fyn med Undtagelse af „Sletten“, saaledes kaldes Egnen mellem Odense og Bogense. Disse troende var i Begyndelsen Genstand for megen Forsølgelse fra Øvrigheden og den rationalistiske Gejstlighed. Men da Prins Christian (d. Ottende) blev Gouvernør paa Fyn, antog han sig deres Sag. Soni Følge heraf maatte Bisloppen over Fyns Stift udsende en Skrivelse til alle Stiftets

---

*) De rationalistiske Stykker i denne skyldes dog ikke Balle, men hans Medarbejder, Baitholm.

Præster med Paalæg om at fare frem med Taalmodighed og Sagtmadighed mod disse Mennesker.

Denne Bevægelse fremkalde en hel Del Lægmænd, som havde Ordet i deres Magt. Den nævndigste af disse er Peder Larsen, sædvanlig kaldet Skræppenborg efter en Gaard af samme Navn. Hans Fader var Branddirektør i Odense; men Sønnen havde lyft til Landvæsenet, og en dygtig Landmand blev han ogsaa. Han tilgiftede sig den ovennævnte Gaard og levede i mange Aar et lykkeligt Egteslab. Paa den Egn, hvor han kom til at bo, traf han nogle troende, der var paavirkede af Hernhutterne, som fra Kristiansfeldt jævnlig sendte Missionærer til Fyn. Blandt dem synes han at have fundet Fred for sin Sjæl. Men siden sluttede han sig nær til Kertemindefolkene. Han var en skarp Opvækselfesprædikant og vakte et ikke lidet Møre paa flere Steder baade i Fyn og Jylland. — Ligeført skal vi nævne Anders Larsen, almindelig kaldet Gamborg. Han var en tro Arbejder og kunde ogsaa føre Pennen i Guds Riges Tjeneste. — Baade bekendt og berømt var Rasmus Uttesen, som senere boede paa Holsteinborgegnen paa Sjælland. Han arbejdede i mange Aar for Synneres Omvendelse. — En meget nidsker og gudfrugtig Mand var ogsaa Lars Pedersen, mest bekendt under Navnet Lars Møller, en Møllersøn fra Sværup paa Fyn, til sidst bosiddende i Skørpinge ved Slagelse. Han virkede blandt andre Steder ogsaa paa Langeland og lod sig ikke under Forsøgelserne affrikelle fra at aflægge et frimodigt Bidnesbyrd. — Endelig kunde vi ogsaa nævne Johan Nielsen fra Staarupør; han var en stor Hjende af Baptisterne.

Foruden disse Lægmænd, der direkte stammede fra den syniske Bevægelse, kunde vi nævne flere baade fra Sjælland og Jylland, men vi skal indskrænke os til én; i Begyndelsen gif han under Navnet Kristen Idom, senere kaldtes han Chr. Westerby. Han virkede især paa Ringkøbing-Biborgegnen, og øste maatte han for sin Virksomheds Skyld vandre i Thorhør og Fjengsel. Det var ham, der ved en saadan Lejlighed en Gang hilsede Dommeren med de Ord: „Guds Fred være med Dem!“ hvorover Dommeren blev saa forbirret, at han udbød: „Skal Du ønske mig Guds Fred?“ og (henvendt til Rettens Personale): „Skaf

mig ham udensor, han er jo gal!" Hermed var Vesterby fri. Af alle de her nævnte troende Lægprædikanter var Vesterby den eneste, som blev Baptist; han blev døbt 1849.

Det var altsaa fornemmelig i Hovedstaden, over det meste af Fyn og i Egnen mellem Vejle og Horsens, at det aandelige Liv først rørte sig i Danmark. Fra Fyn strakte Bevægelsen sig til Langeland, hvor der udbrød et stort Nøre. Ogsaa i det sydvestlige Hjørne af Sjælland, Holsteinborg Gods, var der ikke lidet Liv, mest vaagt ved troende Præsters Virksomhed og ved Godsbesidderens Bestræbelses. Det var denne Egn, Mynster med sit sædvanlige bidende Bid kaldte „Det hellige Land med de tolv Apostle". Paa alle disse Egne vil vi siden møde Baptistbevægelsen. Dog var det kun et lille Mindretal af de vaakte, der blev Baptister; de fleste af dem svinede lidt ester lidt over i grundtvigst Retning, og en anden Del gik senere op i „Den indre Mission".

Saadan var, i Korthed, den religiøse Tilstand her i Danmark, da den nyere Tids Baptister fremstod: Fra oven virkede, foruden mange mindre Navne, især Mynster og Grundtvig; den sidstes Virksomhed sporedes dybest ned i Folket, idet ikke saa Præster sluttede sig til ham. Fra neden udfoldede der sig en ret betydelig Lægmandsvirksomhed, som især udgik fra Fyn. Der var nu, i Modstætning til den døde, rationalistiske Tid, ikke lidet aandeligt Liv, baade for neden og for oven.

Saa godt som hver Gang et aandeligt Livspust er gaaet hen over Kristenheden, har der ogsaa vist sig en baptistisk Bevægelse, eller med andre Ord: der har været Mænd og Kvinder, som ved at læse i deres Ny Testament har faaet Øje for, hvorledes den oprindelige Menighedsorden (Daab og Nadver, Menighedsstyrke, Menighedstugt o. s. v.) var, og som har haft Mod til at følge det Lys, der er blevet dem givet. Saaledes viste der sig ogsaa, som vi har set, baptistiske Nørelser under begge de ældre Vækkelsesperioder i vort Fædreland. Men ingen af disse Gange blev det til noget; disse Nørelser blev her, som overalt i ældre Tid, kvalte med Magt. Naar det imidlertid ikke gik paa samme Maade under den Vækkelse, vi nys har skildret, naar Baptisterne da slog Rod, og nu har faaet Vækst og Trivsel i Dan-

mark, og som vi er forvissede om, har en sejrrig Fremtid for sig, saa skyldes dette — Historiens Gang. Vi saa, hvorledes den Raahed og Boldsomhed i Søder og Tankegang, som møder os paa Reformationstiden, allerede paa Pietismens Tid var bleven mildnet meget. Og i denne Retning er Udviklingen vedbleven at gaa. Særlig gennemgribende Betydning fik den Frihedsbevægelse, der i Slutningen af forrige Aarhundrede tog sin Begyndelse med den første store Revolution i Frankrig. Den gav et ubodeligt Grundstud til de ældre Tiders Vornerhed og Tyranni. Dens Tanker om „Menneskerettigheder“ sloj vidt om i Europa og spredte og bar Frugt for alle forurettede og fortrykte. Og netop da Baptisterne i Midten af dette Aarhundrede paa ny fremtraadte paa det europæiske Fastland, tog Frihedsbevægelserne rigtig Fart. Bistnok stod de første Banebrydere for denne Bevægelse i Frankrig sjældslige overfor Kristendommen. Men de kendte den jo ogsaa kun i en forsædlig forvrænget Skikkelse. Med dens senere Forkæmpere, især hos os, var det langt fra saa. Under alle Omstændigheder var det i Ly af deune Bevægelse, at Baptismen slog Rod og kom til Udvikling i Danmark saavel som paa hele det europæiske Fastland. Men Historiens Gang er heller intet andet end „Guds mægtige Gang ned gennem Tiderne“. Hans Veje er store og forunderlige som han selv. Han har ikke blot sit Riges Anliggender, men hele Verdensudviklingen i sin Haand, og selv, naar Menneskene allerfrækest paastaar, at de har „kaestet hans Reb af sig“, maa de dog bidrage til hans Planers Fuldbyrdesse og til hans Navns Forherligelse.

I.

Forsølgelsesiden.

(1839—1849.)

Baptistbevægelsen begynder. — København.

JIndledningen er der nævnt forskellige Præster og Lægeprædikanter, som var med til at berede Jordbunden for Baptismen i Danmark. Men det egenlige Redskab til dens Indførelse, ja, Stifteren af de første Menigheder, var en dansk Mand, som i mange Aar havde opholdt sig i Tyskland: den senere for sin Verdom og Gudsfrngt saa bekendte Julius Købner. Dog Redskab til at bibringe de første her til Landet den baptistiske Overbevisning var Købner ikke. Baptisthistorien har ikke saa Eksempler at opvise paa, at en Baptistbevægelse er opstaet uden nogen Paavirkning fra andre Baptister. Et saadant Eksempel er den nyere Tids danske Baptister til Dels ogsaa. De Personer, der siden kom til at udgøre den første Menighed, havde aldrig haft nogen Forbindelse med eller Kunckab til nogen Baptist eller Baptistmenighed; men de var ved Betragtningen af Herrens Ord i det væsenligste komne til en ret Forstaelse af det Ny Testament, før Købner besøgte dem. Vi lader én af de paagældende, P. Mønster, selv fortelle:

„Bed Bekendtskab med en Pastor Østrup, den Gang Kateket og Kapellan i Slagelse, ved hans Samtaler og Prædikener blev jeg overbevist om Kristendommens Grundsandheder, fandt Fred i den forhæftedes Død for mine Synder og Opstandelse til min Retsordiggørelse — efter at have omvendt mig fra de Bildsfarelser og lystige Selstabber, jeg ved min alfor lette Karakter var henfalden til. I Aaret 1834 kom jeg paa en Rejse gennem Slagelse og blev af en dørboende Mand bedt om at være Fadder

ved hans Barns Daab. Efterat vi var komne fra Kirken, indledte jeg ved Bordet en kristelig Samtale, idet Øøstet, som den Kone, der holdt Barnet over Daaben, paa Barnets Begne havde afslagt, blev hørpt. Konen forsikrede, at der ingen Djævel var til, ligesaa lidt som der er tre Personer i Guddommen; og da jeg foreholdt hende, at det ikke var dansk endlige kristeligt at tale mod sin Overbevisning og drive Gæk med saa hellige Ting som Daaben, saa paastod hun, at enten skulde jeg forlade Stuen eller hun; thi med det skinhellige Pak vilde hun ikke være i Hus. Jeg gik naturligvis straks for ikke at forstyrre Selkabet, men funde fra den Dag af ikke blive fri for at efterse i den hellige Skrift, hvorledes det dog forholdt sig med Barnedaaben, der efter mit Begreb om Bagten, der oprettedes mellem Gud og Mennesket, paa en saa stammelig Maade blev misbrugt. Ved at efterse og sammenholde alle de Steder i Bibelen, der taler om Daab, fandt jeg ingen Stadfæstelse for Barnedaabens Tilladelighed, og jeg søgte da i Kirkehistorien at finde apostolst Hjemmel for den; men til min store Forundring finder jeg, at Tertullian i det 2. Aarhundrede ivrigt bestrider Barnedaaben, som den Gang begyndte at gøre sig gældende, og dette bestyrkede mig endmere i, at Barne-daab ikke var oprindelig apostolst. Ligesledes blev det mig klart, at Daaben ikke oprindelig var stet ved Overførsel, men ved Neddyppelse i Vand; dog uden at jeg endnu antog, at Overførsel ingen Daab var. En Gang hørte jeg af en Mand, som havde været „til Alters“, de uguodelige Ord: „J Gaar var jeg henne at forklage Fanden (han havde været til Skrifte), og i Dag har jeg drukket Forlig med ham igen!“ Disse oprørrende Ord gav mig Anledning til at tænke over Nadveren og navnlig, af hvem den skulde nydes. Jeg fandt da, at den var et Thukommelssmaalstid om Frelseren, som derved er baade Mad og Vært, hvis Ød vi derved forpligtes til at forkynde, indtil han kommer, og at den kun skulde nydes af ligeinddede troende Mennesker, som sammenknyttes ved ét Samsundsbaand som Lemmer paa det samme Legeme, Jesus Kristus, til at have indbyrdes Kærlighed og elste ham over alle Ting, i hvem de levede, rørtes og var. Det forekom mig, at Brødsbrydelsen, hvorpaa Herren kendtes af sine Disciple, og Taksigelsen var umistelige Stykker, som han selv havde brugt og indstiftet. Jeg saa, hvorledes Paulus formaner (1 Kor. 5, 11): Dersom nogen faldes en Broder og er en Skørlevner, en gerrig, en Afgudsdyrker o. s. v., da skulde vi end „ilfe cede med en saadan“, og jeg nægtedes ikke lidet ved Tanken om, hvor lidet vi i dette Stykke fulgte Frelserens Eksempel og Formaning; og da jeg læste 2 Kor. 6, 14—18, hvor der figes: „Gaar ud fra dem og fraskiller Eder, siger Herren o. s. v.“, da

skal jeg ikke nægte, at Tanken om Udtredelse af Statskirken blev levende for mig, og jeg længtes iunderligt efter og bad Gud om at mage det saaledes, at jeg funde følge hans Besaling".

Hvad vi her har anført, er et Brudstykke af en „Erklæring“, som P. Mønster den 22. December 1839 afgav til Øvrigheden. Denne P. Mønster er født i Randers den 30. Oktober 1797. Af Haandværk var han Guldsmed og Gravør; fra 1835 var han bosat i København. Under 22. December 1839 har Hofgravør H. Verslev meddelt ham et skriftligt Bidnesbyrd, hvori det hedder: „Gravør Peter Mønster er undertegnede bekendt som en i alle Henseender retskaffen Mand, der ej alene ved utrættelig Arbejdshomhed i sit Fag har redelig ernæret sin Familie, men ogsaa troelig delt sit lidet med den trængende. Dette forenet med hans beskedne Væsen har gjort ham elsket og agtet af dem, der kender ham“. At dette Bidnesbyrd er ovenstemmende med Sandheden, har vi al Grund til at tro. Æt andet Bidnesbyrd fra nogle Aar før, af Bysogden i Skælskør, omtales han „som en efter hans Stilling mer end almindelig dannet Mand“; herom vidner ogsaa ovenstaaende Uddrag af „Erklæringen“. Hælveg *) vil have, at han skal have „levet et ryggesløst Liv“, indtil han „pludselig blev greben af Østrup's Prædikener“. En Nuance mildeere lyder Mønsters egne Ord i „Erklæringen“, hvor han taler om „de Bildsfærelser og lyftige Selskaber, jeg ved min altfor lette Karakter var henfalden til“, og af hvad vi ellers ved om Mønster har vi Grund til at tro, at disse Ord netop udtrykker Sandheden. Hælvegs afgjorte Uvisje mod Baptisterne Skinner gennem alt, hvad han siger om dem.

P. Mønster var ikke den eneste, der stod paa det ovenfor stilbrede Standpunkt. At der var flere, ses af et andet Sted i Erklæringen: „Nu stod jeg ene igen, uden noget egenligt Samfund, paa nogle faa Venner nær, som delte mine kirkelige Anstuelser“ **) Æt Aaret 1838 finder vi saaledes i København en

*) Den d. Kirkes Hist. e. Ref. II. 561. Anden Udg.

**) „Om Søndagen gif disse troende i Neglen og hørte N. F. S. Grundtvig, som da prædikede i Frederiks tyske Kirke paa Christianshavn. Senere paa Dagen funde de saa samles hos Ryding, hvor da én og anden læste en Prædiken ud af en Postille, eller der

sille Folk af omvendte og troende, som ogsaa anerkendte den bibelske Lære om Menighed, Daab og Nadver, men uden at kende nogen andre, som hyldede denne Lære. Vig Cornelius og hans Venner frygtede de Gud og bad til ham, og sig hin makedonske Mand „raabte“ de, saa det hørtes over til Tyskland, og den første Baptismissionær, den føromtalte Købner, maatte efter Guds Styrelse betræde dansk Grund og besøge disse Venner i København. Købner har selv gentagne Gange meddelt, hvorledes det gik til. Det var Forstanderen for Menigheden i Hamborg, Oncken, der opmuntrede ham til at gøre denne Rejse — dog ikke for at træffe Vennerne i København, thi disse kendte ingen af dem; men „i den Hensigt at indlede en Forbindelse med de opvakte danske“ i Almindelighed og forsøge paa at bibringe dem et sundere og mere skriftmæssigt Syn paa Daaben, Menigheden o. s. v. Købner landede paa Thyn, der var hans Fødest, og i Kertemindegnen, hvor der var opvakte Folk, fik han en venlig Modtagelse. Han holdt talrige velbesøgte Forsamlinger; men en Aften kom han i en ivrig Debat med den S. 10 omtalte Rasmus Ottesen om Daaben, hvilket Spørgsmål Købner hidtil havde holdt noget i Baggrunden. I Stridens Hede raadede Rasmus Ottesen Købner til at gaa med saadanne Verdomme til dem, der troede ligesom han. Med Forundring spurgte Købner: „Hvor?“ „I København!“ svarede Rasmus Ottesen. „Det kan jeg næppe tro,“ svarede Købner, „i København er viist ingen af den Slags Folk!“ „Jo,“ svarede Rasmus Ottesen, „der vil De finde en Gravør Mønster og flere, som er ligesindede med Dem!“ Købner tænkte, maaske har Herren lagt ham disse Ord i Munden. Han styrer derfor sin Kurs til København og op søger vore Trosvenner, og det viser sig da ogsaa, at disse er aandsbeslægtede med ham og samstemmer med ham i alt; Kun med Hensyn til selve Barne daaben kom de til klarere Forstaaelse, idet de kom til at indse, at den slet ingen Daab var. Herom udtaler Mønster sig videre i „Erklæringen“:

---

samtaledes. Samtalen gif da ofte hen paa Daab og Nadvere, og det blev endogsaa berørt, at om vi forkastede Kirkens Lære om Sakramenterne, da funde det føre os til Vaalelet“. — Af en mundtlig Beretning af Chr. Petersen, „Mghs.-Budst.“ 1889.

„Han [Købner] besøgte mig, og vi blev glade ved at stemme overens i vores kirkelige Begreber. Han overbeviste mig om af den hellige Skrift, at Bestenkelse med Vand ingen Daab var, idet den billedlige Begravelse og Opstandelse med Kristo (Rom. 6, 4, 5: „Saa er vi da begravne med ham ved Daaben o. s. v.“) aldeles fattedes; og at Kristne kun skal være delagtige i én Tro, ét Haab, én Daab o. s. v., og at den af Herren indstiftede, af Apostlene brugte og skriftlig stadsfæstede Daab var den ene rigtige. Jeg læste det baptistiske Trossamfund at kende og saa de forhenvende Virkuinger, dette Samfund i de sidste Decennier [ɔ: Ti-
aar] havde haft, nemlig med Hensyn til Missionen blandt Hedningerne; og da jeg længe havde løngtes efter at komme i Brodersamsfund med ligeinddede, der som jeg byggede deres Salsigheds Haab paa Jesu Kristus og hans Apostles Grundvold, hvori han selv er Hovedhjørnestenen, forkastede alle menneskelige Tilhæftninger til det Ord og Evangelium, som skulle bestaa, naar Himmel og Jord forgaar — og da jeg fandt, at det forholdsartet sig saaledes med Baptisterne, besluttede jeg mig til, saasart Lejlighed dertil gaves, at lade mig døbe og optage i det baptistiske Trossamfund“.

Købner rejste efter et kort Ophold i København tilbage til Fyn, hvor han etter paa Kertemindegnen holdt godt godt besøgte Forsamlinger. Derpaa tog han til Langeland, hvor han ogsaa fandt opvalte Sjæle, og her holdt han ligeledes store Forsamlinger i nogen Tid, hvorpaa han drog hjem til Hamborg igen. Hjemkommen til Hamborg udarbejder Købner et lille Skrift: „Hvor i bestaar Daaben og hvem skal døbes?“ hvilket blev litograferet og udbredt paa Langeland, i København o. fl. St. Følgende er Tankegangen deri:

Vi lever i en Tid, hvor Sandheden paa ny bryder sig en sejrende Vej til Hjørterne. Mange har taget Korset og bekendt Kristus for Verden; men disse staar endnu i Kirkesamfund med de ugudelige, og angaaende Jesu sidste Besaling, Daaben, er de helt i Mørke. Den lutherske Reformation, som saa klart fremdrog Methodistrelsen af Troen, standede i denne Henseende paa Halbvejen.

1. Hvor i bestaar Daaben? — Den bestaar i Neddyrkelse; det ligger i Ordet baptizo. Denne Anskuelse forsøgter selv Luther, og den græske Kirke, som bedst maa forstaa det ansørte Ord, døber netop ved Neddyrkelse; det samme gør Lusender af Menigheder, især i Amerika og England. Men det Ny Testament er selv den

vigtigste Rettesmør i denne Henseende, og af det fremgaar det klart, at Daaben i den første Tid foregik ved Neddyrkelse. Til Daaben hører ogsaa, at den skal udføres i Faderens, Sønnens og den Hellig Aands Navn. En Neddyrkelse i Vandet, hvortil andre end de besalede Ord udtaltes, vilde ingen Daab være; lige saa lidt er det en Daab, selv om de rette Ord udtales, naar der sættes noget andet i Stedet for Neddyrkelsen. Vi bør følge Kristens Ord og ikke med vor kædelige Forstyrrelse høge at slippe uden om.

2. Hvem skal døbes? — Johannes den Døber saavel som Apostlene fordrede, efter guddommelig Besfaling, Synderkendelse og Tro paa Kristus af dem, de døbte; Daaben forudsætter saaledes Tro. Men Troen kommer kun ved Hørelsen, siger Guds Ord. Begge disse Sandheder anerkender den augsburgiske Konfession,*) stønt den derved geraader i Selvmodsigelse. Daaben er det frelstie Menneskes Vagt med Gud. Dette har man for BarneDaabens Skyld fordrejet til, at Daaben skal være Guds Vagt med Mennesket, og som Støtte til denne selvslavede Barnedaabsvagt har man — da en Bildfarelse leder til en anden — været nødt til at opfinde Konfirmationen. Bagefter kommer man saa med den urimelige Beskyldning, at den viljeløse Skabning, som ved Haarene er trukket ind i Kirken, er falden ud af sin Daabspagt, og hertil søger man igen en Trøst, bygget paa en ny Usandhed, at Daabspagten staar fast fra Guds Side. — Hverken Jesu Ord om at lade de smaa Børn komme til ham, eller Omstærelsen, eller den Omstændighed, at Apostlene nogle Gange døbte hele Huse, kan tages til Indtegt for Barnedaaben. Stedet i 1 Kor. 7, 14. („ellers var jo Eders Børn urene, men nu er de hellige“) taler imod Barnedaaben, ikke for den; thi det fremgaar klart nok deraf, at de troendes Børn i Korint ikke var døbte.

Det er Barnedaabens Skyld, at Sions Mure er nedbrudte, og at Verden staar midt i den kristne Kirke. Mine Brødre og Søstre, det er paa højeste Tid, at vi begynder paa ny at ransage Skriften og at vorde lydige, som han var lydig, der sagde: „Saaledes bør det os at fuldkomme al Retfærdighed“.

Dette ypperlige lille Skrift bidrog yderligere til at overbevise de troende i København, og hos nogle af dem vaagnede der nu en Længsel efter Daaben. Den iblandt dem, hvis Længsel i saa Henseende synes at have været stærkt, var en Katuntrykker P. Emil Ryding. Han har fortalt, at han, da han fik ovennævnte Skrift, gik ud paa Kirkegaarden og satte sig under et Træ,

*) Dog kun i dens tykke Tafst.

og under Læsningen af disse Bladé brast han i Graad, lagde dem paa Jorden og, lig Ezebias fordum, udbredte dem for Herrens Ansigt og bad ham om Besledning. Vore Venner i København skriver nu til Hamborg med Begæring om, at der maa træffes Foranstaltninger til deres Daab, og Lørdagen d. 26. Oktober 1839 staar Købner og Oncken i deres Midte.

Det er en Efteraarsaften, og mørkt er det; thi Maanen, der er nær sidste Kvarter, er endnu under Synskredsen. Københavns Kunstbelysning egner sig juist heller ikke til at oplive; thi den bestaar kun i matte Tranlamper. Men i H u n n e r g a d e Nr. 228 sidder inden lulkede Døre en lille fortrolig Bennekreds, i hvis Hjørter der er Føraarsstimming. Hvad de i Aar og Dag har grundet paa og især i den sidste Tid længtes saa meget efter, skal nu blive til Virkelighed: den af Herren besalede Daab skal udføres paa dem — og denne Handling maa fuldbyrdes, før de forlader hverandre. De to Evangeliets Ejendomme, Købner og Oncken, er iblandt dem. Døbestedet har Ryding udset; det skal være Versoen (en Ferstvandsø, som nu er udforret), og Tøj til Daabsklaedninger har han ogsaa høbt. De tilstedevarende Kvinder bliver nu straks sysselsatte med at forberedige disse, og henimod Morgenens er alt i Orden. Søndagen den 27. Oktober aarle i Morgenstunden brød saa vor lille Kreds op og begav sig paa Bej til Daabsstedet, dog, som det hedder i Beretningen, ikke samlede, men saaledes, at de træf sammen paa det aftalte Sted. Oncken udsørte Daaben. Jeg fort efter afholdt Forhør har Mønster forklaret følgende: „Oncken forrettede Daaben paa den Maade, at han først gik ud i Vandet, tog den, der skal døbes, og lagde denne ned i Vandet, saaledes at hele Legemet kom under Vandet, idet han brugte Daabsordene: „Jeg døber dig i Navnet Faderens og Sønnens og den Hellig Aands“,* hvorefter han rejste den saaledes døbte op. De var alle isørte den saakaldte Daabsskjorte, som bestaar af en temmelig vid Skjorte af Linned, der er bunden tæt om

*) Oncken havde lært sig disse Ord; han funde ellers ikke tale Danst.

Hallen og gaar lige ned til Fodderne, hvilken de havde iført sig inden de gif hjemmesfra, og havde saaledes hver sin Skjorte, som de var iførte under deres sædbanlige Klæder".*) Daabs-handlingen var forbi omtrent Kl. 7 $\frac{1}{2}$. De døbte var: Peter Christian Mønster og Hustru, Peter Emil Ryding og Hustru, Enok Richard Svee, Smedesvendene Niels Hansen og Hans Peter Jensen og Mastemager Johan Christian Petersen. Samme Dags Eftermiddag blev Mursvend Ferdinand Ludvigsen, der havde været fraværende om Morgenens, døbt. Om Mandagen døbtes Ludvigssens Hustru og om Tirsdagen endelig en anden Mursvend, Frederik Vilhelm Peulicke. Disse elleve kom til at udgøre den første Baptismenighed i Danmark.

Onsdag Aften (den 30. Oktober) var de alle, med Undtagelse af Peulicke, samlede hos Mønster. Her blev Menigheden organiseret, hvorefter den valgte Mønster til sin Leder. Hans Ordination mente dog Oncken og Købner, det var bedre at udsette et Årstd. Denne Dag blev altsaa den første danske Baptismenigheds Stiftelsesdag; det var tillige Mønsters 42-aarige Fødselsdag. Allerede næste Dag afrejste Oncken. Købner var først en lille Tur i Helsingør, dog kun for at aflægge et privat Besøg og ikke — som Bislop Mynster havde faaet regnet ud — „for dér at oprette en ny Menighed“. Kort efter forlod ogsaa han København.

Bor lille Menighed stod nu alene. De stedfundne Daabs-fester var, saa vidt vides, ikke blevne bemærkede af nogen. Inden lukte Øre var Menigheden i al Stilhed bleven organiseret. Den havde holdt flere opbyggelige Sammenkomster, og i tætluttet Bennekreds havde de nydt Herrens Nadver uforstyrret. Endnu stod denne „Herrens Plantning“ i Drivhuset, hvor den kun nød Varme og Væde; men snart skulle den plantes ud og udsettes for det danske Vejrslig. Ryheden sivede straks ud, saameget mere som de elleve vist ingen Hemmelighed gjorde deraf, og efter fort Tids Forløb var Begivenheden almindelig kendt i Byen. Bladene skrev op om den, og man vil fortælle, at der opstoges Plakater, hvori der dreves Spot med, hvad der var set; end ikke en Bi

---

*) Se Langes Kriminalsøger, 7. Bind, 1. Hefte.

om „Gendøberne“ manglede der.*). Disse Ting tog de elleve sig dog ikke saa nær. En Ven af dem beretter, at „Spot fulgte dem overalt; men de stolede paa deres mægtige bundsforvandte hæventil, og de var flittige i at udstrø Sæden, trods al den Modstand, der straks stillede sig i Bejen for dem“. Men der var mer i Vente. Den Aften, Menigheden blev stiftet, stormede det stærkt; heraf tog Oncken Anledning til at sige: „Der vil gaa stærke Storme over denne Menighed“. Dette sik den ogsaa snart at erfare.

Det Røre, Baptisterne Gremitræden i København valte, satte begribeligvis den derværende Gejstlighed i Bevægelse. Ikke blot Sjællands Bisstop, J. P. Mynster, paa hvem Ansvarer for Bekæmpelsen af religiøse „Bildfarelsjer“, i det mindste i hans eget Stift, især hvilede, men ogsaa Grundtvig og især Lindberg, der altid gik i Ilden for Grundtvigs Ansuelser, o. sl. optraadte som Bekæmpere af den ny Bevægelse. I et Brev, strevet kort

*) I „Korsaren“, der begyndte sin Löbebane 1840, maatte Baptisterne ogsaa nu og da holde for. Det er kun enkelte Gange, man møder dem i dansk Skønlitteratur — og Modet er da langt fra behageligt. De Baptister, der hos Ingemann stikker Hovedet frem bag hans Mormoner i „Landsbyborne“ne, er juist ikke tiltalende. Om Bergsøes „Hr. Zachariae“ i „Fra den gamle Fabrit“ skal være Baptist eller Mormon, ved maaßke Forfatteren ikke selv, „Gendøber“ er han allensåls; forsvrigt er han utro mod sin Kone, driver Forretning som Lagerkarl o. s. v. I en ubetydelig Fortælling, „Bodsprædikanten“, har Emanuel HenningSEN en „Baptistpræst“, der er en profaist Fanatiker, Skindesforhører og Morder (!). Mindre kan ikke gøre det. — Viselig har der fundet Hejtrin og Faldb Sted blandt Baptisterne som i alle kristelige Kredse; men i saadanne Tilfælde er ogsaa den kristelige Menighedstugt strængt og samvittighedsfuldt blevet anvendt. Skildringer som de ovennævnte er rene Brængbilleder. Blandt de nære norske Forfattere har Kr. Elster i „Færlige Følt“ en Lærerinde, der er Baptist, og hvem Spidserne i den lille Ravnekrog, hvor Fortællingen foregaar, paa Præstens Anvisning har erklæret økonomist Krig; Statlen har Forfatterens Sympati. I Nielands „Sne“ er det meningsloje i Barnedaaben stillet blot; men han nævner ikke Baptisterne. En typisk Baptist har endnu ikke været sandt skildret i vort Sprogs Skønlitteratur.

ester, fra Døken til det amerikanske »Bapt. Miss. Magazine« hedder det:

„Breve og Bud sendtes i alle Retninger af det ortodokse Parti i København, særlig ved Lindberg, forat advare deres Brødre mod Kætterne. De, der tog Religionen alvorlig, saavel som de verdsrigsindede satte Pressen i Bevægelse imod os, hver paa sin Maade; de ortodokse Lutheranere forðomte os som fortalte Kættere, der formedelst vore gruelige Bildfarelser vilde komme til at lide i Himmel; de andre behandlede os med aabenlyk Haan som affindige og Daarer. Vi var som stillede i Gabestokken. En af vore Brødre sik sine Binduer slaaede ind af en Pøbelhob, og en Tid var det lille Skib, der nylig var gaaet i Søen, næsten overskyllet af de voldsomme Bølger. Men Jesus lever forat frelse! Han holdt dem indesluttet i sine Hænder, og den folde og vanærende Medhart fra Verdens Side og den bitre Sindstemning, der lagdes for Dagen af Medkristne, tjente kun til at knytte deres Hjørter tættere til hverandre og til deres Herre“.

Men det blev heller ikke ved Spotten og Bekæmpelsen med aandelige Vaaben. Den 9. November, altsaa kun 10 Dage efter Menighedens Stiftelse, indgiver Københavns davaerende Politidirektør, Etatsraad Bræstrup, sin Rapport om det passerede til Kancelliet,* der „efter at have modtaget Hr. Etatsraadens Beretning“ straks brevveksler med Bislop Mynster om Sagen. Resultatet af denne Brevvæksling og af Kancelliets Overvejelse bliver saa en Skrivelse til Politidirektøren, hvori det meddeles ham, at Baptisternes Forsamlinger ikke kan tillades, og den slutter saaledes:

„I Henhold til det foran anførte skulde Kollegiet tjentlig anmode Dem om at lade optage Forhør over de opgivne 11 Personer og derunder affordre dem Forklaring om denne Sefts Oprindelse, Fremgangsmaade, Troslærdomme og alt, hvad dermed staar i Forbindelse og kan tjene til Sagens fuldstændige Oplysning, hvorhos de maa gøres bekendte med Rescriptet af 5. Marts 1745 og Forordn. af 13. Jan. 1741, samt afækses Erklæring om de vil frafalde deres Bildfarelser og holde sig bemeldte Lov-

---

*) Det Regeringskollegium, der i Enevældens Dage havde Justits-, Kirke- og Skolevæsenet under sig.

bestemmelse efterrettelige. — Udskrift af det optagne Forhør forventes derefter hertil indsendt.

Det kgl. danske Kancelli, den 26. Novbr. 1839.

Steemann. Ørsted. Lange. Hansen. Holm. Richter."

Heraf ser vi, hvad der ventede vore Venner. Naturligvis valte Stævningen, der straks derpaa blev dem forknydt, nogen Frugt og indre Kamp hos dem; men både Ryding og hans Hustru og Møstiemager Petersen har mundtlig meddelt, at de styrkede hverandre indbyrdes, og at de stedje var frimodige. Allerede den 30. Novbr., altsaa Maanedsdagen efter den lille Menigheds Stiftelse, staar de for Skranken. Peter Mønster var, som naturligt er, den første, der blev forhørt. Ved i Retsprotokollen at gennemgaa det temmelig lange Forhør faar man det Indtryk, at han havde lært af hin anden Peter, der havde skrevet: „Vær al Tid rede til at forsvare Eder med Sagmodighed og Egefrygt for enhver, som begører Regnskab af Eder om det Haab, som er i Eder“. Ingen af de andre blev afhørt denne Gang; men nogle af dem blev til sagt at møde tre Dage senere (den 3. Decbr.) til et fortsat Forhør. Det blev der heller ikke meget af; thi just som de i Folgestab vandrer til Raadhuset, slaar Trommen med Kundgørelse, at Kong Frederik den Sjette er død. Kun Mønsters Hustru blev afhørt, de andre fik Lov at gaa igen; men endelig den 6. og 7. Decbr. kom ogsaa deres Tur. De blev afsordret Forklaring om de forskellige i Kancelliskrivelsen nævnte Forhold, og for Kvindernes Bedkommende blev der særligt lagt Vægt paa, om de var blevne overtalte til det Skridt, de havde taget, eller om de havde handlet frit og efter deres Overbevisning; til det sidste funde de med god Samvittighed sige ja. — Der gaar nu en Uges Tid, saa maa de møde igen, Mønster først og siden de øvrige. Denne Gang er det de i Kancelliskrivelsen nævnte Love, det drejer sig om. Forordningen af 13. Jan. 1741 handler om gudelige Førsamlinger. Den tilsteder saadanne, naar det er Præsten, der er Hovedmanden for dem; ellers maa de kun holdes af „ganske faa Personer, hvilke i ald Stilhed paa fort Tid maa samles . . . . og ved lys Dag, ikun Mandfolk med Mandfolk, Kvindfolk med Kvinder“. Videre hedder det:

„Art. 13. — Derimod skal hermed alvorligen og strængeligen være forbuddet alle andre Slags Førsamlinger og Sammenløb under Navn af bedre Opbyggelse og gudeligheds Øvelse, enten at holde eller besøge, som ikke er indrettet paa den Maade, som forhen er forestrevet, men enten i større Mængde uden nødvendig Forsigtighed eller hemmelig i Binkler eller under aaben Himmel, eller uden Anmældelse og deres Biidende, som dermed bør have Tilshyn, af Egenraadighed og u bunden Frihed anstilles.

Art. 14. — Det skal være aldeles forbuddet, at nogen enten Mænd eller Kvinder eller andre u vedkommende, som ikke selv have Gruund i Gilds Ord, i slige Førsamlinger maa prædike og forklare Gilds Ord ved Haranqver, eller vidløftig Tale . . . .“

Reskriptet af 5. Marts (og et til af 2. April) 1745 er rettet mod dem, som til „Anabaptismum og andre Bildfarelser ere hensaldne“. Det hedder herom i § 2: „Ingen maa i Kongens Riger og Lande bo og opholde sig og sætte sig ned, som er henfalden til den anabaptistiske Bildfarelse, og ikke vil lade sine Børn døbe . . . ; og hvo, som ikke vil gøre det, skal ikke tillades at blive uden paa de Steder, hvilke Kongen har givet Religionsfrihed“ (se videre i Indl., S. 5). Begge disse gamle, mugne Love var udstedte under den pietistiske Bevægelse. De havde hvilet under hele den rationalistiske Tid; men nu blev de gravede op igen. Vore Venner blev gjort bekendte med deres Indhold og spurgt, om de vilde holde sig dem efterrettelige, det vil i Virkeligheden sige: gaa tilbage til Kirken. Mønster udbad sig en kort Betænkningstid, og sit Svar gav han i Form af en Erklæring, hvorfra vi allerede forud har anført et længere Stykke. Med Hensyn til selve det foreliggende Spørgsmaal, da „tillader jeg mig“, skriver han, „at svare et ør bødigt, men bestemt Nej“. I Overensstemmelse hermed svarede ogsaa de øvrige ti, og hermed er det første Forhør sluttet (d. 30. Dec. 1839). Juleaften, altsaa endnu før Forhøret var helt til Ende, skrev Mønster et Brev til Brødrene i Hamborg, i hvilket det hedder:

„Vi fremstilledes alle for Domstolen, og Undersøgelsesdommeren anvendte, som han var buden, al sin Vestalenhed overfor hver enkelt, i den Hensigt at overbevise os om det farlige i at modfætte os Kancelliet, og følgerne det vilde have; men Herren

var stærk i de svage, og ikke én funde bevæges til at indgaa paa nogen Betingelse. De var alle enige om at fordre at blive anerkendte som en bestaaende Menighed. Forhørsdommeren forsikrede os nu, at han med stor Ulyst havde insladt sig paa Udsørelsen af denne ham paahvilende Pligt, fordi han antog, at han vilde saa at gøre med en Hob vildledte Sværmere og Fanatikere. Han takkede os i de venligste Udtryk, at vi havde opført os med saa stor Betænksomhed, baade hvad Sandheden og hvad kristeligt Sindslag angif; vi havde derved i høj Grad vundet hans Agtelse og Tilstro og havde givet dette Forhør det mest samstemmige Præg af alle dem, han i sin mangeaarige offenslige Virksamhed havde ledet . . . . Vore Forsamlinger bliver bestandig talrigere og talrigere besøgte af fremmede, og Gud være priset: alt har hidtil gaaet godt; men han alene ved, hvorlænge vi vil blive taalte. Jeg har daglig Anledning til at glædes over vor lille Menighed; den underligste Kærlighed, grundet paa Sandhed og Retfærdighed, hersker iblandt os“.

Saaledes gik Aaret 1839 til Ende, og 1840 oprant. Naturligvis ventede den lille Menighed spændt paa at faa at vide, hvad man vilde gøre ved den. Men den ene Uge gik efter den anden, og Kancelliet lod ikke høre fra sig. Menigheden havde „store Forsamlinger“, som afholdtes hos Ryding, der havde et Spisehus; men Tilvoerst havde den ikke endnu. Derimod rejste et af dens Medlemmer, Smedesvend Jensen, til Aalborg. Endelig kommer Kancelliets Afsørelse, og omkr. halvfjerde Maaned ind i det ny Aar maa de ti give Møde for at høre den. Den gik ud paa, at Menigheden var lovstridig, at det ikke kunde tilstedes dem at holde Møder og at uddele Herrens Madver, at deres Børn ikke kunde slippe fri for Daab og Konfirmation, og at de, hvis de ikke handlede i Overensstemmelse med denne Tilkendegivelse, enten vilde blive henviste til en af de Stæder i Riget, hvor der var fri Religionsøvelse, eller ogsaa det vilde blive dem paalagt at forlade Landet.

Trods de strenge Ord lod Øvrigheden alligevel Menigheden i Ro. De næste 7 Maaneder af Aaret 1840 var i Virkeligheden en Fredstid; og denne Fredstid blev tillige en Fremstridstid for Menigheden. Den første Tilvoerst var P. Mønsters egen Broder, Adolff Mønster. Han var lige bleven dimitteret fra Horsens Lærde Skole og kom nu, omkring 27 Aar gammel, til København

forat studere Teologi. Hans teologiske Studium blev imidlertid af en anden Art, end han havde tænkt sig; thi da han fik al vide, at hans Broder var gaaet over til Baptisterne, gav dette ham Anledning til nøjere at undersøge Guds Ord, og Resultatet heraf blev, at han opgav Tanken om at blive Præst. I det Sted beflutter han at rejse til Hamborg, forat lære den derværende Baptismenighed nærmere at kende. Den 1. Juni blev han af Oncken døbt i Elben, og straks efter rejste han tilbage og sluttede sig til Menigheden i København. Der hengaar saa en tre Ugers Tid, og Menigheden har nu Befsignelse.

Det var hin folde og mørke Efteraarsmorgen det foregaaende Aar, at den første Daabshandling fandt Sted. Menigheden har siden da haft en mørk og kold Winter, udstaet flere Forhør og først lige nylig haft en Tilvælt paa ét Medlem. Men nu er den lyse Tid oprunden, og det saavel i naturlig som i aandelig Henseende; ti Sjæle har begæret at blive døbte. I den Anledning staar Oncken og Købner attor paa dansk Grund. De ankom Lørdagen den 27. Juni. Endnu samme Dag blev Daabskandidaterne fremlæstede for den forsamlede Menighed og prøvede, og Søndag Morgen blev de døbte. Meget aarle den flønne Sommermorgen var nogle af Menigheden tilliggemed dem, der skulle døbes, samlede ude i Guds fri Natur, medens Stadens Tusender endnu laa i deres Morgenlummer, og i Damhusssøen, en halv Mile Vej fra Byen, blev Daaben udført. Af et Brev fra Oncken til Miss. Magazine ser man, at denne Dag med særlig Omhu var valgt til Daabens Udførelse; det var netop samme Dag, den ny Konge, Kristian d. Ottende, og Dronningen, Karoline Amalie, skulle krones og salves i Frederiksborg. I den Anledning var Københavns Politi deroppe, og Stadens Indbyggere i det hele var saa optagne af Dagens Festligheder, at de ikke havde Tanke eller Øje for andet. Som saadan blev Baptisternes Forehabende upaaagtet. I det ovenfor omtalte Brev hedder det:

„Begunstiget af det flønneste Bejr blev Kristi Anordning udført i sin Simpelhed og Renhed. Scenen var overordenlig højtidelig og herlig, og vi blev rigeligt besejmede for Godturens Besværighed ved det inderlige Samfund, vi nød med vor op-

standne Frelser og med hverandre. Vi naaede Stadens Port [paa Silbagevejen], netop som Kloken slog halv tre Morgen, og vi mødte allerede mange Bøgne, der kørte ud til Kongens Sommer-Residens og til Skoven".

Efter en lille Hvile samledes Menigheden om Formiddagen med de to fremmede Brødre forat ordinere Mønster til at være dens Forstander, og om Eftermiddagen var de atter samlede om Herrens Bord. Endnu samme Dag afrejste Oncken og Købner over Sverig, hvilken Vej de ogsaa var komne. De var nemlig af Politiet truede med Anholdelse. — I Tidssummet indtil den 14. November, paa hvilken Dag én døbtes, den sidste dette Aar, havde Menigheden endnu en Silvefest paa 13 Sjæle, hvilke alle blev døbte af P. Mønster, der jo nu ved sin Ordination var bleven berettiget til at udføre denne Handling. Menigheden var altsaa i dette Halvaar bleven forsøgt med 24 ny Medlemmer. Men nu var Freden ogsaa forbi.

Ogsaa udenfor København var Sagen gaaet fremad. Paa Langeland, hvor der lenger havde været et stærkt religiøst Nørre, blev der dette Efteraar stiftet en lille Menighed; og i Aalborg blev en anden stiftet. Paa det første Sted var A. Mønster tillige med hans egen og Broderens Hustru til Stede ved Menighedens Stiftelse, og i Aalborg var det P. Mønster, der udsprægte Daaben, ligesom han ogsaa ledede Menighedens Organisation; senere besøgte ogsaa han Langeland, hvor han døbte to. Det var Indberetningerne herom fra de vedkommende Myndigheder til Kancelliet, der gav Anledning til, at en ny Forsølgelse blev sat i Gang i København. I syv Nettdage, fra d. 20. Novbr., blev 24 af Menighedens Medlemmer forhørte, Brødrene Mønster endog to Gange. Hver enkelt blev ligesom ved den første Nettsforsølgelse gjort opmærksom paa, at Menigheden var ulovlig, at deres Børn ikke funde slippe for Daaben o. s. v. A. Mønster og P. Mønsters Hustru blev det betydet ikke at forlade Staden, og P. Mønster selv blev belagt med Arrest. Imidlertid gaar Aaret 1840 til Ende. P. Mønster holder Jul i sit Fængsel, og om de øvrige, der endnu er paa fri Fod, kan man sige, som det hedder om de troende i den første Menighed: de „holdt sig tilsammen“. Det saa jo noget truende ud for dem; men de forsagede ikke.

I en Beretning fra den Tid hedder det: „Nyhaarsaften 1840 fejredes først ved en selskabelig Sammenkomst, hvorved den sidste Time af det gamle Aar og den første Time af det ny anvendtes til Bon og alvorlige Tilbageblifke paa det gamle Aar; derefter opmuntrede Brødrene hverandre indbyrdes til Udholdenhed“. De havde ogsaa al Grund til at bestyrke hverandre; thi der ventede dem straks et nyt Slag.

Anden Nyhaarsdag 1841 er otte af de første elleve indstævnede for Retten — Jensen var jo i Aalborg, P. Mønster var i Fængsel, og hans Hustru har man vel under disse Omstændigheder anset for uskadelig. De otte tilstod, at de havde overtraadt det dem „den 10. April forrige Aar givne Paalæg“, og de erklaerede tillige, at de „ausaa det for en Samvittigheds Pligt“ fremdeles at handle paa samme Maade. Hermed fik de Lov at gaa; dog maatte Ryding og A. Mønster snart efter møde igen. Herom skriver den sidste til Dunden:

„Broder Ryding og jeg har været for Politidirektøren. Han opførte en Skrivelse for os fra Regeringen, i hvilken man giver os Valget mellem inden en Maaned frivilligt at forlade Kongen af Danmarks Riger og Lande eller ogsaa at blive sagføgte efter Loven og strængt straffede. Gud har styrket os til at vælge det sidste. Det samme Dokument er i Dag ogsaa blevet meddelt Herrens bundne [P. Mønster]. Som det er én og samme Land, der leder alle Guds Børn, saa ved vi paa Forhaand, at vor Broder har gjort det samme Valg. Vore offentlige Forsamlinger er meget talrigt besøgte. Om Søndag Aftenerne er der over 200 Mennester samlede“.

Kancelliet overgav derpaa Sagen til den lgl. Landsoversamlede Hof- og Stadsret med Anmodning til den om „behageligen at ville foranstalte de tre ommeldte Gendøbere justitialiter tiltalte“. P. Mønster ansøgte forgæves om at komme paa fri Fod, medens Sagen verserede for Retten; omtrent et Fjerdingaar, fra 25. Februar til 8. Maj, maatte han endog nøjes med samme Forplejning, som de værste Forbrydere fik: 1 Pund Brød og 8 Skilling daglig. Da han i Midten af Maj blev syg, fik hans Hustru dog Lov at komme „og pleje ham, naar det behøvedes“, ligesom det ogsaa tillodes ham ved Lejlighed at gaa ud i Fængselsgaarden. Hans Sag vakte betydelig Opsigt i Hovedstaden, og et Par frem-

ragende Advokater tilbød, ifølge et Brev af 16. Febr. fra A. Mønster, at påtage sig at forsvarer Baptisterne Sag for Netten. Men A. Mønster tilfører :

„Det er vor inderlige Øen til den alvise Gud, at han vil give os sin Helligaand til vort Forsvar, at vi ikke skal bemytte den menneskelige Bisdoms hule Kløgt, men Kraft og Bisdoms Ord, givne os af den Helligaand; da skal vi, hvem der saa end bliver vor Anklager, blive de sejrende. — Vore Forsamlinger er nu bogstavelig talt overfyldte; sidste Søndag Aften var der mellem 2 à 300 til Stede“.

Den 12. Marts skriver han :

„Der tales om os næsten i den hele By. Dette har særlig vist sig ved de sidste Dages Efterspørgsel om Traktater; *) thi Folk er bogstaveligt komne til mig i Hundredvis forat erholsde saadanne, og det har været baade fra højere og lavere Klasser“.

Med Foraarets Frembrud kom saa, i Lighed med det foregaaende Aar, Frugten af Vinterens livlige Virksomhed. Den 1. Maj døbte A. Mønster, der nu tilligemed Ryding ledede Virksomheden, elleve Sjæle. Dette havde til Følge, at ogsaa han, den 19. f. M., blev fængslet. Blandt de denne Gang døbte var den af mange kendte og elskede Struve og hans Hustru. I Maanederne September og Oktober døbte Peuliche, én af de første elevere, tretten Personer; derpaa blev han fængslet. Saa valgtes P. Lassen (Larsen?), der forud for nogen i København var bleven døbt af Oncken i Hamborg, til at døbe. Ved Aarets Slutning løb de døbtes Antal op til 82, af hvilke de 10 var rejste ud i Provinserne. — Flere af Grundtvigs Tilhørere blev i dette Efteraar stærkt berørte af Baptistbevægelsen; blandt dem var den senere saa bekendte Højskolemand Kristen Kold. Han var nemlig i København forat forberede sig til som Tjener at rejse med Pastor Hass til Smyrna, hvor denne skulde være Missionær. Da han faldt i Twivl om sin Barnedaabs Gyldighed,

*) Den 28. Novbr. 1840 strev Oncken til Amerika: „Vi har lige tryft 40,000 danske Traktater, forat deres Hænder maa være fyldte med den gode Sæd“. I lang Tid blev de danske Baptister forsynede med Traktater og Småstrifter, ja, endog med Ny Testamente, fra Hamborg.

gik han først til J. Chr. Lindberg. „Denne sagde til Kold, at det hjalp ikke, om han lod sig døbe som voksen. Hvad det kom an paa, var, om han troede“. Grundtvig derimod raabede ham til, hvis han ikke kunde finde hvile i „Daabspagten“, at lade sig døbe — naturligvis ikke af Baptisterne. Hvad der særlig forurosigede Kold, var nemlig ikke saameget selve hans Barnedaab, som det, at den var udført af en rationalistisk Præst, der ikke fulgte Rituallet. Han slog sig dog omsider lig mange andre til Ro med sin „Daab“ som den var.*)

Her er Stedet til forteligt at omtale en sammenhørende Række af Begivenheder, der fandt Sted i Narene 1841—42. Ved Begyndelsen af Sagen mod de tre Brødre udtalte Rettens Præsident til P. Mønster, at det sikkert vilde være af stor Betydning for Sagens endelige Udfald, om de fra ledende Mænd blandt de engelske og amerikanske Baptister kunde støtte kristelige Vidnesbryrd for, at de af disse var anerkendte som virkelige Baptister. Man stelnde nemlig noje mellem den nyere Tids Baptister og de af alle, samtidige saavel som senere, Forfattere saa ilde medhandlede „Anabaptister“ paa Reformationstiden. Forat tilvejebringe saadanne Vidnesbryd gjorde Oncken i Sommeren 1841 en Rejse til England, ligesom han ogsaa i samme Øjemed sendte en Skrivelser til Amerika. Samtidig benyttede han Lejligheden til at opfordre baade de engelske og de amerikanske Baptister til hver for sig at sende en Deputation til Danmark forat tale deres forfulgte Broders Sag. Begge Øjemed opnaaede han. Den engelske Deputation bestod af de to Prædikanter P. G. Giles af Leeds og H. Dowson af Bradford. De var sendte af Baptismenighederne i det vestlige Yorkshire; men de medbragte tillige Andragender fra flere andre Kredse af Baptismenigheder og desuden ét, der var underskrevet af 400 Prædikanter af forskellige Samsund, deriblandt gejstlige baade af den katolske Kirke og af den engelske Højkirke. Flere af disse Andragender var underskrevne af de vedkommende Byers Borgmestre, ja, et fra London af selve Lord-Mayoren. Desuden viste Lord Palmerston Sagen sin Interesse ved direkte at tilsende den danske Regering en Embedsskrivelse, i hvilken han

---

*) Se J. Nygaard: Kristen Kold, I. S. 115 ff. Odense 1895.

i de mest smigrende Udtryk omtalte baade Sagen og Baptistsamfundet og Deputationens Medlemmer. Deputationen ankom til København i September 1841 og havde to Gange Audiens hos Kongen, der behandlede den med stor Forekommenhed. ogsaa med Bisshop Mynster havde de to Udsendinge en Sammenkomst. Han var ubøjelig og gjorde paa dem det samme strenge Udtryk som paa saamange andre, der tillod sig at tro og handle anderledes end han. De affattede og udsendte deraf en Skrivelse til den danske Gejstlighed, i hvilken de fremstillede den mod deres Trossæller begaade Uret. En øjeblikkelig Følge af Deputationens Virksomhed var, at Dommen over de anklagede straks blev afgangt. Den lød paa 60 Afd. og Sagsomkostninger for hver af Brødrene Mønster og 30 Afd. for Ryding. Der blev desuden tilbudt Menigheden en meget begrænset Religionsfrihed i Altona, Fredericia og Frederiksstad og én By til efter deres eget Valg. Men paa dette Tilbud funde de ikke gaa ind. Brødrene Mønster maaatte deraf forblive i Høengslet. Om Deputationens Afsked med dem hedder det i dens Beretning:

„De fulgte os til Høengslets Dør, og da vi skiltes fra dem før maaske aldrig mere at ses her paa Jorden, gjorde det vore Hjørter bitterlig ondt at skulle forlade dem i Lønker“.

Den amerikanske Deputation ankom i August 1842. Den bestod af de to blandt de amerikanske Baptister saa vel kendte Teologer, Professorerne Hackett og Conant. De sik ille Kongen i Tale, da han netop var i Udlændet; derimod sik de talt med en Del Medlemmer af Gejstligheden, idet Roskilde Præstekonvent netop havde Møde, medens de var her. Om Mynster hedder det i deres Beretning: „Vi maa med Beklagelse sige, at vi hos Bisstoppen, Dr. Mynster, ikke fandt den Fordomsfrihed eller den Klarsynethed, som man havde Grund til at vente hos en Mand i saa fremragende en Stilling“. A. S. Ørsted, med hvem de ogsaa havde en Sammenkomst, viste sig meget human; men paa Grund af hans Stilling i Kancelliet vilde han ikke ud med sin Mening. Prof. H. N. Klausen lagde derimod intet Skul paa sin Misbilligelse af den Behandling, Baptisterne var Genstand for. Inden de to Brødre rejste, affattede de et Brev til deres danske

Trofsæller, hvilket, hvis det blev offensliggjort, kunde tjene som en Erklæring om de amerikanske Baptisters fulde Anerkendelse af de danske Baptister. Om selve Affæden hedder det:

„Bed vor Ankomst til Toldboden fandt vi, at nogle og tyve Medlemmer af Menigheden allerede var der for at byde os Farvel. Det var en rørende Scene, som vi aldrig kan glemme. Det var som de ikke kunde slippe os eller finde Ord til at udtrykke deres Taknemlighed mod deres amerikanske Brødre for den Deltagelse, de havde vist ved at sende os til dem“.

Flere andre engelske Kristne besøgte vores Søskende i dette Tidssrum. Den mørkeligste af disse var maaßke den bekendte Kvæderinde Elisabet Fry. Hun talte deres Sag hos Kongen og Dronningen, og om Søndagen predikede hun paa Franss for en stor Tilhørerstfare og med Dronningens Kammerjunker, Sehested, som Tolk i Baptistersnes Forsamlingslokale. Underligt maa det have været for disse fremmede, i hvis Hjemlande det religiøse Liv rørte sig frit og sundt, at se den næsten finefisie Rettroenhed og Fordomshuldhed, der herskede i Danmark. Ja, kan man høre en dansk gejstlig udtales sig om anderledes troende uden at føle, at den hersker til Dels endnu.

Vi optager atter den afbrudte Traad. Midt i November 1841 blev Brødrene Mønster løsladte. P. Mønster havde da siddet fængslet et helt År og A. Mønster i 6 Maaneder. Forfølgelserne var dog ikke dermed forbi. Alligevel var de i visse Henseender blevne lempeligere. Offenlighedens Sympati for de fulgt var til en vis Grad blevsen vakt. Ogsaa enkelte gejstlige udtales sig mod Forfølgelserne — men ellers var det Gejstligheden med Bisshop Mynster i Spidsen, der holdt Forfølgelsesilden brændende.*). Øvrigheden og Politiet i København var i Virkeligheden heller ikke fjendtlig stemte mod Baptisterne. Fra Foraaret 1841 var det blevet almindeligt at opløse Menighedens Forsamlinger, og hertil maatte jo Politiet gøre Tjeneste. Men ofte hændte det, at Betjentene gav sig saa god Tid, at Forsamlingen var sluttet, inden de naaede hen, hvor den holdtes. Der

---

*) „Fra Presterne udgik Øphidelsen og Forfølgelsen“. K. F. Viborg: Vor Kirken s.d. S. 129.

fortelles en morsom Historie om en Kone, der henvendte sig til en Politiasistent og bad ham forhindre hendes Datters Daab, som hun ellers autog var lige ved at skulle finde Sted. Assistenten lovede Konen at opfylde hendes Begæring; men man mener, at han kun med Uvilje paatog sig dette Hverv. Af den Grund trækker han Sagen i Langdrag. Han posterer én Betjent hist og en anden her og gør vidtløftige Forberedelser. Imidlertid høres Salmesang; det er Datteren, der er bleven døbt og nu tilsligemed Daabsfølget kommer syngende tilbage. Ved at se dette udbryder Konen, som ude af sig selv, til Assistenten: „Af, nu kommer de — det er for silde!“ „Ja, min gode Kone,“ svarer Assistenten, „jeg kan ikke gøre for det; jeg maatte jo have mine Folk ordnede!“

Oversor Preddikanterne og Døberne vedblev man dog længe at gaa strengt til Værks. En lille Prøve af Rydings Dagbogs-optegnelser vil vise dette: „Den 22. Oktober [1841] blev jeg arresteret for Guds Ords Bekendelse“. „Den 13. December blev jeg løsladt af Arresten“ (ɔ: 52 Dage). „Den 23. November blev jeg ved Højesteret idømt en Mulst af 30 Rdsl.“. „Den 2. April 1842 blev jeg idømt en Mulst af 100 Rdsl.; men da jeg ikke kunde betale, blev jeg udpantet, og da Pantet ikke kunde forslaa, maatte jeg sidde i Fængsel fra d. 7. November 1842 til d. 10. Januar 1843“ (ɔ: 65 Dage). Beulicke dømtes samtidig til 50 Rdsl.s Mulst. — Lige i Begyndelsen af 1842 blev A. Mønster paa ny fængslet efter ca. 3 Maaneders Frihed. Han havde nemlig prædiket og døbt paa Slagelseguen og bistaaet ved Danelsen af den vestjællandske Menighed, den fjerde i Landet. Noget senere blev P. Mønster ogsaa fængslet, og først ind i Juli Maaned blev de begge løsladte. Denne Fængselstid maa have været hærlig tung for A. Mønster; thi under den blev hans Hustru angreben af en uhelbredelig Tæring. En Tid lang blev det nøgtet ham at besøge hende. Hendes Hjemgang til Herren sandt Sted, endnu før Fængselstiden var endt; men hendes Mand saavel som hans Broder sit dog Lov at følge hende til Jordens. Hun blev viistnok den første af Baptisternes døde. Inden Brødrene Mønster blev sat i Frihed, maatte de betale en dobbel saa stor Pengebøde som ved deres første Løssladelse. Da de selvfølgelig

ingen Penge havde, blev de udpantede og de fleste af deres Ejendele solgte, og da der endnu manglede en lille Sum, gik Fængselsinspektøren Statsraad Spandet, der hele Tiden havde vist dem megen Venlighed, i Raktion for det manglende. Da den amerikanske Deputation besøgte dem i deres Hjem, var de ifølge disse Brødres Beretning saa udplyndrede, at de begge Steder havde maattet aftage Døren mellem deres to Børrelser og bennatte den som Bord. — Ut opregne alle de Plagerier og Uretfærdigheder, disse første Baptister var Genstand for, vil kun virke trættende. De vedblev, snart lempeligere og snart strengere, til henimod Udgangen af 1844.

Det var fra først af blevet Baptisterne betydet, at deres Børn ikke kunde slippe for at blive „døbte“. Da de egensige Forsøgsselskaber var ved at standse tog Øvrigheden for Alvor sat paa at faa denne „Daab“ udført. Underligt nok, de voksne maaatte ikke lade sig døbe; Børnene derimod skulde døbes. Ogsaa her var Bisshop Mynster den ledende Mand. I sine „Meddelelser“*) figer han aldeles ugenert:

„Jeg for min Del kan ikke forlade den Overbevisning, at Staten er berettiget til at fordre, at ethvert Barn straks skal henregnes til et af den anerkendt Religionssamfund, og at derfor, da Baptisterne udtrykkelig erklaerer, at deres Børn ikke hører til deres Samfund, førend de som voksne selv kan erklaere sig, saa maa vor Kirke antage sig dem som andre forladte Børn“ (!).

Forretningen blev udført paa den Maade, at Politiet førte om i Byen med lukkede Vogne, tog Børnene fra Forældrene og bragte dem til Kirken, hvor de saa blev „døbte“, og derefter førtes de tilbage til Forældrene igen. P. Lassen, som forud (S. 29) er omtalt, havde et to Aars Barn, som ikke var „døbt“. En Dag, som dette Barn er sysselsat med sit Legetøj, holder den lukkede Vogn for Døren, og ind kommer Betjenten tillsigemed en Dame, der taler venligt til Barnet og tager det paa Skødet. Alt dette gaar meget godt; men da hun fjerner sig med Barnet, striger det af fuld Hals. Dog, man fører videre, og opsamler samme Dag, dels paa Kristianshavn og dels i selve Byen, otte

*) S. 273.

saadanne Børn, som trods al deres Skrig og øvrige Modstand blev ført til „Rundelikke“, hvor de saa blev indlemmede i den hellige, almindelige Kirke. Et saadant Optog var jo baade forærgeligt og latterligt, men ikke blot det: det rummede en virkelig Fare for Børnene. P. Laahens Søn fik saaledes ved denne Lejlighed en Skæk, som aldrig senere forlod ham; han døde $11\frac{1}{2}$ Aar gammel. En Hattemager Højers Søn blev ført syg hjem fra Ceremonien og døde Dagen efter.

Der var dog ogsaa en Del gejstlige, særligt blandt dem, der sluttede sig til Grundtvig, som ikke kunde følge Bisshop Mynster i disse Taabeligheder. Især fortjener P. Chr. Kierregaard*) at nævnes. Under sit Præsteembede i Pedersborg ved Sorø nøgte han at døbe Børn af Baptister uden Forældrenes Samtykke. Da Koncelliet søgte at formaa ham til at lade saadanne Børn i hans Pastorat døbe af en anden Præst, gav han til Svar, at hvad han ikke kunde føre over sit Sind selv at gøre, det kunde han heller ikke overtale andre til. Han blev truet med Afsked; men han tilkendegav, at om han end skulde miste sit Embede, kunde han dog ikke udføre en saadan Daab. Ved Præstekonventet i Roskilde 1845, hvor Hovedemnet til Forhandling netop var Evangelsdaaben, holdt han et overbevisende og alvorligt Foredrag imod den. Flere andre af Konventets Medlemmer udtalte sig for Resten i Overensstemmelse med ham, og ved en til Slutning foretagen Afstemning udtrykte Konventet sit Ønske om, „at det ikke maatte paatvinges nogen Præst at døbe Baptistbørn imod Forældrenes Vilje“. Et Andragende til Regeringen af Professor H. N. Clausen og nogle Præster et halvt Aars Tid senere havde saa endelig den Virkning, at det tilkendegaves Baptisterne, at de kunde slippe for at saa deres Børn „døbte“, naar de i hvert enkelt Tilfælde indgav Anhøgning derom.

Den 'ydre Storm mod Menigheden har i det væsenlige udrafset: Baptistersnes ydmhge Udholdenhed har gjort deres Forfølgere

---

*) En Broder til Søren Kierregaard; blev senere Bisshop i Aalborg.

trætte. Sejren er vunden — udadt til. Men allerede før denne Storm havde lagt sig, var en ny og farligere brudt løs indadt til. Aarsagerne til dette var dels manglende Erfaring i Menighedslivet og dels personlige Fejstrin; men vi maa heller ikke lufte Øjet til for den dybere liggende Aarsag, der gennem hele Guds Riges Historie har søgt at tilintetgøre hans Værk: „denne Verdens Fyrste“. Først kommer der altid et Stormløb udefra og derefter et indefra. Saaledes var det ved Kristendommens første Indtrædelse i Verden, saaledes var det i Reformationens Dage, og samme Erfaring har Baptisterne saavel som andre frireligiøse Bevægelser maattet gøre paa de forskellige Steder. Det er dersor heller ikke blot blandt de københavnske Baptister vi træffer saadanne indre Uroligheder. I mange af de øvrige Menigheder i Landet vil vi møde lignende under forskellige Skiftelser og med forskellige Foranledninger, dog i en mildere Form. Skildringen af denne Trængselstid for Baptisterne i København skal gives i al Korthed, og det for det første af den Grund, at vi savner Stof til en udførlig Fremstilling. Ligesaa trofast som Grindringen om den første Forfølgelses- og Sejrstid er og ligesaa rigt et Materiale af skriftlige Optegnninger, som der foreligger herom, ligesaa udbivet er nemlig Grindringen og ligesaa saatallige, fortsatte og tilfældige er de skriftlige Beretninger om den indre Trængselstid. Men selv om en udførlig Fremstilling kunde gives, saa vilde en saadan dog kun virke pinligt og trættende. Vi maa nu gaa et Par Aar tilbage i Tiden.

Menigheden er blevet over tre Aar gammel. I én Henseende har jo denne Tid været som en lang Trængselsnat; men i en anden Henseende har det været en herlig Tid. Ingen Udelukkelse har der været Tale om, ingen Udtrædelse eller indbyrdes Uenighed har man set, og Herrens Besignelse har hvilet over Menighedens Virksomhed, saaledes at Antallet paa de døbte ved Udgangen af 1842 løb op til 140. Men Søndagen den 15. Januar 1843 efter endt Opbyggelse fremstod, ifølge en vistnok samtidig Optegnelse, fire Brødre med den Erklæring, at de ikke længer vilde staa i Samfund med P. Mønster, og efterat have meddelt dette gik de bort. Ved de hamborgske Brødres Mellemkomst indtraadte de vel i Menigheden igen, dog kun for en kort Tid for

saa efter at udtræde og drage flere med sig. — Natten til Søndagen den 1. April døde, ifølge samme Optegnelse, den saa højt estiske Broder Fr. Vilh. Peulicke af Koppesygdom. Paa sit Døbsleje omtalte han med Smerte den i Menigheden opstaaede Strid. — I Sommerens Løb ankom, ligeledes ifølge samme Optegnelse, Brødrene Krüger og Remmers fra Hamborg forat nægle mellem de stridende; men alt var forgæves. Trods dette blev dog mange tillagte Menigheden. Ifølge en Navnesfortegnelse, som sikkert hidrører fra P. Mønster, døbte en Broder Lorentzen det Aar 116 Ejøle, foruden otte, som han døbte i Kattegattet ved Sjællands Odde, hvilke tilligemed nogle forud og nogle senere døbte det næste Aar ordnedes til Højbv Menighed. — Året 1844 gik nogenlunde stille hen. Midt i Maj blev Mønster fængslet og hensat i sets Maaneder, medens Retten overvejede hans Forbrydelses Størrelse. Efter derpaa at have været fri nogle Uger maatte han efter gaa i Fængsel forat offone Bøden, han var bleven idømt: 200 Rdlr. At der dog under Mønsters Gangenstab var en Del Venighed i Menigheden, og at ogsaa nogle blev udelukkede ses af en Meddelelse til et engelsk Missionsblad. Men alligevel blev, ligesom forrige Aar, ikke saa døbte; thi Menigheden, der tidlig paa Året havde 288 Medlemmer, talte ifølge Mønsters egen Optegnelse i samme Beretning 320 ved dets Slutning.

Af hvad der senere tildrog sig, er det klart, at P. Mønster ikke selv var uden Skyld i disse Uroligheder. Hvoruegen Skyld han havde, og hvorledes hans aandelige Forhold i det hele var, savner vi Midler til at bedømme. De nærmest følgende Åar faste imidlertid et desværre tilstrækkeligt Lys over alt dette, ligesom de ogsaa forsøger den indre Usred. Mønsters Betegnelse af sin egen Karakter som „altsor let“, i den gentagende omtalte Erklæring, er vist nok sorgeligt virkelighedstro. Og det er baade rimeligt og forståeligt, at den Agtelse, der paa Grund af hans Standhastighed under Forsøgelserne blev ham til Del, saavel som ogsaa den fremragende Stilling, han indtog blandt sine Brødre, har været mer, end han kunde taale. Men noget usigeligt bemodigt er der i at se denne begavede og én Gang saa gudhengivne Mand lidt efter lidt gaa aandeligt til Grunde.

Året 1845 bringer en Krisis, og som Udgang paa den ser

man en lille ny Menighed opstaa i København, medens P. Mønster tilligemed den store Part af den øldre Menighed kommer ud af Forbindelse med Brødrene i Hamborg og derved med Udlændets Baptister overhovedet. Efterhaanden ophæver de danske Menigheder i Provinserne ogsaa Forbindelsen med Mønster — paa to Smaamenigheder nær, som nu begge er ophørt at bestaa selvstændigt. Den ny Menighed i København blev stiftet den 16. November 1845 og kom til at bestaa af 17 Medlemmer; hvert År lægges der nogle saa Sjele til den, og ved Udgangen af 1848 er dens Medlemstal 55. Til Leder fik den Niels Nielsen, der var Forstander for den vestsjællandske Menighed, hvorför den ogsaa undertiden omtales som en Gren af denne. Saaledes, i store Træk gik det til; men de nærmere Omstændigheder har man kun ufuldstændigt rede paa.

Man nævner især to Aarsager til denne Krisis i 1845. Den ene var et Tilsælde af Menighedstugt for en meget alvorlig Forseelse, hvor Mønster viselig gik altfor letfindigt til Værks. Den anden drejede sig om nogle Pengegaver, der under Forfølgelserne var blevne Mønster tilsendte gennem Brødrene i Hamborg. I „en omtrentlig Beregning“, som Mønster afgav derover, fandtes nemlig en Del Uldgiftsposter opførte, hvortil der ingen tilsvarende Udbetaling havde fundet Sted. Den almindelige Opfattelse bagefter har dog ikke været, at Mønster berigede sig selv, men snarere, at han havde glemt en Del Uldgifter, og at han saa bagefter forat saa Beregningen til at stemme har opført en Del fingerede Beløb paa Uldgiftssiden. Af forskellige Udtryk i Korrespondancer og i en Dagbog af Jøstved, den aalborgiske Menigheds Forstander, synes det ogsaa, som Mønster i det hele taget ikke tog det ret næje, hverken med at tale Sandhed eller med et kristeligt Liv. Maaske der ogsaa var en Del Misforstaesser til Stede. Nok er det: der blev opponeret mod Mønster i Menigheden; men Mønster brugte Myndighed og udelukkede Opponenterne, otte i Tallet. Disse vilde imidlertid ikke anerkende Udelukkelsen, men klagede til Brødrene i Hamborg, som efter at have undersøgt deres Sag gav dem Medhold. Dette førte til Brudet mellem Mønster og de hamborgiske Brødre, hvilket officielt fuldbragtes ved en

Skrivelse fra disse af 21. Maj 1846. Den Missionsløn (viistnok ca. 500 Rdlr. aarlig), som Mønster hidtil havde modtaget fra Amerika, ophørte nu ogsaa. — Af de otte udelukkede, rimeligvis sammen med de udtraadte af 1843, eller i hvert Fald nogle af disse, blev den ny Menighed stiftet. Vi finder i denne A. Mønster, Ryding, Mastemager Petersen og P. Laesen. Denne Menighed blev nu anerkendt af Udlændet.

I 1848 kommer en ny Missionsarbejder ved Navn A. P. Førster til Danmark. Han var født og opvokset i København; men 18 Aar gammel havde han forladt sin Hjemstavn. Først opholdt han sig en Tid i Hamborg, hvor han erfarede en aandelig Vækelse. Han kom ogsaa dér i Berøring med Baptisterne, hvis Grundætninger Sandhed han erkendte. Der vaagnede nu en stærk Lyst hos ham til Missionsgerningen, og han ønskede derfor meget at komme til London, hvor han vidste, der fandtes Missions-selskaber. Dette Ønske fik han snart opfylldt. Efter en Tids Op-hold i London blev han døbt og optagen i en Baptistmenighed dør. Til Danmark kom han efter Øndvens Raad, udsendt af The Strict Baptist Convention. Hensigten med Førsters Sendelse til Danmark var, at han skulle rejse fra Sted til Sted og forkynde Evangeliet, hvilket vi ogsaa ser ham gøre. Denne Virksomhed maa Bisshop Mønster have hørt noget om; thi i 1849 udtales han i den grundlovgivende Rigsdag, at han har hørt at en Emissær fra Hamborg rejser om paa Sjælland og for engelske og amerikanske Penge faar Fattigfolk til at blive Baptister. I en Artikel i „Berlingske Tidende“ erklærer Førster paa de af Udlændet anerkendte Baptisters Begne dette for Usandhed. Dette falder P. Mønster frem med den Erklæring, at det da heller ikke kan anvendes paa ham og hans Menighed, da de i de sidste 2 à 3 Aar intet har haft med Hamborgerne at gøre. Han insinuerer derhos, at de danske Baptister, der stod i Forbindelse med Hamborgerne, ikke havde den rette Fædrelandskærlighed (det var jo i Krigens Tid). Der opstaar nu i „Berlingske Tidende“ en fort og heftig Debat, hvori ogsaa Brødrene fra Hamborg deltager med en Artikel. Mønster indviller sig straks i et Bøv af Usandhed, og da Førster uigendrivesligt har paavist

bette, trækker Mønster sig ud af Debatten med nogle saa forbitrede Linjer.*)

Tilstanden blandt Hovedstadens Baptister ved Slutningen af dette Tidssrum er saaledes langtfra glædelig. Et Lyspunkt er det dog, at begge Menigheder gennem disse Tveddragtens Aar har arbejdet paa at drage Mennesker til Herren, og i sin store Maade lod han heller ikke deres Arbejde være helt frugtesløst. Endnu har de nogle svære Aar tilbage, før denne Utringstid er forbi.

Bevægelsen i Provinserne.

Den forudgaaende Skildring har fornemlig drejet sig om, hvad der foregik indenfor Hovedstadens Bolde; kun en enkelt fjern Genlyd af, hvad der rørte sigude i Landet, har blandet sig imellem. Nu forlader vi imidlertid København; og vi skal da faa at se, at Herren i disse ti Aar ogsaa i Provinserne har haft sine Bidner og udført sit Værk.

Langeland. — I Indledningen er det omtalt, at Lægmandsbevægelsen paa Fyn ogsaa strakte sig til Langeland. Dette gik til paa den Maade, at en Mand ved Navn Rasmus Knudsen i Barager paa Langeland havde en Søster, som boede i Nørheden af Odense, og som tilligemed sin Mand hørte til „de hellige“. Denne Søster besøgte han forat hente nogle hos hende beroende Penge; men ved samme Lejlighed kom han til at overvære en gudelig Forsamling, som blev afholdt af Møllersønnen Lars Pedersen fra Sværup. Rasmus Knudsen blev med det samme opvakt og sågte og fandt Maaden i Jesus. Ved sin Hjemkomst foranstaltede han, at samme L. Pedersen kom til at afholde en Forsamling i hans eget Hus. Mange strømmede til, og en Smedeinde fra Simmerbølle blev opvakt tilligemed hendes Søn Anders Madsen Hansen, sædvanlig kaldt Anders Madsen. Den paafølgende

*) Se „Berl. Tid.“ 1849 Nr. 115, 122, 145 og 203, og 1850 Nr. 26, 29, 37 og 63.

Binse var L. Pedersen efter paa Langeland, og ved den Lejshed holdt han ogsaa en Forsamling hos Anders Madsen i Simmerbølle. Pastor Wind, Stedets Præst, var nærværende; han hørede ved Prædikenens Slutning, at det var den rene Sandhed, som var talst, og at det ogsaa var hans (Præstens) Ord, at Folk skulde ombende sig og tro paa Jesus. Fra den Tid af blev Forsamlingerne almindelige, navnlig i Simmerbølle. Aaarsdag 1838 holdt en anden Fynbo en Forsamling hos Anders Madsen, og ved den Lejshed blev to Gaardmænd opvalte, nemlig Rasmus Madsen og Rasmus Jørgensen.*). Der er Grund til at antage, at baade disse to og flere andre fik, hvad Prædikanten denne Dag formanedede dem til at bede om: „et nyt Hjerte til Aaarsgave“.

Forsamlingerne blev nu hyppigere og bredte sig syd paa i Landet — Simmerbølle ligger midt paa Den, og over en halv Snes forskellige Lægprædikanter besøgte joenligt Langeland. Men dette blev formeget for Gejstligheden, som nu indgik med Klager til Ørigheden. Der paafulgte nu en Række Forhør, som vi skal forbigaa, da de ikke hører til Baptishistorien. — En Retssag skal dog omtales. I November 1838 træffer vi en af vore Venner, Anders Madsen af Simmerbølle, paa Tinghuset i Tranekær. Anledningen dertil er, at han skal have kaldt sin Bys Skolelærer og Kirkesanger, Fich, „en Sjælemorder, der fører alle de uskyldige Børn til Helvede“. And. Madsen tilstaar, at han har kaldt Fich „en Sjælemorder“, det øvrige har han dog sagt i lidt mildere Ord. Hr. Fich lært nemlig Børnene i Skolen, at der ingen Djævel var til, og at Jesus blot blev fristet af sine fanselige Tilbøjeligheder. Dette mente A. Madsen berettigede ham til at bruge de stærke Ord, og han vilde ingenlunde tilbagekalde noget. Som Bidner mødte paa Anders Madsens Side tre af Lærerens tidligere Skolebørn. Fich vil ikke benægte, at han jo kan have udtaat sig som af Anders Madsen paastaaet, men han paaberaaber sig forsvarigt en Uttest fra Pastor Wind, gaaende ud paa, at det

---

*) I Protokollen over de fort ester afholdte Forhør omtales R. Madsen som Ejer af Pelykkegaarden og R. Jørgensen som Forpagter i Kassebølle. Da Baptishenvægelsen begynder paa Langeland, er R. Jørgensen imidlertid Pelykkegaardens Ejer.

er den rene Lære, han underviser Børnene i. Dommen faldt Dagen før Juleaften og lød: „De af indstøvnte Smed And. M. Hansen af Simmerbølle om Kirkesanger Fich brugte fornævnte Udladelses bør døde og magtesløse at være, saaledes at de ikke kommer denne til Fortlejning paa Ere, gode Navn og Rygte, saa bør han og bøde en Mulst af 20 Rbd. Sølv til Amtets Fattigkasse og endvidere erlægge de af denne Sag flydende Onkostninger — — — ”.

Et andet Sammenstød, mellem Rasmus Madsen og Læreren tilligemed Pastor Wind, blev det første Middel til at berede Jordbunden paa Langeland for Baptismen. De kirketroende i Simmerbølle Sogn havde længe været misfornøjede med begge deres bestaltsede aandelige Bejledere; især var de utilfredse med den Lærdom, deres Børn modtog i Skolen. Læreren havde nemlig en Gang sagt om de syiske Lægprædikanter, at de „prædikede om Helvede, saa Tilhørerne stod og flæbede derover og troede, at det allerede havde begyndt at brænde bag i Klæderne paa dem“. De udvirkede deraf, at Rasmus Madsen blev Skolepatron, forat han skulle varetage Børnenes Tarb. Dette gør han bl. a. ved efter en Eksemplen i Skolen 1838 at formane baade Præst og Degen til at særge for, at Børnene blev bedre opslærte i deres „Daabspagt“. Hertil svarede Pastor Wind, at det var noget Sludder og Sladder med hans Daabspagt; Børnene skulle opslærtes i den kristelige Religion og ikke i Daabspagten — hvorpaa Rasm. Madsen udbrød med Hestighed: „Det er da ogsaa forskænkligt, at vi skal have saadanne Lærere! For det er falsk Lærdom.“ Provst Plesner i Humble er snart underrettet om det forefaldne og sender Bud til Rasmus Madsen om at møde hos ham og tage Rasmus Jørgensen med. De ankommer, og Provsten beklager, at der er saa spændt et Forhold mellem Præsten og de troende. „Jeg kender Pastor Wind,“ siger Provsten, „han har været Kapellan her, og han er en kristelig Mand.“ — „Ja, men,“ indvendte de, „det var forskænkligt, at han saaledes vilde uttale sig om Barnedaaben.“ — „Ja, Barnedaaben!“ siger Provsten, „jeg kender ikke noget i Skriften om, at man skal døbe Børn; kan Æ vise mig noget?“ — „Nej, vi er ikke skriftsloge.“ — „Nu, ja! gaa saa hjem og læs Jer

Bibel, og naar J saa finder noget, saa kom og vis mig det." — „Hvorför döber De da Börn?" spurgte de. — „Jo!" svarede Prosten, „det er saa Kirkens Skil. Men saaledes at udskelde Pastor Wind for en fälsk Lærer, nej, det gaar ikke an! Denne Sag maa for Retten." — Det var de ikke saa vel tilfredse med. — Ja, naar de vilde give 5 Rdlr. til Sognets fattige, saa skulde Sagen dermed være endt. — Nej, det vilde de ikke. De gik nu hjem og samtalede under Bejs om, at de vilde lede i Bibelen forat finde Beviser for Barnedaaben.

Pastor Wind stævner nu Rasm. Madsen for Retten og Rasm. Jørgensen som Bidne. Under Bejs taler de sammen. „Har Du fundet noget?" siger den ene. — Den anden: „Har Du?" — Begge: „Nej!" — „Det er vel saa bedst vi betaler de 5 Rdlr." Héri var de enige, og saaledes kom Forliget i Stand. Da Rasmus Madsen betaler de 5 Rdlr., bemærker Prosten: „Jeg vil ikke gøre Dem nogen Fortræd; men De skal vide, hvad Deres Mund siger."

Det var saaledes de rationalistiske Gejstlige, der selv valte den første Tivol om Barnedaaben paa Langeland.

Det er allerede (S. 17) fortalt, at Købner paa Tilbagevejen fra København i 1839 besøgte Langeland. Han landede ved Nordenden af Øen, hvor en Mand paatog sig at føre ham til „de hellige". En Lørdag Aften ankom han til Simmerbølle, hvor han straks stiftede Velendtskab med And. Madsen, og om Søndagen holdt han Forsamling hos en Gaardmand Hans Larsen i Lykkeby; det var den første Baptistsforsamling paa Langeland. Købners Tekst var, hvad der er betegnende for ham, fra det Gamle Testamente: „Jeg vil lade et nedtrykt og ringe Folk blive tilovers i din Midte, og de skal forlade sig paa Herrens Navn" (Jes. 3, 12). Han fortsatte nu med at holde Forsamlinger baade i Nord og Syd. En Søndag kom han til Milskov, nær ved Byen Lejbsølle, hvor Birkedommeren, Holm, boede. Denne sendte straks Sognesogden og to Mænd hen med det Paalæg at anholde Købner. Dette skete, og Købner blev straks ført til Rudkøbing, medens Færgemanden sat Ordre til „uopholdseligt at føre ham ud af Landet". Han blev sat over til

Vemmenes og dersra transporteret videre. Men det Guds Ord, som havde rodfæstet sig i manges Hjørter, kunde ikke borttransporteres. En Beretning af And. Madsen hedder det:

„Vi havde havt flere Samtaler med Købner om Daab, Madsen, Menighedsorden o. s. v. Naar vi kom til Førsamling talte vi meget med hverandre derom, og erkendte til Dels ogsaa, at hvis vi havde været saaledes ordnede til [et] Samfund, saa havde det været mere rigtigt“.

I midlertid begyndte der at blive Uro. En gammel Md. Niessen havde en Søn, der var Præst paa Stehnsø; efter et Besøg hos ham kom hun hjem med den Besked, at Købner var en skæfelig Kætter. Det satte Skæf i mange. Snart kom ogsaa Lægprædikanterne fra Sjælland og Tyn for at bekæmpe de „gruelige Bildfælser“. Peter Larsen Skræppenborg kaldte dem, der var blevne overbeviste af Købner, uskyelige Stakler, som hvis de lod sig omdøbe allerede var i Hervede; thi det var Bespottelse mod Helligaanden. Lars Møller, den ellers saa kristelige Mand, skrev til dem, at han agtede „sandelig en saadan Daab [ved Neddyrkelse] ikke mere end som at plumpe en Hund i Vand for Lopper“. — Nu blev der Strid og Adstillesse mellem de troende, og de, der var paavirkede af Købner, kom snart til at staa helt affondrede. Følgende Uddrag af et Par Breve til Købner giver et Indblik i, hvordan de havde det:

Fra Rasm. Jørgensen, den første paa Langeland, som blev overbevist om den skriftmæssige Daab. — Den 16. Decbr. 1839:

— — — En Prædikant af de kirketroende fra Tyn har ogsaa været her og har havt megen Samtale med mig. Han fremførte mange Baastande imod vor Daab og anstrengte sig ivrigt for at bringe mig paa andre Tanker. Jeg vokslede et Øjeblik; men den kære Frelser, priset være hans Navn! tog mig ved Haanden og støttede mig, saa jeg kunde forlade mig paa hans Ord. Jeg sagde ham rent ud, at jeg ikke troede, hvad han sagde, men at jeg vilde holde mig til Guds hellige Ord“.

Saa snart Købner fik at vide, hvad det var for Beviser, Modstanderne benyttede sig af, sendte han Langelænderne, i Form af et Brev, et Gensvar til alle Indvendingerne mod den bibelske Daab. Dette bidrog til at befæste de saa nylig overbeviste i Sandheden.

Fra And. Madsen. — Den 22. Aug. 1840.

„Kære Købner! — Jærglem ikke at skrive til os. Der er nogle iblandt os, som har faaet Overbevisning baade om hvad Daaben er, og om hvem der skal have Del i den. Der er andre, som længes efter at kende, hvad der er Guds Visje. Siden De skiltes fra os, har mine tanker for det meste været i Himmel og somme Tider hos Dem, i Særdeleshed, siden Gud overbeviste mig om, at der maa finde en Neddyrkelse Sted i Daaben og en Genoprejning deraf, og at de, som døbes i den treenige Guds Navn, skal kunne bekende deres Tro paa ham, før de bliver døbte. Min Længsel efter Dere og Br. Onkens Ankomst tiltager med hver Dag. Vi er som Udsitud fra andre Mennesker og betragtes som fremmede, ja som Kætttere. Herren hjælpe og styrke os og Dem!“

I Löbet af Sommeren 1840 var de naaede saa vidt, at And. Madsen paa egne og flere's Begne følte sig opfordret til skriftlig at henvende sig til Købner med Begæring om, at han vilde komme til Vangeland forat fuldbyrde Daaben paa nogle, som længtes efter den. Købner lovede at komme tillige med Onken den 11. Septbr. Imidlertid bad han dem holde Sagen hemmelig, undtagen for dem, som ønskede at blive døbt. Alligevel var det kommet Birkedommeren for Dre; og denne sendte nu Bud til Beboerne langs Strandkysten om at gribe de „to Gendøberpræster“ og straks bringe dem til ham.

Den bestemte Dag kom Købner og Onken med Dampskib fra Kiel; de anløb Taars paa Lolland og kom om Aftenen til Spodsbjerg. Under gode Venners Ledfagelse og ubemærket af Fjenderne naaede de lykkeligt, skønt silde, til Pelyksgaarden. Her samledes de daabsindede, elleve i Antal. Efter at de hver for sig havde gjort Nede for deres Omvendelse og Tro, blev de otte antagne til Daab; de tre „funde ikke give en tilfredsstillende Bekendelse“, hedder det i en Optegnelse. Disse otte var: And. Madsen og Hustru, Rasm. Jørgensen og Hustru, And. Jørgensen og Hustru, Væversvend Niels Hansen og den blindfødte Jens Dyrholm. Seks af dem blev døbte i Storebælt; de to andre, som da var fraværende, blev senere døbte i en stor Herskvandsdam. Efter Daaben nød de Herrens Madver sammen; derpaa blev Menigheden stiftet og Rasm. Jørgensen udnevnt til dens Leder. Købner og Onken talte nu alvorlige og

formanende Ord til den lille Menighed; straks derpaa blev de befordrede til Spodsbjørg og derfra med Vaad og sjælig Wind til Taars paa Lolland, netop tidsnok til at komme med Dampstibet. Nakstob Politit, som var underrettet om deres Komme, mødte med Vogn paa Skibsbroen, just en halv Time efter, forat anholde dem; men da var Dampstibet langt fra Land. Færgemand Petersen fra Spodsbjørg maatte i Forhør. Man ved ikke Udsaldet; men der mener, at han saavel som flere af Færgefolkene maatte betale en Muli, fordi „deres Øjne havde været slaaede med Blindhed“. — Natten mellem den 15. og 16. Oktober var P. Mønster paa Langeland og døbte to Personer; Menigheden talte altsaa nu 10 Medlemmer.

Den lille Menighed stod nu alene; men dens Fortrøstning var til Gud. Hos Mennesker mødte den heller ingen Sympati. Hvorledes Befolningens Stemning var, viser følgende lille Tildragelse.

And. Jørgensen drev et stort Bøveri i Milskovhusene. Straks efter at han er overgaet til Baptisterne, faar han en Morgen meget tidlig Besøg af 10 af Sognets fornemste Mænd. I Spidsen for dem stod Degnen, Mølmann, som var Dannebrogsmænd, og derpaa Sognesogden; bagestor fulgte 8 agtede Gaardmænd. Deres Grinde var, om muligt, at bevæge Anders Jørgensen til at vende om til Folkekirken igen. „Vi vil,” saa udtalte Formanden sig, „at Du skal være Ven med os; vi vil ikke misse Dig!“ — „Ja,” svarede And. Jørgensen, „kan vort Benskab være med Gud, saa vil jeg være med. Forsvrigt har jeg tilskrevet Birkedommeren, hvorvidt jeg kan være med og hvorvidt ikke.“ — „Hvad Du har tilskrevet Birkedommeren,” siger Sognesogden, „det fender vi; det er altsammen noget Bibeljæst.“ — „Ja, naar I falder det Bibeljæst, saa har jeg intet at tale med Jer om,” svarede And. Jørgensen. Derned forlod han de forsamlede.

Fra Øvrighedens Side sit de samme Medfart som deres Trohøstende i Hovedstaden. Tre Uger efter den første Daab maa de møde til Forhør; og fra den Tid gik det Slag i Slag med Forhør og Bøder. Det var især dem, der døbte, og dem, der holdt Forsamling, ja endog dem, hos hvem Forsamlingen holdtes, at det gik ud over.

Som ovenfor nævnt døbte P. Mørster de to første Sjæle, der blev lagde til den nystiftede Menighed. Men imidlertid blev Mørster arresteret, og de hamborgske Brødre kunde ikke komme til Langeland. Og der var flere, som ønskede Daab. Menigheden valgte deraf en af de otte, Bæversvend Niels Hansen, til at døbe. Han døbte da 6 i 1842; men herfor fik han en Proces, som endte med, at han blev idømt en Bøde paa 50 Rdlr. og Sagens Omkostninger. N. Hansen var ung og havde næppe saa mange Ejendele, at han kunde betale dette Beløb, skont de solgte hans „sidste Frakke paa offentlig Auktion“. Et lille Træk fra Rettsforhandlingerne fortæller N. Hansen selv saaledes i det danske-amerikanske Blad, „Folkevennen“:

„En Gang fremlagde han [Aktor] i Retten et Afsnit paa to store Ark, hvori han gik i Bibelen med mig forat overbevise mig om min Vilbfarelse. Da trak Byfogden, Kammerjunker Schmidten, paa Smilebaandet og sagde med et Skuldertræk: „Aa, Rasmussen! hvad vil Du i Bibelen med Baptisterne for? Der er de meget klogere end vi. Og hvad vil Du ansøre Moses for? Naar jeg skal dømme i Sagen, tager jeg intet som helst Hensyn til, hvad Moses har sagt.“ — „Kan Du nu ikke svare ham igen paa dette,“ henvendte han sig til mig, „at vi rigtig kan komme ind i det?“ — „Jo!“ siger jeg, „dersom jeg maa bede om Udsættelse i Sagen.“ — Dette blev mig tilstaaet.“

Dette Forhør blev afholdt i Rudkøbing. De 6 døbte blev ogsaa forhørte; men da de hørte under Nørre Herred, blev de stævnede til at møde i Tranekær, hvor Birkedommeren, som det syntes, med Alvor søgte at bringe dem tilbage fra deres „Forkert-heder“, som han udtrykte sig. — Rasm. Jørgensen blev idømt en Bøde paa 100 Rdlr., fordi han havde „opkastet sig selv til Forstander for Menigheden“. Men trods al Forsølgelse fortsatte Menigheden dog med at holde Församlinger. Flere blev ogsaa opvalte og nogle ønskede Daab. Da Menigheden ingen Hjælp fandt saa, hverken fra København eller Hamborg, besluttede den sig til at sende Rasm. Jørgensen til København, forat han af Mørster fandt blive bestillet til at forrette Daab. Dette skete ogsaa; *) men da Rasm. Jørgensen kom tilbage, havde han allige-

*) Mørster var da fængslet, og højtideligheden fandt Sted i hans Fængsel.

vel ikke Frimodighed til at døbe; af hvad Grund meldes ikke. Valget faldt da efter paa Niels Hansen, som saa gentagne Gange udjorte Daab, en Gang endog i Vestjylland, da han „var lige stor Straf underlaastet“. Øvrigheden gengældte ham herfor med Bøder og Fængsel. I Juli 1843 blev ogsaa And. Madsen fængslet. Det efterfølgende er en, lidt forkortet, Beskrivelse, han selv har givet:

Jeg blev sat ind i et lille, trekantet Loftsrum.*). Nogle pjaledede og snavsede Arrestmaatter laa henslængte i en Krog; de skulde tjene som Seng. Jeg hørte, at Arrestforvareren kone spurgte ham, hvor jeg skulde hen, og da han fortalte hende det, sagde hun, at det var da ikke et Sted at sætte noget ordentligt Menneske, der, hvor den fordrulne Tømrer havde siddet og syldt Lejet med Lus og Skarn; men han svarede: Der er ingen anden Blads. Jeg anbefalede mig da i Bøn til Gud ogsov saa paa det bare Gulv den Nat. Niels Hansen boede ved Siden af mig paa en hyggelig Loftssal; til ham fik jeg den næste Dag Lov at flytte ind. Vor „Vært“ tilbød desuden at kavtionere for os; og Byfogden, som var en venlig Mand, sagde til Arrestforvareren, at han ikke behøvede at lukke os ud og ind, men kunde lade os passe os selv.

En Gang blev N. Hansen noget utaalmodig. Men jeg trøstede ham og sagde: Lad os benytte Tiden til at studere Bibelen; thi naar jeg staar ved Ambolten og Du sidder paa Væverstolen, har vi ikke saa god Tid dertil. Dersom Øvrigheden og Præsterne vidste, hvad de gjorde, da de satte os her paa Universitetet forat studere, saa vi kunde blive dueslige til at forkynde Evangeliet, saa slap de os snart ud.

I omtrent fire Maaneder maatte vore to Brødre saaledes hensidde i Fængsel. Endelig faldt Dommen; den lød paa 80 Rdlr.s Mulst for hver og Sagens Omkostninger. Da de hverken kunde eller vilde betale denne Bøde, maatte de astjene den med 18 Dages Band- og Brødstraf. Denne Straf kom de dog først til at side, da det ny Raadhus var færdigt, i Sommeren 1844.

Ligesom i København blev ogsaa Tvangsdaaben udøvet paa Langeland, ja man begyndte baade tidligere og gif ogsaa strengere

---

*) Raadhuiet i Rudkøbing var denne Sommer nedrevet og et nyt under Opførelse. Immedeles var der lejet Magasinfældere, Loftsrum o. s. v. til Arrestlokaler.

til Værks. Man begyndte med at mulstere de Forældre, der ikke bragte deres Børn til „Daaben“. Hjælp det ikke, blev Mulsterne efter en vis Trist fordoblede, og saaledes fortsatte man, saalænge Forældrene ejede noget. En Broder, Andreas Kristensen, blev saaledes udpartet for alt, hvad han ejede. Tilsidst tog de hans Sengklæder og lod hans Kone og Børn ligge paa Straa; ham selv satte de i Arrest. Hjælp alle saadanne Forholdsregler alligevel ikke, saa blev Børnene „døbte“ ved Politiets Hjælp. Men Politimændighederne havde mere Hjerte end Gejstligheden, og de krympede sig ofte ved at udføre deres forskellige barbariske Hverv. And. Madsen og Rasm. Jørgensen havde hver en Søn, som i Begyndelsen af 1841 skulde være „døbte“. Da Forældrene imidlertid vøgredede sig, saa blev de mulsterede, og hver fjerde Uge blev Bøden fordoblet. Nu gør det Birkedommer Holm ondt for dem, og han afslægger dem i egen Person et Besøg og faar ved et Fis Lov til at besørge deres Børn døbte. Herved sikrer de Beværdelserne baade af deres egen Samvittighed og af deres Troshædre. Da And. Madsen fire Aar senere sikrer en anden Søn, saa vidste Birkedommeren nok, at List ikke nyttede. Men det var ham paalagt at føre Sagen igennem. Han indsandt sig dersor hos And. Madsen med Sognefogden og en anden Mand. Med højstegen Haand fratog han Moderen Barnet, og da det gav sig til at strige, løb han rundt med det paa Gulvet og tyssede paa det: „Du er dog en rar lille Dreng! Har vi en Vitte Sukker?“ Medens Sognefogden og hans Medhjælper var henne i den nærliggende Kirke med Barnet, sad Birkedommeren inde og talte med And. Madsen. Paa en bemærkning af And. Madsen, at det dog var ondt, at den af Gud indsatte Øvrighed saaledes skulde behandle Baptisternes Børn, svarede Birkedommeren: „Ja, men jeg kan dog bedre gøre dette, end jeg kan sælge alt, hvad De har!“ Og da And. Madsen gjorde gældende, at Barnedaaben jo var forkert, svarede Birkedommeren: „Her er ikke Spørgsmål om, hvad der er ret; Barnedaaben er kun et Kommediespil; det taler min Kone og jeg saa tidt om!“

Menighedens indre Liv er næsten blevet helt borte for os under al denne Forsølgelsesstumme. Meget kunde der heller næppe strives om det. De andre Medlemmer kom vistnok dem, der blev

udpantede, til Hjælp med deres timelige Midler, og der synes kun at have hersket indbyrdes Fred og Kærlighed. En Sorg havde Menigheden dog i 1842, idet en af de først døbte, Jens Dyrholm, udtraadte og gif tilbage til Folkekirken. Han kom senere til at virke som kirkelig Lægprædikant; af Baptisterne blev han en bitter Fjende. And. Jørgensen blev den første af den langelandske Menigheds døde; han hensov den 3. Aug. 1843. Rasm. Jørgensen, der i Forening med And. Madsen hidtil havde ledet Menighedens Virksomhed, rejste i 1844 til Sjælland, hvor han havde købt Gaarden Lille Egede. Nu var And. Madsen ene om Virksomheden. Han blev jo straks, praktisk set, Menighedens Forstander; men valgt dertil blev han først 1845. Da hans Ordination vanskeligt kunde udføres paa Langeland, fordi Brødrene fra Hamborg ikke kunde komme dør, saa sendte Menigheden ham over til dem, og i den hamborgske Menighed blev han da ordineret. Fra allersørst af søgte den langelandske Menighed at udvide sin Virksomhed til Fyn; den ejede i længere Tid en lille „Missionsbaad“ til dette Brug. Den første Fynbo blev døbt i 1841. I det hele gif Menigheden jævnt fremad; ved Udgangen af 1849 talte den 38 Medlemmer. — Forfølgelserne vedblev omrent til det sidste. Da And. Madsen i 1845 kom hjem fra Hamborg, medbragte han en Mængde Traktater. I Marstal blev hans Tøj undersøgt af Toldvæsenet, og her begyndte han saa at uddele af sine Skrifter baade til Toldpersonal og til de mange, som strømmede til. Dette førte til en Slags Presesag. Præsten i Marstal fik nemlig sat i en Del af Traktaterne og klagede — man mener til Kancelliet. Sagen, der gif lige til Højesteret, trak ud i $1\frac{1}{2}$ Aar, og Enden derpaa blev, at And. Madsen blev dømt til at betale en Bøde paa 10 Rdlr. og Sagens Omkostninger. Denne Rettsforfølgelse var den sidste; saa kom Otteogtyrre.

Nordjylland. — Baade i København og paa Langeland var der forud et aandeligt Livsrøre, og udaf dette fremstod de første Baptister paa disse Steder. I Nordjylland var der ingen saadan Vej banet for Baptismen; hverken i Aalborg eller dens sydlige Opland eller i Vendsyssel var der aandeligt Liv at spore. Var der nogen Sjæl, som troede paa Herren, saa har den holdt sig i det sjulte.

Som Illustration til, hvor fremmed Livet i Gud paa denne Tid var paa Aalborgsgegnen, kan tjene et Stykke, der uimodsigt stod at læse i „Aalborg Stiftstidende“ for 23. Juni 1838, og af hvilket Bladet haaber „mange vil se“. Stykket er understrevet: „En 67-aarig Præst“. Han dadler ni af sine Kollegaer, der synes at have taget deres Kald noget alvorligt. Hvem disse ni Præster er, omtales ikke; men de har ikke været fra det nordlige Jylland. Med nogle Forkortelser lyder Stykket saaledes:

„All Ting hos disse ni Præster skal nu lade saa helligt. De tænker slet ikke paa sig selv, men ene og alene paa den stakkels Kirke. De bekymrer sig slet ikke om Offer og Afkildenser. Nej, de bekymrer sig blot om det aandelige. De spørger hverken om Præsteoffere eller Ndegæs, men kun om det overjordiske. Det er min oprigtige Mening, at det ganske ikke har nogen Nød med Kirken, og det skal aldrig forvolde mig noget Hovedbrud, hvorledes hun skal komme ud af det. Hun hytter sig nok; det er min mindste Sorg. Det er ikke i alle Lande hun har det saa godt som her. Der bør være Maade med alle Ting. Naar hun har sin ordenlige Betjening, bør hun dermed lade sig nøje. — De ni Præster er saa hidlige paa en Reformation; men der er altid noget øngsteligt ved enhver Reformation, og de skulde betænke, at det var ved den her i Landet for ca. 300 Aar siden stedfundne Reformation, at Gejstligheden mistede sine største Helligheder. — — Jeg siger ikke for meget, naar jeg påstaar, at der ikke i nogen Stand findes — offkonomiter talt — saa mange Staadere som i den gejstlige. — — Der fattedes kun endnu, at vi skulde opgive Agerdyrkningen, saa var vi ganske tilgefærdige. Lad de hellige ni Præster kun kæmpe mod anderledes tænkende; jeg skal ikke ophøre, saalænge jeg kan løfte en Hafte, at kæmpe mod Kvæk, Rapunsel, Rødbryn og de sålige heterodokse Urter. Lad dem snuse efter Kætttere; jeg snuser efter Klinte og Hejre; thi det er just de rette Kætttere, som ikke bør taales hverken over eller under Jorden. Lad dem bringe deres M... til Stenderhuset i Viborg, jeg bringer mit ud paa min Brakmark. Sat sapienti!“*)

Lidt Tilskytning for et aandeligt Livsørre var der dog i Aalborg; der boede nemlig et gammelt Eggtepar ved Navn Beed-Faßd, der stammede fra Norge, og som efter Sigende var noget religiøse. De havde to Sønner, Ole og Jørgen, hvilke

*) Latin: „Nof for den vije!“

de regelmæssigt holdt til at læse deres Morgen- og Aftenbønner, ligesom de ogsaa baade ved Eksempler og Formaning opmunstrede dem til at følge „Dydens Vej“. Om der var virkelig Trosliv hos de to gamle, maa vi lade staa hen; i hvert Fald gav de deres Børn mange gode Indtryk med ud i Livet.

Ole tjente en Tid som Underofficer og Regimentsgymnastiklærer ved det 3. jydske Infanteriregiment; siden var han i 7 Aar Politibetjent eller Arrestforvarer i Aalborg. Han havde en Gang læst, viistnok i Arndts „Sande Kristendom“, et Stykke om Guds Kærlighed. Dette havde gjort et nægtigt Indtryk paa ham, og som Arrestforvarer benyttede han sin Stilling til at tale med Fangerne om deres Sjæle. Paa et Par Besøg i København gjorde han Mønsters Bekendtskab, og fra Flakkebjerg Institut, hvor han havde faaet Ansættelse som Hjælpelærer, skrev han hjem til sin yngre Broder, den omtalte Jørgen, og formanede ham til at søge Herren; desuden meddelte han ham, at han (Ole) ved at læse i det Ny Testament var kommen til den Overbevisning, at „Fjenden havde forfalsket Daaben“. Jørgen ransager Skriften og kommer til samme Overbevisning, og paavirker tillige flere i samme Retning; særligt omtales en ved det 3. jydske Infanteriregiment ansat Sergeant Ole Nielsen Føltved og en i Aalborg boende Smedemester Stuhr. Denne sidste beder sin fortrolige Ven Føltved om at slappe ham en ædruelig og, om muligt, troende Smedesvend. Føltved, der synes at have haft noget Bekendtskab med den Efteraaret tilforn i København stiftede Baptistsmenighed,*) skriver til Mønster om at slappe en troende Smedesvend til Aalborg. Paa den Maade var det, at Smedesvend Jensen, en af de elleve førstdøbte, kom derover i Foraaret 1840.

Denne Jensen var et ung Menneske paa 24 Aar og lig en Apollos „brændende i Landen“. Han vidnede om den Herre Jesus

*) En Dyrlegé Ditlewseñs Hustru fra Aalborg var i Sommeren 1840 en Tid paa Besøg hos Rydings i København; under dette Besøg blev hun døbt blandt de ti den 28. Juni. Føltveds Hustru hed ogsaa Ditlewsen, og det ligger da nær at antage, at hun har været en Søster eller paa anden Maade en Slægting af Dyrlegéen, og at Føltved ad denne Vej har haft sit Kendtskab til de københavnske Baptister.

og afholdt endog smaa Førsamlinger. Og hans Virksamhed var Frugt. I September samme Åar var flere komne saa vidt, at Hølved kunde skrive til P. Mønster og bede ham komme til Aalborg og fuldbyrde den hellige Daab paa nogle, som længtes der-ester. I „Langes Kriminelsager“ hedder det, ifølge en Kancelli-
skrivelse af 13. Nov. 1840:

„Da P. Mønster af Sergeant ved det 3. jydske Infanteriregiment, Hølved, stræftigen var anmodet om at komme til Aalborg, og da saavel Hølved som flere ønskede at blive døbte, saa troede Mønster at maatte føje sig efter deres Begæring og afrejste d. 28. Sept. 1840 til Søs fra København over til Aalborg, hvor han ankom Aftenen d. 29. og forblev indtil Søndagen d. 4. Oktober. I Aalborg døbte han d. 1. Oktober, Aftenen kl. 7—8, følgende 6 Personer: Kommander-Sergent Ole Nielsen Hølved, hans Hustru Mariane, godt Ditlevsen, Smedesvendene Bertel Jensen Høssing og Niels Peter Domgaard, Jørgen Elevsen Beed-Hald*) og Jomfru Ida Marie Cohn.“

Taaben sandt Sted i Limfjorden, øst for Aalborg, under „Bakkegaarden“. Da Folget ikke var saa lidet, vilde et saa usædvanligt Optog let vække Opsigts. For nu at forebygge Forstyrrelse, sejlede nogle til Stedet, medens andre vandrede til Fods, og Handlingen foregik i Stilhed. — Disse fels døbte tilligemed Smedesvend Jensen og Dyrlæge Ditlevsens Hustru, der jo begge var døbte i København, ordnede sig nu ved Mønsters Hjælp til en Menighed, og Hølved valgtes til Forstander. Saaledes fremstod den første Baptistmenighed i Hjalland.

En Uges Tid efter ser Byens Avis, der tillige er Stiftstidende, sig i Stand til at give en Meddelelse om det passerede. Intet Under dersor, at et Politiforhør staar for Døren. Om dette skriver Hølved til Brødrene i København:

„I Gaar, d. 26. [Oktober] maatte vi alle fremstille os for Politimester Wøllerdt. Mod al Forventning var han høflig og god, særlig mod mig og min Hustru. Madam Ditlevsen angreb han med en Slags Hestighed; men hun lod sig ikke forvirre deraf, svarede vel og vandt Bisald. Jeg havde nær glemt Jensen, som

*) Ole Beed-Hald var ogsaa blandt de ti, som var blevne døbte i København d. 28. Juni.

jo var i Forhør samme Dag. Wølferdt antog en truende Holdning overfor ham, stampede i Gulvet og gif frem og tilbage i Værelset; men vor rolige Broder Jensen blev ikke forstærket, og de stilles til Slutning med øjensynlig Hjærtelighed. — Vort Regiments Auditør sendte Bud efter mig i Gaar. Det var ikke i nogen uvensig Hensigt; men han vilde forvisse sig om Grundene, der havde bevoget mig til at tage de Stridt, jeg har. Han lyttede til med stor Opmærksomhed, for hans Hjærté var interesseret i denne Sag. Han græd flere Gange og udtrykte stor Angstelse paa mine Begne, for jeg blev sandsynligt aflediget fra Regimentet og forvist fra Landet. Jeg sagde til ham, at det var, hvad jeg havde forberedt mig paa. Hvad jeg i dette Tilfælde skulde gøre med min store Familie, kunde han ikke satte. Dette saavel som enhver anden Ting overlader jeg til Gud og min Fræsler, hvis Bud jeg søger at fuldkomme." — — —

Det uventede stete imidlertid: Medens Menighederne i København og paa Langeland lige fra først af blev fortredigede og forfulgte, saa nød den lille Menighed i Aalborg $2\frac{1}{2}$ Aars Fred, og det uagtet den ingenlunde satte sit Lys under Stæppen, men holdt sine regelmæssige Forsamlinger og ikke i nogen Maade fornægtede Kristi Navn. Men den begyndte i det smaa, og da dens Forsamlinger ikke blev stærkt besøgte og den i Førstningen kun havde siden Tilvækst — i 1841 døbtes kun én — saa er det forklarligt, at den ikke valte megen Opsigt.*)

I Aaret 1842 blev ni Sjæle lagde til Menigheden, og den 27. Februar 1843 døbtes fire, saa nu syntes det, som Fremgangen skulde til at begynde. Nogle Uger senere, Søndagen den 19. Marts, vedtog Menigheden at udsende fire Brødre, to ældre

---

*) Den døværende Bisshop i Aalborg, Fogtmann, omtaler 1841 i et Brev til J. P. Mynster Baptisterne. Om Fjælved siger han: „Jeg har talt med Formanden for Anabaptisterne her i Byen og fundet i ham en meget skiftelig og besteden Mand, som hørte villig paa det, jeg sagde ham, ligesom han svarede roligt og høfligt. Men han blev ved sin Menig, hvori han er fangen“. I samme Brev beklager Bisstoppen, „at man ikke ganske kan tilbagedrive“ Baptisternes Klage over den manglende Menighedstugt i Kirken, og at „Reformatorerne i Oppositionens Hede nedsatte Traditionen for meget“ (!). Thi „Barnedaaben kan dog bedst forsvares som en apostolsk Tradition“. — „Af efterladte Breve til J. P. Mynster“, S. 218, 19. Åbhn. 1862.

og to hngre. Høstved striver i sine Optegnelser angaaende Menigheden, at de skulde „drage ud i Landsbyerne forat tale med Folket om Guds Ord“, og han tilføjer: „Bed denne Bestemmelse var vi alle glade og bad Herren velsigne Foretagendet“. Nu udvider Menigheden sig ad Landet til, øst og syd for Aalborg og ud i det store og folkerige Gundersup Sogn. Den 3. Juni bliver syv Sjæle døbte og den 27. Aug. andre syv, til Dels paa Landet. Jørg. Veed-Hald, der arbejder i Malerprofessionen, erude paa Landet, navnlig i Oppelstrup og flere Byer; han er, ved Siden af sit Malerarbejde, en nidkær Guds Ords Forkynder, og dette bevirker en Opvækstelse. Ogsaa ud i Landet nord for Limfjorden ligger det Menigheden paa Sinde at faa det glade Budskab udbredt. Ved en Forsamling den 22. Østbr. bliver det besluttet, at Høstved skal drage ud, og tre Dage derefter er han paa Rejsen. I Stenum, Brensted og B. Brønderslev Sogne vinder han straks Indgang. Høstved besidder nemlig i høj Grad de Egenskaber, hvilke Paulus i sit andet Brev til Timoteos fremhører som nødvendige for en Herrens Ejener: han er „mild imod alle, behovet til at lære, i Stand til at taale ondt“, og dersor kan han ogsaa „med Sagtmadighed undervise dem, som modscetter sig“. Han vandt mange Hjørter, ikke saa meget ved sine Prædikener som ved sine Samtaler, ved hvilke de fornævnte Egenskaber især kom ham til Gode. Foruden de alt nævnte døbtes der endnu dette Aar 9 Sjæle; det bliver i alt 27. Men netop denne Belsignelse synes at have fremkaldt Forfølgelsen, som begyndte allerede tidlig paa Aaret.

Høstved havde en lille Søn, som han havde „holdt tilbage fra Daaben“. Han har gentagende mundslig protesteret mod at faa ham „døbt“; men man vil have hans Mægtelse skriftlig, og den 23. Mars maa han møde paa Raadstuen forat afgive sin Mægtelse til Protokollen. Nu gør Politiet og Gejstligheden i Forening store Forberedelser og to Dage efter, den 25., ser man et højtideligt Optog i St. Hansgade, hvor Høstved boede. Frem for Døren til Høstveds Bolig ruller en Karet, og ud af samme stiger en sort (Præst) og to røde (Politibetjente). De træder ind i Høstveds Lejlighed. Desuden indsandt sig følgende: Oberst de Britteville og Datter, Købmand J. Kær og Frue, Byfogdens

Fuldmaegtig, Handelsbetjent Simony, Klokker Claudi og Graveren. Det er Følsted Barn, der med Mægt skal „kristnes“. Følsted er hjemme; men han holder sig aldeles passiv. Der er jo ogsaa nok til at hjælpe. Et Bord bliver sat frem og paa dette et Fad med Vand. Præsten, Bruun, faar Barnet sat, og i en Haandevending, eller som én mere nøjagtigt har udtrykt det: „i tre Haandevendinger“ er Altten fuldsjært. Præsten henvender sig nu til Følsted, som hele Tiden har set rolig til, rækker ham Haanden og siger: „Nu skal De have Tak, Hr. Følsted, fordi De har holdt Dem rolig; De maa tro, det var mig en ubehagelig Forretning!“ „Saa skulde De have ladet den være!“ var Følstedens Svar. Hermed var den forargelige Scene forbi. -- Smedesvend Jensen, der siden sin Ankomst til Aalborg var bleven gift, havde en lille Datter, som ogsaa havde ligget „for længe udøbt“. Hende faar man otte Dage senere uden hans Vidende bragt til Kirken og „døbt“.

Sidst i Juli Maaned begyndte Forhørene og Arrestationerne. Den 29. blev Følsted underkastet et Forhør, som endte med Fængsling. Dette blev straks af en Broder meddelt til Menigheden i København, og d. 5. Aug. kom P. Mønster, som netop da var paa fri Fod, til Aalborg og udvirkede, at Følsted Dagen efter blev løsladt. Men hans Frihed var rigtignok betinget af, at han stillede Røftion. En Broder Domgaard, der havde fuldbyrdet Daaben paa syv Personer, blev ligeledes fængslet; men ogsaa han slap ud mod Røftion. Jørgen Beed-Hald, der ogsaa havde døbt, blev estersøgt; men da han var paa Landet, besluttede man at oppebie hans Hjemkomst. Han kom i Forhør og blev sat i Fængsel d. 28. Aug. og maatte sidde i seks Uger. I September Maaned faldt Dommen; den løb saaledes: Følsted 4 Gange 5 Dages Vand og Brød, Domgaard 3 Gange 5 og Beed-Hald 2 Gange 5. Den sidste tog imod Dommen, medens de to andre appellerede. I November Maaned blev Overretsdommen forhindret for Følsted og Domgaard; den løb paa, at Følsted skulde bøde 50 Rdlr. og Domgaard 30, desuden skulde de betale Sagens Omkostninger. Denne Dom maatte ikke appelleres, men skulde udføres 8 Dage efter dens Fortyndelse. Men de to Brødre hverken kunde eller vilde betale; de blev derfor pantsede, og med

Rette kunde Apostlaus Ord anvendes paa dem: „J skikkede Eder med Glæde deri, at man røvede Eders Gods, vidende, at J har i Eder selv et bedre og blivende Gods i Himmelne“. J Sommeren 1844 blev Høstvedt efter idømt en Bøde paa 47 Rdlr., og da Øvrigheden for at faa dette Belsb folgte hans Ejendele ved Auktion, viste Brødrene deres Kærslighed til ham ved paa Auktionen at købe, hvad der var ham frataget, og give ham det tilbage. Paa signende Maade kom man dem, der blev fængslede, til Hjælp; naar en Broder havde udstaet sin Fængsling, søgte de andre i Fælleskab at erstatte ham hans Tab.

J sin Stilling som Soldat havde Høstvedt det bedste Vidnesbyrd af sine foresatte for Punktlighed og Orden og af sine undergivne for Mildhed og Øverbærenhed. Menige har fortalt, at naar de havde forset sig, søgte de altid til deres Sergent, og var der Raad eller Midler til at hjælpe dem ud af Forlegenheden, saa blev de hjulpine. Men paa den anden Side var han ogsaa frygtet; thi enhver vidste, at kom det dertil, at Høstvedt anklagede nogen, saa blev vedkommende ogsaa stræffet. Men trods alt dette kunde han dog ikke i Længden taales i Militarstanden, især da der rejstes Sager imod ham. Regimentets Chef, General Moltke, foreholdt ham, at han, der var saa skikkelig, ikke behøvede at staa i et saadant Samfund, og han bad ham ret kærligt og inderligt at forlade det. Men da Høstvedt ikke heri kunde lyde Generalen, saa blev der ejer en Del yderligere Drøftelse givet ham Valget mellem at forlade Baptisterne eller tage sin Afsked. Han valgte det sidste. Hans Gage bortfaldt jo saa, og han stod nu med Kone og seks usørsgede Børn. Men Herren, for hvis Skyld han havde ofret alt, blev hans Tilsigt. Han meddelte de ledende Brødre i Menigheden, at han saa sig nødsaget til at ansøge Kongen om en Ansættelse, hvorved han kunde ernære sin Familie. Men disse besluttede saa med Menighedens Billigelse uopholdelig at skrive til Menigheden i København for gennem den at henvende sig til de udenlandskte Baptister med Begæring om, at Høstvedt maatte blive ansat som Missionær for Jylland med en saadan Løn, at han kunde ernære sig og sin Familie. Fra Hamborg kom der Svar herpaa, at Høstvedt var tilstaaet en aarlig Løn paa 200 Rdlr. fra 1. Dec. 1844 at regne. Som Danne-

brogsmand sik han ogsaa en lille Understøttesse og desuden en Gang imellem et lille ekstra Gratiale. Det synes saaledes, at en lydere Fremtid baade timeligt og aandeligt skalve oprinde. Et Forhør maatte Høltved udstaet endnu, i Begyndelsen af 1845, tilligemed de i 1844 døbte fra Aalborg By, han og en Br. Petersen blev idømt en Bøde paa 30 Rdlr. hver og Sagsomkostninger. Det synes dog, som disse Bøder blev eftergivne.

Aalborg Menighed har nu udbredt sig i Syd og Nord, og har i de sidste tre Aar udstaet ikke saa lidt Forsølgelse. Det synes, som om disse Trængsler nu har Ende, og at en Hviiletid skal komme. Men som det gik i København, saa her: Paa den ydre Trængselstid fulgte en indre, begge Dele dog i lempeligere Form. Det var en Slags „Fuldkommenhedslære“, Menigheden sik at drages med. Denne opfylstede Lære kom egenlig fra Sverig, og paa Sjælland havde den allerede huseret en Ting; men i Aalborg Menighed synes den at være opstaet uden ydre Paavirkning. Den kom som et Lys af klar Himmel. I Høltveds Optegnelser hedder det under 18. Jan. 1846:

„I Formiddagsforsamlingen fremstod Br. Berge forat befendtgøre sine Tanker og Følelser om Guds og Kristi Kærlighed i Mennesket. Derefter fremstod J. Bohn for i mere Sammenhæng og fuldstændigere at fremsette samme, hvilket han havde opstrevet og læste for Menigheden. Hovedgrundene var, at det er ikke nok, at en Kristen føler Guds Maadevirkninger i sig; men [han] maa have Kristus boende i sig, [ham,] som er Guds Kærlighed, og da kan Mennesket først elske Gud over alle Ting.“

J. Løbet af en Uges Tid greb den ny Lærdom en Del om sig, og i en „ekstra Forsamling“, som holdtes den næste Søndag Aften, blev den drøftet. Dens Forkæmpere udtalte der:

„Man skal kun bede om Gud i hans Hælhed (!) og ikke om Ædmighed, Sagtmadighed o. s. v.; thi det var uden Nutte. Ikke heller om Kraft skal vi bede, men om Gud selv; thi vi kan ikke bruge Guds Kraft eller andet af Guds; men Gud skal selv gøre alt. — — Berge og Bohn paastod, at Menigheden havde lort fejl; thi den led under Loven, som vi ikke havde med at gøre.“

Bohn, i hvem der stak en Slags baade aandelig og menneskelig Løsgørgernatur, blev den egenlige Formand for den ny Lære. Nogle af de Brødre, der var imod den, fordrerde Bohn

udelukket; men den milde og sagtmodige Høstved kunde ikke stride til en endelig Afgørelse. Han striver: „Sagen har jeg sat i Guds Haand og venter det bedste Udsalg“. Det varede heller ikke længe, før det blev klart, hvad der burde gøres; thi Verge og Bohn „søgte ved Undersundighed at adskille Menigheden“ (den sagtmodige Høstveds Udtale). De paastod, at Menigheden „kendte ikke Guds Kærlighed, fordi den var vantro“, og derfor kunde de „ikke have Samfund med den“. De blev saa udelukkede, og en Del Medlemmer baade fra Byen og fra Landet gif efter dem. Bohn skrev under 13. Marts til Hamborg, Høstved mener: med Begæring om Ansættelse som Forstander for de udtraadte; men sligt Galmandsværk indlod de hamborgske Brødre sig selvfolgelig ikke paa. Den Glæde havde dog Menigheden, at mange af de delvis „fuldkomne“ vendte tilbage igen; og en stor Øpmuntring var det ogsaa, at der stadig lagdes ny Sjæle til Menigheden. Protokollen viser i dette Prøvelsens Åar 29 døbte.

Det følgende Åar blev Høstved ordineret (den 23. Septbr.). Købner var nærværende, ligeledes R. Jørgensen fra Lille Egede; de var begge fulgte med Høstved fra Sjælland, hvor der havde været et Møde angaaende Mønster og hans Menighed. Sine Optegnelser om Ordinationen slutter Høstved med disse Ord: „Jeg knælede paa Gulvet, og under Br. Købners Hænders Paalsæggelse indviedes [jeg] til dette hellige Embete“.

Ellers var 1847 et tørt Åar; derimod blev 1848 — det bevægede Krigsåar — en velsignet Tid for Aalborg Menighed. Alene fra Gunderup Sogn døbtes 30, og fra andre Egne blev 25 døbte. Hvor lykkelig Høstved følte sig ved denne Guds Besignelse, ses af et Brev,*) som han den 8. Decbr. skrev til en ung Broder, Chr. Nielsen, der var Gartner paa Herregården Astrup pr. Skive. Det hedder deri:

„Hveranden Søndag er jeg paa Landet og holder Forsamling for talrige Folkeslører, næsten hver Lørdag Aften har vi Daab, og da ingen anden end jeg døber, er det nødvendigt, at jeg maa være til Stede. Siden den 14. Septbr. har vi døbt og lagt til Menigheden 47 Sjæle, og næste Lørdag ventes nogle fra Østerhornum, hvor jeg paa min Hjemrejse overnattede og holdt For-

*) Hele Brevet staar i „Den d. Evangelist“, Nr. 12, 1879.

samling og talede med Folk til Kl. 1 om Natten og den anden Dag til Kl. 2 om Eftermiddagen. — Du ser, kære Broder, at Herrens Belsignelse er stor. Burde vi ikke flokkes og lappes om at lovprise denne vor Gud og Fader — — ”.

Ligesaa bessignet var Aaret 1849; det døbtes dette Aar endog 60 Sjæle. Kun 5 af disse var fra Aalborg; de øvrige var fra Landet nord og syd for Limfjorden. Særligt i Bendsyssel flokkedes Folk i store Skarer om Ordet. Menigheden udsendte dette Aar den ovenfor omtalte Chr. Nielsen som sin Missionær.

Vestjylland. — I Indledningen er det sydvestlige Hjørne af Sjælland med Holsteinborg Gods nævnt som en af de Egne, hvor det gudelige Livsrøre næede hen. Denne Egn gaar almindeligvis, naar der er Tale om dette Røre, under Navnet Vestjylland. Paa Grevskabet Holsteinborg levede den Gang Grev J. A. Holstein og Hustru, der begge var troende Mennesker. Det laa dem meget paa Sindet at faa sand og levende Kristendom udbredt, og da Godsejerne den Gang havde Kaldsret til Præste- og Skolelærerembederne, faa bestrebede Greven sig for at faa troende Præster og Lærere, især af Grundtvigs Retning, ansatte. Blandt Lærerne er Rasmus Sørensen den mest kendte. Han er født 1799 i Jelling. Lige fra sin Seminarietid af var han Tilmæsser af den Skolebevægelse, der gifte under Navnet Filantropinismen, og som især lægger vægt paa Tillegnelsen af praktiske Kunstdraber, Liv og Lethed ved Undervisningen og Vandlysing af Legemsstrafte. Efterhaanden begyndte han i religiøs Henseende at hælde noget i den grundtvigske Retning; Grev Holstein blev da opmærksom paa ham og kaldte ham til Skolelærer i Vensløv, hvortil han kom 1827. Ligeledes søgte Greven at bortfæste Gaardene paa sit Gods til troende Mennesker; og én af dem, der paa den Maade kom dertil, var den hynske Bondelær Rasmus Ottesen, som forud er omtalt; han kom i 1829. Rasm. Sørensen og Rasm. Ottesen virkede ivrigt for de gudelige Forsamlinger, og gennem den sidste kom de opvakte i Vestjylland i Forbindelse med Fynboerne.

I Slagelse By var der ogsaa en Krebs af troende, der samlede sig om den unge, nidskære Kapellan Østrup, og, efter hans Forslyttelse, om P. A. Tenger i Slotsbjærgby. Til denne

Kreds hørte P. Mønster, som 1823 havde giftet og bosat sig i Slagelse; han blev jo valgt og omvendt ved Østrup's Virksomhed, som han selv fortæller i „Erklaeringen“. Denne lille Kreds kom i Begyndelsen af Trediverne i Forbindelse med de troende paa Hosteinborg Gods, og da Mønster kort efter flyttede til Skalsør og saaledes kom nærmere til dem, styrkedes Forbindelsen yderligere for hans Bedkommende. Under sit Ophold her berejste han sammen med Rasm. Ottesen Fyn forat samle Underskrifter paa en Anhøgning om Sognebaandsløsning.

Der var nu en betydelig religiøs Bevægelse i Vestjylland; og Modstanden udeblev da heller ikke. I 1833 rettede Redaktøren af „Den vestjyllandske Avis“, tillige Præst i Slagelse, Bastholm, i sit Blad et Angreb paa Pastor Fenger. Dette fremkalde en længere Avisfejde, som har fået Navn af „den vestjyllandske Krig“. Paa Fengers Side stred i denne Fejde Rasm. Sørensen og Præsterne J. Rønne, Holm og Østrup, og Fenger selv ikke at forglemme, og paa Bastholms Side, foruden ham selv, en Adjunkt Hviid, en Kapellan Michelsen og Rektor Quistgaard. Bastholms Side trak det korte Straa. I 1837 blev der indledet en Retsforsølgelse mod flere af Forsamlingsfolkene, iblandt dem var Rasm. Sørensen. Det var Præsten Duus i Bemmeløv, der havde flaget, og Forordn. af 13. Jan. 1741, der sagdes at være overtraadt. Resultatet blev forskellige Bøder. Just paa denne Tid besøgte en norsk Bondelarl, Elling Ejelsen,*) en Discipel af Hauge, Vestjylland og holdt Forsamlinger der. Han blev paagreben og arresteret. Denne Unholdelse, der vistnok var foranlediget af Pastor Duus, valte megen Harme paa Egnen, og man ønskede paa at faa ham fri. Dagen efter Unholdelsen ventede man Prins Kristian og Prinsesse Karoline Amalie igennem Slagelse paa Rejse fra Fyn til København, og Grevinde Holstein (Greven var død Naret før), som særligt maatte føle sig krenket, da Forsamlingen var holdt med hendes Tilladelse, hørte til Kørsør forat faa det høje Par i Tale. Ved Hertskabernes Ankomst til

*) En ol Svee (S. 20), der ogsaa var en Normand, kom til Danmark sammen med Elling Ejelsen. Svee blev i København, hvor han og Mønster en Tid holdt Møder sammen i Vognmagergade.

Slagelse maatte Herredsfogden, der var mødt for at gøre dem fin Opvartering, af Sted efter sin Arrestant, som derpaa fik Lov til paa Grevindens Kavlion at tage Ophold paa Holsteinborg, indtil Kancelliet hævede hans Arrest.

Det synes ikke, som disse troende har havt nogen Tanke om det Ny Testamentes Daab og Menighedsorden, og for Størstedelen kom dette jo deraf, at de, som de kirketroende i Almindelighed, læste saare lidet i det Ny Testament. Snart fulde imidlertid disse Spørgsmaal komme ind iblandt dem paa en saadan Maade, at de ikke kunde blive fri for at tænke derover. I 1838 aflagde Enok Svee et Besøg paa Egnen. Han var ganske vist ikke døbt den Gang; men alligevel havde han langt bedre Begreber om Herrens Husholdning end de selv havde. Han fremsatte sine Anstuerer iblandt dem og vakte derved, som det var at vente, en Del Misstemning imod sig; dog var der ogsaa en Del, som alvorligt overvejede hans Ord. Sandheden havde staet Rød, og den voksede sig ogsaa fast. Hvorledes Tilstanden var paa tredje År efter, kan man se af en Korrespondance, dateret 2. Januar 1841, fra A. Mønster i København til Øndten:

„En Broder til vort elstede Menighedsmedlem Peulice, som var her sidste År og lig en utrættelig Saulus rejste gennem Sjælland og forfulgte og prædikede imod os, har voeret her igen dette År som en blid, ydmig og nidsker Paulus. Han er nu fuldstændigt overbevist om, at vi er en apostolst Menighed, og han mener, at det ikke vil være længe, før der paa Vestsjælland (netop, hvor Daabshandheden møder hæftigst Modstand af Prester og Lægfolk) vil blive dannet en Baptismenighed, da der er mange i Omegnen, som har annammet den hele Sandhed, som den er af Gud. Der er stor Splittelse mellem de troende paa den Egn: nogle holder fast ved Statskirken og dens Daabsmaade (Grundtvigianerne); andre, som Rasm. Ottesen, forhen vor hæftigste Modstander, staar paa Fraskillelse fra den, men med Vibeholdelse af Barnedaaben, dog kun ved Neddyrkelse; andre igen ønsker at blive forenede med Baptisterne“.

Rasm. Ottesen nævnes blandt dem, der vilde blive staaende paa Halvvejen. Han og den ligeledes nævnte Broder til Peulice i København, Bøver Heinrich Peulice var fortrolige Venner. En Dag i Oktober 1841 var Peulice paa Besøg hos sin Trosbroder, og han ytrede da blandt andet: „Du maa tro, at naar

Kristus kommer i Skerne, saa kommer Baptisterne bedre af Sted end vi!" De kom nu ind paa en Drøftelse af Daabs- og Nadver-spørgsmaalet, og man maa slutte, at Rasm. Ottesen har facet Skrupler; thi han tilskrev straks Pastor Mau med Begæring, at han vilde komme og døbe hans spøde Barn — med Neddykkelse; men Mau gav et afslaaende Svar. Otte Dage derefter indbyder da Rasm. Ottesen Beulice til at være Bidne (Fadder), da han nu agter selv at døbe sit Barn. Beulice ankommer og er Bidne til, at Rasm. Ottesen sætter sit Barn paa Fødderne ned i en med Vand fyldt Smørkærne, saa Vandet gaar Barnet over Hovedet. Dette skulde da være bedre end Barnebestenkelse. Og saa Rasm. Sørensen fik Øjnene op. Han kom til at indse, baade at Grundtvigs Lære om Trosbekendelsen var greben ud af Lusten, saavel som at Daab af spøde Børn var uden Hjemmel i det Ny Testament; men han standshede hermed. Han fastede sig fort efter over Politiken og rejste til sidst til Amerika, hvor han døde 1865. Rasm. Ottesen blev ogsaa Politiker; han blev 1849 valgt til Folketingsmænd og genvalgtes flere Gange som saadan. I religiøs Henseende standshede han ved den „forbedrede“ Barnedaab. Lars Møller, som gentagende er omtalt, boede ellers kom ligeledes til at bo paa denne Egn; ogsaa han blev afvæbnet. Han udtraadte af Statskirken, forlaistede Barnedaaben og blev derefter ofte kaldt Halvbaptist. Birkelig Baptist blev han aldrig. Vi maa her tage Afsked med disse Mænd, paa hvem man med Rette kan anvende Paulus' bekymrede Ord til Galaterne: „I var paa en god Vej; hvo standshede Eder, saat I ikke lader Eder overtales af Sandheden?“

Blandt dem, der ønskede at blive forenede med Baptisterne, var især fire Mænd; Væver Niels Sørensen og Skräder Hans Peter Jensen, begge fra Kirkerup, Arbejdsmænd Christian Hansen fra Sørby Overdrev og Skräder Jakob Jakobsen fra Høve. Disse fire brød igennem og rejste til København og blev døbte, de to første den 8. Novbr. og de to andre henholdsvis den 29. Novbr. og den 11. Decbr. 1841. Dette blev for adskillige flere et Signal til Opbrud fra Statskirkens Lejr; i den paafølgende Januar Maaned kom A. Mønster, rimeligtvis paa Opfordring, til Vestjylland og døbte i tre paa hinanden følg-

ende Dage 12 Sjæle. Disse tilligemed de fire forud døbte blev nu ordnede til en Menighed. Højtideligheden fandt Sted den 24. Jan. 1842 under A. Mønsters Ledelse, og Menigheden fik Navnet Den vestsjællandske Menighed. En af de sidst døbte, Niels Nielsen, valgtes til Menighedens Forstander.

Niels Nielsen stammede egenlig, som saa mange af de opvokste Prædikanter, fra Fyn. Han er født 1809 paa Bondegaarden Galbjærg i Gudme Sogn. Som Dreng var Niels Nielsen meget lærenæm og sad dersor øverst i Stolen i flere År. Fareren, der var en stræbsom og agtet Mand, døde, da Niels var 13 År gammel, og efter at være bleven konfirmeret maatte han dersor efter Evne staa Moderen bi med Gaardens Drift. Guds Land virkede tidlig paa hans Hjerte og bragte ham til at søge Frælse for sin Sjæl; sytten År gammel blev han ogsaa tillige med en yngre Broder omvendt til Gud blandt Egneus kirketroende. I Førstningen maatte de to unge Mennesker udstaa megen Fortræd endog af deres egen Moder; men en Gang, da hun havde været særlig hård ved dem, slog Samvittigheden hende, og hun kom til at se, at hun selv var en Synder, og kort efter havde Spønnerne den Glæde, at hun ogsaa blev et Guds Barn. I 14 År efter sin Omvendelse forblev Niels Nielsen i den lutherske Kirke, og i ti af disse virkede han som Lægprædikant ved Siden af sin timeslige Gerning. Hans Prædiken var jævn og stilsædigt, og især i Førstningen var han meget undsælig, hvorför han ofte under sin Tale holdt Øjnene fæstede paa en aaben Bog, som om han læste. Men han var en god Mand, og hans hele Hjerte var med i hans Virksomhed. Paa Sjælland tjente han en Tid som Avløskarl hos Præsten i Gimslinge; her omtales han 1837, i et Stykke i „Den vestsjællandske Avis“, tilligemed Heinrich Beulcke som et Par af „de ivrigste“ af Forsamlingsfolkene. Da han blev Baptist, havde han i henved fire År været gift og bøffende paa Egnen.

Om A. Mønsters Fængsling paa Grund af denne Daabs-virksomhed i Vestsjælland er der fortalt under Kjøbenhavns Menighed. Niels Nielsen maatte også i Forhør, dels for selv at have holdt og dels for at have ladet afholde Forsamlung i sit Hus. Dommen faldt hen paa Sommeren og løb paa 15 Mdr.

i Bøde og Sagsomkostninger. Lignende Domme overgik flere Gange baade ham og andre af Menighedens Medlemmer.

Ogsaa paa de nordligere Egne af den vestlige Halvdel af Sjælland var der begyndt et baptistisk Nørre, og Nedskabet hertil var en af de elleve førstdøbte, Mastemager Petersen. Hans Barndoms- og Ungdomshistorie har noget af Eventyrets Skær over sig, og en kort Fremstilling deraf er nødvendig til Forstaaelse af den Virksomhed, som her skal omtales. Mastemager Petersen er født paa Kristianshavn 1805. Hans Fader, der var Sømand, druknede 1814, og den fattige Mødre, der jo nu var Enke, fik sin niaarige Christian anbragt i Fattigvæsenets Skole; men denne Anstalt behagede ham ikke. I fire Aar holdt han det ud; men saa absenterede han sig; og Vester paa gik det, uden at han havde noget vist Maal for Øje, henved syv Mil, indtil han standser ved Landsbyen Nørre-Eskildstrup. Her saar den trettenaarige Desertør en Plads og tjener flere Steder, dels som Hyrdedreng og dels som Kreaturdriver for Prangere. Flere Gange kom han til „Trommesalen“ (Københavns Kvægtorv); men han gav sig ikke til Kende for nogen, og han har heller aldrig hørt om, at han, den fattige Dreng, var blevet esterspurgt. Halvjærde Aar henviede han paa denne Maade; men ved Juletid 1821 meldte han sig i sit Hjem. Hans Farbroder, der var Mastemager, fik ham konfirmeret og derefter anbragt i Holmens Ejendte, hvor han fik Unsættelse som Elbstørner. I Oktober 1839 træffer vi ham igen blandt de første ellevte Baptister i København. Den Glæde, som Herren nu havde virket i hans Hjerte, var for stor til, at han kunde bære den alene. Saa snart Juleferien (der varede fra 20. Dec. til 20. Jan.) kom, maatte han ud af København forat hans yldte Hjerte kunde saa Lust. Barndomsminderne drog ham til N. Eskildstrup. Skønt næsten en Snæs Aar var henrundne, siden han sidst var der, fandt han dog bekendte, og de forbavses over at se, hvad den forhenværende Hyrdedreng var blevet til. Med en mærkelig Grimodighed vidnede han for dem og uddelte Traktater til dem, og i Steden for, at han som Dreng havde sunget Viser for dem, saa sang han nu Salmer. — Fra N. Eskildstrup rejste Petersen videre mod Vest til Snevre og Sipperupegnen. Ogsaa her sang han og vidnede for Be-

boerne, og disse følte sig saaledes tilstalte, at de bad Petersen om at besøge dem igen, naar han fik Ferie næste Aar. Dette skete ogsaa: næste Jul stod Petersen atten iblandt dem, sang, samtalede og uddelte Traktater som før; og Sæden, han udstrøede, slog Rød og voksede. Snart efter fik Egnen Besøg af Prædikanter fra den nystiftede Menighed paa det vestlige Sjælland, og der blev holdt offentlige Forsamlinger paa forskellige Steder. Der gik dog nogle Aar, inden de første blev døbte.

I Vinseugen 1842 udspredtes det Rygte, at en Mand fra København vandrede omkring i Haraldsted Sogn nord for Ringsted, forat overtale Folk til at „give sig ind til de hellige“. Og Ryget talte Sandhed; det var Mæstemager Petersen, der besøgte denne Egn. Mange hørte paa ham med Vigegyldighed; men flere tog ogsaa vel imod „den hellige Mand med de smaa Bøger“, som han blev kaldt. I en Gaard i Skee-Tastrup blev han Redstab til hele Husets Omvendelse, dog med Undtagelse af Gaardens Føster, den gamle Henrik Andersen. Men ogsaa her hengik der nogle Aar, før den synlige Frugt kom.

Med Aaret 1845 kom Høsten paa de Egne, hvor Mæstemager Petersen havde saet, og hvor andre havde fortsat hans Arbejde. Det sidste Sted kom først; Sønnen paa den nævnte Gaard i Skee-Tastrup, Lars Henriksen, og Ejendomskarlen Klavs Kristensen vandrede nemlig 6 Mil til Ishøj mellem København og Roskilde, og dér blev de begravne med Kristus i Daaben d. 6. April. Paa Snevre-Sipperupegnen blev der døbt ti d. 27. Juli og i den påfølgende Januar fem til. Ogsaa paa N. Eftildrupegnen viste der sig Frugt dette Aar; men dér sættes det dog ikke i direkte Forbindelse med Petersens Arbejde. En ung Mand ved Navn Hans Hansen holdt, saa lyder Beretningen,* en Forsamling i en By paa Egnen. Nyheden rygtedes hurtig, og en stor Mængde Mennesker forsamlede sig om Huset, hvor Mødet holdtes. Der var nogle, som gjorde Optøjer; blandt andet vœltede de én af de klinede Vertrægge ind i Huset. Hans Hansen gik da ud og bad saa mange ind, som Huset kunde rumme, og derpaa talte han til Forsamlingen. Blandt de forsamlede var

---

* „Evangelisten“ Nr. 10, 1886.

en Møllersvend Karl Kristofersen fra Tølløse; han blev nægtigt greben af Ordet, der blev talt, og begyndte straks at føge Herren. Der blev saa holdt flere Førsamlinger, og d. 10. Aug. blev den første, en Kone, døbt; d. 9. Nov. samme Åar fulgte Karl Kristofersen og en anden Mand efter.

Bore Venner paa disse Egne fik snart at føle, at de, der gik „i lange Klæder“, havde lagt Mærke til dem. Dite Dage efter, at de to unge Bønderkarle i Skee-Taastrup var blevne døbte, maatte ikke alene de, men ni andre møde til Førhør i Ringsted; der var nemlig ogsaa afholdt en Førsamling i Henrik Andersens Gaard. Ælere Førhør afholdtes, og Resultatet blev nogle, just ikke store Bøder. De døbte, tillige med flere andre, paa Snebre-Sipperupgennet maatte møde i Holbæk til Førhør; der blev gjort Omstændigheder nok; men Domme faldt der ingen af. Man mærker, at 1848 nærmer sig. Paa N. Ejsildstrup-egnen var de døbte derimod Genstand baade for Mulstering og Udpantning. — Den vestjællandske Menigheds Omraade er saaledes blevet betydelig udvidet,* og den bærer nu sit Navn med større Ret end før. Over Medlemmernes Antal er der ingen bestemt Fortegnelse; men i Begyndelsen af det foregaaende Åar opgives det til 44, saa det maa nu, med de sidst døbte, være omkring ved 60.

I én Henseende mere var 1845 et Mærkeaar for den vestjællandske Menighed. Den 16. Juni dette Åar blev nemlig dens Forstander, Niels Nielsen, ordinaret. Højtideligheden foregik ligesom for And. Madsens Vedkommende i Hamborg. Den kunde paa Grund af Førfolgelsen ikke finde Sted i Menigheden, hvad jo ellers var det rigtige.

Saa oprinder 1846. Menigheden er nu henved fem Åar gammel; den har 76 Medlemmer, og Førfolgelsen er nu endelig forsaavidt standset, saa der er Grund til at haabe, at Menigheden nu ret skal styrkes og udbredes. Men saa kommer der ogsaa for den en indre Trængselstid. I Sommertiden kom en svensk Bonde ved Navn Erik Jansson til Sjælland. Han hørte til

* Paa de her omtalte Egne var der, i Modsatning til det egentlige Vestjælland, helt døbt i aandelig Henseende, før Baptisterne kom.

de saakaldte „fuldkomne“. Læren, han føgte, gik ud paa, at et Guds Barn ikke kan synde, da det er født af Gud og Gud jo ikke kan synde; en troende er i Kristus og Kristus i ham, og da Kristus ikke kan synde, saa kan en Kristen heller ikke — en Slags Godkøbslogik, der er stillet til at slaa an hos let-bevægelige, uoplyste Mennesker. Det var især Baptisterne, han søgte, og det lykkedes ham desværre altfor let at rive nogle med sig. Dem, han vandt, døbte han, uanset om de var døbte før eller ej. Hvor mange han frarev Menigheden, vides ikke; men den opgiver i sin Statistik for dette Aar 24 som udelukkede, og det er jo rimeligt, at de fleste af disse er overgaede til den ny Lære. Menigheden optog dette Aar ti ved Daab; men alligevel sank dens Antal ned til 66. En Lettelse for Menigheden var det dog, at de „fuldkomnes“ Virksomhed snart standsedes. Kong Christian d. Ottende opholdt sig i Sommeren 1847 en Tid i Sorø. Ved denne Lejlighed søgte en Deputation fra Janssonisterne, eller som de selv kaldte sig: „de hellige Brødre“, Abdiens hos ham. De besværede sig for Kongen over, at deres Børn skulde føge de offenslige Skoler, hvor der, som de udtrykte sig, „kun færtes falsk og vildfarende Lærdom“. De ansøgte deraf om, at deres Børn maatte blive fritagne for den almindelige Skolegang. Dette blev imidlertid ikke bevilget, og da der saa fulgte Mønstre og Udpantning for Skoleforsømmelser, saa besluttede de sig til at udvandre til Amerika. Dette maatte de mærkeligt nok heller ikke, fordi de var under retslig Forfølgelse for gudelige Forsamlingers Afholdelse. De enedes saa om at ned sætte sig i Fredericia, hvor der jo var en vis Grad af Religionsfrihed *), og i November 1847 afgik de med Skibslejlighed fra Korsør. I 1855 var der 44 Janssonister i Fredericia. Om Erik Janssen meddeles der, at han rejste til Amerika, hvor han i Staten Illinois dannede en Nybygd, som blev kaldet Bishophill. Han blev studt i Aaret 1850 af en Svensker, hvis kone var gaaet over til Janssons Lære og flyttet til Nybygden.

---

*) Baptisterne i København blev jo i Begyndelsen af Regeringen opfordrede til at flytte til denne By og til andre Steder, hvor der da vilde blive stillet dem nogen Frihed. Men de holdt det for deres Pligt, at forblive paa det Sted, hvor Gud havde sat dem, indtil Sandheden blev ført til Sejr.

Menigheden led ingen varig Skade af denne Utringstid; snarere synes den at have høstet Blessignelse deraf. Ær de følgende Åar arbejder den sig trolig fremad, og der lægges bestandig Sjæle til; men alligevel er der intet særligt at fortælle. Vi kan benytte den hellige Historikers Ord: Saa havde da Menigheden Fred og vandrede i Herrens Frygt, og ved Helligaandens Ledsgagelse formeredes den. Ved Udgangen af 1849 bestod den vestsjællandske Menighed af omkring 125 Sjæle.

Foruden de fire Hovedmenigheder var der i hint første Tidsrum endnu nogle Smaamenigheder, som nu alle har ophørt at eksistere. Den vigtigste af disse var Højbø Menighed i Odsherred, det nordvestlige Hjørne af Sjælland. Redskabet til den første Opvækstelse paa denne Egn var et ungt Menneske ved Navn Søren Jensen, som var blandt de ti, der blev døbte i København d. 28. Juni 1840, og hvis Fødeegn Odsherred var. Han kom dertil paa et Besøg i 1842 mest forat tale med Folk om deres Sjæles Frelse. „Mange hørte paa Jensen med Forundring,“ skriver P. Mønster foran i Menighedens Protokol; men Øvrigheden i Nykøbing forbød ham „at gøre Folket tossede“ og anmodede ham tillige „om at fjerne sig bort fra Egnen“. Han rejste ogjaa, men kom snart igen, da han skulde møde til Forhøje i Nykøbing, og denne Anledning benyttede han til atter at holde nogle Forsamlinger, ja, han fik endog Lov til at holde en Forsamling paa selve Raadhuset i Nykøbing (!). Jensen maatte betale en Bøde, men ellers blev det ikke til noget videre med Øvrighedens Forfølgelse. Imidlertid var Jensens Virksomhed Frugt; en Karl ved Navn Peder Rasmussen blev omvendt, og i Sommeren 1842 blev han døbt i København. Samme Åar blev endnu én døbt og Året efter en tredje, og den 27. Maj 1844 døbte Lorentzen otte Sjæle i Kattegattets Bølger. Kort før, viistnok ved Fastelavnstid, var Peder Rasmussen af Mønster blevet udnevnt til Forstander. Menighedens Protokol, der er ført op til 1877, udviser i alt 41 døchte. Men den meeste Tid gik det meget smaaat. I 1873 sluttede nogle af Medlemmerne sig til Snevre Menighed, og da Peder

Rasmussen døde i 1883, var der kun fire Medlemmer tilbage; disse sluttede sig da ogsaa til Snevre Menighed. — Ude paa Refnæs var der en anden Menighed; den opstod først lige ved dette Tidstrums Slutning. Ogsaa her var det et ungt Menneske, der vakte den første Bevægelse. Han var Søn af en Jordemoder paa Egnen, og kom hjem fra København, hvor han havde stiftet Bekendtskab med P. Mønster og antaget hans Lære; om han var døbt, ved man dog ikke bestemt. Han samlede Folk om sig og talte og sang for dem. To Mænd, af hvilke den ene hed Jens Rasmussen, var de første, der blev overbeviste. De rejste begge til København og blev døbte, vistnok i Begyndelsen af 1849. Da der snart efter blev flere, som delte Anskuelse med dem, blev Jens Rasmussen beskikket til at forrette Daab og Nadver. I alt er der i denne Menighed blevet døbt 22; af disse er det nu to, som tilhører Snevre Menighed, og to andre — den ene er Forstander Jens Rasmussens Hustru — staar tilbage som en Levning af den gamle Refnæs Menighed. — I Ishøj stiftede P. Mønster en lille Menighed i 1843; Københavns Menighed har nu en Station der. Ogsaa i Ørsted mellem Høje og Roskilde var der en lille Menighed, men den er helt gaaet til Grunde.

De tre sidste af disse Menigheder tog ivrigt Parti for P. Mønster. Derved kom de aldrig i Forbindelse med de øvrige danske Baptister, og dette har maaske været den vigtigste Ursag til deres Undergang.

I Virkeligheden opstod Bornholms Menighed ogsaa i dette Tidstrum; men da den ingen videre Historie har før i det næste, saa vil dens Begyndelse først blive omhandlet dér.

II.

Aldbredelesestiden.

(1850—1864.)

Den gendøberske Bevægelse var ellers ved denne Tid [1846] i betydeligt Aftagende efter de første Aars Opbrusning og efter Forsølgessernes Standsning, som, saa længe de varede, fastede Marthrglansen over dem. I København kom der Splid i Samfundet — — —. Som del gif i København, gif det ogsaa i andre Egne af Landet, hvor flere af de kristelige Forsamlingsfolk, ubesværede og som i en aandelig Rus, var gaaede over til dem, men nu efter vendte tilbage til Moderkirken. Saaledes kom iblandt andre ogsaa den blindsøgte Jens Dyrholm til en anden Ekjendelse — — —.*)

Dette Citat er ikke Teksten til den efterfølgende Udvikling. Men det udtrykker en Anstuelse, som dets Forfatter har delt med andre, nemlig: at Baptistbevægelsen er en Slags Fanatismus, der som saadan trives bedst under Forsølgelserne, men i rolige Tider synger hen. Det efterfølgende vil imidlertid vise noget andet. Vi skal der saa at se, hvorledes Forsølgessernes Standsning og Oppnaaelsen af Religionsfrihed blev Signalet for Baptisterne til en Fremrykning over hele Linjen; de kan i dette Tidsrum lignes ved en tillidsfuld og sejrende Hør. De, der „etter vendte tilbage til Moderkirken“, er vist snart tale; for vi skal vel ikke regne dem med, som vore Menigheder maatte udelukke for uchristeligt Levnet. Jens Dyrholm er et enestaaende Eksempel. Hvad Forfatteren siger om København, er desværre sandt, og det har vi alt gjort Rede for. Først mod Slutningen af dette Tidsrum bedres For-

*) R. H. N. Winter: Oplevelser fra Menighedslivet fra Aars hundredets Midte. S. 18. Kbhvn. 1895.

holdene sidt dér. — Vi skal først tage et hastigt Overblik over hele Tidssrummet.

Fra Udgangen af 1845 havde der ingen videre Forfølgelse fundet Sted. Men det var dog først med Grundlovens Givelse i 1849, at Religionsfriheden blev lovhjemlet, og at den ny Tid virkelig oprandt. De danske Baptister gif ud af Forfølgelsfestiden med seks Menigheder og ca. 400 Medlemmer *). I dette andet Tidssrum ser vi den ene Menighed opstaa efter den anden. Den gamle Modernmenighed oppe i Aalborg faar fire Døtre, nemlig: Hals, Jetsmark, Frederikshavn og Øgstør. I det sydlige Nørrejylland kommer Farre Menighed og længst mod Syd den saakaldte Slesvigiske Menighed. Gaar vi over til Fyn, saa møder vi dér tre ny Menigheder, nemlig: Odense, Øure og Nyborg. Vandløse og Eskildstrup Menigheder udfiller sig fra den vestjydske, og den stærkt indsmelte monsterviske Menighed bliver anerkendt som den anden Menighed i København. Lolland til ogsaa sin Menighed, og endelig opstod der en lille Menighed paa Kristiansø ved Bornholmi. Dette Tidssrum bragte os altsaa en Forfølgelse paa sjorten ny Menigheder. Af disse bestod dog én, Kristiansø, kun et Aars Tid, den gif saa op i den bornholmske, og med Sønderjyllands Frassilelse i 1864 gif Menigheden dér ud af vor Historie. I Begyndelsen af næste Tidssrum blev de to københavnske Menigheder forened, og de to købstadsmenigheder paa Fyn gif op i Øure Menighed. Det blivende Udbrytte af dette Tidssrum for vor Mission var altsaa ni Menigheder. Og som Menighedernes Antal tilstog, saa tilstog ogsaa Medlemstallet; der lagdes i samme Tid ca. 1200 Sjæle til vore Menigheder. Mærværende Afsnit bliver da fornemlig et Stykke Missionshistorie, dets Emne bliver Kampe og Sejre. — Vi gaar nu over til en Betragtning af Udviklingen i det enkelte; for de fleste Menigheders Bedkommende vil Fremstillingen fortæg blive ført igennem det næste for Missionen forholdsvis ufrugtbare Tidssrum.

---

*) Desuden stod jo Mønsters Menighed i København og et Par Smaamenigheder paa Landet for sig selv. De talte vistnok meget over 200 Medlemmer.

Menighederne paa Sjælland.

København. — Skønt Førster tilbragte meget af sin Tid paa Rejser omkring i Landet, saa sik han alligevel særlig meget med den københavnske Menighed at gøre. Men Forholdene dér var overordentligt vanskelige, og at dømme efter Førsters egne Korrespondancer til England, synes det heller ikke, at han var Manden, der evnede at løse den svære Opgave, som disse Forhold stillede. Ved Førsters Ankomst, i Slutningen af forrige Tidsrum, var denne Menighed ligesom den aalborge og den vestsjællandske smittet af Fuldkommenhedslæren; her som i Vestsjælland var den tilbragt fra Everig. Det lykkedes dog snart at få Bugt med denne Bildsfarelse. Men Mangelen paa indre Overensstemmelse, der herskede i denne Menighed ligesom i Mønsters, var ikke saa let at overvinde. Og uden at den blev overvunden, funde Menigheden ingen Fremgang gøre. Brødrene var modløse over Tilstanden, og denne Modløshed øgedes yderligere ved Menighedens Lidenhed og Fattigdom, paa Grund af hvilken de end ikke var i Stand til at leje et ordenligt Forsamlingslokale. — A. Mønster kommer til Syne en lille Overgang paa dette Tidspunkt. Han var bleven udelukket, uvist hvornaar. Men sidst i December 1849 meddeler Førster i en Korrespondance til England, at han var bleven genoptagen. I Januar 1851 begynder han at udgive et Maanedsskrift med Titel: „Baptist-Missionsblad“. Indholdet er kun af siden Interesse, og allerede med det 3. Nummer gik det ind „paa Grund af det utilstrækkelige Antal af Abonnerenter“. Umiddelbart efter blev A. Mønster atter udelukket, og siden stod han ikke i nogen Forbindelse med Baptisterne.

I 1851 blev Førster, med det engelske Missionsfæstiks Biligelse, valgt til Menighedens Forstander og N. Nielsen talkede af. Men Forholdene bedredes ikke; thi vi læser endnu samme Åar i Førsters Korrespondancer, at Menigheden truede med at dele sig, og paa Slutningen af Året udtræder virkelig 25 misfornøjede og danner en ny Menighed. Ærmerne blev Menigheden dette Åar haardt trængt af Mormonerne, som var komne til København og holdt Møber i et stort og godt Lokale, hvor de trak mange Folk til. Dette Lokale havde Førster meget ønsket for Baptisterne,

men han manglede Pengene. Intet Under, at han skriver: „Seg kunde næsten græde, naar jeg tænker derpaa.“ Det næste Aar fikte der en Forandring. Ved Købners Beslutninger — han aflagde et Besøg i København — blev Menigheden genskabt, og F. O. Nilsson, der var landsforvist fra Sverig *) og nu opholdt sig i København, blev, som det synes efter Købners Raad, valgt til Forstander i Steden for Førster. Nilsson rejste imidlertid til Amerika det følgende Aar (1852). Lidt efter lidt synes det dog, som Forholdene bedredes. I „Missionsblad for de døbte Kristnes Menigheder“ *), Novbr. 1855, findes en forfriskende Meddelelse fra Ryding; det hedder deri om København:

„I April Maaned blev lagt 5 Søskende til Herrens lille Blod her, som er overgangne fra Døden til Livet i Kristo. Forsamlingerne blev ogsaa bedre besøgte af fremmede end hidtil. Flere blev grebne af Guds Raade, bekendte deres Synder og fik i Jesu Blod deres Synder aftrættede. Den 16. Juni blev 10 Søskende ved den hellige Daab begravne i Kristi Død forat opstaa med ham og vandre i et nytt Levnet. Herrens Land er siden den Tid vedbleven at virke kraftigen iblandt os. Den 30. Juli blev efter 2 Søstre ved Daaben optagne blandt Herrens Disciples Tal. Forsamlingerne bliver endnu talrigere besøgte end i Begyndelsen af Sommeren, endog den Forsamling, vi holder midt i Ugen. Nogle er blevne grundigt overbeviste om deres fordøervede Hjertes Tilstand, og vi tor glæde os til, at snart flere ved den hellige Daab vil formere Guds Børns Antal.“

I Slutningen af 50-erne fik Menigheden Besøg af en troende svensk Adelsmand ved Navn Müllersvård. Han var en begavet Taler og vandt manges Yndest. Tilsidst (1860) tog han Ophold iblandt dem og var en lille Tid Menighedens Forstander. Han rejste derefter hjem til Sverig.

Mønsters Menighed fik et stærkt Anslag af Mormonerne. I August 1850 gik 15 af dens Medlemmer over til dem, og nu gik det bestandig nedad. 1853 var Menigheden næsten oplost, og

*) Se Bedder: Baptisterne's Historie. S. 125, 26.

**) Dette Blad begyndte F. L. Rymker (om ham senere) i Odense „i Forbindelse med flere Missionsvenner“ at udgive i 1854. Fra 1857 fik det Titlen „Den danske Evangelist“, og i Juli samme Aar overtog N. Larsen dets Udgivelse.

Mønster ophørte saa med sin Virksomhed. I sin sidste Levetid var han sammet paa hele Legemet. Han døde 1870. De saa, der blev tilbage af hans Menighed, holdt sig dog tilsammen. I 1860 er P. Lassen deres Leder — han havde været det et Par Aar. Tidlig paa Året sendte Menigheden ham til Hamborg med Begæring, at han maatte blive bestykket som deres Forstander. I den Anledning kom Oncken i Maj Maaned til København og Højtideligheden fandt da Sted. Samme Efteraar blev Menigheden ved Konferensen i Hamborg optagen i Forbundet og fik derefter Navnet den Nuden Menighed i København. Den hidtil anerkendte Menighed blev saa kaldt den Første. Forholdet mellem de to Menigheder var nu heller ikke mere saa spændt. I „Den danske Evgl.“ for Juni 1861 hedder det om København:

„Der er allerede optaget flere Sjæle i begge Menighederne i dette Aar. Nyårsdag havde de derværende Søstrende et Kærlighedsmaaltid, som tog sin Begyndelse Kl. 5 om Estermiddagen, og som varede til Kl. $11\frac{1}{2}$, om Natten. Forsamlingshalen i Store Kongensgade [den Første Menigheds Sal] var propfuld af Søstrende og Venner; thi begge Menighederne var forsamlede med hinanden.“

Der gik nu efter nogle Aar, i hvilke Menighederne virkede og volksede jævnt, da særlig den Første. Naar den ingen anden Forstander havde, synes det, som Førster har været dens Leder. Førster kom imidlertid i en mislig Stilling og maatte udelukkes i Året 1865. Men nu nærmede der sig en ny Tid for de københavnske Baptister; dog det hører til næste Tidsrum.

Den vestjyllandske Menighed. — Vi skal først opholde os lidt paa denne Menigheds Ærkeranter. Forsølgelsestiden er jo forlængst forbi; alligevel har den vestjyllandske Menighed endnu en Slags Forsølgelsesscene at opvise. I Forsommeren 1852 blev der holdt en Baptistsforsamling hos en Gaardmand i Kirke-Hvalsø, en anhælig Landsby et Par Mil sydvest for Roskilde. Under Forsamlingen indsandt der sig en Snes mest unge Mennesker. Idet de kom ind, sang Forsamlingen Salmen: „Op, I Kristne, ruster Eder!“ De ankomne havde valgt sig en Hører, og denne var iført en rød Spidskjole; de trængte sig ind iblandt de forsamlede og streg Hurra, og en Gaardmandssøn iblandt dem raalte: „Vi har Ord for at være de gale Hvalsøer, og denne

Titel vil vi beholde!" Derpaa sang de af fuld Strube et Par hystige Viser. Opbyggelsen blev naturligvis forstyrret, men anden Overlast led de forsamlede ikke. En Tid efter blev der atter holdt en Forsamling paa samme Sted; og denne Gang var der saa mange Baptister til Stede, at det maaske, om de havde villet bruge Magt, kunde kommet til at knibe for Fredsforstyrreerne; dog disse beroligede sig sagtens med, at Baptisterne ikke vilde sætte sig til Modværge. Da Baptisterne og deres Venner gik bort, fulde de paasere en Vej, hvor der langs Kanten laa en Række nylig opgravede Græstørve. Med disse gav Speltaakelmagerne sig til at bombardere dem — et just ikke meget ødelæggende Vaaben; ydermere mildnede det krigshørende Parti Bombardementet ved at dyppe Græstørvene i Bejgrøstens Vand, før de benyttede dem. Men farligere saa det ud, da Ansøreren, ham i den røde Spidskjole, og en anden Karl ved Navn Lars Andersen fra en Have rettede en virkelig Geværild efter de flygtende; dog, de stod kun med løjt Krudt. Gaardmanden, hos hvem Mødet var holdt, lod Urostisterne stævne for Retten, en Del Forhør blev afholdte — men Sagen døde hen. Der siges, at to af Urostisterne hængte sig en Tid efter, og en tredje døde efter et Driftsklag, hvor han havde drukket saa ganske umaadeligt. Underledes gik det med Lars Andersen, der tilligemed Formanden stod paa de flygtende. Han blev nogle saa Aar derefter opvakt, og efter haarde Kampe, baade indre og ydre, kom han til Fred med Gud og blev døbt. Han blev senere en nidsær Ordet's Forkynder og er nu Forstander for Eskildstrup Menighed. Fra denne Tid af blev det roligt i Hvalso, og sidst i 70-erne blev den en rigtig Baptistsby.

Paa Snevre-Sipperupegnen har vi alt set en god Virksomhed opstaa. Men ved dette Tidsrum's Begyndelse møder vi tillige en anden religiøs Virksomhed dér. Det er den senere saa bekendte Peder Pedersen fra Uggerløse-Nyrrup, der staar i Spidsen herfor. Han dannede senere en lutherisk Frimenighed; og endnu virkede han helt i kirkelig Retning, og adskillige af dem, der var valgt ved Baptisters Virksomhed paa denne Egn, gik over til ham og blev „kirketroende“. Alligevel gik ogsaa Sagen fremad her, og ved dette Tidsrum's Slutning havde Menigheden omkring et halvt Hundrede Medlemmer paa Egnen.

Paa Egnen, hvor Lars Henriksen boede, gif Sagen saa godt fremad, at det blev nødvendigt at opføre et Kapel dér i 1853, og dette maatte endog før Aarets Slutning udvides betydeligt. Det kom til at ligge paa Vandløse Mark, og denne Egn fik snart blandt Baptisterne Navn derefter. Samme Sommer, som Kapellet blev opført, holdtes der paa denne Egn, i Ordrup pr. Ringsted, en lille Konferense, i hvilken Købner forte Forsædet og mange for Baptisterne vigtige Sager forhandledes. — I Slagelse fik Menigheden samme Åar en ret rummelig Forsamlingshal paa Forstanderens Bopel.

Det egenlige Vestsjælland har vi ellers ikke døelet meget ved, og det af den Grund, at der ikke stete meget paa denne Egn. Der blev holdt stadige Møder, og Ordets ForkynELSE var heller ikke uden Frugt. Men den egenlige og største Frugt havde Menigheden dog paa andre Egne. Tilsidst blev disse fjernere boende Søskende saa talrige, at det blev anset for bedst, at de dannede ny Menighed; og i Året 1857 traadte da 161 Medlemmer, boende paa Hvalsø, Egtelstrup- og Vandløseegnen, fra og dannede Vandløse Menighed. Ligeledes blev der i 1865 dannet en førstilt Menighed paa Søvre-Sipperupegnen. Tilbage stod da den oprindelige Del af Menigheden med 58 Medlemmer; det er Moderen, der selv er bleven fattig ved at udstryre sine Østre.

Vi har allerede overskredet Tidsgrænsen; men endnu før vi forlader denne Menighed, skal vi tage et højt Overblik over de næste 20 Åar. Niels Nielsen havde været Menigheden en god Forstander; men nu var hans Virkeid forbi dér. I Sommeren 1865 rejste han med sin Hustru og tre af sine Børn til Amerika, hvor han allerede havde seks Børn. Der blev saa valgt to andre Brødre til at forestaa Menigheden; den ene af disse var den ved Menighedens Begyndelse omtalte Kr. Hansen, og den anden var Skräder Niels Hansen. Til den sidstes Omvendelse havde N. Nielsen selv været Redstab. I nogle biografiske Optegnelser om N. Nielsen af en af hans Svigerdøtre fortelles det saaledes:

„En Gang havnede Niels Nielsen en af sine sædvanlige Tilmødte ved et Møde. I den Tanke, at han maatte var syg, gif han hen til ham efter Mødets Slutning. Men til sin Overraskelse sandt han, at Manden med sin Hustru og tre Medhjælpere var i

travl Virksomhed; Manden var nemlig Skräder. N. Nielsen var anset for en gudfrygtig Mand, og Folkene gjorde derfor mange Undstykldninger fordi de paa denne Maade henvyttede Herrens Dag. Han talte nu vensligt og alvorligt med dem om Brugen af Herrens Dag, saavel som om andet af det, der hører til Guds Rige, og bad med og for dem, og det syntes som de faa Øjeblikkes Samtale og Øpn blev Vendepunktet i disse Folks Liv. Thi ikke længe efter havde N. Nielsen den Glæde at begrave dem alle fem i Daaben."

N. Hansen flyttede imidlertid efter nogle Aars Forløb til Snevregnen, hvor han blev Forstander for den derværende Menighed, og i 1869 hensov Kr. Hansen. L. Henriksen ledede saa Menigheden i nogle Aar, og siden 1874 har H. Larsen været dens Forstander.

Vandløse Menighed. — Om denne Menigheds Oprindelse er der allerede fortalt. Samme Aar som den blev stiftet, blev ogsaa Lars Henriksen beskikket til at være dens Forstander. Den forunderlige Besignelse, som hidtil havde hvilet over disse Egne, veg heller ikke bort, da vores Søskende dér blev en selvstændig Menighed. Et Blik paa Statistikken viser os, at den i de seks første Aar af sin Historie havde en ren Tilvækst paa 125 Medlemmer eller ca. 20 om Aaret, og det uagtet 43 i denne Tid fratraadte for at danne Eskildstrup Menighed; de døbtes Antal i disse Aar gaar op til 238. I „Den danske Evgl.“ for April 1863 skriver L. Henriksen:

„I det sidste Aar har Herren givet 50 Sjæle i Hjærtet at komme til os for at afslægge den gode Bekendelse med det Ønske at blive døbte, hvilket ogsaa er sket. En 40 af disse er nyopvalte og de andre 10 er troende Sjæle fra andre Samfund. Vi havde ogsaa den Glæde at se Sjæle, som for mange Aar siden blev afskaerne, vende tilbage til Hjorden. Med Hensyn til det aandelige Liv hos de enkelte Medlemmer, da er det vanskeligt at sige noget. Hjenden bruger jo mange snedige Planer saasom aandelig Dødhed o. s. v. for at fange os; men det ser ud til, at der er vaagnet mere Lyst til at virke for Guds Riges Udbredelse ved at gaa ud med Guds Ord og at advare Folk fra at gaa paa Syndens Vej. Ikke saa tager Del i dette Arbejde. Med Hensyn til vores Pengeindsamlinger, da blev der ogsaa samlet mer end forhen; — — — tilsammen 494 Rdslr.“

Men det følgende Aar blev en Kampens og Modgangens Tid for Menigheden. En ung Broder ved Navn Niels Larsen kom hjem fra et Besøg i Sverig. Der var han blevet smittet af den stadig græserende Guldkommenhedslære, og som alle, der tror at have faaet et nyt Lys, var han ivrig og begejstret; han ræsonnerede med enhver og høgte at reformere Menigheden. En Søndag, da Forstanderen havde sluttet sin Tale, stod Niels Larsen op og irtettesatte ham for denne, og det paa en saadan Maade, at Størsteparten af Menigheden, som jo hørte paa det, fordrerede, at N. Larsen skulle tilbagefkalde, hvad han havde sagt. Men dette kunde han ikke bevæges til, og Resultatet blev da, at han med det samme blev udelukket. Nogle af de tilstedevarende tog dog ingen Del i denne Udelukkelse, og blandt disse var Forstanderen selv. Men der var andre, som gjorde Indsigelse imod den Behandling, N. Larsen fik, og mente at han havde lidt Uret; i hvært Fald betragtede de hans Udelukkelse som et overiset Skridt, og inden længe stod Menigheden i to Partier. Nu var der nogle, der udtraadte, og andre blev udelukkede, saa Menigheden paa fort Tid mistede nogle og tyve Medlemmer, deriblandt fem Prædikanter.

En af disse Prædikanter var den ejendommelige Peder Sørensen. Han er barnefødt paa Vandløseegnen (1818) og levede i sin Ungdom et almindelig verdsligt Liv, ihvorvel han stedse var mer eller mindre religiøst paavirket. Sin egenlige Vækelse fik han ved at læse én af de Traktater, som Chr. Petersen ved sit Besøg paa Egnen i 1842 havde efterladt. Han besøgte Mønster i København, og omgikkes ogsaa Baptisterne paa sin Hjemogn; men desuagtet blev han først kirketroende. Derefter var han en Tid Løsgænger, og saa blev han Medlem af en Menighed, som den forhenværende norske Præst Lammers havde stiftet paa Egnen. Men ingen Steder kunde han finde No; saa slap han til i 1859 at blive døbt i den aalborgiske Menighed uden dog at skulle tilhøre den. Men tilsidst sluttede han sig til denne Menighed, fordi han virkede „mest derovere“ (siden er han altsaa overflyttet til Vandløse Menighed). Og i sin Levnetsbeskrivelse, som han udgav 1860, udtrykker han Haabet om, at han nu ved Guds naadige Bistand maatte forblive staende paa dette Standpunkt, indtil han fik udstridt Troens gode Strid og fuldendt sit Løb

herneden. Dette Haab gik dog ikke i Opfyldelse. Wel blev han genoptagen; men senere lod han sig henribe af Adventisterne. Han lever nu i Amerika. I hans ovenfor omtalte Levnetsstildring har han tegnet et godt Billede af sig selv. Det er ham næsten umuligt at træffe en Usgørelse mellem forskellige Anskuelser; thi naar han føler sig draget til en af Siderne, frygter han stadig for, at det er Djævelen, der lokker ham. Stadig pines han af Twibl og Ansægtelser med Hensyn til sit Standpunkt, og stadig lider han under, at det ene Set Venner efter det andet forskyder ham, fordi han ingen bestemt Overbevisning har. Han har strevet meget, deriblandt mange Salmer i brorsomf Østerligning, som er blevne meget benyttede.

De fraskilte holdt sig nu sammen og besluttede at arbejde i Forening som en selvstændig Menighed. Alle Forjøg paa en Genforening af de adskilte strandede. L. Henriksen især tog sig denne Sag meget nær; han var fredelærende af Naturen, og som saadan smertede den opstaaede Splid ham dobbelt. En Gang skal han have sagt: „Jeg har kun et eneste Barn, og Gud ved, at jeg elsker ham. Men om jeg skulle se ham blive sønderreven af vilde Dyr, saa tror jeg ikke, det vilde smerte mig saa meget som dette, at jeg skal se Menigheden blive sønderreven.“ Under alt dette velsignede Herren Menigheden; jævnlig var der Sjæle, som sandt Fred med Gud og ved Daaben blev forenede med den. Og dette maatte de fraskilte se paa; thi ingen kom til dem. I Grunden blev de heller aldrig ordnede til Menighed; thi Peder Sørensen, som de havde udset til Forstander, vægredte sig med vanlig Ubesluttethed ved at modtage dette Valg. De tabte snart Modet, standsede med deres Virksomhed og meldte sig, fler og førre ad Gangen, til Genoptagelse. De blev saa prøvede og optagne enkeltvist, og inden et Aar var henrundet tilhørte de alle paa to nær Menigheden igen. Den ene af de to var Niels Larsen; han mistede en Tid efter Forstanden. Til Menigheden kom han ikke mere.

Saaret lægtes snart, og Arbejdet fortsattes i Enighed og Kærlighed. Næsten hvert Aar blev mange døbte, og i Slutningen af 70-erne naaede Medlemstallet op over tre Hundrede.

Eskildstrup Menighed. — Vandlse Menighed omfattede fra først af tre forskellige Egne, nemlig selve Vandlseegnen, Hvals-

og Saabyegnen og Eksildstrupegnen. De Søstende, som boede paa denne sidste Egn, blev i 1861 ordnede til en selvstændig Menighed. Stiftelshøjtideligheden fandt Sted Nyårsdag. Karl Kristoffersen, som forud er omtalt, blev valgt til Forstander. Egenlig hed Menigheden fra først af Tølløse Menighed; men i 1875 fik den sit Forsamlingslokale i Eksildstrup, og fra den Tid af tog den Navn efter denne By. Forsamlingslokset var en gammel Stuelænge, der tilhørte en Broder i Menigheden, Gnid. Jens Klavsen. I en lille Lejlighed, der hørte til Lokalet, kom Mastenager Petersen, som havde været det første Redstab til et aandeligt Røre paa Egnen, og som nu var en gammel Mand, til at bo. Der er ikke meget at fortælle om denne Menighed i Begyndelsen. Uddover den blotte Meddelelse om dens Stiftelse indeholder „Den danske Evgl.“ intet om den før i April 1866. Det hedder der ganske fort:

„Tølløse Menighed talte ved forrige [sidste?] Aars Slutning 41 Medlemmer. I det afgigte Åar havde den den Glæde at opnate 6 Sjæle i Menigheden. Dens Virkefreds er siden, og dens Kræfter er heller ikke mange. Foruden Br. Karl Kristoffersen holder Br. Lars Andersen ogsaa Forsamlinger, som paa flere Steder er godt besøgte. Herren velsigne deres Virksamhed til mange Sjæles Frelse!“

Saa bliver der Tavshed igen. End ikke til Konferenserne kommer der nogen Meddelelse; i Referatet af Konferensen 1868 omtales denne Menighed endog udtrykkeligt blandt dem, hvis Vækst eller Tilbagegang man ikke vidste Besked om — dog tilhøjes der denne Oplysning: „Menigheden i Tølløse har paa en Maade sluttet sig til Modermenigheden i Bandløse, saa at Lars Henriksen nu ogsaa er dens Forstander, medens dens forhenværende Forstander Karl Kristoffersen er en af dens Lærere.“ Statistiken viser ogsaa, at det først var i Slutningen af 70-erne, denne Menighed rigtig begyndte at komme i Gang. Det bedste af dens Historie kommer deraf senere.

Langeland og Fyn.

Langelands Menighed. — Fra Forsøgelsernes Døhør til hest ind i 80-erne er der kun lidt at fortælle om Langelands Menighed; og det, der kommer først, er ikke glædeligt. Der var to Brødre, som havde faaet den Mening, at Daab og Nadver egenlig var unødvendige, da de kun var ydre Tegn. Denne Mening sogte de at udbrede, og da de hverken vilde afståa derfra, ejheller var til at bibringe en bedre Opsættelse, saa maatte Menigheden afskære dem fra sig. Senere blev et Par andre Medlemmer Mormoner; men ellers synes det ikke, at den langelandske Menighed har været hjemsøgt af Lærestridigheder. Fuldkommenhedslæren kom ikke derover.

Derimod valte et Par Spørgsmaal med Hensyn til det kristelige Liv en ikke ringe Uro. Blandt de Grundsætninger, hvorpaa Menigheden var stiftet, var ogsaa Afhold fra Søndagsarbejde og fra Nydelsen af berusende Drikke. Men i Begyndelsen af 50-erne kom et Eggtepar, der begge var døbte paa Sjælland, over til Langeland og sluttede sig til Menigheden. De anlagde et Bageri, og dette drev de ogsaa om Søndagen, ligesom de ogsaa solgte Brød den Dag. Desuden nød Manden selv Brændevin og beværtede ogsaa sine Kinder dermed. Herimod gjorde Forstanderen og flere andre Indsigelse; men der var ogsaa nogle, som tog Parti for Bageren. Denne tilligemed en anden Broder udtraadte imidlertid; men Spændingen vedblev at vokse. Der indtraadte saa en Spærring. Paa den ene Side stod Forstanderen og nogle saa, paa den anden femten Medlemmer, som tog Bagerens Parti. I Efteråret 1853 skrev saa de sidste til Aalborg Menighed og bad om Hjælp; denne sendte da i Begyndelsen af det følgende Aar Brdr. S. Hansen og K. r. Besterby til Langeland. Disse to Brødre besøgte nu i Øbet af en Uges Tid Medlemmerne af begge Partier. Den 13. Januar blev der saa holdt et Møde, hvor begge Parter kom til Stede; og efter en lang Drøftelse, og efter at begge Sider havde givet en Del efter, blev der bragt et Forlig i Stand. Rosige blev Forholdene dog ikke straks; men af Menighedens Forhandlingsprotokol ser man, at det oprindelige Standpunkt angaaende de berusende Drikke i Øbet af halvandet Aar eller saa havde sejret; thi det hedder dér:

"Den 11. Nov. 1855 besluttede Menigheden paa Langeland ikke at optage nogen i Menigheden, uden at de er afholdne fra Brændevin og anden sterk Drik. — Denne Beslutning blev enstemmigt antagen."

Menigheden var ikke volset i disse Kampaar. Vel blev der døbt nogle; men til Gengæld blev andre udelukte og efter andre udtraadte. Ved Udgangen af 1854 talte Menigheden 39 Medlemmer — kun én mer end i 1849. Af disse 39 Medlemmer boede 23 paa Fyn, og i Æfteråret 1855 frassilte disse sig forat danne Øvre Menighed; tilbage havde da Menigheden paa Langeland 15 Medlemmer. Det gif nu smaat en Del Aar, somme Tider sidt Tilbaekst, til andre Tider sidt Afgang. Anders Madsen havde i en Aarrekke oppebaaret en lille Understøttelse (ca. 300 Kr. aarlig) gennem Missionskomiteen i Hamborg; denne blev i 1877 inddragten. Alligevel vedblev han at arbejde, indtil han paa Grund af Alderdom og Svækkelse maatte indskrænke sin Virksomhed. I 1882 havde dog Menigheden naaet saa vidt, at de 15 Medlemmer var blevet til 30.

Den fynske Virksomhed. — Fyn var jo Udgangspunktet for den gudelige Bevægelse, og selvfølgelig virkede denne Bevægelses Budbærere ikke mindst paa deres egen Ø. Paa Svendborgsgangen, som vi her skal begynde med, var Johan Nielsen den, der arbejdede mest. Som alt nævnt begyndte den langelandske Menighed tidligt at udstrekke sin Virksomhed til denne Egn. Den første, som blev døbt dér (1841), var en Bondekarl ved Navn Rasmus Rasmussen; han blev senere Gaardmand og boede i mange Aar paa Øvre Mark. Den næste var hans Søster. Men det gif ellers langsomt med Virksomheden. Ved Udgangen af 1848 var der kun otte Baptister paa Svendborgsgangen.

Saa fil disse Søstende i Aaret 1849 Besøg af en Snedker-svend ved Navn J. A. Petersen. Han var født i Thisted og døbt i Aalborg Menighed (1843); siden havde han opholdt sig dels i Aalborg og dels i København og andre Steder paa Sjælland. Han afholdt nogle Førsamlinger iblandt dem, men rejste saa væk igen. Men i 1852 kom Petersen atter til Egnen, og nu bosatte han sig i Øvre, et Par Mil fra Svendborg. Han tog saa fat paa at holde Førsamlinger igen, og nu begyndte Virksomheden at

høre mere Frugt. I 1854 var Baptisterne Antal i Øre og Omegn naaet til 21. For disse blev Petersen nu ansat som Prædikant.

Da Baptisterne begyndte at formere sig, blev Stedets Præst alarmeret. Ørvigheden kunde ikke mere sættes i Bevægelse; han maatte deraf tage sin Tilslugt til Ordets Vaaben. Og det gjorde han da paa den Maade, at han afholdt nogle Møder, i hvilke han imødegik Baptisterne Lære. Men saa bestemte Petersen sig ogsaa til at holde et af den Slags Møder. Han indbød Stedets Præst, som ogsaa mødte tilligemed to andre Kolleger. De tre Præster tog Plads lige foran Petersen, der lige straks blev lidt bange ved dette Syn. Men han fattede dog snart Mod og foreslog Salmen: „Op, I Kristne, ruster Eder!“ Stedets Præst sang paa Petersens Opfordring for. Under Diskussionen udtalte Præsten, at Baptisterne mente, de kunde føle paa et Men-neskets Puls, om han var en Kristen eller ej. Disse Ord vakte Forsamlingens Latter; men Petersen udbrød snarraadigt: „Le ikke! Præsten overgaar Baptisterne; han behøver end ikke at føle paa Pulsen, han ved endog Klokkeslettet, naar Barnet bliver gensødt.“ Ved Mødets Slutning bekendtgjorde en af de til Stede værende Præster (Valslev), at han otte Dage derefter agtede at holde et Foredrag i Hundstrup, hvor han yderligere vilde imødegaa Baptisterne.

Petersen mødte og valgte (som Gengæld?) sin Blads lige overfor Præsten. Denne begyndte derpaa at tale om Barnedaaben. Et Stykke henne i Talen siger Præsten: „Baptisterne tror, at Daaben er en Lydigheds-gerning; men de siger ogsaa, at den er — — at den er — —“ (Petersen kommer ham til Hjælp: „at den er en god Samvittigheds Bagt med Gud!“). Ganske rigtigt! det var just det, jeg vilde sige.“ Dette bragte Uro i Forsamlingen, som om den ikke var tilfreds med Præstens Forsvar. Men Præsten erklærede Baptisterne for at være et kristeligt Folk og opfordrede de forsamlende til at møde i Kirken Søndagen efter; saa vilde han nærmere udtale sig om Barnedaaben. Det fælte imidlertid ikke; Præsten hverken forklarede eller forsvarede Barnedaaben den nævnte Søndag. Derimod sagde han blandt andet: „Jeg vilde ønske, at min Menighed vilde høje Kne, som jeg ser, at Bap-tisterne gør.“

Hvad her er skildret, hører jo strengt taget ind under den langelandske Menigheds Historie, idet hele denne Afdeling paa Fyn endnu tilhørte nævnte Menighed; men paa den anden Side er den fynske Virksomhed i hele sin Udvikling saaledes noget for sig, at man faar det bedste Overblik over den, ved at den behandles førstilt og under ét. Forholdet til Langelands Menighed op-hørte ogsaa i 1855; i dette Åar (den 30. Ottbr.) blev nemlig de i Øure og Omegn boende Gøkkende, 23 i Tallet, ordnede til en selvstændig Menighed, der efter Byen fik Navnet Øure Menighed. Petersen blev samme Dag bestykket til at være dens Forstander.

Men allerede nogle Åar før var der blevet stiftet en lille Menighed i Odense. Det var F. L. Rymker, som forud er omtalt i en Fodnote, der var Redskab hertil. Rymker er født i Stige, et Stykke nord for Odense, den 22. Septbr. 1819. I sit tyvende Åar drog han til Søs, og i ti Åar færdedes han omkring; men i 1849 kom han hjem med Guds Fred i sit Hjerte og som Medlem af Baptistsamfundet. Han var udsendt og lønnet fra Amerika, forat han skulle virke for Guds Rige, og han tog da straks fat. Man kan ikke undre sig over, at han begyndte i sin Fødeby. Han holdt Førsamlinger dér et Par Mars Tid, og det synes også, at nogle var paavirkede af Ordet. Sognepræsten tog sig ikke Sagen videre nær; men nogle af Beboerne tilkaldte da et Par fremmede Præster: B. Birkedal fra Ryslinge og Magister Viborg fra Rynkeby, og disse holdt saa i Stige et Møde imod Rymker. Mødet bivaanedes af en Mængde Mennesker, og Rymker var også til Stede; han bekendtgjorde ved Mødets Slutning, at han næste Søndag vilde tale mod det, som var sagt af Præsterne, hvilket han også gjorde. Fra kirkelig Side fremstilles dette saaledes, at han slap uheldigt fra sin Gendrivelse, saa Folk slog sig fra ham, og han maatte forlade Sognet*). Men dette er kun en halv Sandhed. At Folk slog sig fra ham, er vist nok; thi ved Mødet, han holdt mod Præsterne, var der kun saa til Stede — de havde altsaa vendt sig fra ham i Forvejen. Og Narhagen er

*) Undv. Schröder: Ole Peter Holm Larsen, S. 193 ff. Odense 1875.

den nærliggende, at Præster, naar de ikke er altfor ilde sidt, har, og havde især den Gang, en overmaade stor Indsydelse over den jævne Almuesmånd, især naar de appellerer til hans For-domme. Talen, Rhymker holdt, var jævn og simpel i Formen; thi han var ingen bogdannet Mand. Men det kunde i Sandhed været interessant at vide, hvad de to Præster vilde sagt til dens Indhold *).

Efter nogle indledende Bemærkninger, hvori han beklager, at saa faa var mødte, paaviser han først Forskellen mellem Baptisternes og Lutheranernes Daab. Lutheranerne døber spøde Børn, og denne Daab bestaar i Overførsel, desuden lærer de, at Barnet i Daaben faar det evige Liv. Baptisterne lærer, at kun troende bør døbes, og at kun Med-dykkelse under Vand er en kristelig Daab, og at Besignelsen ved Daaben bestaar i Indlemmelse i det kristne Samfund. Endelig anvender Baptisterne Kirketugt efter Guds Ord; den lutherske Kirke derimod taaler de værste Syndere i sin Midte. — Dernæst fremdrager han de to Præsters Tale. Mod Birkedals retter han især den Anfe, at Udgangspunktet for den er taget i det gamle Testamente: i de to Fortællinger om Naaman og Elisa og om Jeroboam, der opresatte de to Guldkalve forat forsele Israel til Trafald fra Jehova. Det ny Testamente kunde ikke forsyue Præsten med de Baaben, han behøvede mod Baptisterne, derfor maatte han høje Støtte i noget, som slet intet havde med Sagen at gøre. I sin Gendrivelse af Birkedals Bemærkninger over den sidste Fortælling udvikler han den da almindelige Ansuelse blandt Baptisterne, at deres Historie kunde forfølges tilbage til den kristne Oldtid; og tilsidst fortæller han noget om Baptisternes store Virksomhed for Guds Rige. Viborgs Tale behandler han kort. — Som tredje Led har han en ret solid Paavisning af vor Daabs Skriftmæssighed med Gendrivelser af de vrante Fortolkninger over Steder, som handler om Daaben. Til Slutning beder han, ikke at behandle hans

---

*) Han udgav den i Trykken, efter at de to Præster først havde udgivet deres. Titlen paa Birkedals var: „Stridsord mod Baptismen“ og paa Viborgs: „Barnedaabens Gyldighed“.

„simple og usædkomne Bemærkninger med Letsindighed og Foragt“, men overveje dem i Guds Ords Lys. — Som Åuriosum kan nævnes, at Sognepræsten tog de to fremmede Præsters Virksomhed i hans Sogn fortrydelsigt op og udvirkede, at de fik en „Næse“. Saa høj var den kirkelige Intolerance den Gang.

Men Rymker virkede ogsaa, og vel især, i Odense. I 1852 var det kommet saa vidt, at der kunde stiftes en lille Menighed; den bestod af 6 Medlemmer, og samme Åar blev Rymker ved Konferensen i Ørdrup ordineret til dens Forstander. Menigheden voksede, saa den gik ind i 1854 med 16 Medlemmer. Imidlertid var Rymker bleven gift og havde bygget sig et Hus med en rummelig Førhåningshal i Odense. Om Virksomheden skriver han i sit „Missionsblad“ (Septbr. 1854):

„Ved det hamborgske og amerikaniske Traktatselskabs Beslutning er vi her blevne forsynede med et temmelig stort Antal gode Traktater, hvormed vi har begyndt en regelmæssig Uddeling, som vi ved Guds Raade agter at fortsætte saaledes, at der muligt én Gang i hver Maaned kan blive leveret hver Familje en Traktat. For Øjeblikket har vi vel endnu ikke funnet komme saa vidt; men vi haaber med Guds Hjælp med Tiden at kunne udføre det. — — — I de sidst forløbne tre Maaneder er over 400 Familjer hver sjette Uge blevne forsynede med en Traktat. De uddelte Smaastrifter er dem vel egenlig kun laante; men de fleste forbliver dog i Modtagerenes Besiddelse, eller bliver af disse udlånte til andre. Vi fører en Slags Regnskab over Traktaterne, som bliver uddelte — — —. Foruden de tre Prædikeforsamlinger i Ugen har vi her i Menigheden desuden Bibellæsning hver Mandag Aften, en Bedeforsamling hver Fredag Aften og en Søndagskole hver Søndag Eftermiddag fra Kl. $2\frac{1}{2}$ til $3\frac{1}{2}$. Vi har ogsaa begyndt en Dagsskole for vores egne Børn tre Timer hver Eftermiddag.“

Alligevel lykkedes Virksomheden ikke. Den lille Menighed svækkedes ved Udelukkeller og indre Uoverensstemmelse, og Medlemsantallet formindskedes efterhaanden i Stedten for at tilstage. Rymker valgte da i 1857 Norge til sin Virkeplads, og dér lykkedes hans Virksomhed bedre *). Af og til opholdt han sig dog ogsaa i

*) H. Bedder: Baptisterne's Historie.

Odense, og i Maj 1863 meddeler han i „Den d. Evgl.“, at tre Sjæle var tillagte Menigheden ved Daab; af disse var de to fra Lammers' Frimenighed paa Vantingeegnen.

I den sidste Halvdel af 50-erne træffer vi ogsaa Baptister i Nyborg; der var „otte eller ni“ i 1859, og de hørte da til Øvre Menighed. Men i 1860 holdtes der en Konferens hos dem, og de blev da ordnede til en Menighed. Året efter (i Maj) hedder det i „Den d. Evgl.“:

„Søskende i Nyborg, som ved en Konferens i Vinsen 1860 blev konstituerede til en selvstændig Menighed, bestod ved Årets Slutning af 15 Personer og havde i Årets Øsb en Tilvækst af 4 Sjæle. Saavidt jeg kunde skønne, lever den lille unge Menighed i Kærlighed og Enighed. Den har allerede glædet sig ved Tilvæksten af én Sjæl i Åar, og naar en Lærer besøger den og holder Forsamlinger dér, da er der ikke saa, som indfinner sig og hører Guds Ord; thi Menigheden har ingen ansat Forstander; men én af Brødrene er midlertidig valgt til at lede Førsamlingerne.“

Den fynske Virksomhed strakte sig ogsaa udenfor Fyn, nemlig til Samsø. Dér synes ikke at have været udfoldet nogen aandelig Virksomhed før en Kapellan Brammer i Tranebjærg, en Søn af Bisshop Brammer, begyndte at holde Bibelæsninger i 1857. En af dem, der ved denne Lejlighed blev opvakt, var en ung Syppige ved Navn Gertrud. I Julen blev der holdt en Førsamling i Ballen, en By ned Baadhavn paa Øens Nordøst-side, og man synes ikke dér at have haft Bibelen fremme. Thi der var to Mænd til Stede, som var blevne opvakt ved Baptisternes Virksomhed i Norge, og de klagede netop over dette. „Vi gør vist forkert,“ sagde de, „at vi læser saa meget i andre Bøger i Steden for at læse i Bibelen.“ Disse Ord lagde Gertrud, som ogsaa var nærværende, sig paa Hjerte, og fra nu af blev hun flittig til at læse i Bibelen. Det næste Føraar rejste Brammer bort fra Øen; men et Par Mænd, som var blevne opvakt, en Farver Lund fra Tranebjærg og en Købmand Rasmussen fra Ballen, tog Arbejdet op efter ham. Ved samme Tid kom en anden Samsøspige, der en Tid havde opholdt sig i Øvre og var blevet døbt dér, hjem til Øen. Med hende stiftede

Gertrud Bekendtskab, og da hun alt havde lært at holde sig til Bibelen, saa kom hun ogsaa nu snart til at forstaa dens Lære om Daaben. — Gertrud har fortalt om et Besøg, som de to opvakte Præster, Mau og Kjelby, aflagde paa Øen. De havde fat i den omtalte Baptistspige og søgte at overbevise hende om hendes formentlige Bilsfarelser. Den Dag, de rejste, traf de netop Gertrud, og da de havde lært hende at kende under deres Besøg, hilste de vensligt paa hende. Og saa siger den ene af dem: „Vi talte lidt i Gaar med den Baptistspige; men nu maa Du og flere se at tale med hende om hendes Daabsnaade, at hun kan komme i Vorherres Samfund igen!“ Gertrud tav; thi hun havde allerede i nogen Tid grundet over, at den lutherske Kirke vist ikke stemmede overens med det ny Testament.

Rymker, som nu var i Norge, skrev imidlertid til Petersen i Øvre og opfordrede ham til at gøre en Rejse til Samsp og da særligt at besøge de to omtalte Mænd. I December 1858 kom Petersen. Han holdt den første Baptistsamling paa Samsp hos en Mand ved Navn P. Ibsen i Koldby; desuden holdt han tre andre Forsamlinger, den ene af disse i Huset, hvor Gertrud op holdt sig, folgte Bibler og Testamente og uddelte en Del Traktater. Ved én af Forsamlingerne var Pastor Krebs i Koldby nærværende. Han gav Talen det Bidnesbyrd, at den var kristelig, og efter en lille venstabelig Disput bød han Petersen Nattesologi hos sig, hvilket denne dog ikke modtog. Saaledes gik den første Tur. Næste Høraar kom Petersen igen. Han holdt flere Forsamlinger og mødte megen Modstand især fra Lund og Rasmussen. Den sidste fastede han endog saa ud ad Døren, da han besøgte ham. En Forsamling, som Petersen holdt i Brundby, gjorde de alt, hvad de kunde, for at forstyrre. Mødet var lige ved at skulle begynde, da de ankom, og de kaldte da Stedets Ejendomfor og formanede ham til ikke at lade Forsamlingen afholde. Han gik saa ind, og i sin samsingiske Dialekt bemærkede han spagfærdig: „A tendt it', te de skul' ha vat Forsamling; A tendt, vi kund' ha sat aa praated.“ Men da der ikke heri laa noget egenlig Forbud, saa foreslog Petersen at syuge en Salme og talte derpaa Guds Ord til Forsamlingen. Dagefter trædte Lund og Rasm-

musseen op imod ham. Den første var en besindig Mand; men Rasmussen gebærde sig vildt. Først ved Midnatstid var det bevægede Møde forbi *).

Kort efter at Petersen var hjemkommen fra denne Tur, afslagde Gertrud et Besøg i Øure og blev døbt den 24. April 1859. Hun rejste saa tilbage med Glæde, og i næsten 7 Aar stod hun som ene Baptist paa Øen; den anden Pige rejste nemlig derfra igen.

Efter dette Rundskue vender vi atter tilbage til Øure. Det Aar, Menigheden blev stiftet, saavel som Året efter, fik Egnen nogle paalængende Besøg af Mormonerne; men Petersen „gjorde tre voldsomme Udsald imod dem“, og siden har de aldrig hjemføgt Egnen. Et af Menighedens Medlemmer, en gammel Enke, vandt de dog. I Sommeren 1857 opførte Menigheden et smukt Kapel til en Værdi af ca. 6000 Kr.; Virksomheden fortsattes uforstyrret og Medlemmernes Tal formeredes. Men just som dette Tidsrum slutter, havde Menigheden nogle indre Uroligheder, der berøvede den en Del Medlemmer. — Treder vi imidlertid indenfor i det næste Tidsrum, saa møder der os det glædelige Syn, at disse Uroligheder stilles, og en Del af de fraskilte Medlemmer kommer tilbage. Med Menighederne i Odense og Nyborg er det derimod gaaet saa daarligt, at de ikke længer kan bestaa selvstændigt; de saa Medlemmer, der er tilbage af dem, slutter sig i 1866 til Øure. Denne Menigheds Omraade omfatter nu, gennem den første Halvdel af dette Tidsrum, hele Fyn og Samsø, og beständig lægges der Sjæle til den, som har ladet sig frelse.

Nordjylland.

Aalborg Menighed. — Vi forlod denne Menighed i første Tidsrum midt i en velsignelsesrig Virksomhed, og saaledes møder vi den igen i dette. I de tre Krigsaar, 1848—50, optog den

*) Mange Aar efter træf Petersen og Lund sammen paa Dampstib. De blev da forlige og bad hinanden om Tilgivelse. Ved sin Hjemkomst sagde Lund til sin Kone, i en Baptists Overværelse: „I Dag er det glædelige set mig, at jeg er blevet forligt med Petersen, som jeg før 25 Aar siden gjorde saa heftig Modstand!“

ved Daab 171 Sjæle. Men paa Bellsignelsen følger en Prøvessens
Tid; Ulven staar allerede midt i Hjorden.

Mormonernes første Udsendinge har holdt deres Indtog i Danmark. En af deres „Apostle“, G. Snow, kom til København i Sommeren 1850, og den Skade, Mormonismen anrettede dør, er allerede omtalt. Samme Etteraar kom en „Eldste“ ved Navn Dykes [udtales Dejks] til Aalborg. Følsted var netop ude paa en Missionsrejse, og denne Anledning nyttede Dykes til at stætte sig Indgang hos nogle af Medlemmerne, ja, han sik endog Tilladelse til at tale i Menighedens Forsamlingshal. Vel mødte hans Tale Modsigelse; men Smed Jensen, hvem han allerede havde vundet for sig, optraadte som hans Forvarer. Da nogle af de forsamlende afsbrød ham og protesterede mod flere af hans Udtaleller, tilraabte Jensen ham: „Fortset kun, kære Broder! De maa belave Dem paa Modstand.“ — Samme Aften blev Jensen og 7 andre døbte til Mormoner.

Det hele kom som en Overrumpling, og Rygten derom før lig en Løbeild gennem Menigheden og valte Bestyrrelse alle Begne. Og dog var det bare Begyndelsen til et stort Frafald; den ene blev reven fra Menigheden efter den anden, især fra først af var Overgangen til Mormonerne stærk.

Under denne Trængselstid opholdt Ryding sig noget i Aalborg og paa dens Omegn, og han var Menigheden en god Støtte. Den sagmodige og milde Følsted var stedse i fuld Virksomhed med at undervise, trøste og hjælpe; og saaledes hengik Vinteren. I Foraaret 1851 ankom Købner fra Hamborg for at hjælpe Menigheden; og en Disputation mellem ham og Dykes blev berammet. Den fandt Sted i Mormonernes Lokale og overværedes af mange Mennesker. Men enhver holdt paa sit, og hvad der kom ud af den, er ikke godt at sige. Den paafølgende Søndag holdt Købner to Foredrag i Baptisternes Lokale om Mormonernes Opkomst, Lære og Liv, og senere holdt han tre andre om samme Emne paa „Dramatikken“, en stor Forsamlingshal i Byen. Ved disse Lejligheder fremdrog han mange af de haareffende Ting, som Mormonernes Lære indeholder; men Mormonerne nægtede at vedkende sig det, og det synes, som Tilhørerne ogsaa modtog det med Twivl. De bedste Hjælpere i denne Nød var i Virkelig-

heden dem, der selv havde været ansægtede af den falske Lære og lykkeligt havde gennemgaaet Ildprøven. De var ømme af Hjertet og overbærende med de svage, og de kendte deres Vansteligheder af Erfaring, hvorfor de bedst kunde hde netop den Hjælp, der tilstrængtes.

I midlertid sagtnedes Overgangen til Mormonerne lidt efter lidt, og efter tre Aars Forløb stansede den næsten helt. Men i disse Aar havde de ogsaa frarevet Menigheden 66 Medlemmer. For den nulevende Slægt er alt dette næsten ubegribeligt; vi har ondt ved at satte, at Baptister, i noget videre Antal, kunde lade sig henrive af sleg Taabelighed. Men ethvert historisk Forhold maa ses i sin Tids lys.

Tidens Særkende i religiøs Henseende var Gøring og Brydninger. Hidtil havde alt været dødt; men nu var der paa én Gang blevet Liv, og dette Liv artede sig, som Tilfældet er i saadanne Tider, ofte vildt. Desuden herskede der stor Ubidenhed og Vanfundighed blandt Folket, og da ganske særligt i det nordlige Jylland. Hvad Baptisterne angik, da var de endnu her til Lands meget uersarne i Menighedslivet og i det hele i den praktiske Anvendelse af Bibelens Lærdommme. Dertil kom, at Hr. Dykes paa sin Side optraadte som en Lysets Engel. Han talte Indvendinger og Modsigelser med Sagtmodighed, og kun en eneste Gang, saavidt man ved — det var under Debatten med Købner — hændte det ham, at Naturen gif over Optugtelsen. Han lastede heller aldrig Baptisternes Lære; tværtimod roste han den. Der var „godt begyndt“; men de maatte „skride frem til det fuldkomne“; og det bragte han: „De sidste Dages Hellige“ havde Apostoler, Profeter, Mirakkelgaver o. s. v. — alt „som i Aposteltiden“. Ogsaa hans Ødre hjalp til at bane ham Vej; han var proper i sin Klædedragt, han havde et belevent Øjen, og hans lange, bølgende Haar var rigt salvet med Olje (!) — baade i hans Tale og i hans Udseende var der noget yderst bestikkende for uwidende og letbevægelige Naturex. Ødermere skulte og nægtede han det næst modbydelige og gudsbespottelige i Mormonernes Lære, som den Gang endnu var ukendt her til Lands.

Nogle af de frafaldne kom dog tilbage til Menigheden igen, og desuden vandt den mange ny Medlemmer. S de to Aar,

1851—52, var der Daab hver Maaned, stundom hver Uge og somme Tider hver Dag flere Dage i Træk. Ifølge Statistikken blev der døbt ialt 192 Søele.

Paa Sjælland mødte vi i dette Tidsrum en enkelt Efter-døning fra Forsøgelsesstiden. Nogle lignende træffer vi her i Aalborg Menighed — mærkeligt nok, at de kommer fra Besættningen, som ellers i den egenlige Forsøgelsesstid forholdt sig rolig. I Føraaret 1851 fandt saaledes et Opløb Sted under en Forsamling i N. Kongerslev. Urostisterne samledes i stor Mængde „udenfor Huset, og under Støj og Larm kastede de Stene gennem vinduerne“. Prædikanten (Kr. Nielsen) saavel som de forsamlede slap dog nogenlunde uskade fra Bombardementet.

Mere vildt gik det til i Hals det følgende Aar. Det var netop Fastelavnshøndag, og Mødet holdtes hos Skrädermester Chr. Nørlem; Kr. Nielsen ledede det. Der samledes en hel Del støjende Mennester udenfor Vinduerne; men Nørlem, som, uagtet han var Baptist, var meget agtet i Byen, gik ud og talede dem til Rette. De holdt sig da temmelig rolige, indtil Forsamlingen var forbi; men saa gik det ogsaa løs igen, ikke blot med Støj og Larm, men med Skælden og Slag. Mest gik det ud over Taleren, hvem de forfulgte og med tykke Stokke bibragte flere Slag paa Hovedet. Han fik dog Lejlighed til at udspænde sin Paraphy, og denne tilligemed hans Hat, som naturligvis blev ødelagte, optog en Del af Slagenes Vægt. En Madam Bech, som var blandt Tilhørerne, slog de omkuld, slæbte hende et Stykke vej og iturev hendes Sjal. Imidlertid blev Stedets Præst, den frihedsinddede Pastor Hass underrettet om det passerede; han islede straks de forfulgte til Hjælp og ledsgagede dem personlig til deres Hjem. Forsøgerne holdt naturligvis straks inde, da de saa Præsten.

Fjorten Dage senere fandt der ogsaa et Opløb Sted i Møholm, ca. 3 Mil sydøst for Aalborg. Men her gjorde den sammenstrømmede Mængde ingen Fortræd; de var simpelthen komne af Nyherrighed. De forlangte blot, at Prædikanten — det var ogsaa Kr. Nielsen — skulde komme ud i Gaarden, saa de kunde høre ham. Det gjorde han da ogsaa, og fra en Vogn talte han til dem. Men midt under Talen ankom Sognepræsten. Han var

nemlig kommen til den nærliggende Kirke for at forrette Tjeneste; men da den var tom, saa søgte han hen, hvor Folkene var at finde. Flere Gange afbrød Presten Taleren med Spørgsmaalet, om han snart var færdig, og da denne endelig sluttede, tilkastede han ham sin Handske og udfordrede ham til en Debat i en af Sognets Skoler den næste Formiddag. Kr. Nielsen tog den tilkastede Handske op, og den næste Dag blev der holdt en rigtig stolastiisk Turnering efter alle Kunstens Regler.

Aalborg Menighed gik i Epidsen med at oprette Hverdags-skoler for Medlemmernes Børn. Den 10. November 1851 blev den første begyndt i Gundersup Sogn med fem Børn. Dens første Lærer blev Søren Hansen, som den Gang var 32 År gammel. Dette lille Foretagende vakte en stor Storm: Sognepræsten sendte Indberetning til Ministeriet om det skete; men dette resolverede, at „det tillades Søren Hansen at holde Skole“. Saal git han til Sogneforstanderskabet, og i et Møde fordrede han, at Søren Hansen skulle underkaste sig en Kundskabsspøgle. Men Formanden, Proprietær Jesstrup, afviste dette, og Præsten maatte saa vente, til den almindelige Skoleeksamen kom; dør skulle nemlig ogsaa den ny Skoles Børn møde. Men dør viste det sig, at disse Børn var langt forud for Børnene fra Sognets andre Skoler. Disse stod nu forsvarigt ogsaa paa et lavt Standpunkt. Denne første Baptistskole i Danmark ledes nu af L. Kristoffersen; af andre bekendte Brødre, som har været Lærere ved den, kan nævnes P. Dam og J. P. Hansen. — I 1877 fulg. Menigheden sin anden Skole i N. Kongerslev. Ved denne har blandt andre Søren Kvist været Lærer.

Menighedens Missionsvirksomhed blev drevet med Kraft. Mange Brødre talte Ordet, og vidt omkring bar de det. I Midten af 50-erne havde Menigheden Medlemmer lige fra Helsing til et Par Mil nord for Frederikshavn, og deres Antal ved Udgangen af 1855 var næsten fem Hunderede.

Et nyt År oprindt, et År, der skulle bringe Menigheden store Forandringer. Den 3. Februar holdtes en stor Forsamling i Aalborg, ved hvilken Lejlighed Følved havde den Glæde at døbe fem Sjæle. Det blev de sidste, han nedstænlede i Daabens Vand; thi straks efter Forsamlingen blev han syg, og otte Dage

efter var han lig. Hans hjenigang fandt sted mandag morgen den 11. februar 1856, i hans 62. år, og efter at han i henved 16 år havde været menighedens forstander. En stor skare, ikke blot af hans trofæller, men også af andre venner, både militære og civile, fulgte hans jordiske levninger til Gravens hvile. En simpel, fladtliggende mindesten på Aalborg Kirkegaard dækker den Gravhøj, hvorunder hans støv gemmes. Hele Grabskriften er:

„Kommandersergeant Ole Nielsen Følstrup, født den 13. April 1794, død den 11. februar 1856. — Dit Minde lever!“

Menigheden stod nu uden forstander. Samme eftermiddag, som Følstrup var begravet, samledes de ældre brødre både for i kærlighed at mindes den afdøde og for at raadsbla om, hvorledes Menigheden i fremtiden skulle styres. De kom dog ikke til nogen afgørelse, men besluttede at skrive til biskpen og børster for at høre deres råd. Søndagen den 20. Juli var Menigheden så samlet i Aalborg. Biskpen og børsteres svar var indsløbne, og desuden var Niels Nielsen, forstanderen for den vestjydske Menighed, til stede på Indbydelse. Her blev det da besluttet, at den store og altfor vidstrakte Menighed skulle deles, saaledes at der nord for Limfjorden blev to særskilte Menigheder, nemlig: Hals mod Øst og Hjelmsmark mod Vest. Modermenigheden beholdt alle de syd for Limfjorden boende spækkende.

Dette var et meget vigtigt skridt. Men endnu stod forstandervalget tilbage. Menighedens omraade var jo fremdeles meget vidstrakt, og man fandt det derfor nødvendigt at vælge flere forstandere. Tallet blev sat til tre. Ved den derpaa foretagne skriftlige afsætning faldt de fleste stemmer på Lars Jørgensen og Dam; de var også valgte. Derimod fik to andre brødre, Søren Hansen og Besterby lige mange stemmer. Besterby foreslog da at foretage lodkastning; dette skete — et i den danske Baptishistorie enestaaende tilfælde — og loddet faldt på Søren Hansen.

Aaret 1857 er især blevet mærkeligt i den aalborgiske Menigheds Historie ved en stor opvækelse, der tog sin begyndelse blandt børnene i dens Skole. Henved 30 børn og unge mennesker fra

10 til 18 Aar lagdes ved denne Lejlighed til Menigheden; én af disse var Laust Jakobsen, vel kendt af danske Baptister paa begge Sider af Allanderhavet. Det var ham, der brød Ilsen, og i én af ham selv nedskrevne Beretning har han fortalt, hvorledes han alt fra sit 10. Aar havde haft mange indvortes Kampe. Tilsidst naaede disse en forsædellig Højde; men saa fandt han Freden i Troen paa Jesus Kristus. Han var da 15 Aar. Flere andre blev snart opvakte og kom til Fred; og i Fritiden genlød nu Skolestuen af aandelige Samtaler og Bøn. Herved paavirkedes igen andre, og — med L. Jakobsens Ord — „et stort Antal unge antog Troen; saaledes gif Vinteren [1856—57] i Glæde, Bøn og opbyggelige Samtaler“. — 1865 gennemgik L. Jakobsen et Kursus paa Missionsskolen i Hamborg, og derefter virkede han som Missionær i Danmark, indtil han i 1874 udvandrede til Amerika.

Toruden de ca. 30 unge Medlemmer, Menigheden fik i 1857, blev der tillagt et lignende Antal øldre. I de følgende Aar var Tilvæksten vel ikke saa stor, men det gif dog jovent fremad. Lige ved Slutningen af dette Tidsrum (1863) stod Menigheden et nyt Skud, idet 25 Søskende, som boede paa Øgøstøregnен, fratraadte forat danne en selvstændig Menighed, og de 50 Søskende, der i Begyndelsen af det samme Aar ordnedes til Farre Menighed, havde i Virkeligheden ogsaa indtil da tilhørt Aalborg. I Krigsaaret 1864 fik Menigheden en Sending tyske Testamenter og Traktater fra Hamborg, og S. Hansen blev ansat til at udspredde disse blandt de tyske Soldater.

Et Blik ind i næste Tidsrum viser Tilbagegang i Medlemsantal. Vel blev der beständig døbt nogle, de fleste Aar mellem 10 og 20 og et Par Aar endda flere; men til Gengæld udvandrede mange, og i 1879 fratraadte et halvt Hundrede Medlemmer forat danne en særskilt Menighed i Aalborg By og Domgn. Modermenigheden fik da Navnet Syd aalborg Menighed. To Forsamlingshuse blev opførte i dette Tidsrum, et i Gunderup Sogn (Oppelstrup) og et i N. Kongerslev; de benyttedes både til Møder og til Hverdagsskoler. I Halsfjelderne optog Søstrene i Menigheden en særskilt Missionsgerning, og en Unglingsforening blev stiftet af de unge Brødre. Paa samme Tid (1877) mistede Menigheden sin trofaste Vorstander,

L. Jørgensen, idet Herren hjemkaldte ham. Siden 1868 havde han beklædt Embedet alene; S. Hansen blev nemlig dette Aar ansat som Missionær for Foreningsklassens Regning, og Dami var allerede nogle Aar før udvandret til Amerika. L. Jørgensen faar det Bidnesbyrd, at han var mild imod andre, men streng mod sig selv. Han gik glad herfra; hans Støv gemmes paa Gunderup Sogns Kirkegaard.

Jetsmark Menighed. — Under Aalborg Menighed falder langt mer end Broderparten af det interessante ved de nordjydiske Baptisters Historie; og én ganske naturlig Aarsag hertil er, at de andre Menigheder først saa langt fremme i Tiden fremtræder som selvstændige. Om Jetsmark Menigheds Oprindelse er der allerede fortalt (S. 95); her skal vi blot kaste et Blik paa dens Forhistorie.

Den første Plantning af Baptister i Jetsmark Sogn var ni Personer, som den 28. April 1849 ved Daaben gjorde den gode Samvittigheds Pagt med Gud. Til disse føjedes i den paafølgende Sommer endnu otte andre, iblandt hvilke var en 27-aarig Karl ved Navn Eskild Jensen. Året efter blev atter 28 døbte og saaledes fortsattes der, indtil Tallet paa Baptisterne i den vestlige Del af Vendsyssel naaede op til 122. Disse blev saa Søndagen den 3. August 1856 ordnede til en selvstændig Menighed; og Eskild Jensen, der allerede 3 Aar forud var ordineret som Ørdelets Forkynder, blev samme Dag indsat som Forstander for den nyfjedte Menighed.

Som en Bisværm, der har forladt et ældre Stade og slaaet sig ned paa et nyt Sted, straks begynder at arbejde, saaledes ogsaa denne Menighed. Fra sin Stiftelse og indtil Årets Udgang døbte den 11 Sjæle og det paafølgende Aar 24. I dette dens andet Aar udsendte den ogsaa en ældre Broder ved Navn Mikkel Mortensen, forat han skulle udbrede Bibler og andre religiøse Skrifter og selvfølgelig samtidig afslægge mundtligt Bidnesbyrd om Herren. Han virkede især paa Thyland, hvilket Landomraade han troelig gennemarbejdede i omtrent tre Aar. Enkelte Sjæle vækkedes ogsaa som Frugt af hans Arbejde; men det var dog ikke før flere Aar efter, at de første blev døbte. Ved Enden af Året 1858 talte Menigheden 148 Medlemmer. Under 4. Oktober 1859 skriver Eskild Jensen til „Den d. Evgl.“:

„Her i den jetsmarkte Menighed er siden Maar døbt 9 Personer; men desværre er 8 udelukte. Menighedens Udstrekning er omrent 10 Mil. I Menigheden er 7 Brødre, som vekselsvis drager ud om Søndagen, undertiden en Tur af indtil 4 Mil, forat forkynde Evangeliet. Enkelte Stationer er temmelig godt besøgte af fremmede. — — — Hvad de fremtidige Udsigter angaaende Guds Riges Udbredelse angaar, da er de saa vidt det menneskelige Øje kan se, ikke store.“

Men under 4. April 1861 lyder Beretningen:

„Hvad Guds Riges Udbredelse her paa Egnen angaar, da glæder vi os ved, at det bestandig strider fremad, og med Hensyn til vort Arbejde har vi Aarsag til at glæde os med en overvættet Glæde. Ved Guds Maade havde Menigheden i det sidste Aar en Tilbækst af 40 Sjæle, 41 blev døbte, 1 genoptagen, 1 udelukket og 1 rejste hjem til sin Herres Glæde. 5 er allerede døbte i dette Aar. Menigheden teller henved 200 Medlemmer. — En Broder her i Menigheden har ganske ofret sig for Herrens Sag; han gaar fra Hus til Hus at uddele Tractater, sælge Testamente og at tale med Folk om at føUGE Herren. Vi synes allerede at se Frugter heraf; thi mange Førsamlinger er blevne afholdte, og ved vor kærlige Frelsers Forbøn haaber vi endnu at se større Ting end disse.“

Vi skal optage denne Menigheds Historie igen i det næste Tidsrum. Den gif ud af 1864 med 222 Medlemmer.

Hals Menighed. — Den 5. April 1846 døbtes der i Hals By en Smedsterling; det var Førstegrøden paa denne Egn. Nogle Aar senere blev Madam Bech døbt, og omkring ved samme Tid nedsatte et Par unge Søskende, Skræder Nørlem og Hustru sig i Byen. Aaret efter udbredte Baptisterne sig til Nabosognet Dronninglund, og i de paafølgende Aar blev Virksomheden udstrakt videre Nord paa helt op forbi Frederikshavn, og Sjæle blev vundne og døbte trindt omkring i det østlige Vendsyssel. Samme Dag, som Jetsmark Menighed blev stiftet, blev ogsaa de paa disse Egne boende Søskende ordnede til en selvstændig Menighed; deres Tal var 124.

Til Forstander for den nystiftede Menighed valgtes Kristen Nielsen, der gentagende er omtalt under Aalborg Menighed. Han er født 1822 i Hjerm Sogn nord for Holstebro. I sin Ungdom lært han Gartneriet, og 24 Aar gammel kom han til

Aalborgegnen, hvor han havde faaet Ansettelse paa en Herregaard. Kr. Nielsen var dygtig i sit Fag og elskværdig i sin Optræden; herved vandt han sine omgivendes Hjælp. Men endnu var han et uombendt Menneske. Da kom han under Indflydelse af det aandelige Liv, som ved Baptisterne var valgt paa Aalborgegnen, og efter en Tids Kamp og Søgen fandt han Hvile i Troen paa Fresseren og blev døbt den 1. Marts 1846. Straaks begyndte han med Ungdomsfrisheit og Landsfylde at vidne om det, han selv havde fundet, og det var snart øjensynligt, at Herren i særskilt Forstand kunde bruge ham i sin Tjeneste. Han blev da ogsaa, efter i nogen Tid at have „staet paa Prøve“, valgt til den aalborgiske Menigheds Missionær og var saaledes den første Baptistmissionær i Jylland. Af Naturen var han frimodig, og for Herrens Sag var han udkær; han erhvervede sig dersor snart en vis Færdighed i at forhude Evangeliet. Bendsyssel var især hans Missionærmærke. Om Sommeren arbejdede han ved Gartneriet og om Vinteren i Missionen. Da de ny Menigheder blev stiftede i Bendsyssel, boede Kr. Nielsen i Hals; som saadan blev han ganske naturligt denne Menigheds Forstander.

Statistiken viser, at der lige fra først af jævnligt blev lagt Sjæle til Menigheden. Men i dens tredje Åar begyndte den i særlig Grad at blive velsignet, og i denne Anledning lader Kr. Nielsen for første Gang høre fra sig i „Den d. Evgl.“. Han skriver :

„Her i denne Menighed, hvor jeg bor, har i den sidste Tid vist sig Kendetegn af, at Sommeren er nær. Figentræet har udskudt sine Knopper, og Blomsterne er sete i Landet (Højs. 2, 12. 13). Mange Syndere er ombendte til deres Sjæles Bisshop og forenede med Herrens Menighed i dette Åar. Ikke mindre end 45 Sjæle er optagne i dette Åar, og flere følgende er i Bente — — —. Menigheden her tæller omkring 170 Medlemmer, som bor paa en Udstrekning af omkring 10 Mil. Den har tre Forstandere og seks ordinerede Lægere, foruden to, som staar paa Prøve. De holder næsten alle Forsamlinger hver Søndag. Foruden disse har Menigheden fire Menighedstjenere, af hvilke den ene ogsaa holder Forsamlinger. Menigheden underholder en Brøder, som om Vinteren stadig rejser med Bøger og Traktater; ogsaa han holder Forsamlinger baade i og udenfor Menigheden. Andre Brødre gaar frivilligt ud med Guds Ord, og én af dem, Ove Kriisten-

sen, har hele Sommeren stædig holdt Forsamlinger udenfor Menigheden. Hele Maaneder forud er han lovet bort til hver Søndag; han bor paa Frederikshavnsegnen. Menigheden har i Forening begyndt en Skole; men vor adspredte Egn egner sig ikke godt dertil; vi har kun ringe Evne til at lønne én Lærer, og vi behøver flere. For Missionens Sag vilde en saadan Skole egne sig godt til som en Surdejg at gennemtrænge den store Mæsse af vantro."

Dette Brudstykke af Kr. Nielsens Beretning viser os som i et Fugleperspektiv Hals Menighed i Etteråret 1859. Vi ser dens ti Mil store Omraade, henover hvilket de 170 Medlemmer findes spredte; vi opdager, at den styres af „tre Forstandere“, af hvilke Kr. Nielsen dog overskygger de to andre. Af dens ihærdige Virksomhed faar vi ogsaa et tydeligt Indtryk, og blandt dens Arbejdere ser vi Ove Kristensen, med hvem vi senere skal støtte næjere Bekendtskab. Endelig bliver vi Bidne til Menighedens Bestræbelser forat faa en Skole til dens egne Børn.

Det følgende Åar var Fremgangen endnu større; der tillagdes med et rundt Tal 100 Sjæle, og Kr. Nielsen opgiver nu Menighedens Medlemstal til 289. Der er i hans Meddelelser noget saa klart og kærnefristst, saa renset for al paatagen Aandelighed, at man bestandig føler sig fristet til at ansøre deraf. Han skriver i Begyndelsen af 1861:

„I Menigheden har vi det hersligt; thi disse [de 100] Sjæles Ungdomsvarme har gennemtrængt hele Menigheden, saa at Lyset er sat paa Stagen, og dermed er etter flere Sjæle komme til at staar Menigheden ucer. Iiblandt disse befinder sig ogsaa saadanne, som for flere Åar siden blev opvakt, men som faldt fra i Christens Stund. Overhyrden søger etter at finde Indgang hos dem. Et Besøg i Menigheden, naar mange i den staar i den første Kærlighed med et muntern Hjerte paa Bønnens Bagt, er næsten at ligne ved hint Besøg paa Tabor, hvor en elskelig og nidskær Petrus udbød: Her er os godt at være!“

Ved denne Tid blev Menigheden paa Grund af dens store Omfang delt i to; den nordlige Del blev en Menighed for sig og sidens Navnet Frederikshavns Menighed. Just hvorhaar denne Deling fandt Sted, vides ikke bestemt. Af „Den d. Evgl.“ for Februar 1861 vil det ses, at Kr. Nielsen endnu paa

dette Tidspunkt betragtede Baptisterne i den østlige Del af Vendsyssel som én Menighed. Meddelessen om Delingen giver han først i Februar 1862, og der faar man det Indtryk, at den havde fundet Sted Aaret før *).

Denne Deling svækdede Hals Menighed meget; ikke blot mistede den meget over Halvdelen af sine Medlemmer, men ogsaa sine fleste Arbejdskræfter; Kristen Niessen stod nu næsten ene om Prædikegerningen. Hertil kom endvidere, at Kr. Niessens Helbred begyndte at svigte. Efter en Missionsrejse i Julehøjtiden 1861—62 blev han ved sin Hjemkomst saa syg, at han troede sig Døden nær. Desuden led Menigheden meget ved Udvandring; Sydsydsiden af Vendsyssel er mager, og mange Medlemmer var meget fattige. Intet Under dorfør, at de, der evnede det, rejste bort. Ved Udgangen af 1864 talte Hals Menighed kun 97 Medlemmer.

Kr. Niessens Helbred bedredes ikke; et Par Dage før Jul 1869 blev han faldt hjem til Faderhuset heroveren til. Menigheden var fremdeles i Nedgang; dog, i de paasølgende Aar lyhnede det noget op, saa Medlemstallet, der havde veret nede ved 80, for en Tid atter naaede op over 100; men saa sank det igjen. Kr. Niessens Efterfølger som Forstander blev Kristen Larsen, en Søn af Aalborg Menigheds Forstander. Han beslede Embedet i 10 Aar; men imidlertid var han flyttet syd for Limfjorden, og da han tillige blev angreben af en haard og langvarig Sygdom, saa nedlagde han det i 1881.

Frederikshavns Menighed. — Om denne Menigheds Opkomst er der lige forud fortalt. Dens første Forstander blev den unge Prædikant Ove Kristensen. Han er født i Elling Sogn ved Frederikshavn. Da Kr. Nielsen i Begyndelsen af 50-erne kom til denne Egn og forlyndte Evangeliet, blev Ove en af de mange, der gerne hørte den modige Opvækfelsesprædikant. Han blev greben af Ordet, og fjerde Juledag 1853 havde Kr. Nielsen den Glæde, at begrave ham i Daaben. Ove Kristensen var den Gang 23 Aar gammel; af Naturen havde han gode Evner, og

*) Frederikshavns Menighed angives ellers at være stiftet i 1860.

Se „50 Aars Statistik for de danske Baptistmenigheder“.

for Guds Rige viste han Æver og Interesse. Han kom derfor ogsaa snart ind i Missionsarbejdet. Kr. Nielsen kaldte ham gerne „min Søn“ eller „min Discipel“, og der bestod et fortroligt Kærlighedsforhold mellem de to.

I „Den d. Evgl.“, Nr. 4, 1863, findes en Beretning fra Ove Kristensen. Den har Betydning for de saa historiske Oplysninger, den giver. Men sit særlige Værd faar den som et Bidrag til en Karakteristik af dens Forfatter. Nedenstaende er Størsteparten af den:

„Vendelboerne er et meget uvidende og forfaldent Folk i Henseende til Religionen; men det er stærkt i Indbildung og Ugudelighed, saa den Hellig Land maa arbejde længe paa disse magre Algre, førend de bører nogen ret Frugt. Vel sandt: sér jeg en 8 eller 9 Åar tilbage i Tiden, da var her hverken døbte eller udøbte troende med Undtagelse af nogle saa, som boede nogle Mil herfra. Men endelig sendte Herren vor Broder Kr. Nielsen hertil forat forkynde Evangeliet i sin Renhed. Siden den Tid har de døbte Kristne havt deres Kirkekreds her i Vendsyssel, hvor der for Tiden findes tre selvstændige Menigheder (nemlig Menigheden i Hals, Menigheden i Jætsmark og Menigheden i Frederikshavn). Den sidste, det vil sige den frederikshavnske Menighed, talte ved Enden af Året 1862 194 Medlemmer. I det sidste År blev 28 Sjæle forenedt med den, 2 rejste bort og 3 har Herren, som vi haaber, taget hjem til sig. Og som det ulydige Barn stedse maa straffes og revses af dets Fader, saaledes maa Menigheden ogsaa straffes og revses af dens himmelske Fader, at den ikke skal blive ham til Bancere. Vi har derfor sét os nødsaget til at udelukke 11 af Menighedens Medlemmer, at de skulde revses, saa at de ikke bespotter Gud (1. Tim. 1, 20). Men som Satan saa let forleder den uaarvaagne Mand og Kvinde, at de ikke skal bruge Riset til deres ulydige Børn, idet han indbildet dem, at det enten er for tidligt eller for silde, eller ogsaa, at det ikke kan hjælpe at tugte dem — saaledes søger han ogsaa at fremstille Menighedstugten som noget helt fordømmeligt, hvorved man tilsidesætter Langmodigheden og Medlidenheden. Man beholder da en Syndens Træl i Menigheden og tør ikke udelukke ham, fordi man har den Indbildung, at hvis han kommer ud, saa bliver det værre med ham. Paulus havde en anden Mening, da han sagde: „Bortkaffer den onde fra Eder selv“ (1. Kor. 5, 13). Og hvad andet er der vel at gøre til, naar Brændevin bliver Genstand for en Mans Glæde, og Kvinden, som før har levet i Utugt, glemmer Renselsen fra sine forrige Synder og med Soen

som var toet, igen vender tilbage til sin Øje (2. Petr. 2, 22), saavel som ogsaa naar den unge Piges Prydelse anden Gang er blevet den „udvortes Haarsletning og paahengte Guldsmykker eller Klædedragt“ (1. Petr. 3, 3). Nej, dersor være Herren lovet, som beskriber det kristelige Hus fra at plettes ved slet Børneopdragelse, og priset være Herren, som har dyreløbt sin Menighed, og som giver den Forstand til at have endog den af Kødet besmitede Kjortel“ (Jud. 23. V.) — — —. Her er sels Brødre, som forkynder Evangeliet, og tre af dem, som bor i den nordlige Del af Menigheden, afslægger ikke saa sjælden en lille Reise paa en to à tre Mil for at holde Førfamlinger i og udenfor Menigheden.“

Man behøver ingen ved Siden af sig med en Pegepind forat forstaa, at den, der har skrevet dette, var af en meget streng Karakter. Men paa den anden Side er der heller næppe nogen Tvivl om, at den strenge Anvendelse af Menighedstugten var Dve Kristensen en Samvittigheds sag, og at det var Herrens Gre og Menighedens Bel han havde for Øje dermed. Ganske overordentlig mange blev udelukkede af den frederikshavnske Menighed i de Aar han var Forstander. Statistikken viser 131 paa 16 Aar.

Vi træder nu over Grænsen ind i næste Tidsrum. Dér henhører Størsteparten af Menighedens Historie; men kun et Områds kan gives.

Hørst selve Missionen. Menigheden gif ud af 1864 med 191 Medlemmer, og om dens Tilstand beretter Dve Kristensen: „Efter mit Skjonne er Menigheden stærk i Jesu Vælbes Kraft“. Trods de talrige Udelukkelser, steg Medlemstallet stadig, indtil det ved Begyndelsen af 1874 naaede 245; der blev i de mellemliggende ni Aar gennemsnitlig døbt over 22 Sjæle om Aaret. I 1874 var de døbtes Antal 17; men saa sank det ned under 10 i nogle Aar, saa Medlemstallet i 1879 gif ned til 202. Med 80-erue begynder Tilvæksten ved Daab paa ny; i de fire Aar 1880—83 blev der døbt i alt 69 Sjæle. En medvirkende Aarsag til denne Oplivelse var sikkert det, at den unge Prædikant A. Næsbj., som nu bor i Amerika, paa denne Tid tilslyttede Menigheden, ligesom ogsaa den for saa mange usforglemmelige Broder P. P. Schmidt i disse Aar virkede en Del paa dens Omraade. Efter 1883 gif det altter langsommere.

I Menighedens Styr else skete der forskellige Omskiftelser.

Ove Kristensens Helsbred svækkedes tidligt; han oposrede sig meget for Menigheden, og gjorde det tidt under Nød og Savn, og dette var vel for en Del Aarsag til en Nervesygdom, der øste fængslede ham til Hjemmet og hindrede ham i at passe sin Forstandergerning, som han ønskede. Han bad derfor om at faa en Medhjælper, og Menigheden valgte da i 1865 to saadanne, nemlig N. L. Mortensen, som for et Par Aar siden er død i Amerika, og Peder Andersen. Men under disse forandrede Forhold funde Ove Kristensen ikke finde sig til Rette. Det tilbagetrufne Liv, som Sygdommen mer og mer tvang ham til at føre, og dens trykende Indflydelse paa hans Sindsstemning i Forbindelse med hans i Forvejen strenge Karakter, bragte ham til at se nært paa alt, hvad der angik Menigheden, som han ikke fandt nær alvorlig nok; hertil kom yderligere en Konflikt med nogle af Brødrene. Alt dette førte til, at Ove Kristensen til sidst drog sig helt tilbage og i 1878 udtraadte af Menigheden. — Fra 1882 var P. Andersen Forstander alene.

I 1881 opførte Frederikshavns Menighed sit første Førsamlingshus i Glimsholt.

Løgstør Menighed. — Med denne lille Menigheds Historie afsluttes foreløbigt Skildringen af den store Baptistvirkomhed i det nordlige Jylland. Førstegrøden paa denne Egn var et Par unge Egtesfolk; Manden var den siden saa bekendte Thomas Sørensen, Brøndgraver og Opfinder af en Bindpløjemaskine. De blev døbte begge to med nogle Dages Mellemrum sidst paa Aaret 1852. Deres Hjem var et lille Hus eller rettere en Jordhytte, som de med egne Hænder havde opført paa Borup Hede, omkrentlig midtvejs mellem Nibe og Løgstør. Thomas var Bestyrer paa den en Fjerdingsvej nord for hans Hjem liggende Koppes Vandmølle. I omkrentet Aar var disse to de eneste Baptister paa Egnen. Deres nærmeste Trofæller var en gammel Søster i Nibe og to eller tre andre, som boede henholdsvis tre og seks Mil syd for dem. Men de trivedes godt paa den brune Lynghede; de var ikke blot tilsfredse, men glade og lykkelige som Guds Børn; de var rigemidt i deres Fattigdom. Her skal ansøres ordret, hvad Søren Hansen i sit Manuskript meddeler om et Besøg, han aflagde hos dem:

„Den 15. Jan. 1853 besøgte Skriveren heraf dette Egtepar, overnattede i deres Bolig, og Dagen efter, som var en Søndag, holdt vi Forsamling og Brødsbrydelse, hvilke Handlinger overværedes, foruden af nogle af deres nærmestboende, af Hr. Laurrup, Ejeren af Koppes Mølle, og en Hr. Jakobsen. Skriveren heraf mindes grant, hvor oplyede disse unge Egtefolk blev ved denne Forsamlings Aft holdelse, ogsaa særligt med Hensyn til, at saadanne „høje Herrer“ paa denne Dag vilde gæste deres fattige Hjem.“

Dette særligt med Hensyn til Menighedens Forhistorie.

Efterat Egnen mellem Nibe og Løgstør i nogle Aar var blevet besøgt af Missionærer fra Aalborg Menighed, var flere og flere Sjæle blevne opvalte og døbte. Da Tallet var noget 24, blev det besluttet, at de skulle udgøre en selvstændig Menighed. Stiftelsen fandt Sted Søndagen den 29. November 1863. To Brødre blev samme Dag beskirkede til Eldste, nemlig Thomas Sørensen, hvis Bekendtskab vi alt har gjort, og Joseph Sandberg, en ung Mand, der som Aar forud var ankommen fra Everig og havde taget Bopæl i Ronum en Mil syd for Løgstør.

Ellers er der ikke noget at fortælle om Menigheden før 1864 uden det, at den døbte seks Sjæle det Aar. Men efter 1864 skal vi mærke os nogle Enkelheder. — Efter henved tre Aars Forløb, i Foraaret 1866, blev Thomas Sørensen afskediget fra sit Embede som Medleder af Menigheden. Man havde intet at klage paa ham som Medlem; men til at være Leder fandt Menigheden ham usikket. Sandberg var nu alene Forstander.

Et lille Indblik i Menighedens Stilling giver følgende Brudsstykke af en Beretning fra Sandberg, i Novbr. 1866. Han fortæller først om Menighedens Stiftelse og fortsætter da:

„Skønt vi siden da har maattet udelukke fire Sjæle, saa tæller vi dog ved Herrens Naade 35 Medlemmer. Vi har ogsaa fremdeles Haab om, at dette Guds Naades Samfund vil formere sig; thi efter Omstændighederne er vores Forsamlinger godt besøgte. Det aundtslige, men især det strevne Ord uddeles i rigt Maal baade i Forsamlinger og ved Husbesøg. Opbevællingen har ikke ophørt. Nogle Sjæle staar Menigheden meget næر. — — — En fjendtlig Trop, nemlig Mormonerne, har søgt at kaste sine gloende Pile mod Herrens Hær, men forgæves; thi deres Levnet og Rige har vist sig at være af denne Verden — — —. I Øyen, hvor jeg bor, findes mange, som foregiver at tro paa Bibelens

Lære; men deres Levnet er desværre saaledes, at man maa frygte for, at deres Navne ikke er strevne i Livsens Bog. Alligevel lader det til, at de undertiden kan forføre de ensoldiges Hjørter. Bliver nogen greben af Guds Ord, det vøre sig nu ved Samtaler med Guds Børn eller i deres Forsamlinger, saa søger disse med Fjas og smigrende Forestillinger at vende deres Hjørter bort fra Herrens de rette Veje."

Den lille Menighed voksede joevnt, indtil den ved Udgangen af 1872 talte 60 Medlemmer; men siden den Tid er dens Tal gaaet nedad. I 1880 afrejste Sandberg til Amerika, og P. Sønder, der i flere Aar havde rejst som Fællesmissionær, valgtes til Forstander i hans Sted. Han blev ordineret den 7. Oktbr. 1883.

Nyt Land.

Bornholm. — Denne Ø ligger et lille Stykke fjernet fra det øvrige Danmark. Om dens Plads paa Danmarksfortet synger Kristian Richardt:

„Sammenlignes Sted med Sted,
ligner Kortet lidt en Skude —
Bornholm der agter ude,
det er Jollen, vi har med.“

Den signer heller ikke ganske det øvrige Land. Med sin Klippenatur danner den en Modsatning til dettes Sletteagre og Heder; og dens Naturskønhed er noksom bekendt. ogsaa dens Befolkning har sine Ejendommeligheder; her skal særlig nævnes dens Modtagelighed for religiøs Paavirkning. Som saadan er da ogsaa nu Bornholms Menighed langt den største af alle vores Provinsmenigheder.

Som alt nævnt begyndte den første Baptistskole paa Bornholm i Slutningen af Forfølgelsfestiden. Banebryderen for denne Virksomhed var Søren Nielsen. Han kom til Verden 1822 paa den kgl. Fødselsstiftelse i København; Moderen var en Gaardmandsbatter fra Bornholm, og Faderen var „borgerlig Artillerist“. Da Drengen var et Aar gammel, døde hans Fader, og Moderen, som nu var i en kummerlig Stilling, tog da Barnet

med sig til Bornholm for der at søge Tilhold hos Slægtninge. Imidlertid fik hun en Tjenestepigoplads hos Præsten i Rønne, og denne tillod hende at have Drengen hos sig i Præsteboligen; senere giftede hun sig med en Sømand Ole Møjlesen der i Byen. Da Søren var konfirmeret, blev han sat i Lære hos en Urmager i Rønne, paa hvis Værksted der lavedes bornholmske Stueure. Efter at være blevet Svend, rejste han til København, hvor han i Aaret 1843 fik Arbejde paa et Taarnurværksted. En Dag i 1845 kom en Ven af Mesteren ind paa Værkstedet — han var just hjemkommen fra London — og siger til en af Nielsens Arbejdskammerater: Du, som al Tid spesulerer i det Engelske, her har Du noget at studere i! og med det samme rakte han ham i Spøg en Traktat i det engelske Sprog. Traktaten, der var udgivet af de engelske Baptister og var blevet uddelt paa Gaden i London, oversatte Svenden nu i sin Fritid i Nielsens Vaahør. Men hvorvidt det var herved, at Nielsen blev opvakt og søgte hen til de københavnske Baptister, derom ved man ikke noget bestemt; en anden af Nielsens Arbejdskammerater nævnes ogsaa som Redskab til at drage ham den Vej. Han kom i hvert Fald til de københavnske Baptisters Forsamlinger, hvor han hørte Herrens Ord, og i Foraaret 1847 blev han døbt.

Snart efter rejste han paa Menighedens Opsordring over til Bornholm forat vidne om Herrens Maade mod Syndere; men — da han var kommen til Rønne og gik omkring paa Gaderne, følte han sin egen Ringhed og Uduelighed endog i den Grad, at han uden at besøge Slægtninge eller bekendte gik tilbage til Havnien, opsgøgte det Skib, der først gik til København, og rejste tilbage med det. Han meddelte det passerede til Menigheden og tog atter Arbejde paa det Værksted, han nylig havde forladt.

Men i Slutningen af Aaret kom han til Rønne at bo og begyndte for egen Regning at forarbejde bornholmske Stueure. Nu følte han alligevel Trang til at vidne for sine Medmennesker om Synderes Frelse, og sin første Missionsgerning udførte han paa den Maade, at han gik ud til Fiskerlejet Arnager, en lille Miles Vej fra Rønne; her traf han en hel Forsamling af Ævinder, der under aaben Himmel stod og sladrede. Søren Nielsen henvendte sig til dem med det Spørgsmaal, hvad saa mange ret

funde have at samtale om. De syntes at blive lidt forlegne der ved; men Søren Nielsen spurgte — Spørsgsmalets Form røber hans egen Forlegenhed —, om de var komne sammen forat tale om, hvad Jesus havde gjort til Synderes Frelse. Det var en hel fremmed Tale for disse Kvinder; Nielsen udlagde dersor Frelsens Vej nærmere for dem, og de lyttede opmærksomt til. Ved Afteden bad en Del af dem om, at han snart vilde komme igen. — Nu var Jesen brudt. Søren Nielsen kom igen, og naar han kom, blev der i en Fart sendt Bud efter Tilhørere, hvilc Antal syntes at tiltage for hver Gang.

Nielsen optraadte nu som Prædikant ikke blot i Arnager, men i Sose og andre Steder. Den egenlige Forsøgelse var jo forbi i det øvrige Land, og her paa Borupholm blev det da heller ikke til meget. En Forsamling i Arnager blev opsløst af Byfogden, og Nielsen maatte møde i Forhør; men dermed var det forbi. I Sose gjorde „Sandemanden“ (Sognefogden) Forsøg paa at standse en Forsamling og arrestere Nielsen. Men da Stedets Ejer gjorde opmærksom paa, at Nielsen var „bestilt“ til at læse, og da han opstætte af Bibelen i en siddende Stilling, saa funde de ikke gøre ham noget.

Alt fra Nielsens første Virksamhed var flere blevne bragte i Bekyrring for deres Sjæle, og trods adstilling Modstand, overgav nogle sig til Herren. Fem saadanne, to Par Eggfolk og en Mand, ønskede da at blive døbte. Men da Nielsen ikke af Menigheden i København var bestillet til at døbe eller til iøvrigt at indtage en Forstanders Plads, saa var en Broder Vilh. Andersen fra København bleven hidkaldt forat døbe disse fem, hvilket ogsaa skete den 12. Maj 1848 efter Solnedgang i Havet ved Sose. Dagen efter blev Menigheden stiftet, og de nydøbte nød sammen med de to andre Brødre den hellige Nadver. S. Nielsen blev samme Dag valgt til Forstander.

Efter 1849 begyndte Nielsen at holde Forsamlinger i Rønne, ligesom ogsaa andre Brødre ledede Sammenkomster trinct omkring paa Øen. Den første Daab ved Rønne fandt Sted den 6. Juli 1851. I de Tider blev Daaben udført i Havet og stedse ved Middeltid, forat undgaa Opløb og Forstyrrelse af fjendtlig sindede. Forsamlingerne i Rønne blev kun smaa besøgte; men naar Nielsen

prædikede ved Knurrenborg, en Fjerdingsvej fra Øyen, da drog Folk derud, stundom i hundredvis, forat høre ham og Tilstanden syntes lovende. Men saa skete der et sørgetligt Afslørel.

Nielsen indvilkede sig i store Pengespukulationer, navnlig ved et Teglværksanlæg udenfor Øsune, og da han ingen Formue ejede, kom han derved i stor Gæld. For sit Arbejde i Herrens Tjeneste modtog han aldrig noget Bederslag; derimod ofrede han ikke saa lidt baade ved selv at leje Forsamlingslokale, og idet han forsøgte sit verdslige Arbejde. Tilsidst kunde han ikke klare sig. Gælden voksende ham over Hovedet, og han saa sig ikke i Stand til at betale; han blev ogsaa beskyldt for Dyrplageri. Følgen af dette var offenslig Forargelse, og Nielsen blev udelukket af Menigheden. Kort Tid efter rejste han til Amerika. Menigheden, som da bestod af omkring 30 Medlemmer, valgte saa en Broder ud af sin Midte til midlertidig at lede Forsamlingerne og til at varetage de forskellige Menighedsansiggender. — Her maa vi forelsøgt afbryde Beretningen, mens vi gør en lille Aftalker udenfor selve Bornholm.

Omtrent $2\frac{1}{2}$ Mil nordøst for Bornholm ligger en lille Øgruppe, bestaaende af tre smaa Klipper, som går under Fællesnavnet Kristiansø; de to største Øer var befæstede, og kun disse var beboede. Foruden Fæstningens Besætning, dens Familjer og nogle Embedsmænd med Familjer havde Øerne omtrent 200 andre Indvaanere, som levede af Lodseri, Handel, Fisleri og Edderdunssamling.

Omtrent samtidig med, at den baptistiske Bevægelse kom til Bornholm, naaede den ogsaa her til Kristiansø, og Redskabet dertil var en Pige af de københavnske Baptister, som kom derover for at besøge nogle Slægtninge. Det behager ofte Herren at betjene sig af ringe Redskaber, naar han vil have noget udrettet, og saaledes var det ogsaa her. Ikke blot Pigens Slægtninge, men flere andre, endog Mænd af den militære Besætning blev ved hendes Bidningshånd og Omgængelse vaktet til Beskyttelse for deres Sjæles Frelse.

Men Modstand var der dog ogsaa. En Aftenstund, da Pigen sad og sang nogle Salmer i sine Slægtninges Hjem, sammledes en Mængde udenfor og gjorde Spektakler. Dørene blev laaede forat hindre Urostisters Indtrængen; men disse slog Dørene i Stykker,

og Pigen tillsigemed Husets Beboere maatte flygte gennem et vindu ud i Haven. Omsider kom Skoletsæren til og søgte at stille Larmen. Urostisterne maatte næste Dag møde hos Garnisons-avditsøren og fik dér en Tilrettevisning. Pigenes Møder blev døbt den 30. Juni 1849 under et Besøg i København.

I August Maaned Næret efter aflagde Ryding et Besøg paa Kristiansø og virkede noget, mest ved Husbesøg. Men det paafølgende Åar (1851) kom han atten og da særlig med det for Hje at komme til at prædike Evangeliet. Dens Kommandant overlod ham velvilligt Sygehuset til dette Brug, og dér holdt han da en Del Møder. Mange af forskellig Stand hørte ved denne Lejlighed Herrens Ord, og nogle blev også opvalte, derimellem en af de værste blandt de før omtalte Urostisterne. Inden Ryding rejste, meldte der sig tre, to Mænd og en Kvinder, som begærede at blive døbte; den ene af Mændene var Stedets Kirkebetjent og Kirkesanger, som imidlertid nu havde frasagt sig sit Embede. Præsten havde dem oppe hos sig forat overtale dem; men det hjalp ikke. De blev døbte den 29. August og den 1. September; dette var den første Baptistdåb paa Kristiansø.

Næste Sommer kom Ryding igen. Ogsaa denne Gang erfaredes Landens Maadevirkninger; flere anmændede Ordet, og to Sjæle blev ved denne Lejlighed døbte. Af disse seks Søskende blev der saa stiftet en lille Menighed den 13. Juli 1852, og Br. Thor n., som endnu lever paa Bornholm, blev valgt til at lede dens Sammenkomster. Det samledes saa herefter regelmæssigt hver Søndag 10—15 Personer til Bon og Guds Ords Betragtning.

Da Ryding skulde rejse hjem, indtraf der en vedvarende nordøstlig Storm, som hindrede Post- og Passagerbaaden fra Bornholm i at komme over til Den. Ryding kunde saaledes ikke komme derfra uagtet Vinden var god til Bornholm. Men da Kommandanten skulde have Postkager besørgede, maatte Overlodsen foretage en Ekstratur til Bornholm i den Anledning. Ryding bad da om at faa Lov at sejle med; men Lodsen, der var en Ejende af de troende, vilde ikke have ham i Baaden. Til andre yttrede han, at om det kunde gaa an, saa havde han Lyft til at hænge Ryding i et Reb udenfor Baaden og sejle ham død i Land. Stormen lagde sig dog snart, og Ryding kom saa aften med

Postbaaden. — Kort Tid efter Rydings Bortrejse aflagde Sjællands Bislop et Besøg paa Øen forat indvie Kirken, som var blevet ombygget. Han tilligemed flere andre fra Kønne og København kom med Dampskibet „Skirner“ fra Bornholm. I blikstille Vejr roede Overlodsen med to andre Mænd Dampskibet i Møde; men de kom for nær til det og blev oversejlede af det netop, saa fortælles der, paa det samme Sted, hvor Lodsen hin Dag havde sagt, han vilde scanke Ryding. De to Mænd reddede sig op paa Damperen; men Overlodsen forsvandt med Baaden. Kommandanten udsendte en Mængde Baade forat høge efter den forulykkede, men alt forgæves. Et Par Dage efter fandt et Par af de baptistiske Brødre den sunke Baad, og da de fuld den slæbt ind til Øen, opdagede de noget Reb, som hang ud fra den; de drog det op, og til deres store Bestyrkelse saa de, at Lodsens døde Legeme hang fast ved det. Ingen kunde begribe, hvorledes dette var gaaet til; han var bogstaveligt fastbunden til sin egen Baad og slæbt gennem Vandet, ganske som han havde ønsket at gøre ved Ryding. — Mange, selv vantro Mennesker, var enige i at betragte denne Begivenhed som en Gudsdom.

Bed et Besøg, som Ryding i 1853 aflagde paa Øen, blev endnu to Sjæle døbte; det var de sidste. Menigheden bestod nu af otte Medlemmer, og Herren hjalp dem at staa fast, skønt de var Genstand for en hel Del Modstand blandt andet ogsaa fra Mormonerne. I Aaret 1855 nedlagdes Fæstningen, og de af dens Beboere, som ikke kom til at gøre Tjeneste ved Fyr eller Havn, blev paalagde at forlade Øen. Alle Menighedens otte Medlemmer flyttede da over til Bornholm og forenede sig med den derværende Menighed.

Vi vender saa etter tilbage til det egenlige Bornholm og optager den afbrudte Traad. Søren Nielsen var udgaet fra de mørkstørste Baptister i København, og den lille Menighed stod deraf i hans Tid noget isoleret. Men efter hans Udelukkelse besøgte Ryding Menigheden, og i 1854 blev han valgt til dens Forstander; derimod blev Menigheden ikke „stiftet“ dette Aar, som Ryding i 1860 berettede paa Konferensen i Hamborg *). Men

*) Se „Den d. Evgl.“, Decbr. 1860.

Ryding var en ivrig Partimand og vilde ikke anerkende noget, der var udgaet fra hans Modstanderes Lejr. Forsvrigt virkede Ryding til wegen Besignelse paa Bornholm, og i „Den d. Evgl.“, saavel som i „Missionsblad“ i sin Tid, findes jævlig Beretninger fra ham angaaende Fremgangen paa denne Ø.

I 1855 lejede Menigheden et lille Hus i Rønne til Forsamlingers Aftoldelse. Daabshandlingerne vedblev at foregaa under aaben Himmel, men ikke om Natten som forhen. Der var da gerne en stor Mængde Tilstuere til Stede, som med Opmerksomhed betragede Daabens Udførelse i det stundom oprørte Hav. Somme Tider blev der udvist nogen Raahed; men i Aarenes Løb tabte dette sig.

I den bornholmske Menigheds Historie forekommer en Begivenhed, som danner et Modstykke til, hvad der er fortalt om Lodsen paa Kristianss; Hovedpersonen deri er en Broder ved Navn Andreas Peter Trommes. Han var barnefødt paa Bornholm; men som Dreng gif han til Søs. Under et Ophold i Boston kom han under Guds Ords Indstydelse, og 30 Aar gl. blev han døbt og optagen i en Baptistmenighed dør. Det kom nu til at ligge ham paa Hjerte, at den Besignelse, han havde erfaret, ogsaa maatte blive hans bornholmske Slægtninge til Del; i den Anledning rejste han hjem, og efter 20 Aars Fraværelse stod han atten iblandt dem. Det var i Aret 1851. Hans Slægtninge boede i Snogebaek, et Fjæsterleje paa Sydøstsiden af Øen; dør tog Br. Trommes nu ogsaa Ophold og ernærede sig som Fjæster, desuden sik han Ansættelse ved Stedets Redningsvæsen. Hans Vidnesbyrd var heller ikke forgæves, idet nogle overgav sig til Herren og blev tillagde hans Menighed. Selve den mærkelige Begivenhed fortæller Ryding saaledes i „Missionsblad“, Nr. 7, 1856:

„Natten imellem den 28. og 29. Marts grundstødte et tyft Skib med 7 Mands Besætning en Fjærdingvej fra Snogebaek, 300 Alen fra Kysten. Da Beboerne hørte Besætningenus Nødstrig, to Lig drev i Land, og de andre var i stor Fare, ilede de dem til Hjælp. Redningsapparaterne blev hentebe til Strandbredden, og der blev sendt en Raket ud til det strandede Skib, hvorved en Trossje blev fastgjort. Men snart kom Snogebaekerne til den Overbevisning, at det strandede Skib ikke vilde holde sig ret længe

mod det oprørte Hav, da der blæste en stærk Nordøststorm, og Søen væltele sig med rasende Magt mod Skibet. Da besluttede de at forsøge at gaa ud i en Baad; men paa Grund af den stærke Strøm vilde de, i Steden for at bruge Varene, med Hænderne hale sig hen til Skibet i det der fastgjorte Tov, forat ikke Baaden skulle drive af. De var ogsaa alt komne halvvejs op over de værste Brændinger; men var Søen ikke saa stærk mere, saa var Strømmen, da den ikke længer blev delt ved Søens Brækning, desto stærkere, og i et Nu kæntrede den Baaden, og alle seks Mand blev kastede i Havet. De fem af dem fandt deres Grav i Bølgerne; men Herren vildste at befærme sit elskede Barn, vor Broder, der ogsaa var med. Han holdt fast i Kølen af Baaden, der saa med Bundens i Bejret. Med stor Anstrengelse blev Baaden halet i Land og vor Broder stod reddet blandt sine elskede. Herren har herved forherliget sit store Navn; da vore Søskende i Snogebæk hidtil havde været foragtede af Byens Folk, saa viste Herren herved et talende Bevis paa, at hans Haand er udstrakt til at befærme sine Børn."

Der siges ogsaa, at dette Redningsforsøg stete mod Br. Trommes' Raad, og at han, før de gik ud, færmede sig lidt fra de andre og i Øen anbefalede sig til Gud, hvorover hans Kammerater bandede og spottede. De skibbrudne blev efter Ulykken bragte i Land ved Hjælp af Redningsstølen. Br. Trommes blev frart efter udnevnt til Formand for det stedlige Redningsvæsen.

I Aaret 1860 kom den senere saa bekendte Pastor Trændberg til Bornholm, der er hans Fødes. Hans Optreden valte en ikke siden Forbitrelse hos hans kirkelige Kolleger; men Folks Hjarter forstod han at naa. Mangfoldige Ejæle blev i de Dage opvakte af deres Syndesøvn og spurgte med Bekymring: Hvad skal viøre, at vi kan blive salige? Store Skarer samlede sig om ham; noget var vel øgte og andet uøgte; men saa kraftig var Bevægelsen, at man endog i Krostuer, særligt om Søndagen, funde saa Salmesang at høre. Men Baplisterne funde Trændberg ikke taale; baade offensigt og privat, baade mundtligt og skriftligt angreb han deres Lære. De forsvarede sig igen efter Evne; en Tid antog Kampen endog Form af en Avisfejde. I Sommeren 1863 udtraadte Trændberg af Folkekirken, og blev Præst for en Frimenighed, i hvilken han paa kort Tid optog henved 1200 Medlemmer. Men allerede i Øsset af et Aars Tid begyndte dette

Samfund at vække, og snart efter delte det sig i to Lejre, som stod meget skarpt overfor hinanden. Det ene Parti vendte saa med sine Lægprædikanter tilbage til Kirken, medens det andet og mindre Parti forenede sig med Trandberg til en Valgmenighed. Senere rejste Trandberg til Amerika fra det hele. — Under den trandbergske Glansperiode (1861—64) saa det meget smaaat ud med Baptistmenighedens Virksomhed; der fandt vel ingen Tilbagetgang Sted; men alt stod stille. Straaks efter begyndte Fremgangen paa ny. Ved Udgangen af 1864 talte Menigheden 92 Medlemmer.

Om det næste Tidsrum er der for denne som for de fleste andre Menigheders Vedkommende næsten intet at fortælle. Det er der dog at sige — og deri henviser Bornholms Menighed blandt Undtagelserne fra det almindelige — at Medlemsantalset gennem de 20 Aar (1864—83) blev forsøgt med næsten et Hundrede.

I Aaret 1880 fik Menigheden sig et eget Kapel i Nørne, og i dets Daabsbasin døbte Ryding den 15. August samme Aar to Sjæle. Han rejste derpaa hjem til København, og paa Grund af Alderdom og Svaghed kom han aldrig mere til Den. En midlertidig Bestyrelse blev valgt til alt udførlde Forstanderens Plads.

Lolland og Falster. — Baptistsvirkomheden paa Lolland er egentlig ikke udgaaet fra nogen Menighed. Den er især knyttet til Br. N. Larsens Navn, og det vil derfor være helt naturligt at forudsætte et Par biografiske Oplysninger angaaende ham. Niels Larsen er født i Landsbyen Tygestrup ved Sorø. Om sin Barndom fortæller han selv:

"Saa langt tilbage, jeg kan huske som Dreng, har mine Tanker tidt bestæftiget sig med Himmel og Helvede: hvorledes vi skulle komme i Himmel og undgaa at komme i Helvede. Jeg husker endnu saaledes mange af de Katekisationer, som baade Læreren i Stolen og Præsten under Konfirmationsundervisningen foretog med os, og paa Konfirmationsdager, da Præsten talte saa rørende med os alle, tog jeg den Beslutning ved mig selv, at jeg, som jeg den Dag lovede, vilde forsage Djævelen, tro paa Gud og forblive i min Daabspagt alle mine Dage. Da jeg kom ud at tjene blandt ugadelige Folk, blev dette Øfste dog ikke overholdt, skønt jeg adskillige Gange blev mindet derom."

I sit 17. Aar fik han en ny kraftig Kaldelse fra Herren. Og saa her skal vi give ham selv Ordet:

„Jeg var ude paa Marken at pløje, og da Hestene ikke vilde gaa efter mit Sind, blev jeg vred og udalte nogle Forbandelser over dem. I det samme var det for mig, som om en Stemme raabte til mig: Du kommer til Hølvede og bliver evig fordømt! Husker Du ikke, at Du har lovet at forhage Djævelen og alt hans Væsen? Dette Indtryk var det mig umuligt at fordrive. Jeg søgte nu at afslægge mine slette Baner; men dette mislykkedes, indtil Gud Efter anden lærte mig at tro paa Synderes Frelser. Efterat jeg i henved to Aar havde arbejdet paa mig selv, gaaet nogle Gange til de helliges Forsamlinger, en Tid lang slittigt besøgt Kirken og gaaet til „Altars“ et Par Gange, uden at noget af dette hjalp, gav Gud mig Troen paa den Herre Jesus, og som en stakkels Synder blev jeg døbt i Herrens Død den 19. April 1851 og optagen i Vandløse Baptistmenighed.“

Tre Aar senere fik N. Larsen Ejendom i det slesvigiske, og derfra kom han paa Missionsskolen i Hamborg. Ved Skoletidens Slutning blev han sendt til Jylland som Missionær; Hensigten var nemlig, at han skulle bo i Helsing og derfra virke ind i Sønderjylland, hvor der endnu ikke var Religionsfrihed. Dette vilde Ørigheden imidlertid ikke tillade, og han maatte derfor flytte til Fredericia, hvorfra han virkede ud til forskellige Sider.

Under et Besøg paa Langeland i Efteraaret 1856 opstod den Tanke hos ham, at han skulle afslægge et Besøg paa Volland, hvor endnu ingen Baptist havde forsøgt at virke. Det blev da bestemmet, at han og And. Madsen skulle følges ad derover, og sidst i November Maaned betraadte de sammen denne Ø. Den første Forsamling holdt de i Taars hos en Mand ved Navn Hans Rasmussen, som var fra Langeland. N. Larsen holdt en Prædiken om den ny Fødsel. De opholdt sig paa Øen i 12 Dage, afholdt 9 til Dels godt besøgte Forsamlinger, gjorde en Del Husbesøg og afhændede en Bibel, nogle ny Testamenter og henved 300 gudelige Smaafrister.

Næste Foraar, i Midten af April, landede N. Larsen atter paa Volland og holdt et lignende Antal Forsamlinger som første Gang. Hjørterne begyndte nu at oplade sig for det gode Budstaben, og da han rejste, var der mange, som bad ham snart at komme igen.

I den nærforestaende Pinse bestemte han sig da til at opfylde deres Begæring. Fra Give i Jylland, hvor han i den sidste Tid havde opholdt sig, vandrede han paa sin Fod til Snoghøj, og derpaa fra Middelfart over Fyn til Svendborg med samme Besordring, i alt en 18 Mil; der sandtes nemlig ingen Jærnbaner den Gang. Fra Svendborg gik han med Skibslejlighed til Lolland. Denne Gang blev han paa Øen i tre Uger, og i den Tid holdt han henved 30 Førsamlinger i Sandby og Købeløv Sogne. Der var nu nogle Sjæle, som kom til Troen paa den Herre Jesus, og før N. Larsen rejste, var der to, som udtalte Ønsket om at blive døbte. Han kom da igen fjorten Dage efter i Forening med And. Madsen, og om Aftenen den 4. Juli 1857 blev Daaben udført paa disse to, den første Baptis daab paa Lolland. Aftenen efter blev endnu en tredje døbt.

Men nu begyndte der at blive Modstand. Folk spottede og gjorde Optøjer; hos en Familie blev vinduerne slaaede ind; en Gang blev N. Larsen oversalden og truet med Prægsl, hvilket dog blev forhindret. Ogsaa Præsterne begyndte at røre paa sig*). De skulde jo forhindre, at der indførtes falsk Lære i deres „Menighed“. Præsten i Købeløv var ret medgørlig endda; men i Vindeby var der en Pastor Gørh, han var en af de rigtige gamle Sognepaver.

En Aften, kort efter at de tre første paa Lolland var gaaet over til Baptisterne, skulde N. Larsen holde et Møde hos en Husmand i Byen, hvor Præsten boede. Denne indfandt sig ogsaa til Mødet. Hvad der videre tildrog sig, skildrer Br. Larsen saaledes:

„Saasnart vi havde funget en Salme, traadte Præsten frem og spurgte Førsamlingen, om det var ham tilladt at sige et Par

*) Jordbunden paa denne Kant af Lolland var bleven en Del beredt for Baptisters Virksomhed af forstellige Præster. Blandt disse kan især nævnes de bekendte Mænd: R. Møller i Købeløv, død 1842 som Bisshop, og L. N. Boisen i Vesterborg, som endnu levede, foruden flere andre, der er mindre bekendte. Flere, som er blevne døbte paa Lolland, har talt om det aandelige Indtryk, de har modtaget af disse øldre Præster. De lollandiske Præster, med hvilke N. Larsen kom i Berøring, synes dog at have været af den almindelige Slags.

Ord. — „Ja!“ lød Svaret fra mange. Da han nu havde spurgt, hvem jeg var, henvendte han sig til Forsamlingen, hvilken han gentagende Gange tiltalte med: „Min kære Menighed.“ Medens han fremhøvede og roste Kirkens Lære, talte han dadlende og nedsettende om Baptisterne og sagde blandt andet: „Se, kære Menighed! saadan er den Lære, som han [jeg] fører forat faa Folk fra Kirken og fra deres Daabspagt. Synes I ikke, at vor Daab og vor Kirke er god nok?“ — „Jo, jo!“ lød Svarene. — „Men hvorfor vil I faa oplade Eders Døre for en saadan Mand og høre ham, da der dog staar i Guds Ord, at man ikke maa tage en saadan til Huse?“ — — og faa forkaster de vor Nadver og har derfor Brodsbrydelse! Men mener I ikke, at vor Nadver kan gaa an?“ — „Jo, jo!“ — Angaaende Udelukkelsen af Kirken, hvorom der ogsaa var Tale, sagde Præsten: „Jeg tør ikke heve mig til at være Dommer over nogen; jeg maa vel mange Gange række Nadveren til nogle med Bævelse, fordi de ikke lever, som de burde; men jeg haaber, det skal blive bedre med dem, om ikke før, faa i Dødens Time — —. Her er en Mand, han er til Stede her, om hvem man kan sige: hvor skulde en saadan Mand finde Trøst, dersom han blev udefukt? Det er nemlig den Mand, hvis Kone Baptisterne har taget ud af hans Hus om Natten og døbt!“ — Jeg: „Vi har ikke været i Mandens Hus om Natten og taget hans Kone; det er Usandhed!“ — En Tilhører: „Er Manden til Stede, sau lad ham komme frem og bevise det!“ — Manden var, som sagt, til Stede. Han stod udenfor Binduet med et fortrædeligt Ansigt; men han kom ikke frem.

Efterat Præsten en Tid havde fortsat med at dadle Baptisters Adfærd, vedblev han: „Men vi har jo voxt Samfund. Synes min kære Menighed ikke, at vi skulde lade denne Mand rejse til Hamborg til hans eget Samfund?“ — „Jo, jo!“ var Svaret. — „Wil I saa have den Godhed at lade ham gaa lige saa fredeligt herfra som hertil og ud ad samme Dør, som han er kommen ind? Hav den Godhed at gøre lidt Plads!“ — Straks var der Plads til Døren, og idet Præsten vendte sig til mig, sagde han: „Wil De nu ikke have den Godhed, kære Mand, at forlade os?“ — Jeg: „Hvor er Manden, som tilhører Huset?“ — Der blev spurt om ham; men da han ikke kom, sagde Præsten efter: „Wil De saa have den Godhed at forlade os?“ — Jeg: „Jeg vil tale med Manden først!“ — Nu begyndte de forsamlede at blive urolige, og Præsten gik sin Vej. Forsamlingen oplostes, og udenfor vedblev mange til henimod Midnat at strige: „Hurra for Baptistpræsten!“ — En saadan Opsørelse viste Præstens „kære Menighed“. Ifølge Mandens Tilladelse overnattede jeg hos ham.

En kort Tid efter flyttede N. Larsen til Lolland og bosatte sig i Nakskov. Men han var endnu ikke bestillet til at forrette Daab og Nadver, og hver Gang disse Handlinger skulde finde Sted, maatte And. Madsen fra Langeland rejse derover. Ved et Besøg i Øure, den 17. November, blev han derfor ordineret. I Højtideligheden deltog, foruden Øure Menighed og dens Forstander, And. Madsen og Schlesier fra Slesvig. Skønt ingen Søstende fra Lolland var nærværende, regnes dog den lollandiske Menigheds Stiftelse fra denne Dag. — Ved Udgangen af dette Åar (1857) talte Menigheden 11 Medlemmer. Af disse var 9 blevne døbte paa Øen, og foruden N. Larsen var der tilslyttet en tyk Broder.

Om Udviklingen i de nærmest følgende År fortæller Br. N. Larsen førtlig:

"Efterat jeg havde opslaget min Bopæl i Nakskov, fortsatte Virksomheden særligt i Lollands Nørreherred ufortrødent. Jeg kom dog også en Del Gange til Sønderherred, men funde aldrig saa nogen fast Indgang dér. I Året 1858 blev tolv døbte, i 1859 seks og 1860 atter tolv, og vi var ved Slutningen af dette År 36 Medlemmer, nemlig 18 Brødre og 18 Søstre — et Vigelighedstal, som vi ikke har hatt senere."

Nogen Modstand var der af og til i disse År. Den Kone, som Baptisterne skulde have „taget ud af Mandens Hus om Natten og døbt“, blev mishandlet af sin Mand og tvungen til at holde sig borte fra Församlingerne. — I Forsommeren 1858 blev Menighedens Kirkreds udvidet et Stykke mod Øst, idet N. Larsen kom til Horslunde og holdt nogle Møder. Flere Sjøle blev herved opvaktet og kom til Troen paa den Herre Jesus. Men dette fortrød Stedets Præst paa, og ved Pinsetide indbød han N. Larsen til at samles med sig i Skolen. De havde to Diskussionsmøder med 14 Dages Mellemrum. Fra den Tid af lod Præsten Baptisterne være i Fred, og han skal bagfester have sagt til sin Kus: „Ja, Rasmus, jeg vilde ønske, at min Menighed var saa troende som denne Mand!“

At Virksomheden også blev udstrakt til Falster, gik til paa denne Maade: Karl Kristoffersen, som var Forstander for Tølløse Menighed, havde en Søster paa Falster, i S. Alslev.

Hende bad han N. Larsen at besøge, hvilket ogsaa skete. Denne Gang holdt Larsen dog ingen Forsamlinger paa Øen; men nogle Bekendtskaber gjorde han, og i Juli Maaned 1862 kom han igen. Han holdt nu fem Forsamlinger, og Aaret igennem vedblev han jævnligt at besøge Falster. Det lykkedes ham at vinde Indgang flere Steder; i alt holdt han 43 Forsamlinger i fire Kirkesogne. — Det blev nu en Regel, at N. Larsen besøgte Falster en Gang om Maaneden. Paa Vejen dertil gennem Volland sogte han ogsaa at udkaste den gode Sæd, og paa den Maade blev der en lille Hob troende i Nærheden af Sakskøbing.

I Pinsen 1863 blev de første to Brødre paa Falster døbte. De var komne over til Menigheden paa Nakskovvegnen, hvor Daaben blev fuldbyrdet. Baptisternes Antal paa Falster var ved Udgangen af 1864 elleve; paa Volland var der 45, og Menigheden talte saaledes ved denne Tid 56 Medlemmer.

Vi optager denne Menigheds Historie igen i næste Tidscrum.

Farre Menighed. — Vi maa nu i Tanken hensætte os til det sydlige Nørrejylland. Omkring tre Mil nordvest for Vejle ligger den lille Landsby Farre i Give Sogn. Til denne Egn kom Baptisterne i Begyndelsen af 50-erne, og den første af vore Missionærer, som berejste den, var den forud omtalte Kr. Westerby. Nogle saa Oplysninger om hans Levnet og Virksomhed kunde maaske være af Interesse.

Han er født 1804 i Westerby ved Ringkøbing. Hans Forældre var fattige; Faderen, der drev en Slags Handel, var meget borte fra Hjemmet; hos Moderen synes der at have været en Slags Gudsfrugt, og hun lagde megen Alvor ind i sin Børneopdragelse. Den lille Kristen havde et hurtigt Næmme, og af sin Moder lært han meget tidligt at læse; men udover dette fik han kun „nogle saa Ugers Skoleundervisning“. Fra sit 5. eller 6. År maatte han jævnligt rejse omkring paa Handelen med sin Fader, og denne År gammel begyndte han at handle paa egen Haand. Hans Ungdom hengik som de fleste andres; selv skildrer han den — med sit strenge Syn paa alt — i de sorteste Farver. I Tyveaarsalderen blev han opvakt, og Aaret efter giftede han sig med en ung Wige, der lig ham selv ikke ejede det allermindste. I 17 År halteude han til begge Sider; men saa, i Aaret 1841,

sandt han den kostbare Perle, og fra den Tid var han et myt Menneske. I nogle Aar virkede han som kirkelig Lægprædikant; men i 1849 blev han døbt og optagen i Aalborg Menighed, og nu virkede han i baptistisk Retning. Alligevel faudt han sig aldrig hjemme blandt Baptisterne, hans aandelige Syn var mørkt og strengt, somme Tider smaaligt, og desuden var han en stridbar Natur; til sidst blev han assat fra at prædike. Nogen Tid efter (1866) rejste han med sin Hustru til Amerika, hvor han blev Prædikant for en lille Menighed; men ogsaa her blev han assat. Fra sit 70. Aar stod han uden Forbindelse med nogen Menighed. Men ved Herren synes han, trods alle sine Egenheder, at have holdt fast til det sidste*).

Den 4. Juli 1852 døbte Vesterby den første paa Farreegnen; det var en Boelsmand ved Navn Jørgen Jensen i Givstud Sogn, Nabosognet til Give. Den næste var Jørgen Jensens Hustru, hvem Vesterby ogsaa døbte, i September samme Aar. Føraaret efter blev fire Sjæle døbte, og i 1855 døbtes to, nemlig Husmand Jens Kristensen og hans Hustru. I 1856 gjorde Søren Hansen en Missionsrejse paa disse Egne, og ved den Lejlighed døbte han to Par Ægtefolk. Da tillige nogle Søskende fra forskellige Menigheder flyttede til denne Egn, blev her snart en ikke saa lille Koloni af Baptister.

Fra Begyndelsen stod disse Søskende paa Farreegnen som Medlemmer af Aalborg Menighed, der jo i sin Tid strakte sig over hele Nørrejylland. Men da deres Tal havde naaet op til 50 besluttede man, at de skulle udgøre en selvstændig Menighed. Under en Forsamling hos Førster, som da beboede en Gaard paa Egnen, blev saa Menigheden stiftet (den 12. April 1863), og to Brødre: Morten Olsen, der var tilflyttet fra Langeland, og Jens Kristensen blev samme Dag bestykkede til at forestaa Menigheden.

Men Menighedens egenlige Historie falder jo i næste Tidstrum.

---

*) I Amerika udgav han et lille Skrift: „Guds Raade og Barmhjærtighed imod C. Vesterby”, hvorfra ovenstaende mest er taget.

Den Slesvigiske Menighed. — Om denne Menighed, der egenlig altid har været henregnet til Tyskland, skal vi satte os fort; men hell udelades bør dens Historie dog ikke.

Den Mand, som af Herren blev benyttet til den slesvigiske Menigheds Oprætelse, var Julius Schlesier. Han er født i Kappel 1812; i sin Ungdom rejste han som Sadelmagersvend, og under et Ophold i Berlin lod han sig overtale til at bivaane de derværende Baptisters Forsamling. Ved Forstander Lehmanns Prædikener blev han omvendt, og i 1844 blev han døbt. Det gik med Schlesier, som det ofte gaar med omvendte: der paakom ham en Træng til at afslægge et Vidnesbyrd om Frelsen for sine egne. I September 1847 kom han til Byen Slesvig; han begyndte straks at gaa omkring med gudelige Smaastrifter, og ved samme Lejlighed aflagde han mangt et mundtligt Vidnesbyrd. Herren velsignede hans Arbejde, saaat de to første blev døbte Alaret ester; den ene af disse var Margrete Petersen, som senere blev Schlesiers Hustru.

Baptisterne formerede sig nu, og allerede i 1850 havde de et lille Forsamlingslokale i Byen. Blandt de omvendte var den senere saa bekendte Claus Peters, Ejer af Gaarden Mielberg, en Mils Vej syd for Slesvig. Da det danske Militær — det var jo i Krigens Tid — befrygtede, at Peters ikke var danskindet nok, førte de ham i September 1850 til Langeland. Skønt denne Transport ikke var efter Peters' Sind, saa skriver han dog bl. a. herom: „Jeg indsaa snart, at det var Herren, der gav Besaling til at bringe mig i Ensomhed paa Patmos.“ Den 4. Marts 1851 blev han døbt af And. Madsen. En Maaned Tid efter fik han Lov til at vende tilbage til sit Hjem. Ved sit Ophold paa Langeland blev Peters knyttet med et særdeles Kærlighedsbaand til denne Menighed og til de danske Baptister i det hele. Han har bivaanet flere af vore Konferenser, og det Danske, han under sin usivilige Landsflygtighed havde lært, kom ham da til Gode.

Grundloven af 1849 gjaldt ikke for Hertugdømmerne; der var fremdeles ingen Religionsfrihed. Evertimod var de slesvigiske Baptister i 50-erne Genstand for en meget heftig Forfølgelse. Af Øvrigheden blev de behandlede med en Staahed, som var ganste ukendt

under Forsølgelsen i Kongeriget; det blev dem aldeles forment at holde Førsamlinger, og Politiet passede i den Grad paa og fulgte dem alle Begne, saa de maatte samles i Mergelgrave, Slugter og Huler. Ja endog deres Børn var Genstand for op-rørende Mishandlinger i Skolen.

Indtil 1856 stod Baptisterne i Slesvig og Omegn som en Station under Hamborg; men i dette Aar blev de ordnede til en selvstændig Menighed paa 41 Medlemmer og med Schlesier som Forstander.

Forsølgelsen vedblev. I Kirkeligheden var det ogsaa her Gejstligheden, der stod bagved; dette ses tilstrækkelig tydeligt af et Par Skrivelser fra Kirkevisitatoriet for Provstiet Gottorp. I den sidste af disse, en Kundskrivelse, udsendt saa sent som 1859 til alle Provstiets Præster, hedder det:

„De Herr. Pastorer i — — — vil indgive en nøjagtig Berechnung om Baptisterne's Antal og Navne, som bor i deres Pastorater, om de lever overensstemmende med Loven, om de holder Konventikler [o: Førsamlinger], om de gør Proselyter, uddeles Traktater, sender deres Børn i Skole, og om de lærer den lutheriske Katekismus, og i Særdeleshed, om de ikke lever i Egte-stabsforbrydelse eller Horeri.“

Dette Produkt, i hvilket det at holde Førsamlinger og uddele Traktater sættes i Klasse med Egtestabsforbrydelse, taler for sig selv. — Med Ørder regnede det ligefrem ned over vore slesvigste Søstende.

Endelig i 1860 slog dog Befrielsesstunden for disse saa haardt betrængte troende; ved en kongelig Forordning af 24. April nævnte Aar blev der givet dem et betydeligt Maal af Religions-frihed, dog mindre end det, der ved Grundloven var givet deres Trossøskende i Kongeriget. Schlesier fik den Glæde netop at op-leve dette; men kort efter, den 2. Septbr. samme Aar, blev han hjemkaldt til Freden og Hvilen. Peters blev valgt til Forstander i hans Sted, og den senere saa bekendte Br. Nøde blev ved samme Tid udsendt som Missionær. Menigheden talte da lidt over 60 Medlemmer.

Øpnaaelsen af Religionsfrihed blev for den slesvigste Menighed, ligesom for de kongerigste, Udgangspunktet for en ny Era;

Forsamlingsbesøget tiltog stærkt, og mange blev døbte. 665 Sjæle lagdes i de næfølgende 25 Aar til Menigheden, og den talte ved Enden af dette Naremaal 390 Medlemmer. Men med 1864 gik jo den slesvigiske Menighed ud af vor Historie, og vi tager derfor her Afsked med den som et Hele. Kun en enkelt af dens Stationer skal vi til Slutning følge et Stykke paa Vej.

I Begyndelsen af 60-erne finder vi den siden saa bekendte P. P. Schmidt i fuld Virksomhed paa Vestkysten af Nordslesvig. Han var uddannet til Skolelærer paa Lyngby Seminarium og udgaet derfra med første Karakter; men da han havde faaet Skræpeler angaaende Folkekirkens Lære, søgte han ikke Skolelærerkald. Derimod oprettede han en Privatskole i Ballum (paa Ribe-Tønderegnen). Da han desuden var i Besiddelse af Talegaver og tillige sang og spillede godt, saa nøjedes han ikke blot med sin Skolegerning, men fæmlede ogsaa de voksne om sig. For denne sin opofrende Virksomhed var han elsket af mange; men den skaffede ham ogsaa Fjender.

En Gang nedbrændte Bygningen, i hvilken Schmidt holdt Skole. Hvorledes Ilden opkom, forblev en Hemmelighed; men man antog, den var paasat af ildesindede Mennesker forat forstyrre Schmidts Skolevirksomhed. Denne blev dog fortsat et andet Sted.

I Året 1865 stod Schmidt som Leder for 42 troende paa denne Egu, og vistnok kunde han sige til dem som Paulus til Korintierne: „Jeg avlede Eder alle i Kristus ved Evangeliet.“ De var udtraadte af Folkekirken, havde Brødsbrydelse og i det hele en Ordning, der var overensstemmende med det ny Testament; kun var de ikke døbte. Men snart fulgte enkelte af dem Syn for den bibelske Daab; de paavirkede igen andre, og den 10. Juni 1865 fik N. Larsen et Brev fra Rode i Slesvig om at komme til Flensborg den 16. samme Maaned forat ledsage ham til Ballum, hvor P. P. Schmidt og 25 andre danskalande Sønderjyder ønskede at blive døbte.

Br. N. Larsen rejste derover og tog J. A. Petersen med sig, og den 19. Juni blev 20 troende døbte i Vesterhavet ved den sønderjydske Kyst; efter at være komne tilbage fra Daaben blev de ordinerede til en selvstændig Station med Schmidt som Læver.

Den næfølgende Søndag blev der efter døbt elleve; desuden døbte Nøde en syg Søster i Bisby; de talte saaledes i alt 32 Medlemmer. Endnu samme Sommer opførte de et Församlingshus i Skads, hvor Schmidt boede og holdt Skole. — Foruden Schmidt arbejdede også den unge Broder Albert Jessen iblandt dem. Da han blev omvendt, var han Handelsbetjent i Vejle, og man ved endnu dér at fortælle om hvorledes han, da han var blevet et nyt Menneske, gif til sin Principal med 10 Rdrt., som han i sin Tid havde taget af Skuffen, og bad denne om Tilgivelse. Han gennemgik siden et Kurus ved Missionskolen i Hamborg, og derfra kom han til Skads. Der knyttedes store Forhaabninger til ham; men allerede efter et Aars Forløb flyttede Herren ham hjem til Menigheden her oven til.

I Sommeren 1895 holdt denne Station en Jubilæumsfest i Anledning af dens 30aarige Bestaaen; den talte da 90 Medlemmer. Ialt har den døbt 210 Sjæle. Br. Chr. Andreasen har i nogle Aar arbejdet for dem.

III.

Organisationstiden.

(1865—1883.)

Medens det foregaaende Tidssrum var rigt paa Fremgang for de danske Baptister, saa maa dette siges at være overordenlig fattigt derpaa. Kun 7 ny Menigheder stiftedes, og af disse gif den ene endda snart til Grunde, medens de 6 andre endnu til denne Dag er forholdsvis smaa og svage. Vort Medlemstal blev i disse 19 Aar kun forsøgt med halvsjette Hundrede Sjæle; det er i Gennemsnit 29 om Aaret. Og endnu daarligere stiller Sagen sig, om vi fulgte en anden Inddeling og tog hele den tørre Tid for sig; den dækker nemlig 24 Aar (1862—85 incl.). I saa Fald vilde den gennemsnitlige Tilvækst kun blive ca. 23 om Aaret.

Som det mest i det virkelige Liv skyldtes dette forandrede Forhold ikke en enkelt Aarsag, men flere. En af disse laa i selve den Størrelse, de danske Baptisters Medlemstal nu havde naaet; der gaar nemlig ifølge Sagens Natur langt mere Slid af en stor Organisme end af en lille. Det aarlige Gennemsnitstal paa ny Medlemmer, optagne ved Daab, var i dette og i forrige Tidssrum omtrent lige stort, nemlig ca. 135. Men medens Afgang, ligelig fordelt over hele Tiden, i forrige Tidssrum kun var 55 om Aaret, saaledes at der blev en ren aarlig Gennemsnitstilvækst paa 80 tilbage, saa gif den i dette op til 106, og saaledes blev den virkelige Aarstilvækst, som alt bemærket, kun 29 i Gennemsnit. Saerligt ved Udvandring mistede vore Menigheder mange Medlemmer i dette Tidssrum, og det var oven i Øabet ofte de unge og de mest energiske; over 700 maatte vi ofre til denne Minotauros. I de foregaaende 15 Aar var der kun rejst henved 200.

Men paa den anden Side havde man jo ogsaa Grund til at forvente, at det større Medlemstal og det større Antal Menigheder, hvormed vi begyndte dette Afsnit af vor Historie, skulle bragt os en større aarlig Tilvoelst end forhen, og her staar vi da ved et Par andre Varsager. Fra Begyndelsen af var Baptisterne saa temmelig ene om Missionsmarken her i Danmark. Vel var der Grundtvigianerne, til hvilke de ældre kirketroende for en stor Del havde sluttet sig; men denne Retning lagde som Følge af dens Barnedaabsopfattelse kun ringe Vægt paa Evangelisationsarbejdet, ligesom det heller aldrig lykkedes den i nogen videre Grad at naa ned i de Befolkningslag, hvor Baptisterne især arbejdede. Men efterhaanden kom der andre, som tog Arbejdet op netop paa det samme Omraade, hvor Baptisterne virkede — vi behøver blot at nævne den Indre Mission, Lutherst Missionsforening og Metodisterne — og overfor disse tabte Baptisterne Terræn.

I én Forstand er dette ikke at undres over, da disse Retninger jo staar langt mindre skarpt overfor de herskende religiøse Fordomme, end vi. Men skjules bør det heller ikke, at Baptisters Virksomhed var altfor vag, altfor spredt og tilfældig. Den første Leder i Jylland, Føltded, som gennem flere Aar havde ofret al sin Tid i Menighedens Tjeneste, var forlængst vandret heden, og ingen havde arvet hans Plads: de Menighedsforstandere, der fulgte efter ham, maatte for saa vidt alle Ugen igennem varetage deres verdslige Gerning. I de sjællandske Menigheder var det lige saadan. Niels Nielsen havde oppebaaret en lille Øsn, saaledes at han havde været i Stand til at ofre en Del af sin Tid for Herrens Sag; men da han ved dette Tidsrums Begyndelse var rejst til Amerika, saa stod det til paa Sjælland ganske som i Jylland. Og, som for at gøre rent Bord, inddrog Missionskomiteen i Hamborg i 1877 den lille Understøttelse, som And. Madsen og N. Larsen hidtil havde oppebaaret. Kun den københavnske Menigheds Forstander kunde i dette Tidsrum ofre al sin Tid i Herrens Tjeneste. — Som en Slags Erstatning underholdt Menighederne vel gennem dette Tidsrum nogle Missionærer i Fællesskab. Men denne Virksomhed forslog ikke oversor de forsøgte Vankeligheder og Hindringer.

Endnu en Varsag til den ringe Fremgang var der. Hen-

imod Tidssummets Slutning ved Konferensen i 1881, fremstiller M. Larsen*) den saaledes — og gennem hans Ord klanger der noget, som varsler om en ny Tid:

„Jeg tror, at Aarsagen . . . . for en Del ligger i, at vi er for konservative; vi holder fast paa vores en Gang fattede Menninger, og paastaar, de alene er de rette. Vi maa dog erkende, at Forholdene har forandret sig mærkværdigt i den Tid, vi har virket her i Landet. Da Baptisterne for 40 Aar siden begyndte deres Virksomhed her, var det noget aldeles nyt at høre Lægmænd forkynde Guds Ord. Folket betragtede det som et virkelig Under, og slokkedes forat høre dem; nu er de Tider forbi. Overalt i Landet findes forstandige, fundskabsrige og velslalende Lægmænd, som samler Tusender af Tilhørere om sig. Præsterne er heller ikke, hvad de var den Gang. Var de før ligegyldige, saa er mange af dem nu ivrige og virksomme. Alle strider fremad i Oplysning og Kundskaber, men vi vil, at vores Missionærer og Lærere skal være uvidende Mennesker. Det maa blive anderledes. Brødrene, som skal forkynde Guds Ord, maa have Undervisning. Vi maa oprette en Missionsskole. Naar vores Prædikanter staar som de uvidende oversor de uomvendte, da er det en Skam for os alle. Har vi imod, at vordende Prædikanter undervises i Guds Ords Forstaelse, saa lad os dog i det mindste lære dem at læse og skrive ordenligt“.

Et Par Aar i Trekk forud var der blevet gjort lidt i den Henseende; men saa var Sagen atter gaaet i Staa. Og Missionen gif i Staa med.

Alligevel er dette ikke en ufrugtbar Tid i vor Historie. Den kraftige Vækst udad til var standset; men til Gengæld foregik der en betydningsfuld i ndre Vækst imens. Kunde de danske Baptister under det foregaaende Afsnit lignes ved en sejrende Hær, saa ligner de i dette et Erobrer-Folk, der er blevet standset paa sin Bane, og nu er bestæftiget med at ordne de erobrede Provinser indre Anliggender samtidig med, at de samler Kræfter til et nyt Sejrstog. Og de mange Brudninger og Udslag af Umodenhed og Uersarenhed i den foregaaende Tid godtgor tilstrækkeligt Bethydningen af dette Arbejde.

*) I Begyndelsen af 1879 forlod Købner Danmark, og M. Larsen blev hans Eftersølger ikke blot som Forstander i København, men ogsaa i Forholdet til de øvrige Menigheder.

Den ledende Mand i alt dette var Købner. Han kom nemlig til Danmark ved dette Tidsrums Begyndelse, og i samfulde 13 Aar levede og virkede han her. De aarlige Konferenser var det vigtigste af de Midler, hvorigennem han øvede sin Indflydelse paa Udviklingen.

Kun en Del af dette Afsnit vil blive viet til Menigheds-historien; den er nemlig yderst fattig i dette Tidsrum. I det øvrige vil forskellige Særvirksomheder og Fællesforetagender blive skildrede, og i et Afsnit skal vi dwæle ved Menighedslivet og Læren. Men allersørst bør vi stille lidt nærmere Bekendtskab med den Mand iblandt os, som i dette Tidsrum rager højt op over alle andre.

Julius Købner.

Købner er af jødisk Stægt, og hans oprindelige Fornavn var ikke Julius, men Salomon. Han blev født 1806 i Odense, hvor hans Fader, Isak Aron Købner, var handlende og til-sige Overrabbiner ved den jødiske Menighed i Staden. Sønnen blev opdragen hos en gammel, meget from, men yderst uvidende Onkel, som indsatte ham til sin Arving.

Den lille Salomon nærede tidligt et usædvanligt Hang til ensomme Betragtninger, og en uslukselig Tørst efter Kunstdæk be-herskede ham alt fra Barndommen af. Han var et stærkt religiøst Gemht, og allerede som Barn havde han Øje for det aandløse og tomme i de jødiske Undagtspræsler. Vel maatte han hver Morgen sætte Bønrennen om Vand og Haand og bevæge sine Læber; men hans Tanker var langt borte hos den virkelige Religion, for hvilken hans Interesse — vi ved ikke hvorledes — allerede var vakt. Senere talte han med Forundring om, „at Vorherre saaledes bankede paa hos denne Jødedreng“. Paa Grænsen mellem Drengs- og Ynglingealderen stod han med et uroligt og betynget Sind. Han erkendte det som sin helligste Pligt at elsse Gud, og dog maatte han bekende, at han hverken gjorde det eller kunde gøre det. I sit inderste Hjerte begyndte han at ønske, at den kristne Lære om Jesus som Guds Søn maatte være sand; thi da, syntes det ham, maatte han haade kunne satte og elsse Gud.

I sin Trostlydighed hen vendte han sig til en „Kristen“ blandt sine bekendte for at ham at faa nojere Nede paa Kristendommen. Men hvor forbavset og skuffet blev han ikke, da denne erklaerede, at det med Kristi Guddom kun var en gammel Historie, som næsten intet Menneske troede paa mer; det var jo midt i den rationalistiske Tid. Han blev dog ved at holde fast ved sit Haab.

Efter at være kommen ud af Skolen læste Købner Gravør-håndværket; og som Gravørvend greb han, 18 Aar gammel, Vandrestaven forat se sig om i Verden. Han kom først til Lybæk. Her opsgægte han straks Præsten for den derværende reformierte Menighed, Dr. Geibel. For første Gang i sit Liv stod han nu for en virkelig troende og gudsnygtig Mand, som af sit ganske Hjerte udtalte det forståede Ja og Amen til Læren om Kristi Guddom, hvilken Købner saa længe havde ønsket maatte være sand. Herom har han selv udtalt sig saaledes: „Som det gik ud af hans Mund, gik det ind i mit Hjerte; det kostede mig ingen Møje at tro det“. Det blev alligevel ikke ret til noget med Købners Kristendom; Syndserkendelsen manglede. Vel traadte han i Aaret 1826 officielt over til Kristendommen og blev døbt i St. Petri Kirke i Hamborg, hvor han den Gang opholdt sig;*) men det var nærmest foranslediget ved hans forestaaende Giftermaal med en Frøken v. Schröter, idet hendes Forældre bestemt nøgtede at give deres Samtykke til deres Datters Forbindelse med en Jøde.

Man kender ikke meget til Købners Historie i Tiden fra 1826 til 1836. Man ved kun, at han i disse ti Aar opholdt sig i Slesvig og Holsten, og at han erhvervede sig sit Ophold som Gravør og ved at skrive Teaterstykker.

I Aaret 1836 kom Købner og hans Hustru igen til Hamborg og fik Bolig i Mørheden af det Sted, hvor Baptisterne holdt deres Forsamlinger. Der gik mange Rygter om Prædikantens, Onkens, Dygtighed og Begavelse, og Fru Købner fik Lust til at høre ham. Det Ord, der blev talt, gik hende til Hjerte, og endelig fik hun ogsaa sin Mand overtalt til at gaa med derhen.

*) Han antog ved denne Lejlighed det lange og lidt pomposse Navn Julius Johannes Wilhelm Købner, sagtens fordi hans tilkommende Hustru hed Julianne Johanne Wilhelmine.

Her gik Øyet op for Købner. Menneskets indvortes Fordærvelse, som han siden saa mesterlig forstod at skildre, blev ham straks klar, og han begyndte at læse den hellige Skrift som aldrig før. Alt, hvad han læste om Jesus, blev myt for ham, hans Aands Mørke faldt som Skæl fra hans Øjne, og det varede ikke længe, førend han kunde udraabe med Glæde: Jeg har fundet den, om hvem Moses i Loven og Profeterne har skrevet, Jesus, den Josefs Søn af Nasaret! — Den 17. Maj 1836 blev han døbt paa ny-testamentlig Vis af J. G. Oncken.

Den lille Menighed i Hamborg lagde snart Mørke til Købnerns usædvanlige Gaver, og trods sin Modstræben blev han snart dragen frem til at prædike. Hans Engstelße var imidlertid saa stor, at Oncken maatte sidde eller staa bag ved ham forat hjælpe ham eller fortsætte, om han skulde føre i Staa. Men hans Dygtighed og Aandsfylde tog til Aar for Aar, og af den engstelige Mand blev der en sjælden Prædikant.

Mange Kundskaber havde han ogsaa i Tidens Øsb tilegnet sig. Han læste baade Hebraist, Græst og Latin saavel som Engelsk og Tysk. Danst kendte han jo fra Barndommen af; det maa vel egenlig kaldes hans Modersmaal, skønt han i Sind og Tænke-maade var og blev Tysker. Ogsaa for Naturvidenskaberne interesserede han sig, og han syslede især med Astronomien. Men fremfor alt var han vel bevandret i Bibelen. Af Naturen var han udrustet med en levende Fantasi, ikke mindre end med en klar Forstand. Men i det praktiske Liv var han mange Gange forunderlig hjælpeløs og raadvild. Her var det den modige og uforståede Oncken, der maatte gøre Udslaget.

I 16 Aar virkede Købner i Hamborg i Forbindelse med den derværende Menighed; men hans saavel som Onckens Virksomhed strakte sig i Virkeligheden ikke alene ud over hele Tyskland, men ogsaa over de tilgrænsende Lande. Hans første Virksomhed i Danmark har vi alt omtalt. Ogsaa med Pennen arbejdede Købner. I Revolutionsaaret 1848 udsendte han saaledes et „Forsvarskrift til det tyske Folk om den fri Oldkristendom“, og i 1850 forelaa fra hans Haand „Die Glaubensstimme“, en Salmebog for de tyske Baptismenigheder; kort efter fremkom „Kristi Menighed og Kirken“, et Forsvarskrift oversor en tysk

gejstlig. Hans digteriske Virksomhed skal siden blive nærmere omtalt.

Fra 1852 virkede Købner i Wupperdalen, hvor der under hans Virksomhed fremvoksede en betydelig Menighed. Han stod ogsaa i et hjærteligt Forhold til de forskellige kirkelige og kristelige Samfund i Omegnen, og hvor der holdtes en kristelig Fest eller var en usædvanlig Forsamling af Kristne, saa og hørte man meget gerne Købner. I 1865 var det saa, at han kom til Danmark, og fra den Tid af falder hans Historie i 13 Aar sammen med de danske Baptister.

Eldre Menigheder.

De fleste af de i de to foregaaende Tidsrum stiftede Menigheders Historie har vi allerede fulgt op til dette Tidsrums Afslutning. Kun til fire af dem skal vi her korteligt vende tilbage.

Københavns Menighed. — Kun i det første halvandet Aar af dette Tidsrum stod de københavnske Baptister som to Menigheder. Paa Konferensen i Vandløse 1865 foreslog Oncken Købner til Forstander for den første Menighed. Forslaget, der vist kom overraskende for de allerfleste, maatte for alle, blev grebet med stor Fver, særligt af de afordnede fra den nævnte Menighed. Købner kunde ikke straks give et bestemt Svar; men han lovede at lægge sig denne alvorlige Sag paa Hjerte, og dersom han kunde indse, at det var Herrens Vilje, som der var foreslaet, saa skulde han være rede til at komme.

Efter Konferensens Slutning rejste Oncken og Købner saavel som nogle Brødre fra Jylland til København. Menigheden blev nu sammenkaldt, og Oncken forelagde den sit Forslag; dette blev enstemmigt vedtaget, og Købner modtog med det samme Valget. Samtidigt blev det vedtaget at indgaa til det engelske Missions-selskab, som havde lønnet Førster, med Anhøgning om, at den Løn, han hidtil havde oppebaaret, maatte gaa over paa Købner. Den 3. December holdt Købner sin Tiltrædelsesprediken i København.

Forsamlingsbesset begyndte straks at volse; det gamle Lokale i St. Kongensgade blev for lille, og et nyt og større blev

lejet. Endog flere kirketroende kom forat høre Købner. Nogle Maaneder efter sin Tiltrædelse skriver han:

„Hvad Menighedens Tilstand angaar, da har jeg stor Aarsag til at tale Herren for den Fred og Enighed, der hersker, og for den Kærlighed, der vises mig af alle Gøskende. Jeg kan vel sige til min Glæde og Herrrens Pris, at alt her ved hans Raade langt overgaard min Forventning, og at min Frygt, da jeg kom hertil, er bleven bestemmet. Guds Ord's Forkyndelse har heller ikke været helt forgæves, idet vi ved Daaben turde indlemme 5 ny Gøskende i Menigheden og genoptage 3, som tidligere var udtraadte eller udelukte“.

Tanken om de to Menigheders Forening begyndte snart at bestætte Købner. Man har endnu en Kladde, streen med Købuers egen Haand, til en Opsordring om Sammenslutning mellem de to Menigheder. Opsordringen, der er fra Købner personlig og stilet til „den anden Baptiſt-Menighed i København“, begynder med de Ord: „Jeg har nu været snart tre Maaneder i København —“. Hvis den, som man nærmest maa formode, virkelig blev renstreen og assendt, saa førte den ikke til noget Resultat. Sagen var nemlig den, at den anden Menigheds Forstander, P. Lassen, var imod en Sammenslutning. Men Konferensen, som det følgende År (1866) blev afholdt i København, lagde det afgørende Lov i Bøgtskaalen. Den sendte en Deputation til hver af de to Menigheder med indtrængende Opsordring om at lade Abstillelsen ophøre. Paa Konferencen dagen (den 3. Juni) holdt begge Menigheder et Fællesmøde under Forfæde af den lollandiske Menigheds Forstander, N. Larsen, og her vedtoges det, at de Københavnske Baptister med det samme skulle træde sammen som én Menighed. Købner valgtes nu til den samlede Menigheds Forstander, og Lassen, der hverken var til Stede ved Konferensen eller ved Fællesforhandlingen, nøgte at deltage i Sammenslutningen. Han blev staende udenfor til sin Død (1886).

Glæde og Belsignelse var Følgen af Sammenslutningen. Den 22. April det følgende År nedlagde Købner Grundstenen til Kristuskapellet, hvortil Byggepladsen allerede var erhvervet i Hørsters Tid. I Øsbet af Sommeren blev det færdigt, og den 13. Oktober 1867 indviedes det under stor Højtidelighed.

Megen Belsignelse fulgte Virksomheden i det ny Kapel. Under 9. April 1869 meddeler Købner i „Den d. Engl.“:

„Til Herrens Ere gaar det saa herligt her, at jeg aldrig før har oplevet saadant. Guds Aand virker forunderligt paa Hjærterne. I mindre end 14 Dage meldte 21 sig til Optagelse, som næsten alle blev omvendte i samme Tidssrum. De er alle her fra Byen; ikke saa af dem er Øsen under 14 Aar. I et Bonnede, hvormed denne Bevægelse tog sin Begyndelse, var hele Forsamlingen dybt bevæget, nogle hulskede højt.“

Nu gik Menigheden jævnt og sikkert fremad. Kun ét Aar (1871) havde den Afgang, ellers tillagdes der hvert Aar nogle Sjæle, de fleste Aar mange. Den talte ved Sammenslutningen ca. 170 Medlemmer; ved Udgangen af dette Tidssrum havde den fire Hundrede. Alt nogle Aar før var Købner rejst bort; men Herren havde maget det saa — og Købner havde ogsaa gjort sit dertil — at der var en Broder til at indtræde i hans Plads. M. Larsen holdt sin første Søndagsprædiken i Kristuskapellet d. 4. Juli 1868; det følgende Aar gik han hver Eftermiddag i Skole hos Købner, og fra den Tid af rejste han sledse paa Missionen om Vinteren. Naar han var hjemme, hjalp han til med Virksomheden i København, og da Købner i 1879 rejste bort, indtraadte han i dennes Plads som Menighedens Leder.

Nu var den københavnske Menighed atter som en „Stad, der ligger paa et Bjerg“.

Jætsmark Menighed. — Jætsmark er en af de saa Menigheder, som i dette Tidssrum havde nogen videre Fremgang; den havde en ren Tilvækst paa 47 Medlemmer.

I Aarene 1866—68 udstrakte den sin Virksomhed til Thjholm, det sydligste Hjørne af Landet nord for Limfjorden. Banebryderne her var Elman (om ham senere) og én af Menighedens egne Brødre. De kunde imidlertid ingen videre Indgang saa og standsede dersor med deres Arbejde. Men i 1875 besøgte Stoen fra København Egnen, og Jens Larsen fra Brandsmark holdt samtidig nogle Forsamlinger der. Nu begyndte Frugten at vise sig, idet en Møller ved Navn Anders Jørgensen og hans Hustru blev døbte i August 1876. Virksomheden blev fortsat, og

Sjæle blev vundne. 1883 blev And. Jørgensen bestykket som Prædikant.

Som en Mærklighed for den jetsmarkiske Menigheds Bedkommende kan anføres, at den i dette Tidsrum fik ikke mindre end 7 større og mindre testamente riske Gaver.*). En Broder stænkede den 600 Kr., og efter et ægtepar modtog den en Ejendom, der var vurderet til 16,000 Kr., hvoraf dog 4000 Kr. skulle udbetales til Arvingerne. Videre fik den 2000 Kr. efter en Broder, og to andre stænkede henholdsvis 160 og 200 Kr., i Hjørring arvede Menigheden en Ejendom, paa hvilken der dog hvilede en betydelig Gæld. Disse Gaver, eller Renterne af dem, skulle anvendes dels til Missionen og dels til Børneskoler. Til et Institut, en Slags Kostskole for fattige Børn, fik Menigheden i 1879 en Parcel, kaldet Dyrenge; de fornødne Bygninger blev samme År opførte derpaa. Bestyreren, som tillige skal være Lærer, er forpligtet til at modtage indtil 10 fattige Børn, der skal nyde Undervisning og Pleje. Han skal have sin Løn udaf Ejendommen og har Lov til at benytte Børnenes Hjælp ved dens Drift. Jørg. P. Hansen var en Tid knyttet til denne Skole.

Lolland's Menighed. — I Tiden fra 1865 til 77 volksedte Menigheden paa Lolland og Falster fra 57 til 80 Medlemmer; af disse boede de 47 spredte omkring i Lolland's Nørre Herred og de øvrige 33 paa Falster og Østlolland. Da Missionskomiteen i Hamborg i 1877 inddrog N. Larsens Løn, kunde han ikke længere østre saa megen Tid paa Missionsvirksomheden som hidtil, og det blev deraf besluttet, at de 33 Søskende skulle frassilles forat danne en særskilt Menighed. Tilbage havde Menigheden paa Lolland da de 47. Dette Tal blev ikke forsøgt gennem de øvrige 6 Åar; det gik derimod nedad. Ved Udgangen af 1883 talte den lollandiske Menighed 38 Medlemmer.

En Episode fra dette Tidsrum fortjener at medtages. I Vinteren 1881—82 opholdt P. P. Schmidt sig paa Lolland, medens N. Larsen en Tid lang var i Vejle. Schmidt holdt mange Forsamlinger, af hvilke flere var hørdeles godt besøgte; mærkeligst

---

*) Endste andre Menigheder (i. Eks. Frederikshavn og Løgstør) har faaet lignende Gaver og Legater.

af dem alle var den, der blev afholdt i Vindeby Skole den 8. Februar om Aftenen.

Præsten paa Stedet var egenlig den, der indbød til Mødet; men det skete efter forudgaaende Aftale med Schmidt; det skulde nemlig være et Diskussionsmøde. Præsten talte først og fremstillede sin Anskuelse: om Barnedaabens Rigtighed og om Genfødselsen ved denne Daab. Derefter fik Schmidt Ordet og fremstillede Sagen fra sit Synspunkt. Præsten afsluttede saa Mødet og opfordrede ved denne Lejlighed særligt Folk, der ikke var Baptister til ikke „at gaa dikses Grinde“. Schmidt bad om at saa Ordet en Gang til; men det blev ham nægtet.

Strafs da Forsamlingen var hævet, opstod der nogen Tumult, og Schmidt blev af sine Venner advaret om at tage sig i Agt, da de frygtede nogen vilde slaa ham. Men Schmidt svarede paa sin rolige Maade: „Lad dem slaa; de spyttede paa den Herre Jesus!“ Idet han derpaa banede sig Vej til Døren, er der en af de forsamlede, en Karl, der hæver sin Stok og slaar, som han mente, Schmidt i Hovedet. Men han slog fejl og ramte i det Sted en Skædermester Nielsen, der ogsaa var Baptist. Blodet begyndte straks at flyde; men den saarede beholdt dog Fatningen og udbrød, henvedende sig til Præsten: „Der kan De se, Hr. Pastor, hvorledes Deres Kirkes Medlemmer er genfødte!“ — „Lad os nu ikke tale om det,“ svarede Præsten; „men vil De ikke have Deres Hoved forbundet?“

Folk blev imidlertid staende udenfor. „Hvad staar I her efter?“ spurgte Præsten. — En Stemme: „Vi staar og tænker paa vor Barnedaab!“ — Præsten: „Ja, den kan I gaa hjem og tænke over!“ — Præsten ledsgagede nu Baptisterne et Stykke paa Hjemvejen.

Begivenheden drog et lille Efterspil med sig, hvilket falder i to Dele. Karlen, der havde slaet, fik en Bøde, dog kun paa 10 Kr., da Nielsen ingen Erstatning ønskede; det var den ene Del. Den anden Del bestod i, at en Tidhører fandt sig foranlediget til at give et Referat af Mødet til et af de lokale Blad. Han anbefalede andre Præster at holde lignende Møder mod Baptisterne; Stolkeslaget hentyder han blot til i Forbigaaende. Men — Redaktionen tog, i nogle tilknyttede bemærkninger, bestemt

Afstand fra Meddeleren og udtalte sin Misbilligelse af den Maade at modarbejde Baptisterne paa, hvor f. Exs. deres Repræsentant kun delvis sik Lov at forsvare sig. Ogaa fremhævede den stærkt Baptisters Fortrin overfor Kirkens Medlemmer i kristelig Henseende.

Farre og Nørre Snede Menigheder. — Vi forlod Farre Menighed, netop som den var blevet stiftet. I Aaret 1865 fik den en Arbejder til foruden de to, den havde ved sin Stiftelse, nemlig den før omtalte Ekman. Denne Broder var født 1831 i Smaaland i Sverige. Han blev døbt 1860, og den næste Sommer rejste han til Danmark. Her blev han snart ansat som Kolportør i den aalborgse Menighed, og i Sommeren 1863 blev han ordineret som Prædikant. I det ovennævnte Åar giftede han sig og bosatte sig saa i Farre Menighed.

Slutningen af 60-erne og Begyndelsen af 70-erne var en rig Velsignelsesfestid for Menigheden. I Novembernumret af „Den d. Evgl.“ 1869 findes følgende Meddelelse:

„Paa Grund af den store Velsignelse, som Herren har tildeelt os i denne Sommer, afholdt vi et Missionstmøde eller en Glædesfest den 3. Oktober. Eiden Føraaret har vi nemlig havt den Glæde at døbe og optage 23 Sjæle i vor Menighed. En stor Del af disse, som er unge Mennesker i deres bedste Alder, var til Stede, og deres glade Ansigter gav tydeligt til Kende, at Maadens og Glædens Sol var opgaaet i deres Hjørter.“

Det var dog egenlig ikke saa meget paa Menighedens hidtidige Omraade, den havde denne Tilvoelst, men derimod paa Nørre Snedeegnen, 2 à 3 Mil længer mod Nord. Dér var allerede en Del Åar før Menighedens Stiftelse blevet døbt herved en Snæ Sjæle, og den fornhyede Tilvoelst i 1869 fortsatte sig gennem de to næste følgende Åar. I 1870 var M. Olsen med Familie afrejst til Amerika, og da Menighedens Udstrækning nu var langt større end forhen, indsaa man, at der maatte indsættes en anden i hans Sted. Hertil valgtes en Broder paa N. Snedeegnen, A. N. Dahlgren. — I 1874 naaede Menighedens Medlemstal op til 124; det gif dog ned igen kort efter og har aldrig naaet saa højt siden.

I 1879 fandt en Deling Sted, idet Nørre Snede Me-

nighed blev dannet af de paa denne Egn boende Søskende *); Dahlgren blev deres Forstander. I et Brev til „Den d. Evgl.“ nogen Tid efter meddeler han, at den ny Menighed talte 85 Medlemmer, medens den gamle Farre Menighed kun havde 35. — Kort efter sin Stiftelse led N. Snede Menighed en Del under Adventisternes Angreb, idet mange Medlemmer var blevne smittede af deres Lære. All Modarbejden syntes at være forgæves; men saa bestemmede Menigheden et Ønumøde og lagde Sagen frem for Herren, og han hjalp, saa Menigheden blev staanet den Gang.

Med Farre Menighed gif det nu stadig tilbage. I 1880 rejste Ekman til Amerika, saa nu stod den gamle Br. Jens Kristen- sen helt alene som Prædikant. Ved Udgangen af dette Tidrum havde den ca. 15 Medlemmer. I N. Snede blev der ikke saa døbte; men da til Gengæld mange rejste bort, gif Medlemstallet alligevel ned.

Ny Menigheder.

Der stiftedes i dette Tidrum to Menigheder paa Sjælland, én i det nordlige Jylland og to i det sydlige, én paa Fyn og én paa Falster.

Snevre Menighed. — Efter Niels Nielsens Afrejse til Amerika i Sommeren 1865 blev de af den vestsjællandske Menigheds Medlemmer, der boede paa Snevre-Sipperupgønen, betragtede som en selvstændig Menighed. Den nydstifte Menighed blev straks nævnt efter Byen Sipperup; men senere antog den Navn efter den anden By, Snevre, og dette har den beholdt.

Menigheden talte ved sin Stiftelse 61 Medlemmer, og Meddeleserne gaar ud paa, at dens Forsamlinger var godt besøgte; alligevel blev der kun saa døbte: „de [valte og omvendte] staar fast paa,“ skriver en Broder, „at naar de elsker Herren, saa vil

*) Naar N. Snede Menighed ikke er henregnet blandt de „Ny Menigheder“ i dette Tidrum, saa er det fordi dens Stiftelse kun betegner, at Tyngdepunktet for Farre Menigheds Virksomhed var blevet flyttet. Resterne af den gamle Farre Menighed gaar derfor ogsaa i Tidens Øb op i den ny.

han nok kende sig ved dem; enten de staar i Kirken eller i Baptistsmenigheden".

Aaret efter at Menigheden var bleven stiftet, fik den sig et lille Forsamlingshus paa Snevre Mark. Om dets Indvielse hedder det i „Den d. Evgl.“:

„Vore Søskende paa Sipperuppegnen havde den 15. Juli den Glæde at faa deres lille Forsamlingshus aabnet til Gudstjeneste. Br. J. Købner, som efter Indbydelse havde indfundet sig, ledede Aabningsgudstjenesten, til hvilken saa mange Mennesker havde indfundet sig, at Forsamlingshuset næppe kunde rumme de halve. Siden den Tid har der dog været god Plads.“

En enestaaende Begivenhed fra denne Menigheds Omraade bør medtages her. Paa Galge Overdrev boede en Hushemand Kristian Larsen, som tilsigemed sin Hustru var Baptist. I 1850 blev der født dem en Datter, som de selvølgelig ikke bragte til Folkekirvens Daab; de gav hende Navnet Marie. Hun fik siden Tjeneste hos en lutherisk findet Familie, og paavirket af denne henbendte hun sig, da hun blev 18 Aar gammel, til Stedets Præst H. N. Rørdam med Begæring om at blive optagen i Folkekirken. Den gode Præstemand havde naturligvis ikke den fjerneste Anelse om, at en 18aarig Pige i vort kristelige Land kunde være „udøbt“, og som Betingelse for hendes Optagelse i Kirken forlangte han derfor kun, at hun skulde lade sig konfirmere. Det gik hun ogsaa ind paa, og Søndag efter Mikkelsgdag 1867 befrostede hun sin aldrig indgaaede „Daabspligt“.

En fire Ugers Tid efter fik Præsten Besøg af et Par Mænd fra Sognet, der begge var Baptister. Han tog meget venligt imod dem, og da Talen kom til at dreje sig om Baptisterne, erklærede han, at han meget godt kunde lide den Slags Folk, da de dog lod enhver beholde sin Frihed. „Se,“ lagde han til, „jeg fik dog Lov at konfirmere Kristian Larsens Marie!“ — „Ja, men deri har De forset Dem, Hr. Pastor,“ svarede den ene, „for Marie er ikke døbt!“ — Præsten haar Kirkebogen sat, og til sin Forsørdesse ser han, at det virkelig forholder sig saa. „Nu kan Baptisterne maaesse, om de vil, assætte mig fra mit Embede!“ udbrød han; men Mændene beroligede ham med, at det vilde Baptisterne ikke gøre, selv om de kunde.

Et Par Dage efter er Præsten paa Vej til København for hos Bisshop Martensen at afbede sin Forseelse. Hvorledes Bisshoppen tog mod sin angergivne Præst, vides ikke; men han har rimeligtvis paalagt ham at fåa Marie døbt. Thi straks efter sin Hjemkomst kaldte Præsten hende op til sig og opfordrede hende til at lade sig døbe. Men Pigen vægrede sig. Hvad hun havde tragtet efter, var blot at blive „et rigtigt Menneske“; „Daabsnaaden“ var hende en ligegeyldig Sag. Hele Vinteren gik saa hen. Men endelig efter megen Lovken og Tiggen og Truen fra forskellige Sider gav Marie efter, og den 13. Marts 1868 blev hun saa ved Daaben stadfæstet i sin Konfirmationspagt, eller hvorledes man nu skal udtrykke det. — I Amerika er Marie senere kommen til Troen paa Herren og bleven virkelig døbt.

Om Snevre Menigheds Styrelse er kun det at sige, at Lars Henriksen forestod den i Begyndelsen. Da Niels Hansen i 1869 tilslyttede Menigheden og kom til at bo i Kapellet, blev han dens Forstander. Han maatte imidlertid uden egen Skyld nedslægge sit Embede i Begyndelsen af 1874, og Menigheden blev saa gennem hele dette Tidssrum forestaaet af Rasmus Jensen. — Tilvækst havde Menigheden ikke i dette Tidssrum. Vel døbtes der et halvt Hundrede Sjæle; men til Geugæld mistede den et lignende Antal ved Udvandring.

Saabj Menighed. — Denne anden Menighed paa Sjælland blev stiftet henimod Tidsrummets Slutning, i Maj Maaned 1881, og dens Historie er deraf kort. Landsbyen Kirke-Saabj ligger nogenlunde midt i dens Landsomraade, hvortil ogsaa det før omtalte Kirke-Hvalsø hører. Der havde i mange Aar været Baptister paa disse Egne. De udgjorde en Station af Vandløse Menighed, og kaldtes en Tid lang „Abbetved Afdeling“. I Sommeren 1879 var der blevet bygget et Forsamlingshus i Kirke-Saabj; det kostede omtrent 1500 Kr., og det har Plads til ca. 150 Mennesker. Ogsaa efter at være Søskende paa Saabhegnen var blevne en selvstændig Menighed, vedblev Lars Henriksen at fungere som deres Forstander.

Menigheden havde i sit første Aar meget Bryderi af Adventisterne. I Beretningen, som blev afgiven paa Konferensen i 1882, hedder det:

„I Saaby Menighed, som tæller 71 Medlemmer, har vore Søskende haft en haard Kamp med Adventisterne, idet to af vore Lærere er gaaede over til dem. At dette er slet, er et Bevis for, hvor lidet det nævnte Partis Lære er kendt — — —. Naar nogle af vore Søskende bliver Adventister, er de sædvanligt blevne hilstede i den Snare, som Adventisterne udsætter: „Den syvende Dag en Sabbat for Herren!“ — — — Det synes dog, at nogle, som antager Lørdagen som Sabbat, ikke kan følge Adventisterne i alle deres andre Lærdomspunkter, og man maa haabe, at vore Søskende i Kirke-Saaby etter vil komme til Ro i vor Herres Jesu Tro.“

Det var kun saa Medlemmer, Menigheden mistede ved denne Lejlighed; men Forsamlingsbesøget led megen Skade derved. Alligevel gif Menigheden ikke tilbage i de halvtredje Aar fra dens Stiftelse til Udgangen af dette Tidssrum. Den talte ved Udgangen af 1883 73 Medlemmer.

Aalborg Menighed. — Denne Menighed bærer det gamle jydske Hædersnavn; men den gør det for saa vidt med Urette, som den først blev stiftet halvfemte Aar før dette Tidssrums Udgang, den 29. Juni 1879. Og dog har den Ret til Navnet; thi dens Omraade er Aalborg By med Omegn, og hvad Arbejde og Øffervillighed angaaer, har den mer end opretholdt Traditionerne fra Fortiden. De første Aar af dens Historie var dog ikke opmuntrende.

Den udgik, som alt forud fortalt, fra den gamle aalborgste Menighed, som saa maatte antage et nyt Navn, men alligevel fremdeles blev betragtet som den oprindelige. Den nylistede Menigheds første Forstander blev J. P. Hansen, der netop paa denne Tid var Bestyrer paa det under Jetsmark omtalte Børnehjem i Dyrenge. Han fratrædte imidlertid det følgende Aar, idet han flyttede til Vejle, og Resten af dette Tidssrum blev saa Menigheden ledet af Kassebrænder H. F. Jensen i Aalborg, som dog ikke var egenlig Forstander.

Menigheden begyndte sin Løbebane med 46 Medlemmer; men dette Tal var ved Udgangen af 1883 gaaet ned til 37. Den manglede nemlig i høj Grad Arbejdere saavel som et eget Hjem at forsamlies i. Efter 1883 begynder den at gaa fremad.

Vejle Menighed. — For denne Menigheds Bedkommende

maa vi gaa langt tilbage i Tiden, lige til det gudelige Livsøre, og tage Troaden op. Dette Øvre var ret kraftigt omkring Vejle, særligt mod Syd, og deraf var det, at Baptistbevægelsen fremstod paa disse Egne. Det gif saaledes til:

I Aaret 1849 kom det gudelige Øvre til Tiufkær, en Landsby midt imellem Vejle, Helsingør og Fredericia, og Midlet dertil var en fattig Pige, som ved Novemberstid kom til at tjene hos en af Byens Gaardmænd. Hun var et sandt Guds Barn og blev et Middel til Manges Omvendelse. En af disse var Søren Hansen. Det følgende er hans egen Skildring i lidt sammentrængt Form:

Hjempermitteret under Baabenstilstanden ankom jeg i Efter-aaret 1849 som en overmodig Krigsmænd til Tiufkær, hvor mine Forældre boede. Der blev straks fortalt mig om den hellige Pige, og jeg vilde meget gerne have hende at se; dette skete ogsaa — men „der var ikke Anseelse“. Flere var imidlertid blevne opvakte og holdt deres smaa Sammenkomster; disse fik de mig til at bivaane. Deres ensoldige Bidnesbyrd naaede snart mit Hjerte, og efter en haard Kamp fandt jeg Fred i Troen paa Jesus. I nogle Maaneder befandt jeg mig lykkelig i Samfund med disse kære Guds Børn, blandt hvilke jeg ogsaa talte min egen Fader og to af mine Søskende; men saa maatte jeg etter begive mig ind i Krigens vilde Tummel. Paa mangt et Gravminde læser man: „Elfet og savnet“. Disse Ord kunde jeg i min Udlændigheds Tid anvende paa det lille Trofamfund i Tiufkær.

I otte Maaneder laa jeg indkvarteret paa Gottorp Slot, og derved kom jeg i Berstring med de slesvigiske Baptister. Selve Navnet „Baptist“ havde jeg vist aldrig hørt før; derimod mindedes jeg, at P. L. Skæppenborg og andre kirketroende havde talst om „Gendøberne“, hvilke de skildrede som evigt fordomme. Gjaldt det om Baptisterne? Jeg hørte deres Tale, Sang og Øvn — alt i samme Aaland, som hos de troende hjemme; jeg saa deres Kærlighedsgerninger mod os Soldater. Kunde saadant gøres af vildfarende og fordomme Mennesker? Med min nu i Herren salig henvovede Broder Schlesier havde jeg mange lange Samtaler og Kampe angaaende Baptisters Lære, og i mit Indre var jeg fuld af Uro.

Det var i Vinteren 1850—51. Fredsslutningen var i Bente. De militære Fordringer til mig var ikke store. Jeg havde dersor god Tid baade til Samtaler og til Læsning og Øvn. Gud alene ved, hvor mange Rætter (thi jeg har ikke talst dem), jeg tilbragte

i Gottorp Slotshave, kæmpende med ham sig Jakob. Hvad der gjorde mig Kampen saa haard, var, at det en Tid syntes mig, jeg fulde gaa fortabt, til hvilken Side jeg end vendte mig. Om sider blev det mig klart, at Baptisternes Anstuelser om Guds Husholdningsorden var de rette; jeg længtes nu efter Daaben og ventede kun paa at blive permetteret forat overgaa til Baptismen.

Saa slog min Frihedslime. Den 21. Februar slap jeg baade Hest og Mundur [S. Hansen var Dragon] i Helsingør, og den 22. ankom jeg til mit Hjem i Tiusker. Men her fik jeg en haard Modtagelse saavel af mine Forældre og Søskende som af de øvrige troende. Nogle græd og andre udtalte de haardeste Fordommelsesdomme over mig. Jeg stod nu som en frenimed blandt mine egne.

Paa den hele Streckning fra Slesvig indtil Egnen ved Aalborg sandtes den Gang ikke en eneste Baptist. Men i Aalborg vidste jeg, der var en Menighed, og dertil stod min Hu.

Jeg forlod saa mine Forældres Hus, og Ufesteden var tung paa begge Sider. Den 15. Marts blev jeg døbt og optagen i Aalborg Menighed. Jeg meddelte mine Forældre og Søskende, hvad der var sket; men til min store Bedrøvelse fik jeg det Svar fra dem, at de hverken vilde have Brevveksling med mig, ejheller ønskede min Hjemkomst. Efter omtrent halvandet Aars Forløb beslyttede jeg alligevel i Herreus Navn at gøre en Rejse til mit Hjem. En Broder laante mig en Hest, og den 24. December 1852 ankom jeg til Tiusker. Glæden over mit Komme var stor; jeg var jo dog deres Søn og Broder. Den gamle Kærlighed vaagnede, og det angaaende „Trosbekendelsen“ glemtes. Vi læste Guds Ord og bad sammen, og efter en halv Snes Dage tog jeg Ufsted med et let Hjerte.

Straaks efter min Ankomst til Aalborgegnen modtog jeg et Brev fra min Fader og to unge Personer. Brevet berettede, at de siden min Afrejse havde haft en Kamp angaaende Daaben; men at de nu var komne til den Overbevisning, at de burde lade sig døbe. Det var mig en uventet Tidende; af Glæde græd jeg, nedbøjede mig og takkede Gud, der saaledes havde velsignet min Rejse.

Den 3. April 1853 blev saa Førstegrøden til Vejle Menighed, de tre Personer i Tiusker, døbt. Saavel syd som nord for Vejle døbtes der senere en Sjæl nu og da; men ikke før den 5. September 1858 blev nogen døbt i Vejle By. Paa denne Dag døbtes Skredersvend H. P. Petersen og Hustru og henved tre Maaneder senere blev der atter døbt to. Næste Aar blev to flere

døbte og i Foraaret 1860 kom en thjst Broder ved Navn Græse tilrejsende. Han tog Bopæl i Vejle og sluttede sig altsaa til de andre Baptister.

Disse Søstende i Vejle og Omegn henhørte ligesom dem i Farre i Virkeligheden under Aalborg Menighed; en Tid stod de dog som en selvstændig Station. Da deres Antal var naaet op til 26 blev det efter genseidig Overenskomst besluttet, at de skulde udgøre en virkelig Menighed. Græse blev beskifket til dens Forstander. Menighedens selvstændige Bestaaen regnes fra den 1. Januar 1866.

I en Narrække blev denne Menighed meget velsignet. Ved Slutningen af dens første År skriver en Broder til „Den d. Evgl.“: „Jeg kan meddele Dig, at Herren i det henrundne År har velsignet Menigheden her saa rigeligt, at det er over al Forventning“. Ti var blevne tillagde ved Taab. Af andre Meddelelser til Bladet saavel som af de ved Konferenserne afgivne Beretninger ser vi ogsaa, at Menigheden var meget virksom.

Allerede i 1868 havde den en Hverdagsskole med 20 Børn, for hvilken J. P. Hansen var Lærer. For at kunne virke med mere Kraft indgik den en „Forening“ med Farre Menighed. Til denne Fællesvirksomhed fik de i nogle År en Hjælp paa 100 prøjsiske Thaler fra en Broder i Thyskland; det samme fik forsvrigt enkelte andre Menigheder. Denne „Forening“ oprettede ogsaa en „Søstremission“, der støttede sig Støtte fra Søstrene omkring i andre Menigheder. For denne virkede Elman i flere År.

Menighedens livlige Virksomhed var ikke forgæves. Det gik jævnt fremad; de 26 var i 1877 blevne til 78, og i Beretningerne fra Menigheden betones det stadigt, at der herskede Fred og Enighed blandt dens Medlemmer. Og Virkelysten sprudlede fremdeles med forfriskende Kraft. I 1877 fik Menigheden sit eget Kapel i Vejle By. Aabningshøjtideligheden fandt Sted den 9. Septbr., og ved samme Tid blev den aarlige Konferense holdt dér. I den ved Konferensen afgivne Beretning hedder det, at Menigheden „havde en Ungdomsforening, som talte 20 Medlemmer“. — 1878 slutter Beretningen saaledes:

„Menigheder tæller 81 Medlemmer. Søndags-skolen i Vejle tæller 112 Børn og den i Kolding 50. Forsamlingerne bliver bedre besøgte i det ny Kapel end i det gamle Lokale“.

Allerede i 1875 træffer vi J. Jensen i Virksomhed for „Søstremissionen“ sammen med Ekman, og 1879 blev han ordineret i Vejle Menighed med det for Øje, at han skulde virke en Del paa dens eget Omraade.

Vi har nu set denne Menighed udfolde sig saa hertil; men vi skal ogsaa være Bidne til dens Tilbagegang. Alt dette ligger dog saa nær vor Tid, at vi maa forskaanes for en Skildring deraf. Ved Konferensen i 1879 meddeles der: „Denne Menighed har havt nogle saa Banskeligheder“. Disse Banskeligheder var sikkert Altsag til, at 17 Medlemmer i Aarene 1881 og 82 udvandrede. Der blev ganske vist ikke saa dobte; men alligevel svandt dens Kraft, idet netop „en Del af dens gode Kræfter“ var blandt de udvandrede. I Meddelelsen til Konferensen 1882 klages der over, at Medlemmerne bor saa spredt; i Vejle er kun en Snes. Græse er svag og kan ikke rejse, og han er nu Menighedens eneste Prædikant; de andre var bortrejste. Og det hedder, at Menigheden befinder sig „i en trykkes Tilstand, og det især i aandelig Henseende“.

I de tre Aar 1867—70 var der en lille Menighed i Hesselho paa Bardegnen. Dens Forstander var den fra Langeland bekendte Niels Hansen. Menigheden gjorde aldrig nogen Fremgang, N. Hansen rejste til Amerika, og de saa Medlemmer sluttede sig til Farre.

Vantinge Menighed. — Denne lille Menighed gik fra Bebyggelsen under forskellige Navne: Faaborg, Nørre Mølle; men ved Konferensen i 1887 blev det fastslaaet, at den for Fremtiden skulde kaldes med sit nuværende Navn, da den havde sin største Virksomhed paa Vantingeegnen.

Det aandelige Liv paa denne Egn stammer fra det gudelige Livsøre i den første Halvdel af dette Aarhundrede. Men Baptisterne fik ingen egenlig Virksomhed der før i 70-erne. Banebryderne for denne var den bekendte Peder Sørensen tillige med en anden Broder fra Vandløse Menighed, Jens Larsen af Brandsmark. De havde begge forhen virket paa Egnen som lutherske

Lægprædikanter, og det er derfor hell forståeligt, at de første træng til at besøge disse Steder, da de var komne til Klarhed over Guds Ord med Hensyn til Menighedens Orden, Daab og Nadver o. s. v.

Den 7. April 1874 blev den første døbt; det var en Mand ved Navn Rasm. Martin Jørgensen. Et Par Aar derafledt blev hans Hustru og én foruden døbte. Det Hus, hvori R. M. Jørgensen bor, var det første, som blev aabnet for Ordets Forkundelse paa Vantingeegnen. Om dette var det, der blev sunget: „Paa Vantinge Slette der stander en Bolig“. Mærkeligt, at ogsaa den første Baptist skulde bo dér!

Paa Faaborgsiden blev der ogsaa nogle Baptister. De kom fra den lammerske Frimenighed. Maaßke de to, som Rymker omtaler (S. 88), var derfra.

Disse Søskende paa Faaborg og Vantingeegnen, stod under Dure Menighed indtil 1875. Men i dette Aar blev de ordnede til en selvstændig Menighed. Menigheden blev stiftet i April, og den 13. Juni blev Jens Larsen af Nørre Mølle bestillet til deres Forstander. I Handlingsens Udførelse deltog J. A. Petersen fra Dure og L. Andersen fra Eksildstrup. — Ved sin Stiftelse talte Menigheden 12 Medlemmer, og Fremgangen var i de første Aar ringe. I 1878 hed det: „I denne lille Menighed staar det for Tiden stille“, og i 1882 meddeler Jens Larsen:

Menigheden har 14 Medlemmer. I det sidste Aar er to døbte. Den har lejet en Forsamlingsplads i Faaborg, og til Forsamlingen dér og andre Steder indfinder ikke saa saa sig at høre Guds Ord. I Vantinge har den en lille Søndagsstole.

Falsters Menighed. — Denne Menighed, der omfatter Falster og Østlolland, blev, som allerede fortalt, stiftet i 1877 (29. Juli). Vilh. Jensen blev dens Forstander. Alle danske Baptister kender denne Broder fra hans Rejser i Fællesmissionens Tjeneste. Han er døbt i den lollandiske Menighed, og der blev han ogsaa ordineret i Sommeren 1872.

Bed sin Stiftelse talte den falsterske Menighed 33 Medlemmer; men ved Udgangen af 1883 var dette Tal sunket ned til 22. Enkelte indre Uoverensstemmelser var vel ikke uden Skyld heri.

Men desuden var dens Forstander borte paa Rejser hele Vinteren igennem, saa der blev kun virket lidt. Ogsaa klages der stadig over, at ingen fremmede vilde komme til Forsamlingerne.

Fællesforetagender og særlige Virksomhedsgrene.

Det meste af hvad herunder skal behandles tilhører ikke udelukkende dette Tidssrum; noget tilhører ligesaa meget det foregaaende. Men Emnernes Slægtskab gør det mest hensigtsmæssigt at behandle dem her under ét.

Konferenserne. — Den første danske Baptistkonference blev afholdt hos Gmd. Hans Andersen i Ordrup pr. Ringsted den 10. Maj 1852. Vi ejer intet paa Tryk om denne Konference; men Høstved, som var nærværende, har i sine Optegnelser bevaret os et Omrids af hvad der blev forhandlet. Med nogle saa sproglige Rettelser gengives hans Referat her:

„De Forhandlinger, der især var Genstand for Konferensen, var følgende. — Br. Købner havde Forhødet.

1. Om en Trosbekendelse.
2. Om Enheden mellem de amerikanske, engelske, tyske, danske og svenske Baptister, som holder ens Love og skulde udgøre ét Forbund.
3. Om Forholdet til P. Mønsters Menighed. — Med Undtagelse af Mønsters Person bør de andre Lemmer anerkendes og staa i Samfund med os, naar de ønsker det.
4. Hvorvidt det maatte være gavnligt at dele en Menighed. — Det blev anset for bedst, at den stod under én Bestyrelse saa længe som muligt.
5. Om Skolegang for Baptistbørn i Almindelighed. — Brødrene Ryding, Rymker og Høstved udgør en Komite til at ordne Skolevæsnet.
6. Br. Rymker blev ordineret til Forstander for Menigheden i Odense.
7. Hvad er Menighedstjenernes Bestilling?
8. Om Menighedens Lemmer skulde øgtevisies i Menigheden.
- Ja.
9. Om Oprettelse af en Forbundsklasse.
10. Om Kapelbygning.
11. Om der skulde meddeles de døbte Haandspaalæggelse. — Ja.

12. Om de smaa Børn skal velsignes. — Ja, naar Forældrene forslanger det.
13. Om at holde et Missionsblad.
14. Hvo der kan kaldes en Kætter.
15. Om ikke at drinke Brændevin.
16. De danske Baptister hør holde Konferense hvert Aar og dertil indbyde de svenske Brødre.
17. Forslag om Hjælp til Enker, fader- og moderløse Børn og om et Byggefond og om Missionsvirksomheden, at den bør fremmes.
18. Valg af ordnende Brødre i Forbundet: Broder Niels Nielsen og Lars Henriksen paa Sjælland, hvor Hovedsædet skal være for de Danske; Br. Nilsson i København, A. M. Hansen paa Langeland og Fjelsted i Aalborg. — Konferensen næste Aar skal holdes midt i Juni.
19. Købner stillede Forslag om at holde Missionsmøde hver Maaned.
20. Forslag om Understøttelse til Traktatsforeningen. — Br. Ryding valgt til Kasserer. Traktaterne skal trykkes i Hamborg.
21. Om Oprettelsen af en Forbundeskasse til Understøttelse for Brødres Oplærelse til Missionærer.

Det er et righoldigt og alsidigt Program, og selv om Købnernes Navn ikke havde været nævnt i Forbindelserne dermed, saa er det dog let at mærke, at han staar bag ved det. I nogle Tilfælde er Forhandlingsens Udfald meddelt, i andre kan man gætte sig til det. Nogle Vedtagelser blev sikkert kun staaende som fromme Ønsker uden at blive ført ud i Livet.

Herhen hører Bestemmelserne om, at der skulde holdes Konferense hvert Aar og det følgende Aar i Juni Maaned. Under 16. Oktober har Fjelsted indført i Optegnelserne som Punkt 4 ved en Menighedsforhandling:

„Paa Forespørgsel af Br. Rymker paa Fyn, om der skulde i dette Aar holdes Konferense af de danske Menigheder, besluttede Menigheden enstemmigt, ikke at sende Brødre til Konferensen i Aar; dette skulde Forstanderen striftlig berette til vedkommende“.

Det var altsaa gaaet langt over den fastsatte Tid, og nu meldte Aalborg Menighed sig fra.*). Der blev saa ingen Konferense.

---

*) Grunden til, at Aalborg Menighed ikke vil deltag i en Konferense i 1853 er sikkert at søge i det allerførste Punkt paa det fore-

Ikke før 1860 hører vi igen om en Konferense; den blev holdt i Nyborg den 27. og 28. Maj. Men ingen Høstved har bevaret os et Uddrag af disse Dages Forhandlinger. Vi ved kun, at Oncken var til Stede; thi paa Konferensens anden Dag holdt han en gribende Tale om Betydningen af, at Menighederne samlede sig til Bøn for Missionen. Denne Tale findes gengivet i „Den d. Engl.“ Nr. 6, samme Åar.

Den næste Konferense blev holdt i Vandløse Kapel den 26. Septbr. 1863. Ingen af de tykse Brødre var nærværende; Niels Nielsen ledede Forhandlingerne. Foruden Vandløse Menigheds egne Prædikanter og mange af dens Medlemmer var der mødt 12 Affendinge fra Landets øvrige Menigheder. Det blev ingen epokegørende Konferense. Thi de forsamlede Brødre havde en underlig Sky for at satte Beslutninger; end ikke Aftoldelsen af en Konferense det følgende År fastslag man: „det maatte overlades til senere Bestemmelser“. Det blev vedtaget at indgaa til Regeringen med en Anførsning om Anerkendelse, hvilket ogsaa senere blev udført. Men det førte ikke til noget Resultat.

De danske Baptister havde nu bestaaet i over 30 Åar; men endnu havde de kun opnaaet meget lidt i Henseende til at fåa regelmæssige Sammenkomster af Menighedernes Repræsentanter. Vel besøgte al Tid nogle Brødre Forbundskonferenserne i Hamborg; men dér var de danske Anliggender kun ét Punkt paa det store Program. Dog snart skulde der indtræde en Forandring.

Førster havde sikkert gjort sit til, at der ikke blev holdt Konferenser, hvilket er let forklarligt; men efter hans Fald i 1865 var denne Hindring ryddet af Vejen. Og denne Anledning be-

---

gaaende Åars Forhandling („Om en Trosbekendelse“). De aalborgste Brødre kunde ikke billige Paragrafferne om Udvælgelsen og om Mådveren i den hamborgske Glaubensbekentniß. Alligevel lod de denne oversættre; men det først nævnte Stykke strøg de, og satte noget andet i Steden. Herfor dadlede Købner dem meget strengt i et Brev. De hamborgske Brødre havde samtidig en dansk Udgave af Trosbekendelsen under Trykning; denne blev i mange Åar benyttet af de danske Baptister. Aalborg Menighed opgav sin efter et Par Åars Forløb.

nyttede Købner og Oncken. I Julinumret af „Den d. Evgl.“ 1865 findes en Skrivelse fra dem til de danske Baptistmenigheder, hvilke de opfordrer til at vælge Repræsentanter og sende dem til en Konferense i Vandløse den 2. August; de to tyske Brødre tog altsaa Sagen i deres egen Haand.

Det blev en virkelig velykket Konferense. 32 Repræsentanter var mødt fra de forskellige Menigheder. En Times Tid blev først benyttet til Øvn og Betragtning af Guds Ord, og de tyske Brødre holdt hver en kort og hjertelig Tale. Forhandlingerne begyndte med, at Oncken fremsatte nogle Punkter, angaaende Spørgsmaalet om de danske Menigheders nærmere Forening med hverandre.

Han fremhævede først Enhed i Læren, og her henviste han til Troshændelsen, som han vel ikke vilde sværge paa, men dog holdt for „den bedste af Mennesker“. Dernæst foreslog han aarlige Konferenser. Han vilde være stemt for, at de holdt saadanne, selv om de „var Engle“; thi de er sande Bederkvægelses-üder for Lærerne. Videre badlede han, at de danske Baptister benyttede saa mange forskellige Salmebøger; de burde have én Salmebog ligesom i Thylland. Endnu fremhævede han Betydningen af Orden i Församlingerne og af god Sang: „De Danske har en daarslig Sang; de maa se at forbedre den“. Og tilsidst betonede han Vigtigheden af Prædikantuddannelse. I denne Forbindelse var det, at han foreslog Købner til Forstander i København, hvorat han funde undervise nogle Brødre.

De forskellige Punkter blev nu forhandlede med Varme og Interesse; Oncken havde en egen Evne til at sætte Liv i Forhandlingen. Ogsaa andre Ting blev foretagne. Der blev saaledes ordineret to Brødre (Kr. Hansen og N. Hansen) fra den Westsjællandske Menighed, og Konferensen mæglede mellem Vandløse Menighed og de Brødre, der just paa denne Tid stod som frastilte (se S. 80). Tanken om aarlige Konferenser slog nu igennem, og det blev besluttet at samles i København næste Aar.

Disse Aarskonferenser giver dette Tidsrum dets Særpræg. De blev afholdt skiftevis i forskellige Menigheder, snart paa Øerne og snart i Thylland. Dér blev Missionsvirksomheden drøftet og Planer lagde, hvorefter den dreves. Dér udvekslede Brødrerne

deres Meninger om de forskellige til Liv og Lære og Menighedsorden henhørende Spørgsmål: Om Vægteskabsstilsmisse, om en Kristens Forhold til Politik, om Forlovelser, om Lotterispil og Kortspil, om „Kvindernes Haarsletning“, om en Kristen kan lade sig Livsforsikre; om Udvælgelse til Salighed, om Frasald fra Naaden, om „Guldkommenhed“, om hvorvidt Kristus er død for alle, om „Dyrets Mærke“; om Medlemsbeviser, om „ordnende Brødre“, om Mormondaabens Gyldighed eller Ugyldhed, om aaben Kommunion, om at spise Blod, om Lodkastning — disse er blot nogle af de snart vigtige og snart trivielle Emner, der behandles. Og dér, endelig, blev Brødrene styrkede og opmunstrede til sammen og nærmere forbundne i indbyrdes Kærlighed.

Gennem alt dette valtes Enhedsfølelsen mellem de danske Baptister mer og mer; der tilvejebragtes Overensstemmelse i meget, hvori de før havde været forskellige, og de lærte at løste Opgaver i Fælleskab, som de enkelte havde maattet lade ligge. Disse Ting vil blive nærmere udviklede i det følgende.

Fællesmissionen. — En væsenlig Del af de danske Baptisters Virksomhed i dette Tidssrum var fælles og udførtes med Konferensen som Mellemlæd. Tanken om en saadan Virkemaade var sikkert gammel; det er rimeligtvis den, man har drøftet paa Konferensen i 1852 under Punkt 9: „Om Oprettelse af en Forbundskasse“. Men det varede længe, før den blev til Virkelighed. Ved Konferensen i 1863 stillede Niels Nielsen dette Forslag:

„De forsamlede Brødre er enige om, at fås ge at virke hen til, at vi i Henseende til Missionen kan virke i Forening og i fælles Virksomhed til Guds Riges Udbredelse i vojt Fædreland“.

Mange var dog lunkne for denne Sag, alligevel fik Forslaget de fleste Stemmer; men Sagen blev ikke bragt i Udførelse.

Paa Indledningskonferensen par excellence foreslog Ønden, at de danske Baptister holdt mindst én Missionær i Fælleskab; dog blev der ingen ansat. Men endelig ved Konferensen Året efter (1866) kom man saa vidt, at det blev „enstemmigt besluttet at oprette en Kasse under Navn af Foreningens Kasse“. Dens Indtægt i det første År var lidt over 217 Rdlr.

Af denne Kasse blev alle Fællesudgifter afholdte: Udgifter til Tryksager og Korrespondance, Rejseunderstøttelse til afordnede ved Konferenserne, naar de paagældende Menigheder ikke kunde betale denne o. s. v. Men særligt blev dog Pengene brugte til Understøttelse for Missionærer. I Kassens tredje Åar (1869) var Søren Hansen udsendt for dens Regning; i 1870 møder vi tre flere, som i det mindste delvis blev lønnede af denne Kasse, nemlig Vilh. Jensen, P. P. Schmidt og Ove Kristensen, og blandt dem, der senere kom ind i samme Virksomhed, kan især nævnes Laust Jakobsen, M. Larsen og P. Sønder. I den sidste Halvdel af 70-erne naaede Kassens aarlige Indtægt op til omkring 2000 Kr.

I Almindelighed virkede disse Brødre i Forbindelse med Menighederne, hvilke saa godt som alle havde deres Medlemmer paa Landet. Til Købstæderne kom de næsten slet ikke, særligt fordi Virksomheden dør krævede for mange Penge. Ogsaa er der bleven sagt, at denne Maade at virke paa var alt for „spredt“. Imidlertid blev denne Virkeniaade et Middel til at bibringe de danske Baptister den Enhedsjørelse, som de saa meget havde manglet, og i det Evangelisationsarbejde, som vore Menigheder i dette Tidsrum udhørte, havde disse omrørsende Brødre en væsenlig Andel.

Vore Blad. — Vi har et Par Gange i Forbigaaende strejfet dette Emne; men her er Stedet til at give en samlet Fremstilling deraf. En saadan har Br. M. Larsen meddelt, og den skal vi her gengive i noget forkortet Form:

I Aaret 1851 begyndte A. Mønster Udgivelsen af et Maanedsslad, kaldet „Baptist-Missionsblad“. Dette Blad udkom dog kun i tre Numre og ophørte, fordi Omkostningerne ved dets „Udgivelse og Redaktion ikke kunde dækkes paa Grund af det utilstrækkelige Antal af Abonnenter“.

Samsfundet havde saa intet Blad til Aaret 1854, da et saadant blev udgivet under Titlen: „Missionsblad fra de døbte Christnes Menigheder“. Paa en Slags Konferense i Ordrup 1853 blev det overdraget Br. F. L. Rymker i Odense, som var hjemkommen fra Amerika, hvor han havde lært noget Engelsk, at han i Forening med en Br. Aunslev i Odense, som kunde lidt Tysk, skulde udgive dette Blad, hvilket ogsaa skete fra Begyndelsen af 1854. Det varede dog ikke længe, før Aunslev, som var Vagtmester ved Armeen, blev forflyttet til Altona; i hans Sted fik

Br. Rymker P. H. Dam i Sylland til sin Medhjælper. Der opstod imidlertid en Uoverensstemmelse mellem de to Brødre angaende Bladets Redaktion, hvilket endte med, at Dam trak sig tilbage som Redaktør — Rymker var egenlig kun Udgiver og Forlægger.

Bed denne Tid, i Slutningen af 1856, kom jeg til Odense, og da Br. Rymker nødig vilde, at Bladet skulle opføre, bad han mig, da jeg funde Thit, om at hjælpe ham med Udgivelsen. Dette gik jeg ogsaa ind paa; men da jeg ikke den Gang var det danske Sprog grammatisk mægtig, havde vi i Førstningen en Skolelærer Hansen til at læse Korrektur, for hvilket Arbejde han fik 1 Rdlt. hver Gang. Fra Begyndelsen af 1857 gav vi Bladet Titlen „Den danske Evangelist“, fordi vi agtede ved Siden af Missionsesterretningerne at meddele nogen evangelisk Læsning. Vi forhafte saa vort Arbejde i Fællesskab indtil Juli Maaned 1857, da Br. Rymker med Familie flyttede til Norge og saaledes overlod det hele til mig. Jeg maatte ved denne Lejlighed ofte til Odense i Årets sidste Halvdel for Bladets Skyld, da jeg ikke alene havde at sørge for Redaktionen, men ogsaa for alt det øvrige, og det værste var, at jeg ikke en Gang havde 400 Abonnenter, saa jeg maatte sætte ikke saa lidt til paa det.

Da Året 1858 kom og jeg var flyttet til Volland, lod jeg Bladet trykke i Nakskov, hvor det senere blev trykt indtil 1885, altsaa i 27 Åar. Før Udgangen af disse 27 Åar, i hvilke Bladet var gaaet betydeligt op i Abonnentantal, havde jeg dog afsendet det som Ejendom, idet jeg solgte det til Samfundet i Slutningen af 1881, hvorved det fra Begyndelsen af 1882 er blevet udgivet som „Fællesorgan for Baptistsamfundet i Danmark“. Overdragelsen stede mod et Vederslag af 1000 Kr. Men jeg vedblev dog at redigere det, indtil det i 1886 kom til at udgaa i udvidet Format og under Titlen: „Evangelisten“.

Da det endelig var kommet saa vidt, at „Den danske Evangelist“ kunde bære sig selv, kom jeg paa den Tanke, om det ikke var formaalkjenligt ogsaa at udgive et Børneblad for vores unge og for Børnene i vort Samfund. Jeg blev opmuntret dertil af flere Brødre, med hvem jeg talte derom, og i Året 1871 begyndte jeg da Udgivelsen af „Børnevennens Røst“. Det begyndte i et Halvarls Størrelse med 300 Abonnenter, men udvides snart til et Helsark, og i 1887 begyndte det at udkomme 2 Gange i Maanedens og i udvidet Format. Det tæller nu [1895] ca. 1800 Abonnenter og er endnu min Ejendom. I Virkeligheden er dette et Jubilæumsaar for Bladet, idet det er 25 Åar siden, jeg begyndte dets Udgivelse.

Traktatvirksomheden. — Traktatuddeling har al Tid været anset for en betydningsfuld Virksomhed iblandt os, og der findes næppe i Danmark en Baptist, som ikke har givet et eller andet Menneske en Traktat; mange har uddelt i tusenvis. Fra Begyndelsen fik vore Menigheder alle deres Traktater fra Hamborg; men senere begyndte nogle at forskaffe sig dem andre Steder fra, ja enkelte Menigheder lod dem endogsaa selv trykke. Dette førte til, at man paa Konferensen i 1878 besluttede at oprette en „Traktatsforening“ for de danske Baptister, og en Komite paa fem Brødre valgtes til at tage vare paa Sageu. Siden er vore Traktater blevne trykte og udgivne her hjemme.

Traktaternes Indhold har været meget forskelligartet. I nogle har det været konfessionelt f. Ex.: Om Daaben, om Nadveren, om Menigheden, om Gengældelsen o. s. v.; i andre har det været af ren vækkende eller opbyggelig Beskaffenhed. Nogle har haft Form af en Slags Afhandling, andre har indeholdt en Fortælling med en fort Anvendelse. De fleste har været beregnet paa voksne; men der er dog ogsaa udgivet en Del for Børn.

Uddelingen er til Dels blevsen udført af de enkelte Medlemmer paa egen Haand; øste har en Menighed særlig overdraget den til enkelte, og adskillige Steder har denne Virksomhed lige frem været organiseret som f. Ex. i Odense (S. 87). Vi har uddelt Traktater til mange Gange flere, end vi har prædiket for, og alle Samfundsklasser lige fra Tiggeren til Kongen er tagne med. Struve var en Dag vandret ad Dyrehavsbakken til med Traktater. Just som han naaede til Bakken kom Kong Frederik den Syvende kørende. Struve stillede sig midt paa Bejen foran den kongelige Bogn, og Kongen hød sin Kust at holde, idet han tilraabte Struve et: „Hvad vil Du?“ Struve nærmede sig raskt hen til Bognen og rakte Kongen en Traktat med de Ord: „Jeg ved, at det er Deres Majestæt, og at De bærer en jordisk Krone; men jeg vil bede, at Gud for Jesu Blods Skyld vil stente Dem en himmelsk Krone!“ Kongen modtog Traktaten og spurgte Struve, hvorska han var. „Fra København,“ var Svaret. — „Hvem er Du?“ — „En Skomager!“ — „Tak!“ sagde Kongen, „det er den første Prædiken, der er blevsen holdt for mig paa Dyrehavsbakken!“ — Derved kørte han videre.

Søndagskolen. — Om Søndagsstolevirksomhedens første Begyndelse, iblandt os ved vi ikke rigtig Væstet. I en Korespondance fra P. Mønster til England i Aaret 1844 hedder det med Hensyn til dette Arbejde:

„Viiselig skulde jeg snart faa et saa frugtbringende og prisværdigt Foretagende paabegyndt, at vi paa den Maade maatte kunne bringe de smaa til Frelseren — — —. Men der er uoverkommelige Forhindringer i vor Vej. Vi kan næppe paa Grund af Forsøgelsen faa en Plan udtekt, før den er ydelagt. En anden Vanstelighed bereder vor Stolelov os; den tillader nemlig ikke Forældre selv at opnære deres Børn undtagen under den lutherske Præstis eller Skolekommisions Opsigt, langt mindre vilde det være muligt at faa Lov til at oprette Skoler uden autoriserede Lærere. Og ydermere fastlaar den sidste Kongelige Forordning mod Baptisterne, at deres Børn skal opnærer i den lutherske Kirkes Skoler. Det vilde derfor være umuligt at begynde en saadan Virksomhed — — —“.

Det ligger i disse Ord, at der var gjort smaa Forsøg paa at holde Søndagsstole i den første Halsdel af 40-erne. Men disse Forsøg blev jo kvalte i Fødslen, og gennem hele Forsøgssættiden var egenlig Søndagsstolevirksomhed en Umulighed. — Den løshavnske Menigheds Tilstand ved Slutningen af denne Tid forhindrede, at Sagen da blev tagen op med Kraft. I 1851 striver Forster til England:

„I har talrige og velordnede Søndagskoler og rigeligt af Midler til deres Opretholdelse. I Danmark har vi ikke en Gang én. Lidt er der blevet begyndt i den Retning; men det er næppe værd at regne for noget“.

Denne Begyndelse var viistnok gjort et Par Aars Tid forud. Aalborg Menighed er den første, der melder sig med en virkelig Søndagsstole. Det er i 1854; den har 20 Børn og to Lærere. København staar opført for Aaret 1855 med 1 Lærer og 5 Børn, og Bornholm indder paa Slutningen af samme Aar med en lille Søndagsstole i Rønne.

I 1854 har vi altsaa i denne Undersøgelse for første Gang fast Grund under Fodderne: de danske Baptister har det Aar én Søndagsstole med 20 Børn. Ved Slutningen af andet

Tidssrum (1864) var der uden Twivl over en halv Snes Søndags-skoler; man savner bestemte Opgivelsser. Børneantallet angives til 103; men det var sikkert en Del større. Efter 10 Aars Forløb, i 1874, var der ca. 500 Børn, og Søndags-skolelærernes Antal var omkring et halvt Hundrede. Fra 1883 (Udgangen af 3. Tidssrum) er Opgivelserne temmelig fuldstændige; de viser et samlet Børneantal af 1311, og Lærerne tæller 83. Alle Menighederne paa én nær havde da Søndags-skoler.

Undervisningsgrundlaget i vores Søndags-skoler har stedse været Bibelen, og fra først af særligt det ny Testament. I Året 1879 begyndte den internationale Tekstrække at komme i Brug, og den er senere trængt mer og mer igennem; førstilte Småabøger, indeholdende disse Tekster, udkom første Gang i 1884.

Det varede mærkligt længe, før Søndags-skolesagen rigtig vakte Konferencens Interesse. Det var der blevet tal tildt om den et Par Gange; men først i 1877 kom den rigtig paa Bane. Denne Gang blev den ogsaa udførligt behandlet, og som praktisk Resultat af Forhandlingen blev J. P. Hansen valgt til at rejse en Tid som Søndags-skolemisionær. Ved denne Lejlighed gør vi ogsaa Bekendtskab med H. Larsen som begejstret Søndags-skolemand. Siden var Søndags-skolesagen jævnligt paa Tale ved Konferenserne, og i 1879, ved Konferensen i København, blev der endog holdt et særligt Søndags-skolemøde.

Undervisning for Prædikanter. — N. Larsen og L. Jakobsen gennemgik hver et Kursus paa en Vinters Tid ved Missionsskolen i Hamborg; de var de første danske Baptistsprædikanter, der modtog nogen Uddannelse til deres Gerning (Se 115 og 96). Ved Konferenserne blev der stadig tal tildt om Nødvendigheden af at faa en Missionsskole i Danmark. Tanken mødte ganske vist nogen Modstand; dog var de allerfleste stemte derfor. Men hvad Sagen stadig strandede paa, var Pengespørgsmaalet. M. Larsen modtog i længere Tid Undervisning af Købner i København; i den aalborgske Menighed samledes i Sommeren 1870 fem Brødre en halvanden Maaneds Tid til fælles Studium. Men en rigtig Missionsskole magtede man ikke.

Endelig i Året 1872 kom der Tilsagn om en aarlig Penge-

hjælp paa 300 Dollars fra Amerika, og straks samme Vinter blev der holdt et Missionsskolekursus i København. Købner ledede den almindelige Undervisning, og H. Larsen lærte Brødrene Sang. Den paafølgende Vinter (1873—74) blev der holdt Skole igen, og denne Gang var M. Larsen behjælpelig med Undervisningen. Syv Brødre nød godt af denne Undervisning; én af dem (J. Jeusen) gennemgik begge Kursus.

Saa gik Sagen i Staa; Understøttelsen fra Amerika ophørte, og den øjeblikkelige Træng var jo tilsyneladende affjulpet noget. Jo nærmere Afslutningen paa dette Tidsrum (Organisationstiden) kom, des mere gik Missionen i Staa; men des mere syntes ogsaa Modviljen overfor Prædikanternas Uddannelse at vokse. Dog var der Brødre, som saa, hvad der stod paa Spil, og som ikke opgav at arbejde for Sagen. Og endelig i Vinteren 1882—83 lykkedes det atter at faa et Kursus i København; det lededes af Brødrene M. Larsen og J. P. Hansen, og Elevernes Antal var fire. Det blev det sidste. Saa kom der en ny Tid med ny Anledninger *).

Menighedslivet og Læren.

Det vil være paa sin Plads her at meddele noget om, hvorledes Livet har rørt og formet sig iblandt os, og hvilke Spørgsmål, der især har optaget Sindene. En udhømmende Fremstilling kan her dog ikke være Tale om; kun noget af det vigtigste kan medtages. Heller ikke er det her Stedet at give en Fremstilling af vor Lære og vor Menighedsorden, hvilke vi har tilfælles med Baptisterne i hele Verden. Hvem der maaatte ønske særlig Oplysning derom, henvises til H. C. Vedders Fremstilling af Baptisternes Historie **). Her skal hovedsageligt kun skildres saadanne Ting, som blandt de danske Baptister har en Historie, eller i hvilke Forandring eller Udvikling har fundet Sted.

*) For en udførligere Fremstilling af „vor Missionsskolesags Historie“ se en Artikel, beritlet saaledes, af A. Broholm i „Evgl.“ Nr. 20. 1895.

**) Se især Kapitlerne I og XVI.

Optagelse og Menighedstugt. — Hør nogen bliver optagen i en af vore Menigheder, maa vedkommende først „afslægge sin Bekendelse“ for denne, d. v. s. give saadanne Oplysninger om sit aandelige Liv, sin Tro og sin Opsattelse af Guds Ords Lære, at Menigheden kan blive i Stand til at skønne, hvorvidt han virkelig er en Kristen eller ej, og hvorvidt han deler vor Opsattelse af det ny Testamentes Lære om Daab og om Menighedsorden. Om Optagelsen skal finde Sted, afgøres saa, som alt andet, ved Afstemning. Den, som paa denne Maade er antagen, bliver derefter døbt. Paa Daaben følger i alle danske Menigheder Haandspaaalæggelse under Bøn, hvorefter den døbte bydes „velkommen i Herrens Menighed“. Ved Antagelsen af et nyt Medlem lægges der og stor Vægt paa, om vedkommendes Vandel, saavidt nogen i Menigheden kender denne, er i Overensstemmelse med hans Bekendelse.

Denne Samvittighedsfuldhed ved Optagelsen danner Forudsætningen for Menighedstugten. Der kunde indvendes, at det er for streng en Fremgangsmaade; men Erfaringen har lært os, at de, som ikke svarer til denne Prøve, bliver de end optagne, enten snart forlader Menigheden eller bliver som en død Vægt paa den. Undertiden kommer der jo endda en og anden ind, som er uonvendt; men en saadan var jo ogsaa blandt Herrens egne Apostle.

Med Hensyn til selve Optagelsen staar vi, hvor vi stod fra Begyndelsen. Derimod er der med Hensyn til Menighedstugten's Anvendelse foregaat ikke ubethadelige Forandringer iblandt os. De danske Baptister er i den Henseende, ligesom deres Trofæller i andre Lande, blevne besørte af Erfaringen. Man var i Begyndelsen tilbøjelige til at drage alle Privatlivets Smaating ind under Menighedens Opsyn, og det tog Tid før man lærte at skelne mellem saadanne Fejstageller, som der vel var Grund til at være bedrøvet over, og som den ene Broder eller Søster kunde hjælpe den anden til Rette med, men som dersor ikke skulde drages offensigt frem i Menighedens Forhandling, og saa virkelige Forseelser, der enten havde vælt offensig Forargelse, eller hvorved Menigheden eller nogen af dens Medlemmer i høj Grad var blevne forurettede. Følgen af, at man ikke havde

Øje for denne Forskel, var, at der bestandig sandtes nogen, som skulle tilstales: sikkert har henved Halvdelen af de døværende Medlemmer været tilstalte i Menigheden. Og det kunde vel næppe undgaas, at der paa denne Maade ofte avledes Bitterhed og Lyst til at finde Fejl.

Nu er Menighedstugten i Almindelighed mindre streng i vores Menigheder. Men til Gengæld er den mere forstandig og fremfor alt mere skriftmæssig. Faren er dog nu for, at den skal blive for slap. Maa Herren i Maade bevare os i den Henseende!

Gudstjenesten. — Hvad Form og Indhold angaaer — Sang, Bøn, Guds Ords Læsning og Prædiken — er Gudstjenesten iblandt os bleven saa temmelig uforandret. Men alligevel har den en Udviklingshistorie.

Først begyndte med Stedet, hvor den holdtes. Man samlesedes i Almindelighed i Søstendes og Bimmers Huse, og de var i den første Tid hverken hyggelige eller rummelige. I en Tale, som Førster holdt paa et Besøg i England 1850, og som A. Mønster i „Baptist-Missionsblad“ Nr. 1 gengiver efter et engelsk Referat, hedder det:

„Om deres Församlingssteder kan I ingen Ide gøre Eder. Jeg er vel høj; men jeg har ogsaa ofte stødt mit Hoved mod Bjælkerne og Loftet, saa at jeg nu i Almindelighed husker at bukke mig. Når de er tækfylde er der en frugtfulg Hede, som næsten ikke er til at holde ud. Dersom I var der, vilde I lybe Eders Bej bort fra disse Församlinger. Disse Steder er ikke bedre end usle Hytter. I kender ikke saadanne i England.“

Intet Under, at man tidligt fôlte Trang til at faa føregne Församlingshus. I Förfølgelsesstiden kunde selvfølgelig ingen opføres; men næppe er Friheden given og de urolige Krigsaar forbi, før i det mindste én Menighed er fuldt optagen af Tanken om at faa et Kapel; det er den vestjællandske. I Året 1852 begyndte den at opføre et paa Vandløse Mark. Men Biljen var bedre end Evnen: dens Penge forslag ikke til dets Fuldførelse. I denne Nød kom nogle Søstende i England — rimeligvis paa Førsters Opsordring — dem til hjælp med £ 30

(ca. 260 Rdsl.), *) og i Aalborg samlede Førster 37 Rdsl. dertil. I 1853 blev saa Kapellet fuldført, endda i udvidet Skikkelse. Fire Aar senere (1857) fik Øvre Menighed sit Kapel. Men saa gik der henimod en halv Snes Aar, før der igen var nogen Menighed, som evnede at bygge Herren et Hus. Snevre Menighed brød Stilheden; den opførte et lille Kapel i 1866. Og det paa-følgende Aar saa „Kristuskapellet“ rejse sig i København saavel som den aalborgiske Menigheds mere beskedne Forsamlingshus i Oppelsstrup. Det var ialt fem, og før Organisations-tidens Slutning var der opført fem flere. Nu har vi over 30.

Prædikenen bestod i den første Tid ofte i, at Prædikanten læste et Kapitel eller Ussnit af Bibelen, hvilket han saa Vers for Vers talte noget over. Denne Baptisternes Fremgangsmaade betegner imidlertid et stort Fremstridt; i de „gudelige Forsamlinger“ havde man nemlig i Almindelighed slet ikke Bibelen fremme. Der var dog ogsaa enkelte Baptistprædikanter, som „tog en Tekst“ til Udgangspunkt for deres Tale. Sædvanligt var Prædikenerne lange. „En gammel Broder“ fortæller i „Menighedsbudskabet“, 1888, at selve Talen undertiden kunde være halvanden Time; den varede vist ofte betydeligt længere. Nu er Prædikenerne i Almindelighed langt kortere og bestaar ikke nær saa meget som forhen af Øjeblikkets Indsynder. De fleste Steder vilde den gamle Slags Prædikener simpelthen ingen Tilstørre saa nu.

Ogsaa om Sangen bør her siges lidt. Man sang i den første Tid overordentlig meget ved Gudstjenesten — med vaagnende aandeligt Liv følger Sang. Fra de „gudelige Forsamlinger“ tog de danske Baptister Brorsens „Troens rare Klejodie“ i Urb. Den blev i Kirkeligheden deres Salmebog for et Tidrum af om-trent 30 Aar, og den har for mange af dem næst Bibelen været den læreste Bog.

Man behyttede dog ogsaa forskellige andre mindre Salme-bøger: „Aandelige Sange“, udgivne i Aalborg af C. B. Knudsen, „En lille Salmebog“ udgiven i Ringsted af Niels

*) Man har endnu i et engelsk Blad Niels Niessens Kvittering vedfor. Den er dateret d. 25. Decbr. 1852 og oversat paa Engelsk af Førster.

Nielsen, „Honningblomsten“ af Peder Sørensen og Bjørneboes Salmebog. Den sidste blev især benyttet i København og den næstsidste særligt i Jylland. Til København blev i Aarene 1859—60 de „Ahnfeldske Sange“ medbragte af svenske Sjælende. Disse Sange vandt stor Yndest og blev sangne „i en mærkelig Blanding af Svensk og Dansk“.

Benytelsen af disse forskellige Salmebøger virkede imidlertid ofte forstyrrende ved Gudstjenesten, og den altid praktiske Ønden anbefalede af den Grund særst, ved Konferensen i 1865, at de danske Baptister stræbte hen til at faa én Salmebog. Købner fik den Opgive at udarbejde en saadan. Han syslede med dette Arbejde i nogle Aar, og i 1870 udkom saa „Troens Stemme“. Denne Bog har siden været de danske Baptisters Salmebog; for nyligt er den udkommen i 3. Uplag. — I 1876 udkom „Hosanna“, en Sangbog for Søndagskolen. Den er senere blevet omarbejdet og forsøgt med mange ny Sange fra det Engelske, og i denne ny Skikkelse udkom den i 1893 under Titlen „Den ny Hosanna“.

Vi har flere Bidnesbyrd fra den ældste Tid om den gribende Magt, der laa i vores første Baptistskendes Sang. Selv Politiet, som kom forat op løse Mødrene, kunde staa stille og i alvorlig, somme Tider bevæget Tavshed lytte til Sangen, indtil den var forbi; først da skred de ind. Men dette table sig. Man erindre Øndens Ord i 1865. Og tre Aar efter erklærede Købner paa Konferensen, at det endnu gif saa daarsligt med Sangen, at han ofte hellere ønskede, at der skulle læses Salmer end synges. Saalunde man dog blive opbyggede derved, som det var, sonderrebes kun Øret. — Flere Steder, og da navnlig i København under Br. H. Larsens Ledelser, er der gjort en Del forat forbedre Sangen iblandt os; men de fleste Steder lades endnu meget tilbage at ønske.*)

Anordningerne. — Selve Daabsmaaden er éns blandt Baptisterne i hele Verden; som den første Daab her i Landet blev udført (S. 19), saaledes er enhver Daab blevet udført siden. Kun om de ledsgagende Omstændigheder er der noget at sige.

---

*.) Om Sangen iblandt os se forsvrigt en interessant og udførlig Artikel af H. Larsen i „Menighedsbudskabet“ 1889.

I den første Tid døbte man stedse ude: i Havet, i Fjudsøer, i Uaer eller i de af vore Modstandere saa ofte forhaanede Mergelgrave. I P. Mønsters Fortegnelse over den københavnske Menigheds Medlemmer indtil Begyndelsen af 1844 nævnes følgende Daabssteder: Versøen, Langvad damfø (Damhushøen), Øresundet og Kallebodsfjorden. En saadan Daabshandling ude i Guds fri Natur mellem smukke Omgivelser og med mange Tilskuere langs Vandet kan være overordenlig højtidelig. Hvor herlig lyder ikke Salmesangen paa saadant et Sted! Hvor gribende, trods de faa Ord, er ikke Jesu Missionsbefaling, naar den læses ved en saadan Beslighed! Ja, selv under farvelige Omgivelser kan en omhyggelig udført Daab i det fri være særligt højtidelig.

Der er imidlertid ofte en Del Ulempær forbunden med Daab i det fri. Undertiden er et passende Sted til dens Udsørelse alt for langt borte, og mange Gange, da særligt om Vinteren, er Bejligtet ugunstigt. Disse Vankeligheder undgaas ved Benyttelsen af Daabsbafiner, og saadanne findes nu i over en halv Snes af vore Kapeller. — I 1843 eller 44 havde den københavnske Menighed forstillet sig en Beholder eller et stort Kar af Jærn til at døbe i; men denne fratog Politiet dem.. Dette, skriver P. Mønster til England, bekymrer os dog ikke stort, da vore Fjender ikke kan affære os Adgangen til Østersøen og Kattegattet og Fjudsøerne, langt mindre til ham, som dørber os med den Hellig Land og Jld.

At Daaben ikke altid er blevet udført paa en virkelig højtidelig Maade, kan man se deraf, at Konferensen i 1883 sandt sig foranlediget til at paaminde Menighederne om at agte paa, „at enhver Daabshandling bliver udført paa en sammelig Maade“. Den ydre Skønhed og Højtidelighed i Handlingen er især forhen blevet overset altfor meget. Og enhver, der har set Daabshandlinger i den nyere Baptismes Hjemlande, vil vide, at de danske Baptister paa det Omraade har saare meget at lære.

I Almindelighed anerkender de danske Baptister en virkelig Daab, udført af andre Samsfund; de er aldeles ikke „Gendøbere“. Kun Mormondaab forkaster de.

Bed Navveren benyttes en eller — anden — Slags Brød. Efter Takkebøn brydes det af Lederen, som derpaa rækker det

til Menighedstjenerne, hvilke hører det om til Medlemmerne. Paa samme Maade med Vinen. Begge Dele nydes under stille Bon. — Nogle har faaet den Opfattelse, at vore „Kærighedsmaaltider“ traadte i Steden for Nadveren. Det er en Fejltagelse; de fejres end ikke, som i Aposteltiden, i Forbindelse med denne. Heller ikke i andre Henseender signer de — hvad dog maaske nok oprindeligt var tilsigtet — de første Kristnes Agáper. De er ret og slet festlige Sammenkomster i Menighederne.

Et Par Lærdomspunkter. — Skønt Bibelen er baade vor Ritualbog og vort Bekendelsesskrift, saa har dog Baptisterne af let forstaelige Grunde havt flere faaafslalte „Trosbekendelse“r. De danske Baptister fik en saadan fra Hamborg i 1852 (se S. 147—48, Fodnote). To af dens Artiller skal omtales:

Artikel 5. Om Udvoelgelsen til Salighed. Denne er i meget høj Grad kalvinistisk, og den paafølgende Fremstilling af „Raademidlerne“ og „Synderens Omvendelse“ slutter sig paa ensidig Maade dertil, idet udelukkende Guds frelsende Raade betones, medens Menneskets Vilje helt lades ude af Betragtning. Paa Konferenserne mødte derfor denne Synsmaade helt naturligt nogen Modstand. Købner fra sin Side tog den ivrigt i Forsvar, og det synes at have været den eneste Sag, der kunde bringe den føre gamle Broder ud af Ligevægt.

Ogsaa udenfor Konferenserne blev denne Sag drøftet; blandt andet udkom der nogle Skrifter derom. Et af disse bar den nærfelige Titel „Hedelærken om Forudbestemmelserne eller Kalvinismens Hemmelighed affløret“, og havde N. Hansen, Forstander i Hesselho, til Forfatter. Det gaar lige saa ensidigt til den modsatte Side og lægger hele Vægten paa Menneskets fri Vilje, medens Guds udvoelgende Raade rent lades ude af Betragtning. Forsvrigt vidner det om, at Forfatteren, blandt de saa strivende Brødre, var en af dem, hvem Pennen saa bedst i Haanden. Ordene er velvalgte, Sætningerne former sig naturligt, somme Tider næsten elegant, Billederne er flaaende og Tankegangen klar. Men der gaar ingen god Aand igennem det. N. Hansen udvandrede fort efter til Amerika.

Artikel 12. Om Bonen. Heri betones Jødelovens absolute og evige Gyldighed, særligt da de ti Bud. Og ud fra

dette indskærpes „Sabbatens“ (Søndagens) Helligholdelse. Hvad de Brødre, som affattede Trosbekendelsen, havde for Øje hermed, var den store Misbrug af Herrens Dag, og de anede ikke, at de stod over Maaret. Men da Adventisterne kom, tog de netop denne Artikkel til Indtægt; det var nemlig en let Sag for dem at paavise, at „Sabbatens Dag“ var Lørdagen og ikke Søndagen. Dette bragte de ledende Brødre til rigtigt at undersøge denne Sag, og da de mødtes paa Konferensen i 1878 var det blevet dem klart — hvad jo ikke er vanskeligt at se, dersom Sagen ikke gennem Aarhundreder var bleven forplumret — at vi som Kristne intet har med Jødeloven at skaffe, og at vi hør holde Søndagen som Hviledag, fordi de første Kristne gjorde saa og ikke paa Grund af Sabbatsbudet.

Siden Slutningen af 80-erne er den saakaldte „New Hampshire-Bekendelse“ blevet udbredt en Del iblandt os. Den er langt mere tilfredsstillende paa de ovenfor nævnte Punkter end den hamborgske.

Hverdagsslivet. — Som Bibelen fra først af har haft en Hæderoplads ved de danske Baptisters Gudstjeneste, saaledes ogsaa i deres Hjem. Den er blevet læst flittigt, og dens Indhold har været Genstand for mange Samtaler og for megen Eftertanke. I de allerfleste danske Baptistsamlinger samlas man daglig om den, læser et Afsnit sammen og knæler derpaa ned til fælles Bon. Ikke med Urrette er vi blevne kaldte „Bibelkristne“. Herved skal dog ikke være sagt, at den al Tid er blevet læst og efterlevet paa rette Maade. Nu og da er visselig smaa Bogstaveligheder blevne opøjede til Hovedbud, medens dens mægtige Krav til Livet er blevne oversete. Men ingen kan nægte, at denne Bog tydeligt har sat sit Præg paa os.

Alt unødvendigt Søndagsarbejde har stedse været de danske Baptister en Bederstyggelighed. De har al Tid ladet Højt arbejdet hvile paa den Dag, de har al Tid gjort deres Indkøb Lørdag Aften. Thi Søndagen har for dem været „Herrens Dag“, paa hvilken de samledes om hans Ord. Naturligvis har der været mange Skrøbeligheder paa dette Omraade ogsaa. Men et søndagsholdende Folk er Baptisterne i det store og hele.

Stort Maadehold og til Dels Afhold med Hensyn til

verusende Drifte er ogsaa et baptistisk Særlende. I flere Menigheder gøres dette endog til en Slags Betingelse for Optagelse.

De danske Baptister er blevne beskyldte for Nationalisme. I en Afhandling *) af Pastor Mejnert, i sin Tid Præst i Taastrup paa Sjælland, findes følgende Passus:

„I det hele kan jeg ikke nof som fremhæve, at igennem Baptismen stræber en gold Forstandsretning at trænge ind i Herrens Menighed og at udrydde den ensfoldige Barnetro af Hjørterne. Du er da vel ikke saa dum, hedder det, at tro, at Brød kan være Kristi Legeme, Vin hans Blod, at smaa Børn kan være Syndere eller den, som intet forstaar, blive genfødt ved den Hellig Land“.

Pastor Saabye **) anfører disse Ord af Pastor Meinert og erklærer, at han har hørt lignende. Ligeledes gengiver han baptistiske Udtalelser som:

„Børn skal ikke døbes; thi de kan ikke svare selv“.

„Din Daab har intet at betyde; thi Du kan jo ikke huske, at Du blev døbt“.

„Børnenes kan ikke forståa Daaben“.

Og han hævder paa Grundlag heraf, at Baptisterne „i Grunden er Nationalister“, ja, at de er nærbeslægtede med Fri-tænkerne (!).

Nu er det ganske vist, at Baptisterne staar aldeles uforstaaende overfor den sentimentale Romantik, hvormed Barnedaaaben omgives — Saabye taler endog om en „Mælfetro“ hos Barnet (!); og de finder ikke megen sund Sands i den ofte tragikomiske Handling at døbe et protesterede Spædbarn. Men om de derfor er Nationalister, mere end selve den lutherske Kirke er det, naar den ingen Mening kan finde i at døbe Skibe og Kirkeklokker og den Slags Ting, det turde dog være et Spørgsmaal.

Men indrømmes skal det alligevel, at Argumenter som de ovennævnte mod de kirkelige Opsatser ikke vejer meget og heller ikke er af den rette Slags. I Skrifter, som vi tillægger nogen Betydning, findes de ogsaa forholdsvis sjældent, i hvert Fald ind-

*) „Danst Kirketidende“, Nr. 30, 1880.

**) Om Sekterne i Danmark, S. 55, 56. København 1880.

tager de en beskedent Plads; medens Bibelens Ord betones som det afgørende. Derimod har de været meget gængse i Hverdagsslivet; vi har alle sammen hørt dem. Nu er de dog langt sjældnere end forhen.

Organisationstidens Slutning.

I Året 1879 rejste Købner bort fra Danmark. Hans Betydning for de danske Baptister gennem dette Tidssrum er angivet, naar det paageges, at han var Sjælen i det meste af det paa de foregaaende Blade beskrevne Organisationsarbejde. Kun én Side af hans Virksomhed skal endnu gøres til Genstand for en kort Omtale.

Købner som Digter. — Købner har forsøgt sig baade som episk og dramatisk Digter og som Novelleforsatter henholdsvis i „Das Lied von Gott“, „Die Waldenser“ og „Die Geigerin“. Men disse Arbejder er aldrig oversatte paa Dansk og kan derfor forbigaas her. Ingen af dem er heller, som Hælhed betragtet, af særlig Betydning.

Det er som Salmedigter, Købner har Betydning for os danske Baptister. Og i den Henseende har han frembragt virkelig lødige Ting. Saadanne Salmer som „Pille, som bære skal Haabets Himmel“, „I hans Helligdom ham lover“, „Nu mig er given hver en Magt“, „Jeg vil tro, ja jeg vil tro paa Dig“ og den den dejlige Missionsbøn: „Storm Guds Aand, at Søvn og Død ophæves“ saavæl som den kælle Gravsalme: „Sødt de nu hvile“, der er omarbejdet fra tyk, vil aldrig forgaa, saalænge der er danske Baptister til. Lige saa usforglemelige, hvad Indholdet angaar, er: „Lysts Aand, o giv os Soleklarhed“, „Ikke gruble, al Tid bede“, „Giv mig Jakobs Kræfter“, „Kun ét er stort og herligt her paa Jordens“ og „Maade, du, som alt formaar“. Faast findes der i 3. Udgave af „Troens Stemme“ 90 Salmer af Købner selv og 16, som han har omarbejdet.

Noget af det ejendommeligste ved Købners Salmer er det

ophøjede Gudsbegreb og den — man kan næsten sige — jublende
køsten sig selv i Støvet for Gud, som de rummer. Uden Twivl
er dog hans *tykke* Salmes endnu bedre end hans danske. Selv
de bedste af disse sider under en Mangel — ikke juft af Kend-
stab til, men af daglig fortrolig Omgang med det danske Sprog.

Tilstanden i Almindelighed. — Tilstanden blandt de danske
Baptister ved Slutningen af dette Tidsrum var mørk. Ikke at
der i nogen særlig Grad var daarslige Forhold i Menighederne,
ikke at Verdslyghed eller fligt havde taget Overhaand. Men
„Missionsvognen“ var gaaet helt i Staa. I de sidste fire Aar,
1880—83, var det samlede Medlemstal endog sunket. Og der
syntes ikke at være nogen særlige Udsigter til, at det efter fulde stige
i nævneværdig Grad. Mange var alvorligt bekymrede deroover.

Sagen var nemlig den, at ét Missionsfællesskab af de danske Baptisters
Udviklingshistorie var sluttet, uigenkaldelig sluttet; én Vej var
vandret til Ende, den strakte sig ikke længere. Noget nyt havde
vel begyndt at spire, og havde sine Talsmænd. Men vilde der
komme noget ud af det? „Vi trænger haardt til en Vækkelse“,
skrev en Broder. Og den skulle ogsaa komme. Den mørkeste
Time gaar netop forud for Daggrøn.

IV.

Den nyere Tid.

(Fra 1884.)

Vi har sadt det foregaaende Tidsrum „Organisationstiden“. Dog at sige, at de danske Baptister i hint Tidsrum organiserede sig til fælles og kraeftig Virksomhed, vilde nok være at tage Munden for fuld. Vi kan kun sige, at de holdt Øvelser og anstillede Prøver med det for Øje. Næppe forstod nogen da den fulde Bevhydning deraf. Denne blev først klar, da der paa én Gang løb som et Fremad fra det høje. Da viiste det sig, at en almægtig Haand havde saa forunderligt ledet det hele, at en Fremrykning kunde begynde over hele Linjen. Vel kneb det med at holde Fodslag, vel var der megen Baklen i Rekkerne. Men Herrrens Tid var alligevel kommen. Han lagde sin Besignelse til, og en ny Sejrstid begyndte.

Udviklingen i Almindelighed.

Konferensen i 1884. — Denne Konferense betegner et Vendepunkt i de danske Baptisters Historie. Men der var gaaet en Forberedelse forud. Mange bekymrede Ord over den trykende Stilstand havde lydt ved de nærmest foregaaende Konferenser og flere Brødre havde pegt paa, hvad der var i Vejen, og hvad der burde gøres. Vi har allerede (S. 127) anført noget af M. Larsens Tale paa Konferensen i 1881; den paafolgtes af en alvorlig Diskussion. Det følgende Aar holdt S. Hansen en Tale over Emnet: „Hvorfor ser vi saa lidt Frugt af vore Prædikanters Virksomhed?“ Han fremhævede først det samme, som M. Larsen

havde talt om, og desuden pegede han paa den almindelige Virksomhed blandt Menighedernes Medlemmer. I 1883 blev Købstadsmisionens store Belydning fremhævet; men Resultatet af Diskussionen derom blev — at der ikke funde gøres noget videre. Der fattedes Arbejdere og der fattedes Penge. Det var med ringe Mod, men med en dyb Følelse af uløste Opgavers knugende Bægt, at de fleste begyndte Konferensen i 1884.

Den blev holdt i Vandløse Kapel. M. Larsen ledede den; han begyndte med at minde om, at den gamle Br. Købner, som havde været saa meget for Danmark, var kaldt hjem til Hvisen. Blandt de Gæster, der havde indfundet sig, var Prof. N. P. Jensen fra Amerika.

Virkomheden for Guds Rige, Missionen i dens forskellige forgreninger — derom kom Forhandlingerne hovedsagelig til at dreje sig. Først blev der afgivet Beretninger om de forskellige Menigheders Virksomhed, og det viste sig deraf, at Fremgangen i Aarets Øsb havde været ganske ubetydelig. Derpaa fremlagde M. Larsen Spørgsmålet om, hvorledes der bedst kunde virkes for Guds Riges Udbredelse. Diskussionen gif fun trevent i Begyndelsen, hvilket gav Br. Larsen Anledning til at bemærke, at han i Brødrene's Tilbageholdenhed saa et Tegn paa Ligegyldighed for Sagen. Svarene herpaa er rørende i deres Ligefremhed:

S. Hansen. — „Br. M. Larsen formente, at vi fatter Varme for Missionen, fordi vi ikke udtaler os. Jeg tror, der er en anden Grund; ved alt det, vi har hørt, er vi blevne helt modløse“.

N. Hansen. — „Det er næppe Mangel paa Interesse for Missionshagen, der bringer os til ikke at udtale os; men det er vor Fattigdom paa Raad og Daad“.

Og Søren Hansen tilføjter: „Lad os saa Penge og lad os saa Oplysning, saa skal Sagen nok gaa!“

I midlertid fik N. P. Jensen Ordet. Han begyndte med at bede Brødrene have ham undskyldt, om han paa Grund af sit Ukendskab til danske Forhold skulde sige noget, der ikke passede. I sin Tale betonede han fornemlig Trangen til mere Missionsaand. Han fortalte om den altopslugende Missionsinteresse, der

beherfede de svenskt-amerikanske Baptisters Konferenser saavel som de amerikanske Brødres Majmøder, hvilke han for fort Tid siden havde overværet. Derpaa berørte han nogle Punkter, som var fremsatte af andre Brødre, særlig dvælede han ved Betydningen af Prædikanterns Uddannelse.

De forsamlende Brødre paa en enkelt nær gav dette sit fulde Bisald, og M. Larsen afsluttede Diskussionen med at stille følgende Forslag:

„Vi bliver ved vor Virksomhed som hidtil, men har vi en Broder eller to, da beder vi Br. Jensen om at tale vor Sag hos Amerikanerne, og sender dem da derover forat blive underviste, og saa naar de er blevne det, da at sende os dem tilbage og at understøtte dem“.

Dette blev vedtaget.

Om Søndagen talte N. P. Jensen over de Ord hos Profeten Sakarias: „Vender om til mig, siger den Hølle Sebaot, jaa vil jeg vende om til Eder!“ Den Stemning, denne Tale frembragte, har M. Larsen udtrykt i følgende Ord:

„Om Eftermiddagen prædikede Br. N. P. Jensen fra Amerika over Sak. 1, 3, hvorover han paa en gribende Maade opfordrede os alle til at vende om til Herren, da Gud saa etter vilde vende om til os. Skønt Församlingen maaßke bestod af ca. 400 Mennesker, var der vist næppe et Øje til Stede, uden at der perslede Taarer i det. Vi sollte alle dybt, at Marsagen til vor ringe Fremgang er den, at vi, som Israel fordom, varetager vores egne Sager og forsømmer Guds. Maatte de hellige Beslutninger, der gjordes i hin højtidelige Etund, gaa i Opfyldelse paa os alle!“

Der blev ingen epokegørende Bestemmelser tagne ved denne Konferense. M. Larsens Forslag: Vi bliver ved vor Virksomhed som hidtil; men vi beder Jensen tale vor Sag hos Amerikanerne! udtrykker træffende det ydre Forhold. Men Brødrerne gif bort dersra med nyt Mod; de var blevne styrkede og oplivede til sammen, og de havde faaet Udsigt til Hjælp og Bistand fra Amerika.

Forholdet til Amerika. — Dette har ogsaa sine Rødder inde i forrige Tidrum. Den danske Baptismission udgik jo fra Tyskland, og den vedblev længe, som vi alt har set, at være Genstand for megen Kærlighed og Interesse fra de tykste Brøders

Side. Men dette Forhold, der fra først af var til Besignelse, blev alligevel i Længden en Hømisko paa vor Udvikling. Medens f. Ets. vort Naboland, Sverig, blev kraftigt støttet af de amerikaniske Baptister, saa tilslød der kun Danmark nogle Smaasummer gennem det tykke Forbund, og til sidst blev disse endog næsten helt inddragne. Efter den Tid blev vort Forhold til de tykke Baptister en ren Form sag. Endog vort Bidrag til Hedningemissionen blev sendt direkte til Boston i Amerika. Saal opstod ganske naturligt Tanken om en Adskillesse fra det tykke Forbund og en nærmere Tilslutning til de amerikaniske Baplistre.

Det var egenlig Prof. N. P. Jensen, der bragte Sagen paa Bane. Han havde i 1881 sendt M. Larsen et Brev, om hvilket det hedder i Konferenseprotokollen:

„Indholdet af Br. N. P. Jensens Brev var, at den danske Forening burde ordne sig til en selvstændig Forening, adskilt fra Forbundet i Tyskland, da den mulig derved vilde opnaa at faa direkte Hjælp fra Missionsskomiteen i Amerika — — —“.

Der blev dog ikke talst videre om Sagen den Gang. Men næste Åar blev den efter bragt frem. M. Larsen havde skrevet til Ph. Bickel i Hamborg, „som var sendt og lønnet fra Amerika til at udgive de tykke Baptisters Missionsblad“, og forespurgt om hans Mening, og hans Svar gik ud paa, at han selv havde „tænkt paa de danske Baptisters direkte Forbindelse med Amerika“. Han tilføjer: „Jeg er temmelig vis paa, at der vilde have været taget mere Hensyn til Missionen i Danmark, naar den havde optraadt uafhængig af tykke og svenske Brødre“.

Alle de tilstedeværende Brødre udtalte sig for det ønskelige i en nærmere Forbindelse med Amerika, og M. Larsen, S. Hansen og N. Larsen valgtes til at føre Sagen videre.

Der blev saa skrevet en Begæring til det amerikanste Missionsselskab. Skrivelsen, der er dateret: „Vallum i Nordsslesvig, den 24. Mars 1883“, og undertegnet af N. Larsen og S. Hansen, blev sendt til Prof. N. P. Jensen, forat han skulle oversætte den paa Engelsk og sende den videre, hvilket ogsaa skete. Om dens videre Skæbne striver N. P. Jensen:

„Skønt Selstabet paa den Tid befandt sig i forholdsvis gode Omstændigheder, blev den dog af en eller anden Grund aldrig

fremlagt til Drøftelse af Bestyrelsen. Hovedstyreren, Dr. Murdoch, stred en Tid efter, at Skrivenen var sendt ham, at den var henlagt forat blive fremlagt til Overvejelse, naar dens Tur kom; men dens Tur kom aldrig".

Da Jensen var hjemkommen fra sit Besøg i Danmark, stred han en ny indtrængende Begering til det amerikanske Missionsfælleskab, og denne Gang kom der Svar. Selskabet var i Underbalance, saa det turde ikke straks paataage sig nogen bestemt Forpligtelse. Men imidlertid gav det Lovste om, at alt, hvad det modtog fra danske Menigheder i Amerika, skulde blive sendt umiddelbart til Danmark, medmindre Giveren bestemt tilsgnede det en anden Missionsgren. — Herhjemme valgtes en Komite, bestaaende af Brødrene M. Larsen, H. Larsen, Chr. Nørgaard og N. Larsen til i Forening med N. P. Jensen at forvalte de forventede Midler.

De første Penge kom i Aug. 1886: 752 Kr., og siden kom der ca. 400 Kr. mere.

Men i Sommeren 1887 vedtog det amerikanske Missionsfælleskab at anerkende vor Adskillelse fra det tyske Forbund samt direkte at støtte Virksomheden i Danmark med Midler. Den første Marsbevilling var paa 650 Doll., hvilket Besøb Tid efter anden er blevet forhøjet. Den sidste Bevilling er paa 1700 Doll. — Ved disse Penge (Hjælp til Selvhjælp) er et Antal forskellige Menigheder naaede til at lønne en eller flere af deres arbejdende Brødre.

Ogsaa paa en anden Maade sik vi kraftig Støtte fra Amerika. Missionskoleundervisningen, som det ved enkelte Brøders ihærdige Anstrengelser var lykkedes at faa genoptaget herhjemme i Vinteren 1882—83, gif after i Staa paa Grund af Pengemangel. Men ved den dansk-norske Afdeling paa det teologiske Seminarium i Morgan Park, hvor N. P. Jensen var Lærer, blev der tilbudt danske Brødre fri Uddannelse. A. Broholm, der allerede havde virket noget herhjemme og tillige bivaanet det sidste Kursus i København, blev den første Tilsvært til vor Arbejdsstyrke ad den Vej, og senere er en Række af Brødre fulgte efter.*)

*) Se A. Broholms Artikkel: „Vor Missionskolesags Historie“, i „Evgl.“ Nr. 20, 1895. — I et Tillæg til de danske Baptisters

Fremgangen. — „Det er Missionssaan — det er, hvad vi behøver! — glemmer alt andet for dette, ja glemmer os selv for denne vigtige Sag! Og naar vi naar dertil, da lykkes vor Virksomhed“.

Det var Prof. Jensens Ord ved Konferensen i 1884. Og naaedes dette Ideal end ikke, saa kan det dog siges med Sandhed, at det, der førmerker de danske Baptister i dette sidste Tidssrum i Modsatning til det, der gif forud, netop er „mere Missionssaan“.

Et andet Ord, som fortjener at bevares, blev udtalt af M. Larsen ved Konferensen i 1886. Det lød saaledes:

„Til at fremme Guds Riges Sag i Danmark fordres nu særligt Penge. Vil vi nu ikke tale derom, saa kan vore Møder maa ikke nok blive, hvad vi falder opbyggelige; men de vil ikke blive nyttige — — —. Skal vi have nogen praktisk Nutte af vor Konferense, da maa Missionssagen særligt ligge os paa Hjerte og vi vil sikkert saa nok at tale om til i Morgen Aften“.

I det foregaaende Tidssrum var det Lære- og Livsspørsgsmaal, der særligt tog Konferenserne Interesse. Nu var den saa undværlige Klarhed og Enhed paa disse Omraader i betydelig Grad naaet, og Menighederne kunde etter vende sig til deres store Opgave: Guds Riges Fremme, Missionssagen. Det har da ogsaa siden 1884 været Hovedemnet ved Konferenserne.

Og til den forsøgede Missionsinteresse, de forsøgede Virke-midler og den forsøgede Arbejdskraft lagde Gud sin Belsignelse. De to første Aar af dette Tidssrum er endnu tørre; men i 1886 er den rene Tilvækst lige ved 100 Sjæle. Noget lignende blev tilfældet det følgende Aar, og 1888 forsøgedes vort Medlemstal med over to Hundrede. Paa mindre end 10 Aar blev der døbt ca. 2350 Sjæle, og den rene Tilvækst var i samme Tid tretten Hundrede.

Blad i Amerika, „Oljebladet“, 15. Jan. 1886, giver N. B. Jensen en Fremstilling af Underhandlingerne med det amerikanske Missions-selskab (The American Baptist Missionary Union) indtil Udgangen af 1885.

De enkelte Menigheder.

Her kan aldeles ikke blive Tale om nogen udførlig Fremstilling af de enkelte Menigheders Historie. Vi skal blot i Tanken lade dem passere Revu for os, én efter én, og under Forbigangen mærker vi os da det vigtigste ved hver enkelt.

Forrest kommer de fem, der har haaret hele Dagens Byrde og Hede.

København er i Spidsen. Den gif ind i dette Tidssrum med 400 Medlemmer; nu har den lidt over 450. Og saa har den desforuden i Mellemtíden afgivet Materiale til to ny Menigheder: af 77 Medlemmer, som boede paa Amager og Kristianshavn, dannedes i 1891 Amager Menighed, og i Efteraaret 1896 fratraadte henved 150 Medlemmer forat danne en Menighed paa Frederiksberg. — Nogle Aar før Amagers Fræskillelse (1887) havde den københavnske Menighed opført „Salemkapellet“ dér, og i 1889 blev „Kristuskapellet“ betydeligt udvidet. En af Menighedens Stationer, Frederiksværk, møder i 1896 med et lille Kapel, og i Lyngby, en anden Station, paatænker man Opførelsen af ét. — Menighedens Søndagsskolevirksomhed saavel som Sangen er i mange Aar blevet ledet af H. Larsen, og i Sommeren 1893 var det 25 Aar siden, Menighedens Forstander, M. Larsen, holdt sin første Søndagsprædiken i „Kristuskapellet“. I Virksomheden paa Stationerne deltager flere Brødre.

Næst kommer **Langeland**. Denne Menighed stod længe i Stampe; men nu har den begyndt for Alvor at gaa frem. Siden 1883 er dens Medlemstal næsten blevet forøget til det tredobbelte. Den hører jo fremdeles til de mindre Menigheder; men dens Landomraade er ogsaa temmelig begrænset. — I dette Tidssrum har følgende Brødre efter hverandre været ansatte paa Langeland: J. P. Hansen (1888—91), A. Dahl (1892—94) og A. Brandtsmark (fra 1895). Menighedens gamle Forstander, And. Madse n, der gennem saa mange Aar trofast og samvittighedsfuldt havde havde virket paa Øen saavel som udenfor den, gif ind til den evige hvile i Foraaret 1889. — Knudepunktet for Menighedens Virksomhed er nu Rudkøbing, hvor henved Halvdelen af dens Medlemmer bor. Det fik sit første Kapel i 1885; men

dets Beliggenhed, et lille Stykke udenfor Rudkøbing, viste sig uheldig for Bymissionen. Det blev derfor folgt, og 1893 fik Menigheden sit nuværende Kapel inde i Byen. — Konferensen i Rudkøbing 1890 og B. Andreasens særdeles vellykkede Møder samme Steds den påfølgende Vinter gav Anledning til en lille Skærmhydsel med Byens Præst, Dr. Nielsen.

Den tredje i de gammels Afdeling er Sydaalborg. Den har hverken beholdt sit oprindelige Navn eller sit oprindelige Landomraade. Alligevel er dens Identitet som Jyllands første Baptistmenighed sikker nok. Den har staet stille gennem hele dette Tidsrum; Forøgelsen af Medlemstallet har kun været ubetydelig, og den har ingen særligt ny Foretagender sat i Gang. Men den sidder inde med betydelige Købster, og Bessignelsen vil sikkert komme. Kr. Nørgaard har siden 1879 været dens Forstander, og foruden ham har den fire yngre Prædikanter. — Dens to udmarkede Hverdagsskoler fortjener særligt at nævnes.

Efter Sydaalborg kommer Slagelse. Det er den oprindelige Vestjydske Menighed, der siden Midten af 70-erne har baaret dette Navn. Dens Fremgang i dette Tidsrum har sigeledes været ubetydelig. — I Sommeren 1895 fik den sig et godt lille Kapel i Slagelse By. Men Størstedelen af dens Medlemmer bor ellers spredte omkring paa Landet. — En Søster, Marie Nielsen, havde i nogle Aar en Privatskole i Byen, og den lykkedes særdeles vel; men saa fandt Byens Præster sig foranledigede til at advare offensigt imod den, først gennem Bladene og siden i et Møde, hvor de angreb Baptisterne. Fra baptistisk Side blev der saa ogsaa indvarslet til et Møde, til hvilket Præsterne var indbudte; men det blev næppe til noget Gavn.

Sidst i Rækken — »last, but not least« — har vi Bornholm. Dens Medlemstal er siden 1883 vokset fra 171 til halvfemte Hundrede, og den er saaledes Landets næststørste Menighed. — Ved Rydings Død i 1885 valgtes Brdn. D. Ibsen og hans Svigersøn, P. A. Holm, til Menighedens Forstandere; den sidste ørter nu al sin Tid i Herrens Tjeneste. — Kapellet i Rønne, som Menigheden fik 1880, viste sig i Løbet af syv Aar at være for lille; det blev da folgt, og 1888 blev et nyt opført. Dette, som har Siddepladser til henved 500 Mennesker, er næst

ester „Kristuskapellet“ det største, vi har. Senere har Menigheden opført Kapeller i tre andre af Dens Byer, nemlig i Neksø, Sandvig og Svaneke. — Nogle Angreb af Dens Præster og enkelte Forulempelser af „fri“ Prædikanter fra det nærliggende Sverig har ikke formaet at tilføje Menigheden varig Skade.

Efter disse sem følger en Afdeling paa ni; det er Menighederne fra Udbredelsesstiden. Flere af dem er ret anseelige, dog kan ingen nær maale sig med København og Bornholm.

Oure gaar i Spidsen som den ældste. Denne Menighed er ikke siden 1883 gaaet frem i Medlemstal; dette er nu som da lidt over 100. — Størstedelen af Medlemmerne bor paa selve Øreegnen, midt i en stærk Grundtvigianerlejr (Bejstrup). Af Menighedens Stationer blev Samso i 1890 ordnet til en selvstændig lille Menighed, og Svendborg, hvor der bor 10—15 Søskende, er i Sommeren 1896 bleven en saakaldet selvstændig Station. — Menighedens smukke Kapel i Øre blev i 1894 ombygget; Hvæsling og Pulpitur traadte i Steden for det tidligere Loft. Dens gamle Forstander, J. A. Petersen, er saa godt som alene om Prædikevirkomheden. Men i Søndagsskolearbejdet og i Udbredelsen af Traktater og andre Skrifter deltager mange af Medlemmerne. — I Øre tilbragte den gamle Broder P. P. Schmidt sine sidste Leveaar, og der henvor han i Fred den 10. Januar 1889.

De næste fire Menigheder bestaar af Nordjyder.

Hals. — Denne Menigheds Medlemstal har siden 1883 holdt sig næsten uforandret (ca. 80). — Egenlig Forstander har den ikke haft i dette Tidssrum. N. Svendsen stod ene som dens Leder indtil 1890, da Anton Nielsen valgtes til hans Medhjælper; i 1894 traadte N. Svendsen tilbage paa Grund af Alderdom, og siden er A. Nielsen aarligt bleven valgt som Leder. — Forud for dette Tidssrum havde Menigheden ingen videre Søndagsskolevirksomhed; nu har den Søndagsskoler paa fem forskellige Steder med i alt ca. 175 Børn.

Jetsmark. — Fra Jetsmark er der udgaet to andre Menigheder i dette Tidssrum, nemlig Hjørring og Thyland. Den første gif i 1886 med 117 Medlemmer og den anden i 1891

med 54. Trods dette har Jetsmark Menighed dog kun ca. 30 Medlemmer saare nu end ved Udgangen af 1883. — Den har faaet to Kapeller, nemlig et i Melkør (1892) og et andet i Brovst (1893); tilsammen har disse Siddepladser til henved 400 Mennesker. Den har aldrig stiftet Forstander.

Frederikshavn. — Medlemstallet i denne Menighed er siden 1883 blevet forsøgt med henved tredive. — Indtil 1890 om Efteraaret var P. Andersen Menighedens Forstander. Han traadte da tilbage, og til at indtage hans Plads valgtes N. C. Holm. Snart efter blev M. Jørgensen knyttet til Menigheden som Prædikant, og ved Begyndelsen af 1896 valgtes han til dens Forstander. — Frederikshavn er en foretaksom Menighed. Den lønner sin Forstander, saa han kan ofre al sin Tid i Herrens Gerning, og desforuden holder den en anden Broder paa Missionsmarken de seks Maaneder af Aaret. I 1892 fik den sit andet Församlingshus ved Sindal Station, og inden Udgangen af 1896 vil den have tre til: et i Øster Bråa og et i hver af de to Byer Frederikshavn og Sæby. Opsætelsen af de to sidste Kapeller og den i Forbindelse hermed paatænkte Bymission bører Vidnesbyrd om øgte Missionsaand, thi kun faa af Medlemmerne vil direkte faa godt af denne Virksomhed; Størstedelen er skilte fra de to nævnte Byer ved et to Mil bredt Bælte.

Løgstør. — Denne Menighed er blandt de smaa, ja endog lidt mindre end den var ved dette Tidscums Begyndelse. P. Sønder har indtil for nylig været dens Forstander; for Tiden har den ingen. — Intet af særlig Interesse er forefaldet dér; det skulde da være en Debat med Præsten i Bindblæs i Foraaret 1890. Paa Baptisternes Side stod Brødrene L. Kristoffersen og A. Bentzen, medens Præsten, der var ualmindelig ordrig, maatte klare sig alene. Debatten, der overværedes af en talrig Församling, varede i fem Timer! „Vi erfarede senere,” meddeler en Broder, „at der var nogle, som havde godt af Mødet.“

Efter Nordjyderne kommer et Par gamle Bekendte paa Sjælland.

Vandløse. — Rig Besignelse har stedse fulgt denne Menigheds Virksomhed. I 1888 optog den ved Daab 48 Medlemmer; i enkelte paafølgende Aar har den haft 15, 17, 25, men ogsaa

mindre. Medlemstallet er nu omkring halvtredje Hundrede. — Dens gamle trofaste Forstander, L. Henriksen, hensov i Aaret 1892 efter at have forestaaet Menigheden i 35 Aar. Til hans Eftersølger valgtes efter et Par Aars Forløb P. Jensen. — Særligt fortjener Vandløse Menigheds Søndagsskolevirksomhed at nævnes. Hvad Børneantallet angaar, staar den sideordnet med den københavnske Menighed.

Eskildstrup. — Om denne Menighed har der hidtil kun været lidt at sige. Først i indeværende Tidssrum har den begyndt at udfolde sig. Ved Udgangen af 1883 talte den 57 Medlemmer, og dette Antal er nu blevet langt mer end fordoblet. Et Par ny Stationer, Vollerup og Enderslev, er blevne oprettede paa Køgeegnen; de har tilsammen over 20 Medlemmer. I 1888 opførte Menigheden et smukt og rummeligt Kapel i N. Eskildstrup. — For at have talt paa Kirkegaarden ved en Begravelse blev Menighedens Forstander, L. Andersen, samme Aar idømt en Bøde paa 100 Kr., hvilken han affsonede med tre Dages Fængsel paa Vand og Brød *). I det hele taget har Omegnens Præster i de senere Aar paa en mer eller mindre velvillig Maade givet sig af med Eskildstrup Menighed. — H. Kristensen har i flere Aar været Menighedens Missionær.

Endelig kommer **Volland**. — Den er i dette Tidssrum gaaet frem med ca. 15 Medlemmer; men ellers er alt usorandret.

Nørre Snede slutter denne Række; Navnet Farre er helt borthalset siden 1893. Medlemstallet i denne Menighed er siden 1883 vokset fra 77 til omkring 120. Tilbæksten ved Daab har dog været forholdsvis større; men uheldige Forhold i Menigheden har gjort, at en Del Medlemmer i Slutningen af forrige Tiaar og i Begyndelsen af dette udtraadte og enten forenedte sig med Adventisterne, der behyldede Lejligheden til at fiske i ørte Vand, eller ogsaa blev staaende uden nogen Samfundsforbindelse, blot overholdende „Sabbaten“. — Siden Midten af 70-erne har Menigheden havt en Styrelse i Steden for en Forstander. I seks Aar (1889—95) blev H. P. Nielsen lønnet som Menighedens Prædikant. Af andre Brødre, som har virket og endnu virker i

*) M. Jørgensen i Frederikshavn er senere blevet tiltalt for en lignende „Forseelse“. Han foretrak at betale Multten.

Menigheden, kan især nævnes K. Madsen og S. Pedersen. — Paa Farreegnen er Virksomheden opført; men til Gengæld har Menigheden siden Slutningen af 80-erne haft en god Virksomhed ude paa Vestkysten (Barde- og Ribeegnen).

Den næste Afdeling er mindre, og hver af dens Menigheder er mindre. Hos nogle af dem synes Kræsterne ved at svigte. Forsag ikke, Søskende! — Det er de seks Menigheder fra Organisationstiden.

Snevre kommer først. Den er i dette Tidssrum gaaet netop 20 Medlemmer frem. Det er dog ikke paa den egenlige Snevre-egn, der er den snart uddød, men paa et Par Stationer: Stubberup og Holbæk. — Tilvæksten paa Stubberupegnen begyndte i 1888, idet H. P. Larsen, der stod som en Slags Indremissionsleder paa Egnen, blev døbt; siden er 23 andre fulgte efter. Nu bor dog kun 11 paa denne Station. I Holbæk havde der længe været nogle faa Medlemmer; men siden 1891 er der blevet virket stadigt i denne By, og en lille Kreds paa en Snes Søskende er nu samlede der, foruden enkelte, som bor i Byens Nærhed. De øvrige Medlemmer bor spredt omkring i det nordvestlige Sjælland. Paa begge de nævnte Stationer har Menigheden i de senere Aar faaet Kapeller. — N. Hansen, som siden 1892 atter havde været Menighedens Forstander, henvor efter længere Tids Svaghed i Efteråret 1896. I Holbæk er H. P. Nielsen nu ansat som Prædikant.

Den næste Menighed, Saaby, er ogsaa sjællandsk. Den er gaaet tilbage i dette Tidssrum. Ved Udgangen af 1893 var Medlemstallet naaet ned til 49; men siden er det dog gaaet lidt op igen. Medlemmerne bor spredt og ikke faa er gamle. Af Menighedens Søndagskoler er den i K. Hvalsø godt besøgt. — P. Jensen er den eneste af Menighedens egne Brødre, som taser Ordet; desuden har enkelte Brødre anden Steds fra virket der.

Derefter har vi Vejle. Denne Menighed har ingen virkelig Tilvækst haft i dette Tidssrum. I de første seks Aar sank Medlemstallet fra 73 til 52. Saa i Aaret 1890 havde Menigheden en fortværlig Oplivelsestid, idet Br. B. Andreasen, der nylig var hjemkommen fra Amerika, først paa Aaret holdt en Række Møder der. Kapellet syldtes til Trængsel, mange blev opvalte, og ikke

faa blev omvendte; der lagdes det Aar 28 ny Medlemmer til Menigheden. Det paafølgende Aar blev der døbt ni, og Medlems-tallet naaede op til 85. Men snart faldt alt tilbage i den gamle Gænge, og det gik nedad igen; nu er der omtrent det samme Antal Medlemmer som i 1883. — Foruden J. P. Hansen har baade B. Jensen og N. Larsen virket i Vejle i dette Tidssrum. Græfe døde den 22. Januar 1885. Fra 1890 til henri 1892 var Kr. Andreasen Menighedens Forstander. Nu virker Kr. Petersen der.

Øg faa en Flot Hjæder til: Aalborg. Det er en Menighed, som kæmper sig frem. I Begyndelsen af Tidssrummet gik det smaaat. Den bad dersor i 1885 Konferensen om Hjælpere; men Svaret lod: „Brug de Kræster J har, og hav Tillid til Gud, saa vil Hjælpen ikke udeblive!“ Men Aalborg Menighed lod sig ikke stremme. Ved Hjælp, dels fra Landets andre Menigheder og dels fra Amerika, lykkedes det den i Aaret 1888 at faa opført sit smukke Kapel, og samtidig fik den en fast lønnet Prædikant; saa begyndte det at gaa fremad. I de næste 7^{1/2} Aar steg Medlems-tallet fra 56 til 96, endda 28 Medlemmer i 1891 fratraabte for at danne Nyrup Menighed, og i Søndagsstolen gik Børneantallet i 1894 op til 210; siden er det dog sunket noget. — Indtil 1890 var først Kr. Larsen, Ulterup (S. 101), og derefter Kr. Nørgaard Forstandere for Menigheden. Siden har A. Dahl (1890—92) og B. J. Andreasen (1893—95) betædt denne Blads. B. Jensen, der i 1889—90 var Menighedens Prædi-kant, er bleven Andreasens Efterfølger.

Sidst kommer der to smaa Menigheder:

Vantinge. — Et næsten to Gange fordoblet Medlemstal er én af de Ting, denne Menighed har at opvise i dette Tidssrum; men alligevel er den endnu blandt de smaa. Øgsaa et nyt Kapel møder den med; det er opført 1893, har Daabsbassin og kan rumme halvandet Hundrede Mennesker. Møderne dér er ofte godt besøgte.

Falster. — Kun faa er blevne døbte i Falsters Menighed siden 1883, og Medlemstallet er saa godt som uforandret; B. Jensen har jo tilbragt sin meste Virketid paa Rejsen. I Efteraaret 1896 blev det bestemmet, at G. Dahl, som bor i København, skulle tage sig af Virksomheden paa Falster.

Den sidste Afdeling bestaar af Menighederne fra indeværende Tidsrum. De har jo egenlig ingen Historie endnu — undtagen i Fremtidshaabet. Kun én af dem er saa gammel, at den naaede at komme med paa Jubilæumsstatistiken 1889, nemlig

Hjørring. Den er tillige den største i denne Afdeling; som saadan er den Forrest. Den blev stiftet 1886 med 117 Medlemmer; nu tæller den over halvandet Hundrede, og det uagtet dens vestlige Del med 76 Medlemmer i 1895 blev frasilt for at ordnes til en ny Menighed (Ingstrup). Et Par Aars Tid forud (1893) havde Menigheden faaet et smukt og rummeligt Kapel ved Bræa Station. — Indtil 1893 ledede Brødrene P. Larsen og A. Jensen Menigheden; siden har den sidste været Forstander alene.

Derefter kommer Thyland. Den blev en selvstændig Menighed i 1891; siden er den gaaet lidt over en halv Snes Medlemmer frem. Til Forstander har den A. Jørgensen, som forud (S. 133) er omtalt.

Den efterfølges af Hjørup. Denne Menighed blev ogsaa stiftet i 1891 (Juledag). Allerede i sit første Leveaar fik den et lille Kapel. To Brødre, Kr. Larsen og P. Sønder, taler Ordet i Menigheden. Den møder nu med dobbelt saa mange Medlemmer som ved sin Stiftelse.

Endelig kommer Ingstrup, som kun er lidt over et Aar gammel. Den er jo ogsaa jydske ligesom de tre foregaende. I Sommaren 1896 talte den 83 Medlemmer. Den har to Prædikanter, af hvilke P. Larsen, omtalt under Hjørring, er den ene.

Saa kommer Samso. Det er Landets mindste Menighed; den tæller kun 16 Medlemmer, og det er den eneste i denne sidste Flot, som ikke rigtig vil trives. Den blev stiftet 1890 med M. Jørgensen som Forstander; men næste Aar flyttede han til Frederiks-havn. Siden er Menigheden bleven betjent af forskellige Brødre, især af H. Kristensen fra Egtvedstrup Menighed.

Til sidst kommer de to yngre fælshavnske Menigheder.

Amager. — Denne Menighed blev stiftet i 1891 med A. Broholm som Forstander. Medlemstallet er i de siden da forlobane Aar vokset fra 77 til 115. Sin væsenligste Virksomhed har Menigheden i Sundbyerne, der i de senere Aar har ud-

villet sig til en hel Bydel, og hvor „Salemkapellet“ er beliggende. Men ogsaa ude paa Den, i Kastrup og Taarnby, har den udført nogen Virksomhed. En Del Medlemmer bor paa Kristianshavn.

Frederiksberg er endnu ikke fraflyttet Modernmenigheden. Den blev stiftet den 21. Septbr. 1896, og Grundstenen til dens Kapel, „Freds kapellet“, blev lagt den paafølgende 13. Oktbr. af M. Larsen. Det er ogsaa faldet i A. Broholms Lov at være den første Forstander for denne Menighed (han fratraadte Pladsen paa Amager 1. Jan. 1896). Dens Kirkelreds vil blive Københavns Vestside.

Det er jo ingen stor Skare, vi har at holde Revu over (27 Menigheder med ca. 3500 Medlemmer). Den drager roligt og jælfærdigt forbi — uden Pral og uden Larm. Og dog synes vi med Tafnemilighed til Gud og med Fremtidshaab, idet vi betragter den. Thi med sin egen Haand har han ledet os hertil, og i hans Kraft skal vi blive ved at gaa sejrrigt fremad, indtil hver Krogs af vort lille Fædreland giver Genlyd af det hele Evangeliums velsignede Sandheder.

De særlige Virksomhedsgrene.

Et Par af de forud omtalte Særvirksomheder og et Par delvis ny tildrager sig vor Æpmærksamhed i dette sidste Tidssrum.

Fællesvirksomheden. — En kraftig Lokalmiſſion, d. v. s. Virksomhed med den enkeste Menighed som Udgangspunkt, har været Løsenet i dette Tidssrum. Alene dertil maa Understøttelsen fra Amerika anvendes. Men Fællesvirksomheden er derfor ikke gaaet i Staa, ejheller har den funnet undværes. I de senere Åar har dog de rejsende Fællesmiſſionærers Antal hovedsageligt været indskrænket til to; B. Andreasen, hvis særlige Opgave er Bækkelæsarbejdet, har i Konferencenærene 1890 og 91 og nu igen fra 1895 været den ene, og B. Jensen, som jo har tjent Fællesmissionen i over et Hjørdedels Århundrede, var indtil 1895 den anden.

Til at ordne og lede Enkelhederne i de forskellige Grene af Fællesvirksomheden har man altid haft et større eller mindre Antal

Komiteer. Disse Untal voksede, efterhaanden som ny Sager inddroges under denne Virksomhed, indtil man til sidst havde otte. Men Medlemmerne af de forskellige Komiteer var for en stor Del de samme; nogle Brødre havde Sæde i tre eller fire af dem, og et Par endog i de syv. I 1888 blev saa de syv sammendragne til én: Foreningsskomiteen, der skulde varetage alle de forskellige Anliggender; kun Dansk-amerikansk Komite, der forvalter Understøttelsen fra Amerika og mere sorterer under Missions-selskabet i Boston end under Konferensen, blev staende. Men dette En-Komite-System viste sig heller ikke heldigt. Det følgende Aar valgtes der saa atter flere Komiteer, og efterhaanden fandt man endelig en Form for Arbejdets Deling, som har vist sig at være baade praktisk og naturlig. Til Varetagelsen af Føllesmissionen i Ullmindelighed er der en Missionskomite,*); alt, hvad der falder ind under Skriftvirksomheden, ligger i Litteraturkomiteens Hænder, Oplysningsarbejdet har en Missionsskolekomite Vedelsen af, og endelig er der ogsaa en Komite, som har med Understøttelsen af gamle Prædikanter at gøre.

Spørgsmaalet om Købstadsmissionen**) har i dette Tidsrum fundet sin praktiske Løsning derved, at de forskellige Menigheder har taget dette Arbejde op; kun i Esbjerg drives Virksomheden af Føllesmissionen. N. R. Larsen er ansat dér.

Søndagskolesagen. — Denne Sag er gaaet meget frem i dette Tidsrum. Børneantallet i vore Søndagsstoler er nu omtrent tre Gange saa stort, som det var i 1883, og det samme er tilfældet med Lærertallet.

*) I mange Aar var der tillige en Komite, som kaldtes Ordinende Brødre, hvis Opgive var at træde hjælpende til, naar der opstod Uroligheder i en Menighed. Denne aparte, men i sin Tid nødvendige Komite ophørte at eksistere 1891.

**) Foruden i København med sine tre Menigheder, drives der nu stadig og regelmæssig Virksomhed i følgende Byer: Aalborg, Frederikshavn, Sæby, Vejle, Esbjerg, Svendborg, Rudkøbing, Nykøbing F., Holbæk, Frederiksvarf, Rønne, Møns, Svaneke og Sandvig. Desuden virkes der ogsaa noget i Randers, Hjørring og Bogense.

Toruden H. Larsen har A. Broholm ogsaa arbejdet meget for denne Sag. Under deres Ledelse er der i fem Vintre (1888, 89, 92, 94, 96) blevet afholdt et Kursus for Søndagsstolelærere. Hvert Kursus har varet sjorten Dage, og det samlede Antal Deltagere har været 124, hvoraf dog nogle har været Gangere fra foregaaende Åar. I nogle Åar udgav disse Brødre ogsaa i Forening et haandskrevet Blad, „Udkast og Planer“, for Søndagsstolearbejdere.

Paa Overgangen mellem foregaaende Tidsrum og dette rejste A. Broholm et Års Tid som Søndagsstolemissionær, samme Virksomhed udførte B. Andreassen i Konferenseaaret 1889, og i de sidste Par Åar har H. Larsen havt denne Opgabe tilligemed flere andre, ved Siden af at han er Redaktør af „Evangelisten“ og Forretningsfører ved Litteratursagen.

Hedningemissionen. — De danske Baptister har i mange Åar ofret betydeligt til Missionen blandt Hedningerne. Men kun i henved tre Åar har de selv holdt en Arbejder paa denne Missionssmark, nemlig Emanuel Broholm.

Han er født i Lyngby ved København 1858. Dér lærté han ogsaa som Maskinarbejder, og dér forsøgte han sig første Gang som Søndagsstolelærer, efter at han 20 Åar gammel var blevet døbt og optagen i den københavnske Menighed.

I Sommeren 1883 rejste han til England, dels fordi det var hans Samvittighed imod at være Soldat, og dels for dér at tjene saa meget, at han kunde komme paa en Missionsskole. Thi allerede tidligt stod Kaldet til Hedningemissionsgerningen klart for ham. Imidlertid var vi komme i Forbindelse med Skolen i Morgan Park, og hans Broder, A. Broholm, studerede allerede dér. Saa rejste Emanuel Broholm ogsaa dertil, og i de tre Åar 1885—88 forberedte han sig til sin Livsgerning.

Straaks da han havde fuldendt sin Uddannelse, aflagde han et lille Besøg i Danmark. Sommeren 1888 gif hen med at besøge vore Menigheder; men samme Efteraar afrejste han til Kongo i Afrika, hvor han ankom lige til Jul. Hans Breve deraf til „Evangelisten“ er endnu de fleste af os i frisk Minde. Efter at han i halvandet Åar havde arbejdet paa de to Stationer Palabala og Banza Mantela og i den Tid lært Sproget, grundlagde

han i Begyndelsen af 1890 kom til Stationen. Han havde ogsaa den Glæde selv at indbjærgte Førstegrøden paa dette Sted; men i November 1891 lod Hjemkaldesessbudskabet. Han bukkede under for Klimafeberen.

E. Broholm blev underholdt af de danske og de dansk-amerikanske Baptister i Forening. Siden har vi, ligesom forud, sendt vort Missionsbidrag til Selskabet i Boston. De dansk-amerikanske Baptister underholder nu Kr. Nielsen i Afrika.

Oplysningsarbejdet. — Det er allerede blevet omtalt, hvorledes der blev aabnet os en Adgang til Prædikantuddannelsen i Amerika, og at flere Brødre i en Aarcelle nød godt deraf. I Længden viste denne fremmedartede Uddannelse sig dog ikke at være helt heldig, trods det, at vor Missionsvirksomhed ad den Vej blev tilhørt mange ny og værdifulde Impulser. Spørgsmålet om Oprettelsen af en Missionsskole her hjemme begyndte derfor at komme op. N. P. Jensen stillede sig velvillig overfor Tanken om at komme til Danmark og høre denne Sag frem, og A. Broholm tiltraadte i 1893 en Rejse til Amerika for, om muligt, at skaffe Pengehjælp til Sagen. Imidlertid døde N. P. Jensen, som var vor Talsmand ved Skolen i Amerika, og derved kom Sagen til at ligge os endnu nærmere. Paa Konferensen i 1894 blev Sagen udførligt drøftet; men intet blev afgjort. Aaret efter blev derimod følgende Forslag enstemmigt vedtagne:

„1. At Menighederne går ind paa at tegne et Aarsbidrag paa 1 Kr. pr. Medlem i 3 Aar.

At Menighederne tillader Komiteen at udsende en Mand til at tegne Bidragene og virke for Sagen.

2. At Skolen begynder til Efteråret i København, og at Komiteen sørger for Arrangementet.

3. At Brødrene A. Broholm og P. Olsen knyttes til Skolen som Lærere.

4. At Konferensen vælger to Brødre, som sammen med den dansk-amerikanske Komite varetager Sagen“.

Nogen Hjælp fra Amerika opnåedes, og samme Efteraar begyndte Skolen med 11 Elever, 7 i et halvaartigt og 4 i et tre Vintres Kursus. Den første Vinter blev Skolen holdt i Kristus-kapellet, hvor den københavnske Menighed velvilligt gav den Husly;

nu har den egne Lokaler paa Frederiksberg i en Bygning, som hører til det ny Kapel. Den møder i dette sit andet Aar med 10 Elever.

Gennem hele den forløbne Del af dette Tidsrum har Spørgsmålet om Oprettelsen af en Højskole for de danske Baptisters Ungdom ogsaa været drøftet mange Gange. Endnu er dog intet Resultat naaet. L. Kristoffersen, der er Lærer ved Privatskolen i Oppelsrup, har i flere Vintre havt et Kursus for voksne Elever i Forbindelse med sin Virksomhed i Børnesskolen. Noget Forsøg er ogsaa gjort paa at faa denne Højskolevirksomhed udvidet og flyttet til Missionsskolen — Eleverne til dennes treaarige Kursus fåt den første Vinters Undervisning dér. Men længere er Sagen ikke kommen.

Flere af vore Menigheder har i de senere Aar begyndt at sætte en hærlig Ungdomsvirksomhed i Gang. Om denne Sags overordentlige Betydning er der ingen Tvivl; men endnu har den ikke traadt sine Børneste.

Tillæg.

De danske Baptister i Amerika.

Paa de foregaende Bladet er der ofte talst om det Tab, vore Menigheder led ved Udvandringen til det fjerne Vesten. Dog disse, der saaledes rejste, er vel tabte for Virksomheden herhjemme; men for Herren er de ikke tabte. De har levet og arbejdet for ham i deres ny Fædreland. I Begyndelsen stod de i et nært Forhold til deres Trossøskende i Hjemmet; men snart begyndte de, som naturligt var, at udvifie sig selvstændigt, og de har i Virkeligheden en Historie, lige saa interessant og lige saa omfattende som vor egen. At skrive den er et Arbejde, som kun en af deres egne Mænd kan udføre. Den hænger desuden saa næje sammen med de norske-amerikanske Baptisters, at begge maa strives i Forening. Her skal derfor blot forsøges paa i store Træk at give et Billede af det Liv, disse Sønner og Østre af den danske Baptistmission har levet i deres ny Hjem.

Talt er der rejst omkring et Dusen Baptister fra Danmark til Amerika, og iblandt disse har der været flere Prædikanter; man tænke blot paa Navne som: Niels Nielsen, Lars Pedersen, Laurits Jakobsen, P. Dam, A. Næsby og J. P. Hansen. H. A. Reichenbach og N. P. Jensen er ogsaa begge omvendte og døbte i Danmark. Disse Søskende fandt de trykende Forhold herhjemme utaalelige — paa den ene Side Forfolgelse eller i det mindste religiøs Intolerance og, for de Flestes Bedkommende, Fattigdom paa den anden. Amerika var derimod et Land, hvor de frit kunde dyrke Gud efter deres Overbevisning, og i timelig Henseende holdt det dem langt bedre Haar end Danmark. Intet Under derfor, at de rejste. — Forholdene har dog i Aarenes Løb forandret sig ikke saa lidt; i Danmark er baade de timelige og de aandelige Haar nu meget bedre, medens Amerika, navnlig i timelig Henseende, har mindre at byde paa nu end før. Udvandringen er derfor ogsaa aftaget i de senere Aar.

Af de indvandrede danske Baptister tog nogle Bolig i Byerne

(som Chicago, Racine o. a.), andre drog ud i Landet og løbte Jord i danske Settlementer (Nybygder) som Raymond, Washara og Freeborn. Somme Steder sluttede de sig først til en engelsk Menighed i Nærheden; men det tilfredsstillede dem i Almindelighed ikke, da de jo var ubekendte med det engelske Sprog. Der blev derfor snart stiftet flere danske Menigheder. Med nogle af disse skal vi stiftse lidt nærmere Bekendtskab.

Tre af de ældste Menigheder.

Raymond. — Af alle danske Baptismenigheder i Amerika er Raymond i Racine Co., Wisconsin, den ældste. Til dette Sted ankom den 16. Juli 1853 10 Baptishøstende fra Danmark, og Året efter kom der flere. De sluttede sig først til den amerikanske Menighed i Thompsonville, ikke langt derfra; men i 1856 blev de selvstændige. Den nystiftede Menighed kom til at bestaa af syv Medlemmer; nogle var formodenligt rejste væk igen. Søren Larsen, en af de syv, blev den første Forstander.

I Førstningen samledes de snart i et lille Skolehus, snart i deres egne primitive Boliger. Deres Virksomhed blev ikke uden Frugt; flere, som kom til Församlingerne, lode sig overbevise af Ordet og blev ved Daaben lagde til Menigheden. Men saa opstod der forskellige Vansteligheder. En Tid blev den lille Menighed næsten oprykket med Rød ved at en Del af dens Medlemmer rejste til ny Egne. Ogsaa indre Uoverensstemmelse tærede paa dens Kraft. Men fra 1858 tog det en Forandring, idet, som det hedder i en Skrivelse til „Den d. Evgl.“ fra Menighedens ledende Mand, „Brødrene paa ny forbandt sig med hverandre til Menigheden i Herreus Navn“. Fra den Tid sporedes megen Belsignelse, og Menigheden voksende paa ny. I 1865 talte den 34 Medlemmer, og samme År byggedes der en lille Trækirke. Her blev Ordet forkyndt i de næste syv År; men saa maatte der opjøres en ny og større; den gamle er nu omdannet til Forstanderbolig. Ved den Tid (1872) talte Menigheden 144 Medlemmer; siden er den dog gaaet noget tilbage, idet et Par ny Menigheder er udgaaede fra den, og en Del Gående er bortrejste. Medlemstallet er nu henved et Hundrede. — Blandt dens forskellige Forstandere i de henrundne År har ogsaa Lars Pedersen fra Vandløse Menighed været.

Clarks Grove. — I Begyndelsen bar denne Menighed Navn efter Freeborn County i Minnesota, indenfor hvis Omraade

dens Medlemmer bor; sit nuværende Navn har den dog haaret i en Snæ Åar. Dens Oprindelse stammer fra Midten af 60-erne, da en Del Brødre fra Raymond og fra Wauhara, en anden Menighed i Wisconsin, kom dertil og nedsatte sig. Straaks gif det godt; Menigheden voksede, og Fred og Kærlighed raadede blandt Brødrene. Men ogsaa dér opstod der Tvedragt; i nogle Åar stod Medlemmerne endog i to Menigheder. 1871 blev de dog gensidene, og det samlede Medlemstal beløb sig da til 91. — I flere Åar havde denne Menighed en trofast og nidsær Forstander i Jens Henriksen, en Slægtning af L. Henriksen i Vandløse. Senere beklædte J. S. Lund Forstanderpladsen i 10 Åar.

Clarks Grove Menighed har haft flere særlige Bækkelæstider, hvor en forunderlig Belsignelse har hvilet over dens Virksomhed. Den er nu en af de største blandt vort Folk derobre; Medlemstallet er over 300. Den er ogsaa en rig Menighed, og Egnen, hvor den findes, er både smuk og frugtbar. I 1894 fik den sig en ny, smuk Kirke, som kan rumme herved 500 Mennesker. — I denne Menighed henrandt N. P. Jensens Ungdom.

Fra disse to Landmenigheder vender vi os nu til en Bymenighed.

Chicago. — I Vestens Hovedstad, hvor saa mange af vores Landsmænd bor, blev den første danske Baptistmenighed stiftet den 21. Febr. 1864 med 20 Medlemmer. Dens første Forstander var L. Jørgensen. Han er, ligesom Rymker, født i Stige ved Odense; til Amerika kom han i 50-erne. Han har ført et evenyrligt Liv derobre. Mest virkede han som Missionær blandt Skandinaverne og Indianerne; under Borgerkrigen opholdt han sig en Tid ved Hæren. L. Jørgensen var et af disse halvtuderte Mennesker, der aldrig mangler Frimodighed til at lade sin Praessinne; naturlig Begavelse havde han ogsaa, havde han kun forskaet at anvende den paa rette Maade. Han var Forstander for denne Menighed en tre Åars Tid; fra Baptisterne gif han vist nok i 70-erne. Samtidig med L. Jørgensen var ogsaa Reichenbach Menighedens Prædikant.

I Aarene 1867—70 var Niels Nielsen Forstander for Menigheden. Men ved hans Vortretje blev der Splid, da en Del atter vilde vælge L. Jørgensen. Enden paa det blev, at 15 Medlemmer dannede en ny Menighed med Reichenbach som Forstander, medens Resten sluttede sig til en amerikansk Menighed.

Tre Åar senere skilte dog disse danske Søskende, 50 i Tøllet, sig atter ud fra Amerikanerne og dannede den saakaldte Scandinavian Union Baptistmenighed, og i 1877 sluttede den af de 15 dannede Menighed sig til dem. Kort efter blev N. P. Jensen valgt til Forstander. Under hans Vedelse gif Menig-

heden godt fremad; men 1882 blev han fast Lærer ved Skolen i Morgan Park og maatte saaledes nedlægge sit Embede.

Midt i 70-erne var der blevet stiftet en norsk Menighed med Kirke paa Carpenter Steet. Med denne sluttede paa Amerikanernes Opsordring den danske Menighed sig sammen i 1884 under Navnet Pilgrimmenigheden. Den var saa i nogle Aar Chicagos eneste dansk-norske Menighed. Nu er der efter to Menigheder: Pilgrimmenigheden, som væsenlig er norsk og den første danske Baptistmenighed, stiftet i 1892. Den sidste har sin egen ny Kirke paa Rhens Nordvestside; C. Henning sen, en Bol-lænder af Fødsel og omvendt i Amerika, er dens Forstander. Tilsammen har de to Menigheder et Medlemstal af over 300. Det er det største Antal af danske og norske Baptister, der endnu har været i Chicago. Men Hundreder er i de forlæbne Aar blevne døbte i denne By og derfra „rejst til andre Pladser“, som det hedder paa Dansk-Amerikanst.

Blandt de ældste Menigheder kunde ogsaa nævnes Racine og Waushara (nu Saugville), begge i Wisconsin. Den første er nu en kraftig Bymenighed.

Udviklingen.

I Aaret 1854 sendtes der ifølge et Brev fra J. C. Nilsson til Ryding i København blandt 100,000 Skandinaver i Amerika kun tre Baptistmissionærer, én Normand og to Svenskere, af hvilke Nilsson var den ene. Om danske er der slet ikke Tale. Tre Aar senere var der to smaa danske Menigheder: Ray-mond med 14 Medlemmer og Waushara med 10. Gaar vi saa endnu 8 Aar frem, til 1865, da møder vi fem ny Menigheder: Racine og Ny Danmark i Wisconsin, Chicago og Leland i Illinois og Freeborn i Minnesota. Disse 7 Menigheder tilligemed de tre Missionsstationer Neenah, Wau-paca, hvortil den bekendte Rasm. Sørensen havde draget mange danske, og Pine Lake, havde i alt ca. 300 Medlemmer, og følgende Missionærer omtales: L. Jørgensen, N. Nielsen, L. Pedersen, Th. Hansen og P. Dam.

Det Aar holdt de dansk-norske Baptister i Amerika deres anden Konferense i Waushara. Om Missionsaanden iblandt dem vidner følgende Passus i Referatet af Konferensen:

„Om Guds Riges Udbredelse blev besluttet alvorligt at opfordre Menighederne til at se sig omkring efter passende Pladser til Stationer og at sende deres Lærere og Evangelister derhen.

Læreerne opfordres ogsaa hjerteligt til villigt at gaa og arbejde paa saadanne Steder, paa det at Evangeliets rene og dyrebare Lære maatte udbredes, at Herren maatte øres og Syndere frelses fra evig Død og Jammer".

Og der blev arbejdet. Missionærerne rejste Hundrede af eng. Mil for at forkynde Guds Ord paa ny Steder. Smaa Menigheder, der suart vokseude sig større, stiftedes, ny Arbejdere tog deres Plads blandt de gamle, timelige Midler lagdes paa Herrens Alter, større eller mindre Trækirker rejstes, og stadig ankom der Medlemmer fra Moderlandene, indtil der efter de mange Aars Arbejde, Kampe og Øfre den Dag i Dag findes noget over 60 danske og norske Menigheder med omkring 5000 Medlemmer. — Den dansktalende Befolkning i Amerika tæller vistnok nu over 150,000 Sjæle.

De fleste Menigheder findes i de midterste Stater, Illinois, Wisconsin, Iowa og Minnesota. I de østlige Stater, den store Strækning mellem Chicago og Atlanterhavet, er slet ingen. „Derimod er der i de senere Aar, eftersom Emigrationen trækker langt ud mod Vest opstaet flere Menigheder høst ud ad Stillehavskysten“. — At skelne imellem hvad der er dansk, og hvad der er norske, er ikke muligt. Enkelte Menigheder er temmelig rent „danske“, andre er „dansk-norske“, d. v. s. har et overvejende dansk Medlemstal; andre er saa igen „norske“ eller „norsk-danske“. Muligt er de danske Baptister endnu i Flertal; men de norske Søskende, som kom lidt sent i Vej, er gaaede rast frem i de senere Aar. Et stort Antal Prædikanter er norske.

Særvirksomheder.

Litteratur. — Bore danske og norske Søskende i Amerika har ogsaa haft deres egne Traktater saavel som deres egne Sangbøger og Blaade — for en stor Del skrevet paa det hos dem uundgaelige Sprog: Dansk blandet med Norsk eller Norsk blandet med Dansk og al Tid mer eller mindre farvet af det Engelske.

I 70-erne blev en Salmesamling af H. A. Reichenbach, „Missionsharpen“, meget benyttet; senere kom „Den syngende Evangelist“ fra samme Haand. Den sidste indeholder fornemlig danske Gengivelser af de livlige Sange i »Gospel Hymns and Sacred Songs«. Tid efter anden udkom der en Nr. 2 og en Nr. 3 af denne ynddede amerikanske Sangsamling og

til sidst en samlet Udgave af alle tre Numre. Denne blev det overdraget P. Dam at oversætte paa Dansk, og i Begyndelsen af 1881 forelaa den fra hans Haand under Titlen „Evangeliske Salmer og aandelige Sange“. Disse ældre Sange benyttedes i Menighederne indtil 1887, da „Salme- og Sangbog for de Dansk-Norske Baptistmenigheder i Amerika“ udkom paa den ikke længe forud stiftede „Bog- og Traktatsforening“'s Forslag. Denne Salmebog, der er udstryret med Noder og fuldstændigere end nogen af de foregaaende, benyttes nu overalt.

Det første Blad blandt vore Landsmænd i Amerika var „Missionæren“; det omtales allerede i Forbindelse med Konferensen i 1865. Senere (i 1877) kom „Oljebladet“, stiftet af H. A. Reichenbach, og udgivet af ham indtil Midten af 1878. Ved den Tid blev N. P. Jensen Redaktør og Udgiver, og som saadan fortsatte han indtil Bladet i 1880 blev Samfundsejendom; P. Dam overtog da Redaktionen. Paa denne Maade gif det dog kun et Par Aar, saa trak Amerikanerne, der hidtil havde støttet Foretagendet, sig tilbage, og N. P. Jensen maatte efter overtage „Oljebladet“, samtidig med at han var Lærer ved Missionsskolen. Han vedblev saa at redigere det, til det i 1887 afløstes af „Bogteren“, og i det første Par Aar tog han ogsaa virksomt Del i dens Ledelse. Siden har den havt forskellige Redaktører og i det hele en vekslende Skæbne; den er nu Samfundsblad for de dansk-norske Baptister i Amerika.

Missionsskolen. — Stødet til Oprættelsen af Missionsskolen i Morgan Park blev givet ved den næsten fuldstændige Mangel paa uddannede Prædikanter i Menighederne, et Forhold, der, ligesom herhjemme i den første Tid, gjorde det muligt for alle Slags Bildsarelsjer at faa Indgang blandt Medlemmerne. N. P. Jensen var Bauebryder for denne Sag. Han er født i Søndersted ved Holbæk 1852, hvor han ogsaa blev ombendt i Drengesalderen. I Slutningen af 60-erne udvandrede hans Forældre til Amerika; om hans Ungdom og første Prædikevirksomhed er der allerede fortalt; sin Uddannelse fik han ved de amerikanske Baptisters Skole i Chicago og Morgan Park. Fra 1881 var han fast Lærer i den svenske Afdeling ved denne Skole, og i 1884 blev han Leder for en dansk-norsk Afdeling samme Sted, hvilken Stilling han beholdte til sin Død i Sommeren 1891. Som Lærer, især i Homiletik, besad han fremragende Egenskaber, og han var en mægtig Prædikant. Den, der har havt Lejlighed til at høre ham, vil aldrig glemme hans glødende og hartad uimodståelige Pestalenhed. I hans skriflige Arbejder har hans Begavelse ondt ved at komme til sin Ret, da den genstridige

dansk-amerikanske Dialekt ofte lægger næsten uovervindelige Hindringer i hans Vej. Det laa ikke for N. P. Jensen at gøre sig særligt populær hverken i Menighederne eller blandt Studenterne. Men at han havde et stort og varmt Hjørle for Herrens Sag, og at han har gjort mere end nogen anden enkelt Mand for en kraftig Udvilning af Missionen blandt vort Folk baade i Danmark og Amerika i det sidste Åhaar, vil ingen kunne benegte.

Over 70 danske og norske Brødre har i de forløbne Aar modtaget Undervisning ved denne Skole. De fleste af disse virker nu i Amerika, men en Del ogsaa i Moderlandene. — Siden N. P. Jensens Død ledes Skolen af H. Gundersen, som for nogle Aar siden kom dertil fra Norge.

En Missionsgren, som blandt vore dansk-norske Søstrende er kommen til langt større Udvilning end hos os, er Søstremissionen. Ikke blot findes der en Søstreforening i næsten hver Menighed; men ved Konferenserne har Søstrene deres egne asfordnede og deres egne Møder, og det Arbejde, som de i det hele taget udfører, er af stor Bethydning i Virksomheden for Guds Rige.

De dansk-norske Baptister i Amerika har jo ogsaa en udstrakt Søndags-skolevirksomhed; heller ikke i Virksomheden for de unge staar de tilbage, og paa Hedningemissionsmarken underholder de, som alt nøvnt, selv en Arbejder.

Hidindtil har Herren hjulpet dem saavel som os.

De enkelfte Mennigheders Statistik.

(Mennighederne er ordnede efter deres Alder og Døgterslæben omfatter Zifferne fra deres Stiftelse indtil Konferencen i Juni 1896.)

Mennighed.	Stiftelsesår	Døpte	Ældste rejste	Grenspunktet	Døde	Bortrejste	Udbanetredte	Udbanetredte	Medlemstal	Σ. E.	Børneantal	Midtagår
Nørhavnen	1839	1319	436	141	197	639	87	281	610	400	165,693	"
Sønderjylland	1840	187	43	10	26	85	12	21	90	80	13,714	"
Esb. København	1840	1135	232	112	168	537	130	461	170	270	29,819	"
Glaesle	1842	584	52	40	64	376	38	11	135	52	8,809	"
Bornholm	1848	771	68	57	109	121	51	34	136	445	264	47,864
Dure	1855	250	80	37	43	129	24	8	58	105	119	21,572
Søløse	1856	345	213	99	71	283	58	12	78	85	180	7,823
Kettemarke	1856	742	222	26	155	287	128	6	198	236	250	24,164
Rønninge	1857	765	206	85	168	302	99	40	191	246	400	53,933
Dolland	1857	171	29	25	34	63	13	2	61	52	30	12,133
Efteldrup	1860	170	86	15	33	67	8	7	21	132	72	17,988
Freibetshavn	1861	528	250	55	108	155	117	40	177	236	350	34,292
Gneve	1863	310	136	42	64	98	73	35	99	119	120	9,320
Løgskør	1863	112	52	17	25	40	48	4	23	41	40	6,399
Gnøvre	1865	124	117	14	27	48	59	10	35	76	191	14,288
Brøle	1866	161	84	17	30	81	39	7	31	74	75	17,507
Bæringe	1875	53	22	1	8	6	7	3	3	49	30	1,805
Køller	1877	21	51	3	6	30	6	5	5	28	54	1,652
København	1879	117	123	19	18	96	8	15	25	97	135	18,354
Gaaby	1881	28	89	4	21	25	6	4	10	55	100	7,490
Hjørring	1886	150	159	11	25	114	10	10	18	153	300	15,100
Gammel	1890	5	22	"	1	7	1	2	1	16	12	818
Umagør	1891	52	111	4	8	31	1	1	12	114	80	9,685
Søhøjland	1891	20	56	2	2	3	3	3	3	68	80	2,188
Rønninge	1891	22	35	1	3	3	1	1	3	47	22	2,179
Gjerngrup	1895	11	"	"	"	1	"	"	"	83	83	"
Grevrædsberg	1896	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"

Denne Mennighedsstiftelse først efter Konferencen, derfor er het intet oplyst om den.

De samlede Menigheders Statistik.
 (Subbefattende Tiden fra Begründelsen i Oktober 1839 til Konferencen i Juni 1896.)

År	Tilgang		Utgang		Opgr.		Reinstate		Bidrag til Missionen		
	Døde	Aftræjste	Genoptagne	Øpde	Bortrejste	Udvandrede	Udtraadte	Udelukkede	Menigheder	Prædikanter	Stationer
1839—50	861	34	23	242	121	549	5	5	549	15	3
1851—55	562	69	54	39	114	272	6	12	48	821	{ intet opgivet}
1856—60	836	722	83	54	704	1	1	194	688	"	11
1861—65	741	994	112	115	420	98	41	300	173	"	15
1866—70	733	157	114	120	141	226	19	277	221	"	15
1871—75	638	140	70	174	180	132	14	236	112	"	17
1876—80	650	234	74	194	285	92	45	174	168	63	121
1881—85	633	247	51	200	375	155	42	168	69	60	106
1886	171	149	18	30	146	29	10	24	99	67	125
1887	196	50	13	41	62	38	10	22	86	21	62
1888	310	48	10	28	50	32	8	35	215	21	58
1889	249	56	14	42	61	29	23	28	136	91	137
1890	311	99	9	59	131	37	18	23	151	22	60
1891	254	248	7	58	246	47	9	43	106	25	68
1892	189	84	23	60	78	50	18	43	47	25	70
1893	239	83	32	39	77	24	20	43	151	25	70
1894	251	85	22	49	78	16	23	47	145	25	78
1895	183	192	32	57	189	18	20	49	64	26	84
1896	136	60	15	29	47	1	15	14	105	26	83
i alt	8143	3051	766	1394	3626	1025	345	2091	3488	9	26
											83
											152
											3479
											3748
											249
											544,457
											Fr.

11,960 Tilgang og 8481 Afgang givet et Attestment af 3479.
 Der findes funn usfuldstændig statistik over de samme Menigheder, som er opført i Side 69, 70, 87, 88, 90, 144. Det, som findes opgivet, er følgende: 78 døde, 51 aftræjste, 11 genoptagne, 10 bortrejste og 50 udelukke (i 50-dærs Statistik) og man aften tilføres ovennævnte tal.

Rettelser og Tilsøjelser.

S. 20 f. o.: Fortegnelsen over de første døbte er her meddelt efter en Opstrift af P. Munster. I de til Retten afgivne Forklaringer er Fremstillingen lidt anderledes; ifølge disse var det Beulcke, der blev døbt om Mandagen, medens Ludvigsen Hustru først blev døbt om Lørdagen. Denne Fremstilling maa anses for den rigtige. — Hodnote: „Kriminalbygger“, skal være: „Kriminelsager“.

S. 25, 2. Q. f. n.: Følge A. Munsters Forklaring i Forhørene var han blevet dimitteret fra Horsens Skole 1834; siden havde han ved Universitetet taget „1. og 2. Eksamens“, og fra 1836 havde han havt et Par Huslererpladser i Jylland. Derefter var det, han i 1840 kom til København for at fuldende sine Studeringer.

S. 34: I Modsatning til Munster striver Bisshop Martensen: „Hvor meget jeg end i det hele sympatiserede med Munster, naar han havdede Samfundets Ret i Modsatning til en ensidig Individualisme og Subjektivism, funde jeg her dog ikke følge ham. Jeg gik ud fra, at Barnedaa ikke burde meddeles, naar den ikke funde blive Begyndelsen til en kristelig Livsudvikling, at Grundvolden ikke burde legges, naar der paa denne ikke funde bnygges videre, naar Forældrenes Modsigelse, maaske endogaa Spot og Forhaanelse, forhindrede Daabens Tilegnelse hos Børnene.“ („Af mit Levnet“ II. 71, 72.)

I „Den kristelige Daab, med hvilken paa det bapt. Spørgsmaal“ har Martensen forsøgt en Hendrivelse af Baptisternes Daabsopfattelse. Det lille Skrift er lige saa rigt paa dybsindig Hegelianisme, som det er fattigt paa Forstaelse af det nu Testamentes ligefremme Lære.

S. 37, 10. Q. f. o.: Hvad her siges om de ottes Daab, grunder sig paa Opregnelser af Lorenzen selv. Men ifølge Højsby Menigheds egen Protokol, der forvrigt ogsaa er meget uklar, var det først i 1844, Lorenzen døbte de otte. Og denne Fremstilling støttes yderligere af forskellige Meddelelser til et engelsk Blad, hvorfor den vistnok bør anses for den rette. Jeg har fulgt den paa S. 69.

S. 45, 46: Fra kirkelig Side er der ofte talt haargt om, at den første Daab paa Langeland saavel som Stiftelsen af den der-

værende Menighed fandt Sted om Natten. P. Larsen, Skæppenborg, levede ogsaa i sin Tid højt netop paa dette. Herom skriver en Broder i „Missionsblad“ Nr. 2, 1855: „Peter Larsen forglemte her ej blot, at Stokmesteren blev døbt af Paulus om Natten (Ap. G. 16, 33), og at Paulus forat undgaa sine Førfølgere, der luredes paa ham og bevogtede Porten forat slaa ham ihjel, flygtede bort om Natten fra Damaskus, idet han blev hisset ned af Muren i en Kurv (Ap. G. 9, 25), men ogsaa, at Jesu Bidner af deres Herre og Mester er forbudne forsærlig og formæstelig at styrte sig i Fare, og at de, hvor det er muligt, skal flygte fra de Stæder, hvor de bliver forfulgte (Matth. 10, 23)“. — Det sete afhænger af Djinene der ser. Men P. Larsen ogsaa vilde have spottet over Paulus?

S. 52, Fodnote: S. Hansen har siden meddelt mig, at Føltveds Hustru var Thylege Ditlewens Søster.

S. 64, 7. L. f. o.: paa Bondegården. Læs: i Landsbyen.

S. 70, 3. og 17. L. f. o.: Refnæs. Læs: Refsnæs.

S. 72, 10. L. f. n.: De 1200 var ren Tilvækst.

S. 74, 8. L. f. o.: (1852). Læs: (1853).

S. 77, 5. L. ff. f. o.: Føltveds Optegnelser (S. 146) godtgør uimodsigeligt, at det var i Førsommeren 1852, denne Konferense blev holdt. Det samme har jeg haaret bekræftet ved en Samtale med Gmd. Hans Andersens Enke, som endnu lever i Ordrup, og med en anden Søster, som deltog i samme Konferense. Misforstaelsen skriver sig fra, at der i 1853 blev holdt et lille Forhandlingsmøde i Ordrup (151 f. n.) i Steden for den Konferense, som ikke kom i Stand (S. 147).

S. 101, Fodnote: A. Broholm, Forfatter af „50-Aars Statistik“ meddeler mig, at han ved nærmere Undersøgelse af Sagen ogsaa er kommen til det Resultat, at Frederikshavns Menighed først blev stiftet 1861.

S. 189, 4. L. f. o.: Steet. Læs: Street.

S. 191, 8. L. f. o.: Forslag. Læs: Forlag.

Sag- og Navneliste.

- Adventister: 80. 137. 139. 40. Guldkommenhedslære: 58. 59. 67
                                   163. 177. —69. 73. 79. 80. 82.
 Anabaptister: 1. 30.
 Andersen, Peder: 104. 176.
 Andersen, L.: 76. 81. 177.
 Andreassen, Kt.: 124. 179.
 Andreassen, B.: 178. 179. 181. 183.
 Balle, Bislop: 6. 9.
 Bentzen, A.: 176.
 Bibelens Brug: 163.
 Birkedal, B.: 85. 86. 87.
 Bohn, J.: 58. 59.
 Bojsen, Pastor L. N.: 116.
 Brandsmark, A. L.: 173.
 Breholm, A.: 171. 180. 81. 183.
 Broholm, E.: 183. 84.
 Bymission: 151. 168. 176. 182.
 Bølle, Søren: 4. 5.
 Dahl, A.: 173. 179.
 Dahl, E.: 179.
 Dahlgren, A. N.: 136. 37.
 Dam, P. H.: 94. 95. 152. 186.
                                   89. 91.
 Dawson, H.: 30. 31.
 Dyrholm, Jens: 45. 50. 71.
 Ejelsen, Elling: 61.
 Etman: 133. 136. 37. 143.
 Elielsen, Laurits: 3.
 Fogtmann, Bislop: 54.
 Forordn. af 13. Jan. 1741: 23. 24.
 Frimenighed, Lammers: 79. 88.
 Fry, Elisabet: 32.
 Guldkommenhedslære: 58. 59. 67
                                   —69. 73. 79. 80. 82.
 Følnevad, L. N.: 38. 52 ff. 91 ff.
                                   146. 47.
 Førster, A. P.: 39. 73. 75. 95.
                                   120. 148. 158.
 Gertrud (Samso): 88.
 Giles, P. E.: 30. 31.
 Grundtvig: 7. 8. 21.
 Græfe: 143. 179.
 Gundersen, Henr.: 192.
 Hansen, J. P.: 134. 140. 143.
                                   156. 173. 179. 186.
 Hansen, N. (Hesjelhø): 45. 47. 48.
                                   144. 162.
 Hansen, Kt.: 63. 77. 149.
 Hansen, N. (Snevre): 77. 149.
                                   168. 178.
 Hansen, S.: 82. 94. 95. 120.
                                   141. 42. 151. 167. 68. 170.
 Hansen, Th.: 189.
 Henningsen, C.: 189.
 Henriksen, J.: 188.
 Henriksen, Lars: 66. 67. 77. 78.
                                   80. 81. 139. 147.
 Holm, P. A.: 174.
 Holsteinborg Gods: 11. 60 ff.
 IbSEN, D.: 174.
 Jakobsen, Laust: 96. 151. 155.
                                   186.
 Jansson, Erik: 67.
 Jensen, A.: 180.

- Jensen, E.: 97.
 Jensen, H. J.: 140.
 Jensen, J.: 144.
 Jensen, N. P.: 168 ff. 184. 186.
     188. 191, 92.
 Jensen, P. (Allindelille): 177.
 Jensen, P. (K. Hvalsø): 178.
 Jensen, R.: 189.
 Jensen, Søren: 69.
 Jensen, Smedesvend: 20. 25. 52.
     53, 54. 91.
 Jensen, Vilh.: 145. 151. 179. 181.
 Jessen, Alb.: 124.
 Jørgensen, A. (Langeland): 45, 46.
     50.
 Jørgensen, A. (Thyland): 133. 180.
 Jørgensen, L. (Aalb.): 95, 96, 97.
     101.
 Jørgensen, L. (Amerika): 188, 89.
 Jørgensen, M.: 176, 77. 180.
 Jørgensen, Rasm.: 41 ff. 59.
 Jørgensen, R. M.: 145.
 Kierlegaard, P. Chr.: 35.
 K. Hvalsø: 75—77. 80. 178.
 Klausen, Jens: 81.
 Klausen, Prof. H. N.: 7. 31. 35.
 Knudsen, R.: 40.
 Kold, Kr.: 29.
 Kristensen, H.: 177. 180.
 Kristensen, Jens: 120. 137.
 Kristensen, Ove: 101 ff. 151.
 Kristoffersen, Karl: 67. 81. 118.
 Kristoffersen, L.: 94. 176. 185.
 Kvist, S.: 94.
 Kærlighedsmaaltider: 162.
 Købner, J.: 13. 16, 17, 18. 26.
     39. 48. 45. 59. 74. 91. 127,
     128 ff. 146, 47, 48, 49. 160.
     165, 66. 168.
 Larsen, H.: 155, 56. 160. 173. 183.
 Larsen, J. (Brandsmarf): 144, 45.
 Larsen, J. (N. Mølle): 145.
 Larsen, Kr.: 101. 179.
 Larsen, Kr. (Ryrup): 180.
 Larsen, Kr. (Galge Overdrev): 138,
     39.
 Larsen, M.: 126, 27. 133. 151.
     155, 56. 168 ff. 173.
 Larsen, N.: 114 ff. 123. 126. 132.
     134 ff. 151, 52. 155. 169, 70.
     179.
 Larsen, N. (Vandløse): 79, 80.
 Larsen, N. M.: 182.
 Larsen, P.: 180.
 Larsen, H. P.: 178.
 Larsen, Søren: 187.
 Laasen, P.: 29. 34. 39. 75. 132.
 Lindberg, J. Kr.: 9. 21.
 Lorentzen: 37. 69.
 Loven, Lære om: 162, 63.
 Lund, J. S.: 188.
 Madsen, And.: 40 ff. 82, 83. 115.
     121. 126. 147. 173.
 Madsen, Kr. (Hjn): 9.
 Madsen, Kr. (N. Snede): 178.
 Madsen, Rasm.: 41, 42, 43.
 Mennonitter: 2.
 Mittelsen, Kristoffer: 3.
 Mortensen, N. L.: 104.
 Mortenjen, M.: 97.
 Mormoner: 73, 74. 82. 91, 92.
 Müllerjærd: 74.
 Mønster, J. P.: 6, 7. 20, 21. 31.
     32. 34. 39.
 Möller, Lars: 10. 44. 63.
 Möller, Pastor N.: 116.
 Mønster, A.: 25, 26, 28, 29, 31.
     32, 33. 39. 62, 63, 64. 73. 151.
 Mønster, P.: 13—17 ff. 27, 28, 31.
     32, 33. 36, 37, 38, 39. 46, 47. 53.
     61. 69, 70. 72. 74. 146. 154.
     161.
 Nielsen, A.: 175.
 Nielsen, Joh.: 10. 83.
 Nielsen, Kr.: 59, 60. 93, 94. 98 ff.
 Nielsen, Marie: 174.
 Nielsen, N.: 38. 64. 67. 77. 95.
     126. 147, 48. 159. 186, 88, 89.

- Nielsen, H. P.: 177, 78.
 Nielsen, Søren: 106—109.
 Nilsson, N. L.: 74, 147, 189.
 Nyborg: 88, 90.
 Næsby, A.: 103, 186.
 Nørgaard, Mr.: 174, 179.
 Nørlem, Mr.: 93, 98.
 Odense: 85—88, 90.
 Øien, Morten: 120.
 Lund: 16, 19, 20, 21, 26, 27,
     30, 39, 45, 95, 129.
 Ottesen, R.: 16, 16, 60, 61, 62, 63.
 Pedersen, L.: 186, 87, 89.
 Pedersen, P.: 76.
 Pedersen, S.: 178.
 Peters, Claus: 121 ff.
 Peteresen, J. A.: 83 ff., 123, 175.
 Peteresen, Mastemager Mr.: 15, 16,
     20, 65, 66, 81.
 Petersen, Mr.: 179.
 Peulide, N. B.: 20, 33, 37, 62.
 Peulide, Heinr.: 62, 63, 64.
 Rasmussen, J.: 70.
 Rasmussen, P.: 69.
 Rasmussen, R.: 83.
 Reichenbach, H. A.: 186, 188,
     190, 91.
 Rejstr. af 5. Marts 1745: 5, 24.
 Ryding: 18, 28, 29, 31, 33, 39,
     74, 91, 110, 11, 12, 114, 147.
 Rymter: 74, 85 ff., 146, 47, 151.
 Samsp: 88—90.
 Salmesang og Sangbøger: 149,
     159, 60, 165, 190, 91.
 Sandberg, Jøsef: 105, 106.
- Schlesier, J.: 121 ff., 141.
 Schmidt, P. P.: 103, 123, 24,
     134, 35, 151, 175.
 Sionitter: 5, 6.
 Skæppenborg, P. L.: 10, 44, 141.
 Stønlitteratur, Baptisterne i dansk:
     21.
 Støel: 133.
 Struve: 29, 153.
 „Stærke Jyder“: 9.
 Svane, Hans: 9.
 Svee, E. R.: 20, 61, 62.
 Søndagsholdelse: 163.
 Sønder, P.: 106, 151, 180.
 Sørensen, Peder: 79, 80, 144, 45,
     160.
 Sørensen, Rasm.: 60, 63, 189.
 Sørensen, T.: 104, 105.
 Systremision: 96, 143, 192.
 Thorn: 110.
 Trandberg, Pastor: 113, 14.
 Trommes, A. P.: 112, 13.
 „Trossbetændelse“r: 148, 49, 162, 63.
 Dvangsdaab: 34, 35, 48, 49, 55, 56.
 Ungdomsvirksomhed: 96, 143, 185,
     192.
 Udvandring: 125, 139, 186 ff.
 Udvælgelsen: 148, 162.
 Beed-Fald, Jørgen: 51, 52, 53,
     55, 56.
 Beed-Fald, Ole: 51, 52.
 Vesterby, Mr.: 10, 11, 82, 95,
     119, 20.
 Ørsted, A. S.: 23, 31.
 Østrup, Pastor: 13, 60, 61.